

Impactul personalității lui Eugène Pittard în antropologia și cultura română

Autor: **Daniela Maria M. POPESCU-SPINENI**

Lucrare realizată în cadrul proiectului "Cultura română și modele culturale europene - cercetare, sincronizare, durabilitate", cofinanțat din FONDUL SOCIAL EUROPEAN prin Programul Operațional Sectorial pentru Dezvoltarea Resurselor Umane 2007 – 2013, Contract nr. POSDRU/159/1.5/S/136077.

Titlurile și drepturile de proprietate intelectuală și industrială asupra rezultatelor obținute în cadrul stagiului de cercetare postdoctorală aparțin Academiei Române.

* * *

*Punctele de vedere exprimate în lucrare aparțin autorului și nu angajează
Comisia Europeană și Academia Română, beneficiara proiectului.*

DTP, complexul editorial/redacțional, traducerea și corectura aparțin autorului.

Descărcare gratuită pentru uz personal, în scopuri didactice sau științifice.

Reproducerea publică, fie și parțială și pe orice suport,
este posibilă numai cu acordul prealabil al Academiei Române.

ISBN 978-973-167-336-3

CUPRINS

CAP. 1. EUGÈNE PITTARD PERSONALITATE MARCANTĂ A CULTURII EUROPENE	
1.1 Cadrul antropologic în care se formează Eugène Pittard	2
1.2. Eugène Pittard antropolog, preistoric, etnolog elvețian	6
1.3. Eugène Pittard și Societatea Națiunilor	9
1.4. Recunoaștere mondială pentru Eugène Pittard	10
CAP. 2. IMPACTUL LUI EUGÈNE PITTARD ÎN ANTROPOLOGIA ROMÂNEASCĂ	18
2.1. Campaniile antropologice ale lui Eugène Pittard în România	18
2.2. Eugène Pittard în principalele direcții de cercetare antropologică în România	19
2.2.1. Tipologia rasială în viziunea lui Eugène Pittard	19
2.2.2. Eugène Pittard și antropologia fizică din România	24
2.2.3. Indicele cefalic în populația românească în conformitate cu studiile lui Eugène Pittard	27
2.2.4. Indicele cefalic în populația românească minoritară din Dobrogea, în conformitate cu studiile lui Eugène Pittard	30
CAP. 3. CERCETĂTORI ROMÂNI FORMAȚI LA ȘCOALA LUI EUGÈNE PITTARD	34
3.1. Alexandru Donici	34
3.2. Suzana Grințescu-Pop	38
3.3. Olga Necrasov	41
CAP.4. IMPACTUL LUI EUGÈNE PITTARD CA PERSONALITATE INTERDISCIPLINARĂ ÎN ROMÂNIA ȘI CA PROMOTOR AL CULTURII ROMÂNEȘTI ÎN EUROPA	44
4.1 Scrierile despre România oferite de Eugène Pittard	44
4.1.1. Dans la Dobroudja (Roumanie): Notes de voyage, 1902	44
4.1.2. La Roumanie: Valachie, Moldavie, Dobroudja, 1917	44
4.2. Congresul Internațional de Antropologie și Arheologie Preistorică București 1937	61
4.3. Acțiuni științifice românești organizate în Geneva cu contribuția lui Eugène Pittard	67
4.4. Conferințe susținute de Eugène Pittard în România	82
4.5. Corespondență cu personalități din România	84
4.6 Expoziția de artă și cultură românească, Geneva, Muzeul Rath, 1925	105
4.7 Eugène Pittard și Constantin Brăiloiu – Arhivele Internaționale de Muzică Populară, Geneva	111
CAP. 5. CONCLUZII	113
BIBLIOGRAFIE	119
ANEXA I	125
ANEXA II	128
ANEXA III	135
ANEXA IV	150

CONTENT

CHAP. 1. EUGÈNE PITTARD IMPRESSIVE PERSONALITY OF THE EUROPEAN CULTURE	
1.1 The anthropological framework of Eugène Pittard's formation	2
1.2. Eugène Pittard – anthropologist, prehistory researcher, Swiss ethnologist	6
1.3. Eugène Pittard and the Nations Society	9
1.4. Worldwide appreciation of Eugène Pittard	10
CHAP. 2. EUGÈNE PITTARD'S IMPACT ON THE ROMANIAN ANTHROPOLOGY	18
2.1. The anthropological campaigns of Eugène Pittard in Romania	18
2.2. Eugène Pittard in the main anthropological research principles in Romania	19
2.2.1. Race typology in Eugène Pittard's vision	19
2.2.2. Eugène Pittard and the Romanian physical anthropology	24
2.2.3. The cephalic index of Romanian people according to Eugène Pittard's researches	27
2.2.4. The cephalic index of Romanian minorities from Dobrogea according to Eugène Pittard's researches	30
CHAP. 3. ROMANIAN RESEARCHERS TRAINED AT EUGÈNE PITTARD'S SCHOOL	34
3.1. Alexandru Donici	34
3.2. Suzana Grințescu-Pop	38
3.3. Olga Necrasov	41
CHAP. 4. IMPACT OF EUGÈNE PITTARD AS INTERDISCIPLINARY PERSONALITY IN ROMANIA AND PROMOTER OF THE ROMANIAN CULTURE IN EUROPE	44
4.1 Writings about Romania offered by Eugène Pittard	44
4.1.1. Dans a Dobroudja (Roumanie): Notes de voyage, 1902	44
4.1.2. La Roumanie: Valachie, Moldavie, Dobroudja, 1917	44
4.2. The International Congress of Anthropology and Prehistoric Archeology from Bucharest 1937	61
4.3. Romanian scientific actions organized at Geneva and Eugène Pittard's contribution	67
4.4. Conferences held by Eugène Pittard in Romania	82
4.5. Correspondance with Romanian personalities	84
4.6 Romanian arts and culture exhibition, Geneva, Rath Museum 1925	105
4.7 Eugène Pittard and Constantin Brăiloiu – Folk Music International Archives, Geneva	111
CHAP. 5. CONCLUSIONS	113
BIBLIOGRAPHY	119
ANEXE I	125
ANEXE II	128
ANEXE III	135
ANEXE IV	150

REZUMAT

Eugène Pittard (5 iunie 1867-12 mai 1962), personalitate de marcă a vieții științifice europene ce s-a aplecat cu pricepere și dragoste asupra României, în special asupra Dobrogei, este, în același timp, o personalitate foarte puțin cunoscută în România, chiar dacă multe dintre ideile, ipotezele, cercetările lui sunt încă de mare actualitate, iar sprijinul acordat românilor este cu totul deosebit.

Cu energia și entuziasmul care îl caracterizau, Eugène Pittard și-a dedicat întreaga viață studiului omului, prin intermediul a trei domenii predilecte: antropologia, preistoria și etnografia. Pionier în fiecare din cele trei direcții de cercetare amintite, el va lăsa urme adânci în evoluția lor. Pittard va fi cel care va introduce antropologia ca știință în Elveția romandă prin înființarea Institutului Elvețian de Antropologie al Universității din Geneva, în anul 1912, a revistei „Arhivele Elvețiene de Antropologie Generală” în anul 1914, a Catedrei de Antropologie a Universității din Geneva în anul 1916, și a Societății Elvețiene de Antropologie și Etnologie (împreună cu Otto Schlaginhaufen și Fritz Sarasin) în anul 1920. Ulterior, Eugène Pittard va deveni președinte al Institutului Internațional de Antropologie.

Pittard a fost unul dintre oamenii de știință ale cărui opinii s-au impus în perioada începutului de secol XX, când însăși antropologia ca știință era în curs de definire. Personalitate puternică, deși format la școala antropologică franceză a lui Paul Broca, care se încadra în curentul evoluționist, acordând o mare importanță antropologiei fizice, el își va contura o viziune proprie, mai rară în contextul epocii, fiind de părere că omul nu poate fi studiat decât în integralitatea sa bio-culturală, viziune care stă și la baza cercetărilor antropologice actuale.

Într-o perioadă în care în Franța, în Anglia sau în Germania prenatalistă, clasificările tipologice rasiale aveau ca scop ierarhizarea acestor tipologii pe baza „legilor biologice”, Pittard neagă diferiților autori din epocă dreptul de a vorbi de „inferior și superior” raportat la rasele „insuficient cunoscute” în perioada sa, și ține să precizeze că propriile clasificări nu au decât o utilitate practică „de moment, în vederea reconstituirii istoriei populației care-l interesează”. Reușește să publice propria teorie asupra raselor în anul 1924: *„Les Races et l'Histoire. Introduction ethnologique à l'histoire”*.

Foarte devreme în cariera sa, imediat după susținerea tezei de doctorat în anul 1899, E. Pittard este interesat de zona Peninsulei Balcanice. Conform propriilor lui afirmații „era necesar să se adauge puțină culoare asupra acestui pământ necunoscut din punct de vedere

antropologic“. Grație prieteniei cu prințul George Bibescu, prima călătorie în regiune va fi în România, unde va organiza șapte campanii de teren, preponderent în Dobrogea, regiune considerată de Pittard drept „*un extraordinar mozaic de rase*”. Ulterior, Eugène Pittard devine o prezență extrem de activă în viața științifică românească timp de peste 35 de ani.

Primele lucrări de amploare privind caracterele antropologice ale românilor și populațiilor conlocuitoare de la noi din țară le datorăm lui Eugène Pittard. Bogatul material rezultat va fi prelucrat ulterior în numeroase publicații, multe dintre ele realizate în colaborare cu cercetătorii români formați la școala sa doctorală (Alexandru Donici și Suzana Grințescu-Pop), dar și cu alți antropologi ai școlii clujene și ieșene (V. Papilian, E. Sergent, Olga Necrasov). Din 1901 vor începe să apară primele lucrări, care vor constitui serii de monografii asupra românilor, sârbilor, bulgarilor, turcilor, grecilor, albanezilor, tătarilor, coloniilor germane, evreilor din Dobrogea, găgăuzilor, ȝiganilor, lazilor, kurzilor, armenilor, precum și asupra a trei mici eșantioane de muntenegreni, cerchezi și arabi. Același material va conduce la apariția unor lucrări de referință în antropologia europeană a vremii, spre exemplu: „*Les peuples des Balkans: recherches anthropologiques dans la Péninsule des Balkans, spécialement dans la Dobroudja*”, bază a tuturor cercetărilor ulterioare asupra popoarelor din peninsula balcanică.

Putem spune că realizările în antropologie considerate de Pittard drept cele mai importante sunt realizate în colaborare cu cercetători români. Astfel, pentru „*legea lui Pittard*” a colaborat cu Alexandru Donici, pentru „*băncile Pittard*” cu Petre Lazăr, iar pentru studiile paleoantropologie pe colecția de oase provenită din Africa de Sud, cu Suzana Grințescu-Pop.

Cele peste 10 volume de referință, peste 600 de articole științifice, cele peste 1.000 de articole jurnalistice, corespondența însumând 28597 de scrisori datate până în anul 1952, cu diferite instituții și personalități din întreaga lume (Leonard Darwin, Franz Boas, Juan Comas, Bronislaw Malinowski etc.), existente în Arhiva Orașului Geneva, scot la iveală un personaj complex, cu o energie ieșită din comun, capabil să jongleze concomitent cu fronturi de lucru din domenii diferite precum: antropologia, preistoria, etnografia, etnologia, paleoantropologia, auxologia, ergonomia, morfologia comparată, morfogenia, biologia umană, eugenism etc., un personaj foarte bine integrat în rețelele științifice ale vremii. De altfel, o simplă privire asupra inventarului corespondenței lui Eugène Pittard existentă la Arhivele Orașului Geneva, ne readuce în memorie spusele lui Boris Wastiau, director al Muzeului de Etnografie din Geneva: „*Rețeaua sa era mondială, pe modelul acestei Societăți*

a Națiunilor, precursora a ONU, pe care a ajutat-o să vină să se instaleze aici” (Necker L. et al., 1985).

În cadrul acesteia, corespondența bogată cu persoane din România, este și ea o dovadă a prezenței active pe care Pittard a avut-o în viața științifică și culturală românească. Este vorba despre 133 de scrisori identificate cu antropologi, paleontologi, sociologi, etnologi și etnografi români: I. Botez, C. Brăiloiu, A. Mănuilă, N. Minovici, I. Moldovan, N. Moroșan, O. Necrasov, V. Papilian, J. Simionescu, Th. Vasiliu, C. Vlădescu-Răcoasa, R. Vuia, R. Vino, etc., de 48 de scrisori identificate cu doctoranzii în antropologie formați de el (Alexandru Donici și Suzana Grințescu-Pop), de 387 de scrisori cu oameni de cultură și politicieni români, cu reprezentanți ai unor instituții românești din țară și din străinătate (Gr. Antipa, G. Bibescu, J. și A. Grințescu, N. Iorga, N. Lahovary, C. Mureșanu, J. Negruzzi, E. Racoviță, T. Rădulescu-Pogoneanu, H. Sanielevici, N. Titulescu, A. Tzigara-Sămurcaș, etc., de 63 de scrisori cu studenți români și reprezentanți ai asociațiilor studențești.

Aceste scrisori inedite, scot la iveală colaborarea fecundă dintre Eugène Pittard și personalități românești la fel de bine integrate în mediul cultural și științific european al timpurilor, concretizate în organizarea de conferințe, congrese, expoziții, până la fondarea unor institute internaționale.

Astfel, împreună cu Alexandru Tzigara-Sămurcaș Eugène Pittard organizează o expoziție de artă populară și bisericească românească de mare răsunet la Muzeul Rath , în Geneva, în anul 1925. Fondator al Muzeului de Etnografie din Geneva, Pittard își dorea ca muzeul să reprezinte „fața multiplicată a lumii” și să participe la procesul de educare a maselor. Era convins că un muzeu de etnografie trebuie să-și deschidă porțile nu numai oamenilor de știință, ci și publicului larg, pentru că așa „va conduce la o mai bună înțelegere a unuia față de celălalt, la o mai mare fraternitate”, la depășirea „micimilor” mentale, lărgind orizontul de cunoaștere (Necker L. et al., 1985).

Împreună cu Constantin Brăiloiu, Eugène Pittard înființează *Arhiva Internațională de Muzică Populară de la Geneva*, în cadrul Muzeului de Etnografie al acestui oraș, în anul 1944.

Atașamentul lui Eugène Pittard față de România, reiese și din volumele dedicate țării noastre: „*Dans la Dobroudja (Roumanie): Notes de voyage*” (1902) și „*La Roumanie: Valachie, Moldavie, Dobroudja* (1917). Cea de a doua, cu siguranță, se constituie într-un foarte frumos omagiu adus țării noastre, în chiar perioada în care România începuse demersurile de alipire a Transilvaniei (trebuie amintit că rezultatele cercetărilor efectuate de Eugène Pittard în România în perioada antebelică au fost depuse de statul român ca document

de bază în susținerea cererii de alipire a Transilvaniei, cu prilejul lucrărilor Tratatului de Pace de la Trianon, 1920). Eugène Pittard face, în această carte, încă de la început, o apreciere plină de admirație și dragoste față de poporul român: „ *Poporului român, pe care, în timpul lungilor mele campanii de studii antropologice, am învățat să-l cunosc și să-l iubesc* ”.

Împreună cu Nicolae Minovici, Eugène Pittard (în calitate de președinte al Institutului Internațional de Antropologie) organizează cel de al XVII-lea Congres Internațional de Antropologie și de Arheologie Preistorică din București, din anul 1937. Acest congres este considerat un eveniment deosebit în istoria antropologiei românești, și a creat o conjunctură extrem de favorabilă inaugurării Institutului de Antropologie din București de către profesorul Rainer, în același an (legiferat în anul 1940), moment considerat ca fiind cel mai important în cursul procesului de instituționalizare a disciplinei antropologice în România (Sevastos, M., 1946).

Congresul a fost totodată un foarte bun prilej de dezbateri asupra necesității introducerii antropologiei ca obiect de studiu în învățământul universitar: „*Din rațiuni diverse care urmează a fi indicate, eu plasez Antropologia, în clasificarea științelor, pe locul de onoare. Ea ar trebui să fie coloana centrală a învățământului universitar. În toate facultățile vorbim despre operele omului, și noi nu știm mare lucru despre Om. Acel „Cunoaște-te pe tine însuți” din templul din Delphi, are trebui să fie, totuși, prin toate aspectele sale, marea lege morală și intelectuală.*” (* * *, 1939, XVIIe Congrès, pg. 31).

Recunoașterea acestui savant de talie internațională nu a întârziat să apară. Între 1937 – 1950 Pittard este numit de patru ori doctor *honoris causa*. Este numit membru de onoare pentru nenumărate societăți și instituții din întreaga lume: Marea Britanie, Franța, România, Spania, Turcia, Elveția, Chile, etc., numeroasele sale titluri și medalii impunând adăugarea unei anexe care să permită enumerarea acestora (anexa 1).

În România, Eugène Pittard a primit titlurile de membru de onoare corespondent al Academiei Române, doctor *honoris causa* al Universității din București, membru de onoare al Societății Regale de Geografie din România, Comandor al Coroanei României, decorat de regele Carol al II-lea cu ordinul „Steaua României”.

SUMMARY

Eugène Pittard (5 June 1867-12 May 1962), strong personality of the European scientific life who focused on Romania with full skills and love, more particularly on Dobrogea, is in the same time a less known personality in Romania, even if many of his ideas, hypotheses and researches are of great current value, the help awarded to Romanian people being absolutely special.

With the energy and enthusiasm characterizing him, Eugène Pittard dedicated his entire life to the most holistic study of human being, through three particular fields: anthropology, prehistory and ethnography. Pioneer in each of the three mentioned research directions, he left deep marks in their evolution. Pittard was the one who introduced the anthropology as science in Romand Switzerland by founding the Swiss Institute of Anthropology within the University of Geneva in 1912, the magazine called „Swiss Archives of General Anthropology” in 1914, the Department of Anthropology within the University of Geneva in 1916, and of the Swiss Society of Anthropology and Ethnology (with Otto Schlaginhaufen and Fritz Sarasin) in 1920. Consequently, Eugène Pittard became the chairman of the International Institute of Anthropology.

Pittard was one of the scientists whose opinions imposed at the beginning of the 20th century when the anthropology itself was in definition as science.

Strong personality, Eugène Pittard, even trained in a school part of the evolutionist current, paying a high importance to physical anthropology, he would outline his own vision, less common in the context of the era, considering that human being could be studied only in his bio-cultural overall, on this view relying as well the current anthropological researches.

In a time when in France, England or Pre-Nazis Germany, the race typological classifications aimed to hierarchize these typologies based upon the “biological laws”, Pittard refused to some era authors the right to talk about “inferior and superior” as related to the “insufficiently known” races during his time and mentioned that his own classifications are only practical “for the moment, aiming the population history rebuilding whom he is interested in”. He succeeded to publish his own race theory in 1924: *„Les Races et l'Histoire. Introduction ethnologique à l'histoire”*.

Very early in his career, immediately after the PhD thesis defense in 1899, E. Pittard became interested in the area of Balkan Peninsula. According to his assertions “some colour was necessary to be added to this „unknown land from anthropological perspective“. Due to the

friendship with Prince George Bibescu, the first trip was in Romania, where he would carry out seven field campaigns, more precisely in Dobrogea, region considered by Pittard as “an extraordinary race mosaic”. Consequently, Eugène Pittard became a highly active presence on the Romanian scientific life for over 35 years.

The first important anthropological works relative to the Romanian anthropological characters and co-living populations from our country belong to Eugène Pittard. The rich material resulted would be subsequently processed in several publications, many performed in collaboration with Romanian researchers trained at his PhD school (Alexandru Donici and Suzana Grințescu-Pop), as well as together with other anthropologists of schools from Cluj and Iasi (V. Papilian, E. Sergent, Olga Necrasov). Starting from 1901, the first works became to be published, representing series of monographs of Romanian, Serbian, Bulgarian, Turkish, Greek, Albanian, Tartar people and German colonies, Jewish from Dobrogea, Gagauz, Gypsies, Lazio people, Kurdish, Armenian, as well as on three small samples of Montenegrin, Circassian and Arabian people.

The same material shall lead to the occurrence of three reference works of in the European anthropology at that time. The first, *„Les peuples des Balkans: recherches anthropologiques dans la Péninsule des Balkans, spécialement dans la Dobroudja”*, shall represent the base of all subsequent people researches from the Balkan Peninsula.

We could say that the most important achievements in anthropology of Pittard are made in collaboration with the Romanian researchers. Thus, the statistic pre-works for the „law of Pittard” were elaborated on samples of measurements obtained from Dobrogea, in collaboration with Alexandru Donici, for “Pittard’s banks” with Petre Lazăr, and for the anthropological studies of skeletons, on the collection of bones from South Africa, with Suzana Grințescu-Pop.

More than 10 reference volume, more than 600 scientific articles, more than 1.000 journalistic articles, 28597 letters until 1952 sent to and received from various institutions and personalities across the world (Leonard Darwin, Franz Boas, Juan Comas, Bronislaw Malinowski etc.), kept in Geneva City Archives are emphasizing a complex totally energy character, outstanding and capable to work with different fields: anthropology, prehistory, ethnography, paleoanthropology, ayxology, ergonomics, compared morphology, morphogenetics, human biology, Eugenism, etc., a very well integrated character in all scientific branches at that time. Thus, a quick look at the correspondence inventory belonging to Eugène Pittard within Geneva City Archives reminds us Boris Wastiau’s words, Manager

of Geneva Ethnography Museum: “*His network was global, on the Nations Society model, United Nations predecessor which he helped to install in here as well*” (Necker L. et al., 1985).

Within it, the rich correspondence with individuals from Romania is also evidence that Pittard was actively involved in the scientific and cultural Romanian life. We refer to 133 letters identified, with Romanian anthropologist, palaeontologists, sociologists, ethnologists and ethnographers: I. Botez, C. Brăiloiu, A. Mănuilă, N. Minovici, I. Moldovan, N. Moroșan, O. Necrasov, V. Papilian, J. Simionescu, Th. Vasiliu, C. Vlădescu-Răcoasa, R. Vuia, R. Vîno, etc., 48 letters identified, with PhD students in anthropology prepared by him (Alexandru Donici and Suzana Grințescu-Pop), 387 letters with Romanian cultural people and politicians, with representatives of some Romania institutions from the country and abroad (Gr. Antipa, G. Bibescu, J. and A. Grințescu, N. Iorga, N. Lahovary, C. Mureșanu, J. Negruzzi, E. Racoviță, T. Rădulescu-Pogoneanu, H. Sanielevici, N. Titulescu, A. Tzigara-Sămurcaș, etc., 63 letters with Romanian students and representatives of students’ societies.

These inedited letters are revealing the collaboration of Eugène Pittard and Romanian personalities similarly integrated in the European cultural and scientific environment of that time, materialized by conferences, congresses and exhibitions until the creation of some international institutes.

Thus, Eugène Pittard organized together with Tzigara-Sămurcaș the highly successful exhibition on the topic of Romanian popular art and religious art, at Rath Museum, Geneva, in 1925. Founder of Geneva Ethnography Museum, Pittard had the wish that the museum should represent the “world’s multiplied face” and to attend the masses education process. He strongly believed that an ethnography museum must open its gates not only to the scientists, but also to the large audience in order to “lead to a better understanding of the others, to a greater fraternity”, to overpass the mental “littleness”, expanding the knowledge horizon (Necker L. et al., 1985).

Eugene Pittard founded together with Constantin Brăiloiu the Folk Music International Archives from Geneva within this city’s Ethnography Museum in 1944.

Eugène Pittard’s connection with Romania is emphasized also by the volumes dedicated to our country: „*Dans la Dobroudja (Roumanie): Notes de voyage*” (1902) and „*La Roumanie: Valachie, Moldavie, Dobroudja* (1917). The second one surely represents an extraordinary tribute to our country even in the period when Romania started the unification procedures of Transylvania (we must recall the research results obtained by Eugène Pittard in Romania during the pre-war period had been stored by the Romanian state as base documentation for Transylvania unification, during the Pace Treaty from Trianon, 1920).

Eugène Pittard creates in this book an admiration and love appreciation of the Romanian people: “*To the Romanian people which I learnt to know and love during my long anthropological studies campaigns*”.

Eugène Pittard organized together with Nicolae Minovici, the International Congress of Anthropology and Prehistoric Archaeology in Bucharest, year 1937, where he was the Chairman, and Nicolae Minovici (manager of the Legal Medicine Institute of Bucharest) the Secretary General, is considered an important event in the history of Romanian anthropology. This event created an extremely favourable conjuncture for the inauguration of the Institute of Anthropology of Bucharest by professor Rainer, in 1937, and enactment of it in 1940, moment considered the most important from the process of institutionalisation of the anthropological discipline in Romania²⁷. It has been always a very good occasion of debate on the need of introducing anthropology as object of study in university, even high school education (Sevastos, M., 1946).

The Congress was also a very good debate opportunity about the need to introduce the anthropology as study subject at academic level: “By various reasons which shall be mentioned, I put Anthropology on the honourable first place within the sciences classification. It has to be the centre of the academic education level. In every single faculties, we are talking about the human’s masterpiece but we do not know too much about that Human Being. The “Know yourself” from Delphi Temple should be the great moral and intellectual law” (* * *, 1939, *XVIIe Congrès*, pg. 31).

The recognition of this international savant was not delayed. Pittard had been designated four times *honoris causa* doctor between 1937-1950. He was declared honorific member for several societies and institutions worldwide: Great Britain, France, Romania, Spain, Turkey, Switzerland, Chile, etc., his various titles and medals needing an enclosure for enumeration (Annex 1).

In Romania, Eugène Pittard received the title of honorific member of the Romanian Academy, *honoris causa* doctor of Bucharest University, honorific member of the Geography Royal Society, Commander of the Romanian Crown, he was decorated by the King Carol the Second with the Order “*Steaua Romaniei*” (En: “Romania’s Star”).

CUPRINS

CAP. 1. EUGÈNE PITTARD PERSONALITATE MARCANTĂ A CULTURII EUROPENE.....	2
1.1. CADRUL ANTROPOLOGIC ÎN CARE SE FORMEAZĂ EUGÈNE PITTARD	2
1.2. EUGENE PITTARD ANTROPOLOG, PREISTORIC, ETNOLOG ELVETIAN	6
1.3. EUGENE PITTARD SI SOCIETATEA NATIUNILOR.....	9
1.4. RECUNOASTERE MONDIALA PENTRU EUGENE PITTARD	10
CAP. 2. IMPACTUL LUI EUGÈNE PITTARD ÎN ANTROPOLOGIA ROMÂNEASCĂ	18
2.1. CAMPANIILE ANTROPOLOGICE ALE LUI EUGÈNE PITTARD ÎN ROMÂNIA.....	18
2.2. EUGENE PITTARD IN PRINCIPALELE DIRECTII DE CERCETARE ANTROPOLOGICA IN ROMANIA	19
2.2.1. <i>Tipologia rasială în viziunea lui Eugène Pittard</i>	<i>19</i>
2.2.2. <i>Eugène Pittard și antropologia fizică din România</i>	<i>24</i>
2.2.3. <i>Indicele cefalic în populația românească în conformitate cu studiile lui Eugène Pittard</i>	<i>27</i>
2.2.4. <i>Indicele cefalic în populația românească minoritară din Dobrogea, în conformitate cu studiile lui Eugène Pittard</i>	<i>30</i>
CAP. 3. CERCETĂTORI ROMÂNI FORMAȚI LA ȘCOALA LUI EUGÈNE PITTARD	34
3.1. ALEXANDRU N. DONICI.....	34
3.2. SUZANA GRINȚESCU-POP	38
3.3. OLGA NECRASOV.....	41
CAP. 4. IMPACTUL LUI EUGÈNE PITTARD CA PERSONALITATE INTERDISCIPLINARĂ ÎN ROMÂNIA ȘI CA PROMOTOR AL CULTURII ROMÂNEȘTI ÎN EUROPA.....	44
4.1. SCRIERILE DESPRE ROMÂNIA OFERITE DE EUGÈNE PITTARD	44
4.2. CONGRESUL INTERNATIONAL DE ANTROPOLOGIE SI ARHEOLOGIE PREISTORICA BUCURESTI 1937	61
4.3. ACTIUNI STIINTIFICE ROMANESTI ORGANIZATE IN GENEVA CU CONTRIBUTIA LUI EUGENE PITTARD.....	67
4.4. CONFERINȚE SUSȚINUTE DE EUGÈNE PITTARD ÎN ROMÂNIA.....	82
4.5. CORESPONDENȚĂ CU PERSONALITĂȚI DIN ROMÂNIA.....	84
4.6. EXPOZIȚIA DE ARTĂ POPULARĂ ȘI RELIGIOASĂ ROMÂNEASCĂ, GENEVA, MUZEUL RATH, 1925	105
4.7. EUGENE PITTARD SI CONSTANTIN BRAILOIU – ARHIVELE INTERNATIONALE DE MUZICA POPULARA, GENEVA.....	111
CAP. 5. CONCLUZII.....	113
BIBLIOGRAFIE :	119
ANEXA 1.....	125
ANEXA 2.....	128
ANEXA 3.....	135
ANEXA 4.....	150

CAP. 1. EUGÈNE PITTARD PERSONALITATE MARCANTĂ A CULTURII EUROPENE

Eugène Pittard (5 iunie 1867-12 mai 1962), personalitate de marcă a vieții științifice europene ce s-a aplecat cu pricepere și dragoste asupra României, în special asupra Dobrogei, este, în același timp, o personalitate foarte puțin cunoscută în România, chiar dacă multe dintre ideile, ipotezele, cercetările lui sunt încă de mare actualitate, iar sprijinul acordat românilor este cu totul deosebit, așa cum vom încerca să prezentăm în cele ce urmează.

Citat de multe ori în studiile de specialitate actuale românești, până în prezent, nu i s-a acordat timpul și spațiul unui laudatio, nici chiar sub forma unui articol.

Prin prezentul proiect dorim să evidențiem importanța locului pe care Eugène Pittard îl ocupa și, cu siguranță, îl ocupă în antropologia fizică universală, dar, mai ales în antropologia, etnografia ori preistoria românească.

1.1. Cadrul antropologic în care se formează Eugène Pittard

Pentru a putea înțelege importanța internațională a personalității lui Eugène Pittard se impune o foarte scurtă trecere în revistă a principalelor momente ale istoriei științei, fără a se avea în intenție redactarea unui istoric, ci doar punctarea elementelor care îl vor influența în activitate.

Astfel, una din scrierile care stau la originea studiului antropologic în Europa poate fi considerată lucrarea *Histoire d'un voyage fait en la terre du Brésil, autrement dite Amérique*, publicată în 1578, de Jean de Léry (1536 – 1613, călător și scriitor francez), considerată de Claude Lévi-Strauss ca fiind primul text etnografic în sensul de „bréviaire de l'ethnologue” (Lévi-Strauss, Claude, 1955, p. 87).

Dintre precursorii gândirii antropologice ai secolului al XVIII-lea nu trebuie omiși Jean-Jacques Rousseau, care, în 1755, publică lucrarea *Discours sur l'origine et les fondements de l'inégalité parmi les hommes* sau Alexandre-César Chavannes cu a sa lucrare *Anthropologie ou science générale de l'homme: pour servir d'introduction à l'étude de la philosophie et des langues, et de guide dans le plan d'éducation intellectuelle*, publicată în 1788.

Acesta din urmă se remarcă prin crearea și definirea cuvântului „etnologie”: „divisée en divers corps de sociétés ou nations occupées à pourvoir à leurs besoins et à leurs goûts, et plus ou moins civilisés” (Chavannes, Alexandre-César, 1788, p. 95); de asemenea, el este cel care afirmă că „variétés physiques sont accidentelles à l'espèce, et n'empêche pas qu'elle ne soit essentiellement et originairement unique” (Chavannes, Alexandre-César, 1788, p. 96).

Inițial, cuvântul antropologie a avut un sens teologic: „action de parler humainement des choses divines” (André Lalande, *Vocabulaire technique et critique de la philosophie*, 1902 – 1923, subvoce), iar către sfârșitul secolului al XVIII-lea, ia un sens naturalist, ca echivalent al unei istorii a naturii umane: astfel, antropologia este considerată ca ramură a științelor naturale, iar specia umană este reintrodusă în regnul animal, în contradicție cu punctul de vedere teologic, care îl considera ca o ființă spirituală. În această direcție trebuie amintite lucrarea lui Linee, *Système naturel*, 1758, cea a lui Blumenbach, *De l’unité du genre humain et ses variétés*, 1775, ori cea a lui Buffon, *Histoire naturelle, générale et particulière*, 1749 – 1789.

În istoria antropologiei europene este marcată această perioadă *precursoare* (secolul XVII și XVIII) în care apar primele preocupări legate de antropologia fizică, percepută atunci ca o subdisciplină a medicinei, în contextul „tendințelor scientiste” manifestate predominant în Franța și în Germania. Consecutiv acestei “mișcări antropologice” manifeste în toate țările “de mare cultură științifică” din Europa și Statele Unite, va începe perioada *de organizare* a științei antropologice.

Sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul celui de-al XIX-lea reprezintă „... le moment intellectuel, novateur et trop vite oublié, de la période révolutionnaire et du Consulat” („momentul intelectual, novator și prea repede uitat al perioadei revoluționare și a Consulatului”), care „a vu la création de sociétés savantes indépendantes et précaires, telles la Société de l’Afrique intérieure ou la célèbre Société des observateurs de l’homme. ...” (a văzut crearea de societăți savante independente dar precare, ca Societatea Africii interioare sau celebra Societate de observatori ai omului”) (Blanckaert, Claude, 1995, p. 31).

În Germania consolidarea disciplinei se leagă de numele lui Rudolph Ludwig Karl Virchow (1821-1902), medic, antropolog și politician, cu preocupări în domeniul etnologiei și arheologiei (Tan S.Y., Brown J. 2006, p. 567-8).

În Franța instituționalizarea antropologiei ca disciplină distinctă a avut loc în 1855, atunci când Armand de Quatrefages (1810-1892), fiind numit director la *Catedra de Anatomie Umană a Muzeului Național de Istorie Naturală din Paris*, o transformă în primul centru oficial de cercetare și formare în antropologie fizică din Franța, apărând astfel Catedra de Antropologie din Paris (Huard. Pierre, 1961, p. 5).

Fondatorul antropologiei franceze este însă considerat Pierre Paul Broca (1824-1880). Medic și antropolog de prestigiu, Broca va crea succesiv Societatea de Antropologie din Paris (1859), Laboratorul de Antropologie (1867) și Muzeul Broca (1868). "J'ai partagé ma vie entre la médecine et l'anthropologie, et toutes deux m'ont comblé de leurs faveurs. La médecine m'a conduit, pas à pas, à la position qu'elle réserve aux plus heureux et l'anthropologie vient, d'y ajouter un autre succès, car c'est elle qui, possédant le privilège d'intéresser partout les esprits cultivés, a fait connaître mon nom en dehors du milieu scientifique" („Mi-am împărțit viața între

medicină și antropologie, și amândouă m-au copleșit cu favorurile lor. Medicina m-a condus, pas cu pas, la poziția pe care o rezervă celor mai fericiți și antropologia vine să adauge un alt succes, pentru că ea este cea care, posedând privilegiul de a interesa pretutindeni spiritele cultivate, a făcut cunoscut numele meu în afara mediului științific”, (Huard. Pierre, 1961, p. 55)

("Mi-am împărțit viața între medicină și antropologie, și ambele m-au copleșit cu favorurile lor. Medicina m-a condus, pas cu pas, la poziția pe care o rezervă celor mai fericiți, iar antropologia îmi aduce un alt succes, pentru că ea este cea care, având privilegiul de a interesa toate spiritele cultivate, a făcut cunoscut numele meu în afara mediului științific", Huard. Pierre, 1961, p. 55), declara Paul Broca în 1880.

Unul dintre obiectivele lui Broca a fost acela de a face din antropologie o știință exactă, astfel încât el a creat pentru antropologie o tehnică ce va fi adoptată în întreaga lume și ca concepe instrumentele necesare în acest sens.

Foto 1: Paul Broca, apud
<http://ihm.nlm.nih.gov/images/B03578>

„... Paul Broca (1824 – 1880) symbolisait toute l'anthropologie française. Il avait infléchi progressivement son registre d'études vers la biologie jusqu'à donner aux faits de culture la valeur de faits physiques, de nature instinctuelle. Il avait su doter l'anthropologie de cette «armée» de travailleurs qu'il appelait de ses vœux en formant des chercheurs qualifiés au Laboratoire d'anthropologie de l'École pratique des hautes études. Il chercha sans véritable succès à imposer un axe prioritaire où l'analytique et la statistique des races primeraient la dynamique de leur évolution culturelle. Et bien que le «tableau de la civilisation» fût porté, à diverses reprises, à l'ordre du jour lors des séances de la Société d'anthropologie, Broca ne poursuivit pas le programme d'enquêtes sur la «psychologie comparée des races» qu'il avait lui-même évoqué en 1866 comme l'une des branches «les plus intéressantes» de l'anthropologie générale. Les ethnographes, de même que les linguistes et les sociologues d'obédience positiviste trouvèrent peu d'encouragements dans l'enceinte de l'Institut anthropologique parisien. ...” („... Paul Broca (1824 – 1880) simbolizează toată antropologia franceză. El avea să încline treptat registrul studiilor sale asupra biologiei până la a da faptelor de cultură valoarea faptelor fizice, naturii instinctuale.

El avea să doteze antropologia cu această „armată” de lucrători, pe care i-a adunat sub principiile sale, formând cercetători calificați în Laboratorul de Antropologie al École Pratique

des Hautes Études. El va încerca, fără un real succes, să impună o axă prioritară, în care analiticul și statistica raselor să se prevaleze de dinamica evoluției culturale.

Chiar dacă „tabelul civilizațiilor” a fost public, în diverse momente, pe ordinea de zi la ședințele Societății de Antropologie, Broca nu a urmat programul de anchetă asupra „psihologiei comparate a raselor” pe care avea el însuși să o evoce în 1866, ca una din ramurile „cele mai interesante” ale antropologiei generale. Etnografi, la fel ca și lingviști și sociologi cu convingeri pozitivistă găseau puțină încurajare în cadrul Institutului de Antropologie parizian”, Blanckaert, Claude, 1995, p. 51).

Léonce-Pierre Manouvrier (1850 – 1927), elev al lui Paul Broca, medic cu un doctorat obținut în 1882, cu teza *Recherches d'anatomie comparative et d'anatomie philosophique sur les caractères du crâne et du cerveau*, s-a consacrat cercetării și învățământului. Profesor la l'École d'anthropologie începând cu anul 1881, devine, începând cu anul 1887, șeful catedrei de Antropologie fizică. Din anul 1900 este numit secretarul general al Société d'anthropologie din Paris, iar în 1909, datorită meritelor excepționare primește Legiunea de Onoare în grad de Cavalier.

Foto 2: Léonce-Pierre Manouvrier, apud https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/0/09/Manouvrier%2C_Leonce_Pierre.JPG

Vorbind despre fostul lui profesor, Eugène Pittard spunea, în necrologul pe care-l publică în revista *Archives Suisses d'Anthropologie Général*, în anul 1928: «... L'œuvre scientifique de Manouvrier est immense. A cause de son esprit philosophique il a touché à presque les aspects de la science anthropologique. Un grand nombre de ses travaux sont devenus classiques. Ils sont la base à laquelle reviennent sans cesse tous ceux qui s'occupent d'anthropologie physique. Pour un grand nombre de problèmes il a été un initiateur quant aux techniques nouvelles à recherche et quant aux interprétations à donner aux résultats obtenus. ... » (,...Opera științifică a lui Manouvrier este imensă.

Datorită spiritului său filozofic a surprins îndeaproape aspectele antropologiei științifice. O mare parte din lucrările sale au devenit clasice. Ele sunt baza la care revin mereu toți cei care se ocupă de antropologia fizică. Pentru un mare număr de probleme el a fost un inițiator, atât în ceea ce privește tehnicile noi de cercetare cât și în modul de interpretare a rezultatelor”, Pittard, Eugène, 1928, p. 111), subliniind de asemenea, și preocupările profesorului în domeniul preistoriei și al protoistoriei.

1.2. Eugène Pittard antropolog, preistoric, etnolog elvețian

Cariera sa științifică debutează cu studiile de zoologie predate de Carl Vogt (primul traducător al lui Darwin în franceză) și de elevul acestuia Emile Yung. Cu toate acestea, o știință relativ nouă, antropologia, îl atrage mai mult. Acesta este motivul pentru care Eugène Pittard pleacă la Paris și urmează cursurile școlii de antropologie franceze a lui Paul Broca, avându-i ca profesori, în special, pe continuatorii acestuia, George Hervé și Léonce Manouvrier.

De-a lungul întregii sale vieți va păstra un adevărat cult pentru maestrul său Manouvrier, cu care va deveni, de altfel, foarte bun prieten.

Personalitate puternică, Eugène Pittard, deși format la o școală care se încadra în curentul evoluționist, acordând o mare importanță antropologiei fizice, își va contura o viziune proprie, mai rară în contextul epocii, fiind de părere că **omul nu poate fi studiat decât în integralitatea sa bio-culturală**, viziune care stă și astăzi la baza cercetărilor antropologice. În perioada studiilor, Pittard, membru al Societății de Antropologie de la Paris, leagă prietenii cu viitori antropologi de renume mondial, precum George Grant MacCurdy (CH AVG, 350.A.1.1.1.1/34, 1962, *Nécrologies: hommages*, Sauter M.R, p.3).

La celebrarea a 50 de ani de la înființarea Societății de Antropologie de la Paris, E. Pittard, care a devenit ulterior președinte al societății, precum și președinte de onoare la mai

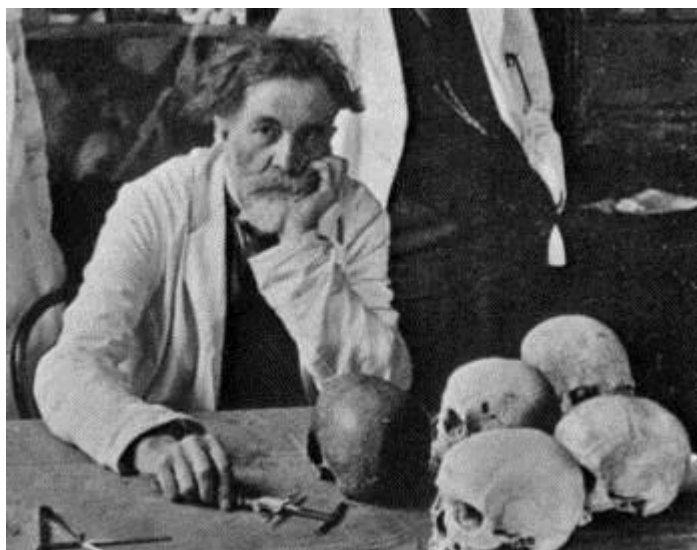

Foto 3: Eugène Pittard, apud Langaney, André, 1985, p. 149.

multe congrese internaționale organizate de aceasta, declara: “ Je tiens à affirmer que l'étranger sait reconnaître tout ce qu'il doit à la science française, à son esprit d'initiative, de méthode, de clarté. A l'étranger les grands noms et les grandes oeuvres de l'école anthropologique française ont toute la vaste place à laquelle ils ont droit ” („Țin să afirm că străinătatea știe să recunoască tot ceea ce datorează științei franceze, spiritului său de inițiativă,

metodelor și clarității sale. În străinătate numele mari și operele mari ale școlii antropologice franceze au toate locul vast la care au dreptul.”, (Jubilé du Cinquantenaire de la Société. In: Bulletins et Mémoires de la Société d'anthropologie de Paris, V^o Série. Tome 10, 1909, p.408).

În Paris, îi întâlnește, pentru prima oară, și pe Nicolae Minovici, Mina Minovici și Ion Cantacuzino, membri ai aceleiași Societăți de Antropologie de la Paris (Vallois, H. V., le Laboratoire Broca, 1940, p.14).

Arhivele Oraşului Geneva păstrează din corespondenţa lui Pittard cu Nicolae Minovici câteva scrisori, dintre care trebuie amintite cele referitoare la organizarea Congresului de Antropologie de la Bucureşti, organizat în anul 1937, despre care vom vorbi într-un capitol viitor şi unde vor fi reproduse unele dintre aceste scrisori, mai exact: CH AVG 350.A.1.1.2.4 / 28, din 15 aprilie, 8 mai şi 12 iunie 1937 (a se vedea pg. 83).

Întors în Geneva, îşi va consacra teza de doctorat unei teme antropologice, bazată pe studiul istoriei rasiale a ţării sale. Intitulată *Cercetări de anatomie comparativă asupra diverselor serii de cranii vechi din Valea Rhonului*, va constitui prima teză de antropologie acceptată de Universitatea din Geneva, în anul 1899.

Rezultatele studiului lărgit al tezei sale de doctorat (1895 – 1906), vor fi publicate în volumul de referinţă „Crania Helvetica”, în anul 1910 (CH AVG, 350.A.1.1.1.1/34, 1943 *Nécrologies : hommages*, Sauter M.R, p.3). Începând din acest moment, cu energia şi entuziasmul care îl caracterizau, îşi dedică întreaga viaţă studiului holistic al omului, prin intermediul a trei domenii predilecte: antropologia, preistoria şi etnografia. Astfel, el va lăsa urme adânci în evoluţia acestor ştiinţe, atât în Elveţia, cât şi în Europa.

Eugène Pittard va fi cel care va introduce antropologia ca ştiinţă în Elveţia romandă prin înfiinţarea Institutului Elveţian de Antropologie al Universităţii din Geneva – în anul 1912, a revistei „Arhivele Elveţiene de Antropologie Generală” – în anul 1914, a Catedrei de Antropologie a Universităţii din Geneva – în anul 1916, şi a Societăţii Elveţiene de Antropologie şi Etnologie (împreună cu Otto Schlaginhaufen şi Fritz Sarasin) – în anul 1920.

La al patrulea Congres Internaţional de Antropologie şi Arheologie Preistorică pe care l-a prezidat, la Geneva, în anul 1912, Eugène Pittard a avut o contribuţie importantă în acest demers.

Profesor la Universitatea din Geneva începând cu anul 1908 şi până în anul 1948, el va fi decan al Facultăţii de Ştiinţe între anii 1929 – 1933 şi rector al acestei Universităţi între anii 1940 – 1942 (Inventarul Arhivelor Oraşului Geneva, Dosarele provenite din Arhiva Muzeului de Etnografie din Geneva, Botbol, J., 1996).

În paralel cu cercetările antropologice, în anul 1899, Eugène Pittard începe şi activitatea ca preistoric.

Studiile sale vor viza „paleoliticul, neoliticul, epoca bronzului şi epoca fierului, şi se vor desfăşura în Elveţia, Franţa, Italia, Peninsula Balcanică, Africa de Nord, Asia Minoră.” (CH AVG, 350.A.1.1.1.1/34, *Nécrologies : hommages*, Sauter M.R, p 7).

În Elveţia se concentrează pe faimoasele staţiuni magdaleniene din Veyrier, împreună cu antropologul şi preistoricul genovez Jacques Louis Reverdin (1842 – 1929).

Majoritatea cercetărilor sale ca preistoric se vor efectua însă în sud-estul Franţei, în Dordogne, unde descoperă întâmplător, în anul 1906, în timpul unei plimbări cu bicicleta pe

terenul privat al prietenului său, comerciantul de tablouri francez Durant-Ruel, o stațiune preistorică (CH AVG, 350.A.1.1.1.1/34, *Nécrologies: hommages*, Sauter M.R, p 6).

Pittard va reveni de nenumărate ori în căsuța, pe care și Alexandru Donici, și Raoul Montandon, și Marc Sauter, o vor cunoaște sub numele de „Maison Blanche”, bază a cercetărilor de peste treizeci de ani în această zonă, cercetări asupra cărora prietenul său îi va oferi exclusivitatea. (CH AVG, 350.A.1.1.1.1/34, *Nécrologies: hommages*, 1943, Sauter M.R., p5).

În preistorie Pittard face devreme observații originale, precum primele indicii ale utilizării osului, în cultura musteriană, și caracterele de tranziție dintre cultura musteriană și cea aurignaciană, aparținând paleoliticului. „El a fost cel care a descoperit neoliticul în Albania și paleoliticul în Asia minoră, prin săpăturile de la Adi-Yaman”, în Turcia (CH AVG, 350.A.1.1.1.1/34, *Eugène Pittard 1867-1962, Marguerite et Georges Lobsiger – Dellenbach*, p. 23).

Colaboratoarea lui Eugène Pittard, Hélène Kaufmann, își descrie maestrul ca fiind în primul rând un colecționar de geniu. Colecționar încă de mic copil, la 12 ani bătea la ușa lui Carl Vogt cu o casetă de obiecte pe care le vroia identificate de marele profesor: câteva oase, pietre, monezi, o bucată de pâine uscată din asediul Parisului, o floare uscată culeasă de pe mormântul lui Alfred de Musset. Și, spune ea, colecționar va rămâne toată viața. „Ca antropolog, va colecționa date metrice și descriptive atât pe schelete cât și pe oameni vii. Ca preistoric va colecționa obiecte ale strămoșilor noștri îndepărtați: os, silex mai ales, care, cu miile, umplu casete grele. Interesându-se totodată de activitatea umană în timpurile prezente, va colecționa obiecte din zilele noastre, și va crea Muzeul de Etnografie. Cu ce talent știa să-și incite interlocutorul – călător, misionar – să-i încredințeze ceea ce a adus cu el muzeului, unde, spunea el, va fi mai bine păstrat, mai bine pus în valoare, și mai bine conservat pentru posteritate. Pittard era fermecător... majoritatea se lăsau convinși” (Necker L. et al., 1985 p.126).

În 25 septembrie 1901, va fi inaugurat așadar Muzeul de Etnografie din Geneva în urma eforturilor mai multor personalități, printre care și Eugène Pittard, prin reunirea unor importante colecții provenind de la persoane particulare, cu cele ale „Camerei Curiozităților” din cadrul Bibliotecii Publice Universitare (Inventarul Arhivelor Orașului Geneva). Pittard se dedică acestui demers cu pasiune.

În anul 1910 va fi numit curator și în 1935 director al instituției menționate, rămânând director până în anul 1952, când îi va prelua munca, cu aceeași pasiune, Marguerite Lobsiger-Dellenbach, asistentă a sa, la muzeu, încă din 1922 (Necker L. et al., 1985 p. 140).

În anul 1921 va face un apel public către toți „concetățenii care călătoresc în străinătate” pentru a aduce obiecte pentru Muzeul de Etnografie din Geneva. În acest scop, el publică o fișă de culegere a obiectelor cu indicații extrem de precise.

Amintesc în mare: tipul fizic al populației (cranii, păr etc.), instrumente pentru a-și procura și prepara hrana (săgeți, seceri etc.), modele și planuri de locuințe, materiale și obiecte pentru costume, obiecte domestice și de mobilier (arme, mijloace de transport, obiecte de cult etc.) (Necker L. et al., 1985, p. 172).

El însuși va face prima donație Muzeului în anul 1902. Din România va aduce ulterior cele peste 66 de obiecte care pot fi identificate în inventarul Muzeul de Etnografie din Geneva.

Printre donatorii români ai muzeului menționat se numără: Muzeul de Etnografie din București (1914), Guvernul Român (1943), Institutul Român pentru Relații Culturale în Străinătate (1960), Alexandru Donici (1923), Alice Grințescu (1934), Constantin Vulcan (1943), Tancred Bănățeanu (1958), Olteanu Dumitru (1958), Corina Nicolescu (1968), Viorica Ungureanu (1973).

Un alt moment important în istoria Muzeului de Etnografie din Geneva a fost cel de extindere prin fondarea Arhivelor Internaționale de Muzică Populară, împreună cu Constantin Brăiloiu, în anul 1944.

Ceea ce își dorea Pittard era ca acest muzeu să reprezinte „fața multiplicată a lumii”. El era convins că un muzeu de etnografie trebuie să-și deschidă porțile nu numai oamenilor de știință, ci și publicului larg, pentru că așa „va conduce la o mai bună înțelegere a unuia față de celălalt, la o mai mare fraternitate”, la depășirea „micimilor” mentale, lărgind orizontul de cunoaștere (Necker L. et al., 1985, p. 125).

Aceeași idee coroborată cu marele său talent oratoric, l-au determinat să se alăture celor care făceau eforturi de popularizare a științei, și prin fondarea unei Universități Muncitorești împreună cu Edouard Claparede (1873 – 1940, neurolog și psiholog elvețian) prin nenumărate articole, emisiuni radiofonice, conferințe sau cărți de popularizare a științei.

1.3. Eugène Pittard și Societatea Națiunilor

Singurul rol politic pentru care Pittard a candidat a fost acela de comisar al Națiunilor Unite. Dintr-o scrisoare de mulțumire din partea Consiliului Cantonului Geneva, datată 7 mai 1919, înțelegem că Pittard a fost cel care a depus eforturi în vederea stabilirii sediului Națiunilor Unite în Geneva.

El însuși declară: „Într-o anumită perioadă a vieții mele am făcut câteva incursiuni în politica internațională, în legătură cu Turcia, România și mai ales Albania.” (Necker L. et al., 1985, p. 136).

În ceea ce privește țara noastră, trebuie amintit că rezultatele cercetărilor efectuate de Eugène Pittard în România în perioada antebelică au fost depuse de statul român ca document de

bază în susținerea cererii de alipire a Transilvaniei, cu prilejul lucrărilor Tratatului de Pace de la Trianon (1920).

În legătură cu Albania, povestea: „În momentul în care se contura, la Paris, noua Europă, am avut ocazia, în timp ce lucram cu echipa americană condusă de Wilson, instalată la Hotel Crillon, să-i vorbesc despre Albania și despre necesitatea de a forma acest stat” (Necker L. et al., 1985).

Eugène Pittard este cel care în anul 1920, în calitate sa de comisar al Societății Națiunilor pentru Albania, va salva această țară de la foamete, iar în anul 1924, va crea Crucea Roșie Albaneză.

În același timp, idealist și realist, el va veni în ajutorul răniților de război francezi, între 1914 – 1918, fiind comisar al Națiunilor Unite pentru evacuării francezi, în timp ce soția sa lucra ca infirmieră în Spitalul 101 din Lyon. (CH AVG, 350.A.1.1.1/34, *Nécrologies: hommages, Hommage a Eugène Pittard* par Mme Marguerite Lobsiger – Dellenbach, Geneva, 1963, p. 5)

1.4. Recunoaștere mondială pentru Eugène Pittard

Cele peste 10 volume de referință, peste 600 de articole științifice, cele peste 1.000 de articole jurnalistice, corespondența însumând 28.597 de scrisori cu diferite instituții și personalități din întreaga lume (Leonard Darwin, Franz Boas, Juan Comas, Bronislaw Malinowski etc.), datate până în anul 1952, existente în Arhiva Orașului Geneva, scot la iveală un personaj complex, cu o energie ieșită din comun, capabil să jongleze concomitent cu fronturi de lucru din domenii diferite precum: antropologia, preistoria, etnografia, etnologia, paleoantropologia, auxologia, ergonomia, morfologia comparată, morfogenia, biologie umană, eugenism etc., un personaj foarte bine integrat în rețelele științifice ale vremii. Harta de la pagina 13 sintetizează principalele orașe din lume în care Eugène Pittard a fost sau/și avea colaboratori, pe baza corespondenței acestuia.

De altfel, o simplă privire asupra inventarului corespondenței lui de Eugène Pittard existentă la Arhivele Orașului Geneva, ne readuce în memorie spusele lui Boris Wastiau, director al Muzeului de Etnografie din Geneva: „Rețeaua sa era mondială, pe modelul acestei Societăți a Națiunilor, precursora a ONU, pe care a ajutat-o să vină să se instaleze aici”.

Reproduc numai cateva exemple de astfel de scrisori:

Nr. Document: CH AVG, 350.A. 1.1.2.5/4

Data: 25 ianuarie 1927

Localitatea de unde a fost expedită: Geneva

Expeditor: Dr. Wasserberg, Societatea Națiunilor, Liga Națiunilor

Destinatar: Eugène Pittard

Domnule și stimate confrate,

Domnul Dr. Grey, unul din bursierii noștri, care lucrează, în prezent, la un studiu comparativ despre nutriție, la Institutul de nutriție din Tokio, ne întreabă dacă putem să-i furnizăm următoarele date:

- a) Temperatura,
- b) Capacitatea de fixare a oxigenului în sânge la diverse rase,
- c) Procentajul de hemoglobină și numărul de globule roșii pe unitate de volum, la diverse rase.

Aș aprecia foarte mult dacă ați putea să-mi furnizați aceste informații sau să-mi indicați sursa bibliografică pentru a le consulta.

Vă rog să primiți, Domnule Profesor, cu mulțumiri anticipate, asigurarea înaltei mele considerații.

Nr. Document: CH AVG, 350.A. 1.1.2.4/7

Data: 15 februarie 1927

Localitatea de unde a fost expediată: Champéry

Expeditor: Henry F. Montagnier

Destinatar: Eugène Pittard

Montagnier, Henry F., elvețian de origine americană, s-a ocupat de personalitatea lui Horace de Saussure, publicând în 1920, alături de Douglas W Freshfield, *The life of Horace Benedict de Saussure*.

V-am trimis ieri o roată de rugăciuni autentică. Am cumparat-o în Leh, din Ladakh, în 1903, de la un vechi budist care m-a asigurat că a fost creată în Lhasa. Craniul pe care vi l-am trimis toamna trecută a fost descoperit de domnul doctor Nielsen, de la serviciul medical din Uganda, din provincia Ankole. Acesta mi-a spus ca negrii din aceasta parte a Ugandei sunt de rasa „hamitică”. I-am trimis de asemenea ieri, doamnei Pittard, un pachet de cărți despre spiritism. Dacă dânsa scrie un roman despre acest subiect sper că eroul său va descoperi în ultimul capitol că va fi înșelat de către medium. Voi părăsi Champéry joi și voi trece prin Geneva duminică și luni. Sunteți liber duminică seara? În caz că sunteți, mi-ar face plăcere să vă revăd.

Pe lângă omagiile mele respectuoase pentru dna Pittard, vă rog să primiți, dragă domnule profesor, asigurarea celor mai devotate sentimente.

Nr. Document: CH AVG, 350.A. 1.1.2.5/4

Data: 25 februarie 1927

Expeditor: Fundația pentru „Științe”. Centrul Internațional de Sinteză, Palatul Regal (2, rue de Mantpensier) / În sediul Institutului de Cooperare Intelectuală a Societății Națiunilor, Director Henri Berr

Destinatar: Eugène Pittard (?)

Domnule,

Avem onoarea de a vă informa că Consiliul Științific al Fundației „Pentru știință” (Centrul Internațional de Sinteză), în ședința de sâmbătă, 5 februarie, a decis în unanimitate să vă ceară prețiosul dumneavoastră concurs.

Găsiți, într-un plic separat, Statutul și programul Fundației. Veți citi, în articolul 9, Titlul II din statut, că Consiliul Științific, „poate cere sprijinul unor personalități științifice al căror concurs îl consideră util”. Sunteți, incontestabil, Domnule, printre aceste personalități ale căror sfaturi și sugestii pot fi pentru munca noastră de un mare interes.

Vă rugăm să primiți, Domnule, asigurarea deplinei noastre considerații.

Directorul Centrului
Henri Berr

Președintele Consiliului Științific

Nr. Document: CH AVG, 350.A. 1.1.2.5/16

Data: 7 noiembrie 1931

Localitatea de unde a fost expediată: Geneva

Expeditor: Eugène Pittard

Destinatar: Lilly Frazer, soția antropologului James Frazer

Stimată Doamnă,

Cartea Dn. James Frazer asupra miturilor focului a sosit în siguranță. Am rugăminte să mulțumiți soțului Dvs, pentru amabilitate.

Când voi avea ocazia să îl revăd, îl voi ruga să-și pună semnătura pe prima pagină a volumului. [...]

Nr. Document: CH AVG, 350.A. 1.1.2.4/7

Data: 4 noiembrie 1925

Localitatea de unde a fost expediată: Geneva

Expeditor: Eugène Pittard

Destinatar: Colonel Oprescu, atașatul militar al României la Paris

Domnule Colonel,

Domnul Max Dollfus mi-a transmis două diplome din partea Crucii Roșii Regina Maria a României, pentru mine și pentru soția mea, și îmi cere confirmare de primire.

Vă rog să primiți, prin aceasta, confirmarea de primire, și

Primiți, domnule colonel, expresia celor mai distinse sentimente

Nr. Document: CH AVG, 350.A. 1.1.2.4/28

Data: 15 mai 1937

Localitatea de unde a fost expediată: Geneva

Expeditor: Eugène Pittard

Destinatar: Bronislaw Malinowski

Dragă confrate,

Permiteți-mi să vă aduc aminte de mine prin intermediul unuia dintre elevii mei, purtătorul acestui mesaj, Marc Sauter, licențiat în litere al Universității noastre, care își pregătește licența în științe biologice.

Domnul Sauter dorește să petreacă câteva luni în Anglia, pentru a urma câteva cursuri, și pentru a studia colecții, în special cele de la British.

Pot să vă rog să-l primiți pe dn Sauter și, de asemenea, să-l recomandați colegilor mei din muzeul britanic, cărora li se poate adresa pentru finalizarea studiilor ? V-aș fi personal recunoscător.

Sunt fericit că am această ocazie de a vă asigura, dragă confrate, de existența celor mai plăcute amintiri în ceea ce vă privește și de cele mai distinse sentimente pentru dumneavoastră.

Nr. Document: CH AVG, 350.A. 1.1.2.3/19

Data: 5 aprilie 1958

Localitatea de unde a fost expediată: Grasse

Expeditor: Baudouin, Regele Belgiei

Destinatar: Eugène Pittard

Scrisoare cu Antetul Casei Regale a Belgiei, prin care este numit Comandor al Ordinului Leopold.

Nr. Document: CH AVG, 350.A. 1.1.2.4/12

Data: 6 februarie 1928

Localitatea de unde a fost expediată: Geneva

Expeditor: Eugène Pittard

Destinatar: Cotte, J. (Profesor de Zoologie Agricolă, Facultatea de Științe, Marsilia)

Iertați-mă că vă răspund târziu, dar scrisoarea a ajuns când eram în Belgia, unde am făcut un turneu de conferințe. Revenind la Geneva am lăsat scrisoarea în așteptare câțva timp. Scuzați-mă.

Cunosc rezultatele bune pe care le-ați obținut în urma cercetărilor asupra măturiiilor organice din peștera Adaouste. În acest caz – regret că diverse analize n-au putut fi făcute – nu vă pot răspunde decât un lucru, acela că Comisia, în ochii mei, nu mai există, după depunerea raportului său. Dar dacă, din întâmplare, vom fi din nou obligați să ne întâlnim, fiți convins că voi împărtăși colegilor mei oferta dumneavoastră foarte amabilă.

Găsiți vă rog aici, dragul meu coleg, expresia celor mai bune sentimente.

P.S. De foarte mult timp nu am mai primit publicațiile dumneavoastră. Dacă există, pentru că nu știu, și dacă aș putea să spun câteva cuvinte, ați putea să mi le trimiteți. Arhivele elveției de Antropologie generală vă vor răspunde în curând.

N.S.

Recunoașterea acestui savant de talie internațională nu a întârziat să apară (a se vedea Anexa 1).

Între 1937 – 1950 Pittard este numit de patru ori doctor *honoris causa*: Lausanne – 1937, Bâle – 1942, București – 1942, Sorbonne, Paris – 1950).

Este numit membru de onoare pentru nenumărate societăți și instituții din întreaga lume: Marea Britanie, Franța, România, Spania, Turcia, Elveția, Chile, etc.. Amintesc numai câteva: Consiliul Permanent al Congresului Internațional de Antropologie și Etnologie, Societatea Elvețiană de Antropologie și Etnologie, Societatea Elvețiană de Preistorie, Societatea Regală de Geografie din România, Societatea Spaniolă de Antropologie, Etnografie și Preistorie, Societatea turcă de istorie, Institutul Regal de Antropologie al Marii Britanii și Irlandei, Academia de Științe și Arte din Lyon, Academia din Toulouse, Academia de Științe din Chile, Academia Florimontană, Academia Rhodaniană de Litere, etc..

Academia Română îl are pe Eugène Pittard ca membru corespondent din 7 iunie 1919, iar Academia de Științe din România. din 1942 (Academia de Științe din România, 2006).

„D-l Eugène Pittard mulțumește pentru alegerea sa de membru corespondent prin următoarea scrisoare în limba franceză: «Scrisoarea d-voastră îmi sosește acum și mă înștiințează

de onoare pe care ați binevoit a mi-o face, dându-mi titlu de membru corespondent. Mă grăbesc a vă mulțumi îndată cu toată sinceritatea.

« Deosebitele călătorii pe cari le-am făcut în România au țesut între patria d-voastră și trecătorul care eram eu, multe legături statornice: am încercat să spun aceasta în cartea mea și iată că acum mă legați de d-voastră printr-o legătură mai directă, mai sensibilă. Sunt adânc mișcat de acest gest amical.

« Știu cât a făcut până acuma instituțiunea d-voastră pentru dezvoltarea științei în toate direcțiunile cugetării și pentru gloria țerii d-voastre.

« Simțesc deci responsabilitatea care mă apasă, din punctul de vedere științific, pentru a rămâne la înălțimea la care m-ați așezat. Mă voiu sili să fiu totdeauna vrednic de stima ce ați binevoit a-mi arăta » (* * *, 1921, *Analele*, București, p. 10, Ședința din 11 iulie 1919.).

Pittard a fost totodată președinte de onoare al Societății de Geografie din Geneva, al Gypsy Lore Society din Anglia, al Societății Franceze de Preistorie, președinte al Societății Elvețiene a Americaniștilor, președinte efectiv și președinte de onoare pentru mai multe Congrese Internaționale de Antropologie și Arheologie Preistorică; a fost Comandor al Coroanei României, decorat de regele Carol al II-lea cu ordinul „Steaua României” (în 23 martie 1935), Comandor al Legiunii de Onoare, și Ofițer al Ordinului „Crucea de Sud”, Brazilia.

Dintre premii amintesc: Premiul Broca al Societății de Antropologie de la Paris, medalia de aur (premiul Gallois și premiul Barbié du Brocage) a Societății de Geografie din Geneva, medalia de aur „Geneva Recunoscătoare”, medalia de bronz a Societății Medicale din Geneva, medalia de argint a Universității din Geneva.

În mai 1943, Societatea de Geografie din Geneva sărbătorește marele savant. George Oprescu este desemnat pentru a participa la această acțiune:

„D-l George Oprescu, membru corespondent, face o dare de seamă despre împlinirea delegației pe care Academia Romană i-a dat-o de a o reprezenta la sărbătorirea savantului elvețian Eugene Pittard. Sărbătorirea a avut loc la Geneva în cursul lunii trecute și a fost organizată de Societatea de Geografie din acel oraș, în cinstea acestui savant de reputație mondială, care, în lucrările sale, s-a ocupat cu simpatie și de Romania. D-sa a asistat la festivitate, depunând în numele Academiei Române o adresa omagială, în următorul cuprins:

L'Académie Roumaine s'associe à l'hommage que la Société de Géographie de Genève rend au professeur Eugene Pittard. Elle est heureuse de voir que son correspondant étranger est fête par l'un des corps scientifiques les plus importants de la Suisse.

L'Académie Roumaine n'a pas oublié les services rendus à la science par le professeur Pittard, durant son activité de plus de 50 ans, de même qu'elle garde le souvenir toujours vivant de l'amitié qu'il a inlassablement témoignée au peuple roumain.

Son œuvre de savant, d'une objectivité exemplaire, le place aujourd'hui au premier rang des anthropologues de notre temps.

L'Académie roumaine tient à souligner tout particulièrement la haute valeur scientifique des travaux que le Professeur Eugene Pittard a consacrés au peuple roumain, dont les vertus et les épreuves ont été magnifiquement décrites dans l'œuvre de sa compagne, Madame Noëlle Roger.

L'Académie Roumaine – représentée en cette occasion, à Genève, par le professeur Georges Oprescu, de l'Université de Bucarest, – exprime au savant universellement fêté son admiration et sa gratitude, en formant le vœu de le voir poursuivre pendant de longues années encore l'ensemble de ses travaux, qui représentent un enrichissement précieux pour la pensée scientifique.” (Academia Română se asociază Omagiului pe care Societatea de Geografie din Geneva îl aduce Profesorului Eugène Pittard. Ea este fericită să vadă cum corespondentul său străin este sărbătorit de unul din corpurile științifice cele mai importante din Elveția. Academia Română nu a uitat serviciile aduse științei de Profesorul Pittard, pe timpul celor 50 de ani de activitate, după cum, ea păstrează amintirea vie a amicitiei pe care a mărturisit-o neconștient poporului român. Opera sa de savant de o obiectivitate exemplară, îl plasează astăzi în prima linie a antropologilor timpului nostru. Academia Română ține să sublinieze în mod special înalta valoare științifică a lucrărilor pe care Profesorul Eugène Pittard le-a consacrat poporului român, ale cărui virtuți și ale cărui suferințe au fost magnific descrise în opera celei care l-a acompaniat, Dna. Noëlle Roger. Academia Română – reprezentată cu această ocazie la Geneva de Profesorul George Oprescu, de la Universitatea din București –, exprimă savantului sărbătorit universal, admirația și gratitudinea sa, cu dorința de-al vedea continuându-și timp de mulți ani de acum înainte, ansamblul lucrărilor sale, care reprezintă o îmbogățire prețioasă pentru gândirea științifică.”)(* * *, 1946, *Analele*, p. 10 și Ședința dela 18 – 25 iunie 1943, p. 8 – 9).

Și totuși, conform celor care l-au cunoscut, Pittard era „un om accesibil tuturor, nerăbdător să stabilească și să păstreze contactul cu fiecare. Toți sunt de acord când vorbesc de gentilețea lui, de simplitatea și de farmecul lui radiant.”

CAP. 2. IMPACTUL LUI EUGÈNE PITTARD ÎN ANTROPOLOGIA ROMÂNEASCĂ

2.1. Campaniile antropologice ale lui Eugène Pittard în România

Foarte devreme în cariera sa, imediat după susținerea tezei de doctorat în anul 1899, Eugène Pittard este interesat de zona Peninsulei Balcanice. Conform propriilor lui afirmații „era necesar să se adauge puțină culoare asupra acestui „pământ necunoscut din punct de vedere antropologic” (Pittard, Eugène, 1920).

Grație prieteniei cu prințul George Bibescu (în arhiva orașului Geneva se păstrează doar o singură scrisoare adresată de Eugène Pittard prințului George Bibescu, din păcate nedată, și una adresată prințesei Martha Bibescu, din 24 august 1917), prima călătorie în regiune va fi în România, obținând o misiune științifică prin intermediul ministrului instrucției publice, în acea perioadă fiind Spiru Haret; misiune care îi va permite să stabilească numeroase contacte utile în demersul de organizare a celor șapte campanii de teren care vor urma (CH AVG, 350.A.1.1.1.1/34, *Nécrologies: hommages, Eugène Pittard 5 juin 1867 - 12 mai 1962, Bulletin Société Suisse des Américanistes*, 1962, p. 3).

Un pasaj din *Geografia Universală* a lui Elisée Reclus care descria Dobrogea drept „un extraordinar mozaic de rase”, îi atrage atenția tânărului cercetător asupra acestei regiuni care părea să sintetizeze cel mai bine „complexitatea umană, europeană și asiatică în același timp, a acestei „aproape insule a Balcanilor” (Reclus, E., 1875 – 1893, p. 45).

Într-adevăr, cercetările lui, deși se vor extinde în toate regiunile românești, se vor axa cu predilecție pe zona Dobrogei, „o regiune relativ restrânsă geografic, cu un acces relativ facil unde tipurile antropologice pot fi găsite în contingente suficient de mari pentru a putea constitui serii” (Pittard, Eugène, 1920), fără a uita să precizeze: „Termenul de rasă este folosit în sensul geografic obișnuit: români, tătari, turci, armeni, bulgari, kurzi, țigani, evrei, etc., care trăiesc alături. Populația totală este ... de aproximativ 260.000 de suflete” (Pittard, Eugène, 1902, *Dans la Dobroudja*, p. 47 – 49).

Începând cu cea de a doua călătorie, în toate cele șapte campanii antropologice îl va acompania și soția sa, scriitoarea Noëlle Roger (pseudonim pentru Hélène Pittard, născută Dufour, 1874 – 1953, jurnalistă și romancieră de ficțiune; de multe ori pesimistă și critică la adresa societății), care în condiții extrem de dure uneori, îi va fi colaboratoare și secretară. Eugène Pittard îi mulțumește soției sale pentru acest efort, dedicându-i una dintre cele mai importante cărți ale sale: *Les Tsiganes et Bohémiens: recherches anthropologiques dans la Péninsule des Balkans*, formulând astfel: „Je dédie cet ouvrage à ma femme qui, au cours de toutes mes campagnes anthropologiques, m’a donné la collaboration la plus dévouée.” (Pittard,

Eugène, 1932, foaia de gardă; „Dedic această carte soției mele care, de-a lungul tuturor campaniilor mele antropologice, mi-a fost colaboratoare devotată”)

„... Printre primele lucrări antropologice de amploare privind caracterile antropologice ale românilor și populațiilor conlocuitoare de la noi din țară le datorăm lui Eugène Pittard” (Papilian, V., Velluda, C., 1941). Studiile de mare amploare nu erau obișnuite în epocă. „Am rămas impresionat, când am consultat rezultatele anchetelor lui Pittard, să constatăm că a măsurat frecvent zeci de mii de persoane acolo unde contemporanii săi se mulțumeau de obicei să măsoare câteva zeci de indivizi, în pofida oricărei rigori statistice”, declara André Langaney, profesor la Universitatea din Geneva, și director al Laboratorului de Antropologie Biologică din cadrul Muzeului Omului Paris (Necker L. et al., 1985, p 145).

Conform aceluiași specialist, modul său de lucru se datora faptului că Eugène Pittard „avea în cap această idee, că limitele între populații erau arbitrare, că ele se întâlneau și că distribuția caracterelor nu era discontinuă. Și era o idee pe care puține persoane o aveau în epoca sa.” (Botbol J., 1996). Același mod de lucru îl regăsim în Turcia, în anul 1937, când prietenia lui cu Kemal Atatürk îi va facilita realizarea unei anchete antropologice la nivel național, culegându-se cu această ocazie aproximativ 60.000 de fișe de ambele sexe.

Rigoarea cu care lucra Eugène Pittard reiese și din fișa antropologică de culegere a datelor utilizată în Dobrogea, despre care avem dovezi că includea: „1. Talie (înălțime); 2. Înălțimea bustului și lungimea picioarelor; 3. Lungimea brațelor întinse; 4. Diametrele craniene și indicii cefalic; 5. Lărgimea frunții și înălțimea craniului; 6. Indicii verticali de lungime și de lărgime și indicii fronto-transversal; 7. Principalele dimensiuni ale feței; 8. Indicii feței; 9. Dimensiunile nasului și indicii nazal; 10. Urechea, diametrele și indicii auricular; 11. Lungimea deschiderii pleoapelor și lărgimea interoculară; 12. Lungimea gurii; 13. Culoarea ochilor și a părului; 14. Forma nasului” (*Recenzie la Anthropologie de la Roumanie. Les Populations de la Dobrogea, IX, Les Bulgares*, Buletinul Societății Regale de Geografie, Tomul XXXVI/1915, Atelierele Grafice COCEC 1916, p. 792)

2.2. Eugène Pittard în principalele direcții de cercetare antropologică în România

2.2.1. Tipologia rasială în viziunea lui Eugène Pittard

În numeroasele lucrări realizate de Eugène Pittard în perioada cercetărilor în România, se regăsesc cele trei mari domenii în care a activat: antropologia, etnologia și preistoria.

Una din marile direcții de cercetare în antropologie în perioada interbelică este tipologia rasială. Primele lucrări în domeniu din România sunt tot ale lui Pittard (Papilian, V., Velluda, C., 1941).

Pittard a fost unul dintre oamenii de știință ale cărui opinii s-au impus în perioada începutului de secol XX, când însăși antropologia ca știință era în curs de definire. În primul rând, el se delimitează de tendința de clasificare a raselor umane pe baza criteriilor lingvistice, sau a altor criterii etnologice, susținând criteriile morfologice drept singurele criterii științifice pe baza cărora antropologii pot efectua clasificări ale raselor umane.

În cartea sa *Les Races Belligérantes – Esquisses Anthropologiques*, sunt enumerate drept principale criterii de clasificare a raselor umane următoarele: culoarea pielii, tipul de păr, culoarea ochilor și a părului, înălțimea, înălțimea și lărgimea relativă a feței, nasul (inclusiv indicele nazal), prognatismul, și cel mai important, indicele cefalic, care rezultă din raportul între lățimea și lungimea calotei craniene, două dimensiuni cu peste 90% determinism genetic.

Fără nicio indicație asupra dimensiunilor reale ale diverselor diametre care variază în funcție de individ, de vârstă, de sex, acest indice reușește să sintetizeze, printr-o simplă fracție, variațiile morfologice ale tipului cefalic, și să permită caracterizarea diferențiată a stucturii antropologice a raselor umane. La baza acestui demers se află puternicul determinism ereditar al unor caractere morfologice, în special cele ale calotei și ale feței, care permitea astfel definirea afinităților între indivizii unei populații înaintea oricărui studii de genetică populațională.

Paul Broca introduce termenul de “mezocefal” în anul 1861, pentru a desemna craniile intermediare între cele dolicocefale și brahicefale, fiind considerat cel care a introdus conceptul de indice cefalic în craniometrie.

Foto 4: Joseph Deniker, apud Arthur Keith and Alfred C. Haddon, “Obituary: Dr. Joseph Deniker”, *Man*, , pg 66, 1918

Clasificarea tipurilor umane pe baza indicelui cefalic, utilizată de Eugène Pittard în studiile sale asupra populațiilor Peninsulei Balcanice, a fost însă cea introdusă de Joseph Deniker, specializat pe acest domeniu al clasificărilor, și anume (Pittard, Eugène, 1916, *Les Races Belligérantes*, p. 23):

- Hiperdolicocefal – mai puțin de 75.9
- Dolicocefal – între 76 și 77
- Sub-dolicocefal – între 78 și 79
- Mezaticefal – între 80 și 81
- Sub-brahicefal – între 82 și 83
- Brahicefal – între 84 și 85
- Hiperbrahicefal – 86 și peste

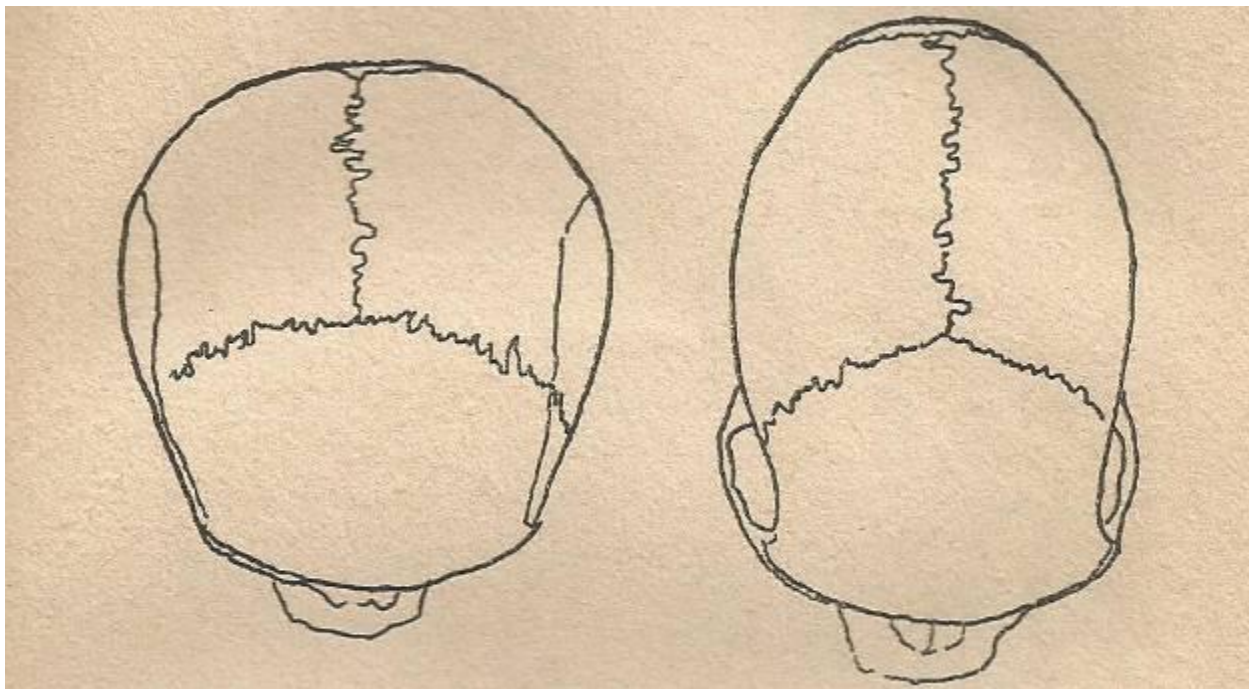
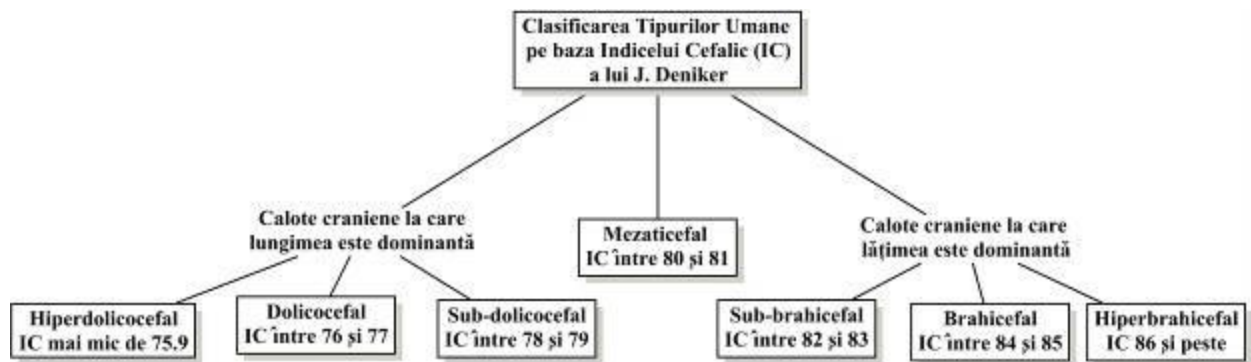

Foto 5: Craniu brahicefal (stânga) și dolicocefal (dreapta), apud Pittard, Eugène, 1916, *Les Races Belligérantes*, Esquisses Anthropologiques, I. Les Alliés, Paris et Neuchatel, p. 23

În ceea ce privește Europa, Deniker admite existența a șase rase principale (Pittard, Eugène, 1916, *Les Races Belligérantes*, p. 28-29):

1. Rasa blondă dolicocefală, de talie foarte înaltă
2. Rasa blondă sub-brahicefală, de talie mică
3. Rasa brună dolicocefală, de talie mică
4. Rasa brună, foarte brahicefală, de talie mică
5. Rasa brună, sub-dolicocefală, de talie mare
6. Rasa brună, brahicefală, de talie mare

În anul 1920, în volumul *Les peuples des Balkans*, autorul susține „existența a trei rase în regiunea balcanică (Pittard, Eugène, 1920):

- „a) tipul de statură înaltă, brahicefal, brun;
- b) tipul de statură înaltă, dolicocefal și cu carnația clară;

c) tipul de statură mijlocie, brahicefal și brun. Românii ar face parte din ultimul tip.”

Consecutiv utilizării metodelor descriptive specifice epocii, marele antropolog își dă seama că atât demersul antropometric, cât și conceptul de rasă, sunt insuficiente pentru a descrie diversitatea umană pe care studiile sale o pun în evidență.

Reușește să publice propria teorie asupra raselor în anul 1924 când, în urma morții lui Deniker, Henri Berr îi cere lui Pittard o lucrare de sinteză privind o introducere etnologică în istorie.

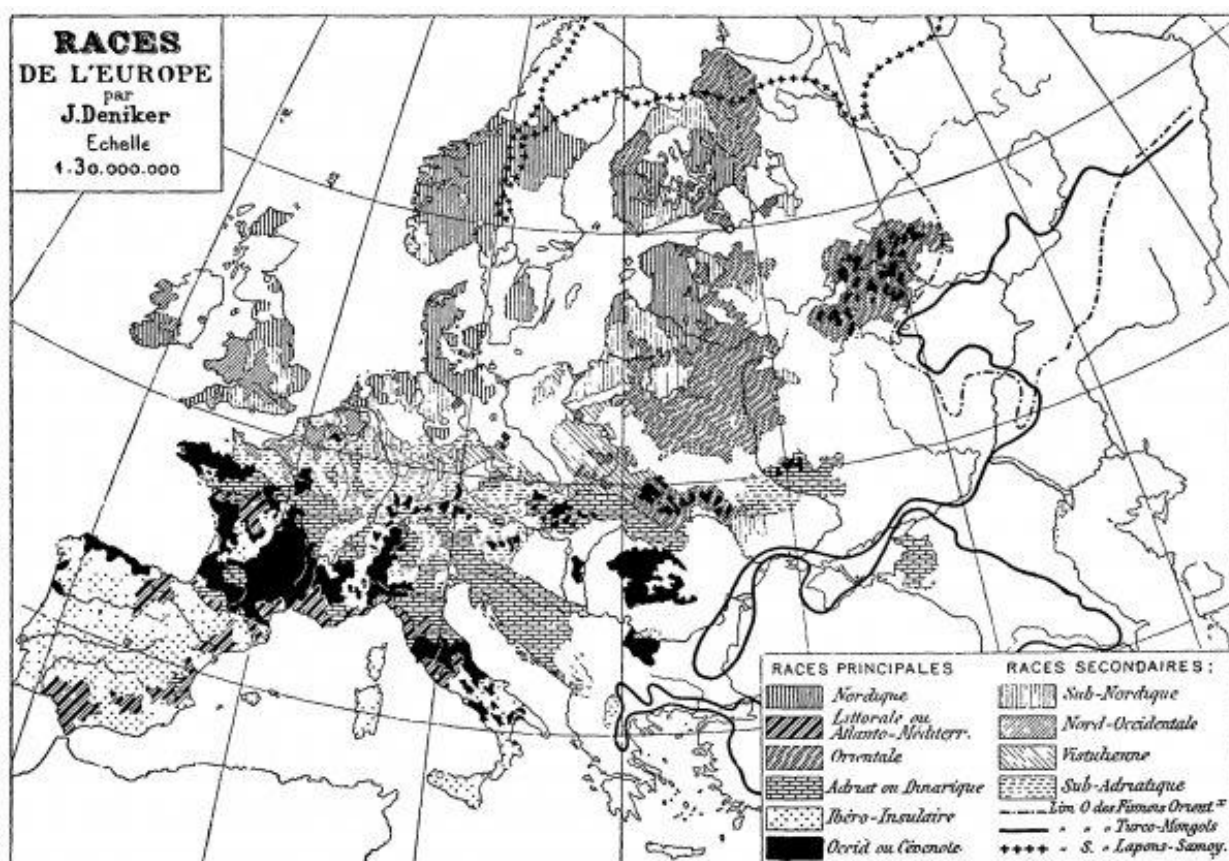

Foto 6: Harta celor 6 rase principale și 4 rase secundare – J. Deniker, apud Pittard E. *Les Races Beligerantes*, pg 31, 1916

Astfel, în volumul V al seriei *L'Évolution de l'Humanité*, condusă de filozoful francez Henri Berr (1863 – 1954, fondatorul, în 1900, al revistei *Revue de Synthèse Historique*), *Les Races et l'Histoire, introduction ethnologique a l'histoire*, 1924, Eugène Pittard abordează una din problemele arzătoare ale perioadei interbelice, născută dintr-o întrebare prost pusă și dintr-o confuzie gravă făcută între semnificația popor, rasă, civilizație. Astfel, încă din primele pagini, el afirmă: «On doit entendre par race, la continuité du type physique, traduisant les affinités de sang, représentant un groupement essentiellement naturel, pouvant n'avoir, et n'ayant généralement rien de commun avec le peuple, la nationalité, la langue, les mœurs qui répondent à des groupements purement artificiels, nullement anthropologiques et ne relevant que de l'histoire dont ils sont les produits» (Pittard, Eugène, 1924, p. 4, nota 15; „... Prin rasă ar trebui să se înțeleagă continuitatea tipologiei fizice, reflectând afinități sangvine, ce reprezintă un grup

esențial natural, ce nu poate avea și, în general, nu are nimic în comun cu poporul, naționalitatea, limba, obiceiurile care corespund grupurilor pur artificiale, nule antropologic și nerelevante din punctul de vedere al istoriei în care s-au produs”).

Totodată, Pittard ironizează teoriile gobiniste referitoare la superioritatea socială a « dolichocéphales de haute taille » (Pittard, Eugène, 1924, p. 4) asupra așa-ziselor relații cauză-efect dintre tipul nordic și succesele și avantajele lor politice: « Les arguments ne manquent pas pour protester contre de telles assimilations. » (Pittard, Eugène, 1924, p. 25 ; „... Argumentele nu lipsesc pentru a protesta împotriva unor astfel de asimilări.”).

Pentru susținerea acestor afirmații el se axează pe o minuțioasă prezentare a raselor de pe diverse continente și se apleacă asupra clasificărilor de antropologie fizică specifice anilor 1920.

Iar finalul este unul de necontestat : « L'Humanité, quelles que soient les formes de son activité ..., a le plus urgent besoin des secours de l'Anthropologie. » (Pittard, Eugène, 1924, p. 591; „... Umanitatea, indiferent de formele sale de activitate ... are o foarte urgentă nevoie de ajutorul Antropologiei). « L'obligation de connaître l'anthropologie des populations européennes saute aux yeux des moins informés. Aujourd'hui, hélas, plus que jamais, il devient nécessaire de spécifier les caractères de chaque race afin que la vérité scientifique s'oppose enfin à tous les préjugés séculaires et à certaines malfaisantes combinaisons politiques. » (Pittard, Eugène, 1916, *Les Races Belligérantes*, p. 6: „Obligația de a cunoaște antropologia populațiilor europene sare în ochii celui mai puțin informat. Astăzi, din păcate, mai mult decât oricând, este necesar să se identifice caracterele fiecărei rase, astfel încât în cele din urmă adevărul științific să se impună în fața oricărui prejudiciu secular și a anumitor combinații politice răuvoitoare.”

Cererea lui Henri Berr a fost considerată o dovadă a înaltei aprecieri de care se bucura E. Pittard în Franța (CH AVG, 350.A.1.1.1.1/34, *Nécrologies: hommages*, 1943). Specialistul în genetică populațională André Langaney afirma, referitor la această carte: „Cincisprezece ani înaintea celui de al doilea război mondial, și în plină dezvoltare a ideilor care vor da naștere eugenismului nazist, **Pittard este primul care neagă existența raselor pure în Europa.** [...] Genetica modernă, care se va dezvolta în special după anii 1960, a confirmat în totalitate părerile sale pe baza unor date impresionante, pe care Pittard, bineînțeles, le ignora. [...] Toate studiile efectuate pe populații care au cunoscut izolarea în forme extreme (melanezieni, eschimoși, indieni din America...) arată, în ciuda anumitor pierderi de gene, că toate au conservat o anumită diversitate genetică, și că nu sunt deloc rase pure”, mai precizează specialistul susmenționat. (Necker L. et al., 1985 p. 146)

Pittard argumentează această idee pe baza „rolului deplasărilor populaționale: migrații, invazii, cuceriri, colonizări, emigrări, nomadism, care realizează „amestecul permanent al umanității, pe timp de război și pe timp de pace, în momente de luptă sau de întrajutorare”,

pentru a se finaliza cu „amestecul raselor, factor puternic de dezvoltare și de îmbogățire fără de care grupurile umane, prin izolare, s-ar îndrepta spre degenerescență.” (Pittard, Eugène, 1924)

Într-o perioadă în care în Franța, în Anglia sau în Germania prenazistă, clasificările tipologice rasiale au ca scop ierarhizarea acestor tipologii pe baza „legilor biologice”, Pittard neagă diferiților autori din epocă dreptul de a vorbi de „inferior și superior” raportat la rasele „insuficient cunoscute” în perioada sa, și ține să precizeze că propriile clasificări nu au decât o utilitate practică „de moment, în vederea reconstituirii istoriei populației care-l interesează”, sau în vederea clarificării unor probleme situate la granița dintre antropologie și medicină, cum este cel referitor la repartiția cancerului în funcție de rasă, pentru care l-a avut colaborator pe profesorul italian Niceforo. (Necker L. et al., 1985, p. 148).

2.2.2. Eugène Pittard și antropologia fizică din România

Prin anchetele din Balcani, antropologul elvețian studiază variațiile antropologice ale populațiilor cu apartenență etnică foarte diversă.

Bogatul material rezultat va fi prelucrat ulterior în numeroase publicații, multe dintre ele realizate în colaborare cu cercetătorii români formați la școala sa doctorală (Alexandru Donici și Suzana Grințescu-Pop), dar și cu alți antropologi ai școlii clujene și ieșene (E. Sergent, Olga Necrasov).

Din 1901 vor începe să apară primele lucrări, care vor constitui serii de monografii asupra românilor, sârbilor, bulgarilor, turcilor, grecilor, albanezilor, tătarilor, coloniilor germane, evreilor din Dobrogea, găgăuzilor, ȝiganilor, lazilor, kurzilor, armenilor, precum și asupra a trei mici eșantioane de muntenegreni, cerchezi și arabi.

Același material va conduce la apariția a trei lucrări de referință în antropologia europeană a vremii.

Prima, *Les peuples des Balkans: recherches anthropologiques dans la Péninsule des Balkans, spécialement dans la Dobroudja* (Pittard, Eugène, 1924), va fi bază a tuturor cercetărilor ulterioare asupra popoarelor din Peninsula Balcanică. Una dintre ideile de bază ale acestui volum fiind aceea că întreaga complexitate etnică a Peninsulei Balcanice se poate reduce la două tipuri antropologice principale, care au condus, în evoluție, la populațiile din perioada respectivă: un tip de statură înaltă, brahicefal și brun, și un tip de statură înaltă, dolicocefal și deschis (CH AVG, 350.A.1.1.1.1/34, *Nécrologies: hommages*, 1943).

În concluziile lui Pittard asupra structurii antropologice a populației din țara noastră (studiu pe populații din Moldova, Muntenia, Dobrogea și Ardeal) se regăsesc următoarele:

„a) talia medie a românilor este de 1,65 m;

b) indicele cefalic indică o subbrahicefalie;

- c) după indicele vertical de lungime, sau înălțime, a craniului, românii sunt hipsicefali;
- d) după indicele nazal românii sunt leptorinieni;
- e) românii ardeleni sunt brahicefali”¹⁰.

Les peuples des Balkans este lucrarea în care autorul susține că „**poporul român își are obârșia sa rasială în solul preistoric al ținutului și mai puțin în fluxul sângelui străin al migrațiunilor, chiar a celei romane**”.

A doua lucrare științifică cu mare răsunet, apărută în anul 1932, este *Les Tsiganes et Bohémiens: recherches anthropologiques dans la Péninsule des Balkans* (Pittard, Eugène, 1932), iar a treia este cea referitoare la transformările antropologice ale corpului uman consecutive procedurii de castrare: *Castration chez l'homme et les modifications morphologiques qu'elle entraîne*, apărută în anul 1934 (Pittard, Eugène, 1934; Pittard, Eugène, 1903, *Les Skoptzy*. ; Pittard, Eugène).

De altfel, Pittard va primi medalia de aur la Expoziția Științifică din București din 1904 pentru cercetările efectuate în Dobrogea (CH AVG, 350.A.1.1.1/34, *Nécrologies: hommages*, 1943).

„Până la mijlocul secolului XX, antropologia s-a mulțumit să descrie și să claseze” datele obținute pe subiecți vii sau pe schelete. “Abia după aceea, faza descriptivă a acestei științe a lăsat loc fazei analitice.” (Botbol J., 1996, p. 17)

Studiile lui Pittard pe schelete, în România, au început în anul 1902, cu craniile de la Mănăstirea Cocoșu (Dobrogea) (Pittard, Eugène, 1902, *Cocoșu*), după care își urmează sistematic studiile pe 30 de cranii moldovene aparținând colecției Institutului Anatomic din Iași în anul 1903 (Pittard, Eugène, 1903, *Moldavie*), pe 50 de cranii provenite de la Mănăstirea Văratec în anul 1910 (Pittard, Eugène, 1910, *Monastère de Văratice*), pe 36 de cranii de la Mănăstirea Agapia în anul 1911 (Pittard, Eugène, 1911, *Monastère d'Agapia*), pe 100 de cranii provenite de la Mănăstirea Neamț, tot în anul 1911 (Pittard, Eugène, 1911, *Monastère Neamț*).

În 1912 publică o lucrare de sinteză a studiilor antebelice asupra craniilor, sub numele: *Les Cranes Roumains – résumé de nos connaissances actuelles*. În perioada interbelică vor urma numeroase lucrări antropologice pe populații vii sau pe colecții osoase din România, publicate majoritatea împreună cu Alexandru Donici și Suzana Grințescu-Pop.

Putem spune că realizările în antropologie considerate de Pittard drept cele mai importante sunt realizate în colaborare cu cercetători români. Astfel, prelucrările statistice pentru „legea lui Pittard” au fost realizate pe eșantioane de măsurători culese în Dobrogea, în colaborare cu Alexandru Donici, pentru „băncile Pittard” cu Petre Lazăr, iar pentru studiile de antropologie a scheletelor, pe colecția de oase provenită din Africa de Sud, cu Suzana Grințescu-Pop.

Într-o perioadă în care indicele cefalic (raportul dintre lărgimea și lungimea craniului) era considerat ca unul dintre determinanții fundamentali ai tipului rasial, Pittard a demonstrat că

orice creștere a taliei conduce la o alungire a craniului, și deci la o scădere a indicelui cefalic, astfel încât nu se pot face comparații pe baza indicelui cefalic fără a se lua în considerare înălțimea subiecților.

Pentru a demonstra această observație, denumită inițial „legea lui Pittard”, sau „legea corelației morfologice”, el a reluat cercetările lui Manouvrier asupra corelației între indicele cefalic și talie (Manouvrier, L., 1902), folosind eșantioane populaționale mai omogene. Este vorba de un eșantion de 1205 subiecți țigani adulți din România, 775 bărbați și 430 femei. Această populație este considerată de Eugène Pittard relativ omogenă, datorită “nomadizării pe care o menține încă, sau semi-nomadizării”.

Concluziile studiului au fost următoarele: indicele cefalic este cu atât mai scăzut cu cât talia este mai mare; constatarea susmenționată se verifică atât în seria feminină cât și în seria masculină.

Constatarea venea să nege supoziția existentă în epocă privind presupusa atracție pe care o reprezintă orașele pentru indivizii de talie înaltă, cu dolicocefalie marcată.

„Această pretinsă selecție naturală se explică pur și simplu prin existența simultană a două caractere: dezvoltarea mai mare a taliei în condiții de viață urbană și scăderea indicelui cefalic datorată acestei creșteri a taliei”, concluziona Pittard în lucrarea „Influența taliei asupra indicelui cefalic într-un grup etnic relativ pur” (Pittard, Eugène, 1905).

El a fost și primul antropolog care a înțeles că explicația creșterii seculare a taliei nu este datorată alimentației, ci „supraviețuirii mai ușoare în mediul urban” (Pittard, Eugène, 1905, *Influence de la taille sur l'indice céphalique dans un groupe ethnique relativement pur*).

„Legea lui Pittard” deschidea noi perspective de cercetare antropologică.

Ulterior, în anul 1912, antropologul Franz Boas (cu care Eugène Pittard a corespondat), a demonstrat modificarea formei craniului la copiii emigranților europeni în Statele Unite, punând în discuție procentul determinismului genetic al indicelui cefalic.

În anul 1925, Pittard a primit o foarte importantă colecție de oase aparținând Muzeului din Cape Town, Africa de Sud. O parte a colecției menționate a reprezentat materialul de lucru al Suzanei Grințescu-Pop în vederea elaborării tezei sale doctorale cu titlul „Contribuție la studiul antropologic al femurului boșimanilor”, sub conducerea lui E. Pittard.

În anii 1930, Pittard a efectuat, împreună cu Petre Lazăr, cercetări asupra variațiilor morfologice ale corpului în perioada de creștere, pe eșantioane de elevi din școlile din Geneva. El a demonstrat cât de nefaste erau băncile școlare pentru elevi, și a obținut conceperea de bănci reglabile în funcție de talia elevului (denumite inițial „băncile Pittard”), dând astfel o deschidere ergonomică antropologiei (Botbol J., 1996).

2.2.3. Indicele cefalic în populația românească în conformitate cu studiile lui Eugène Pittard

Conform rezultatelor cercetărilor lui Eugène Pittard, populația românească are o origine foarte veche pe teritoriul ei. Interpretând rezultatele studiilor sale, E. Pittard afirmă că din perioada neolitică și până la data cercetărilor sale, s-au succedat peste teritoriul României, grupuri umane cu caractere morfologice diferite față de cele ale populației autohtone, fără să influențeze considerabil structura morfologică a românilor.

Referindu-ne numai la rezultatele studiilor menționate care privesc indicele cefalic pentru întreaga populație românească a acelor vremuri, putem enumera din concluziile sale (Pittard Eugène, Donici Alexandre, 1926):

- “C’est évidemment une race de taille moyenne, en majorité brachycéphale et brune, qui doit avoir été la souche première des Roumains” („Este evident că o rasă de talie medie, în majoritatea ei brahicefală și brună, trebuie să fi fost sușa inițială a Românilor”). Preponderența tipului brahicefal în România în perioada campaniilor antropologice ale lui Eugène Pittard reiese și din analiza rezultatelor studiilor sale pe zone geografice, în Transilvania, Banat, Valachia dar și în județele din Moldova.
- “La valeur de l’indice céphalique des femmes étaient inférieure à celle de l’indice céphalique des hommes.” („Valoarea indicelui cefalic al femeilor a fost inferioară celei pentru indicele cefalic al bărbaților”).
- “Nous avons montré que l’indice céphalique, contrairement à ce que l’on s’imaginait jusqu’alors, était influencé par le développement de la stature.” („Am demonstrat că indicele cefalic, contrar a tot ceea ce se credea până atunci, este influențat de dezvoltarea staturii”).
- “L’indice céphalique des représentation ethnique d’une région, par le seul système des moyennes, peut avoir, pour une grande partie du royaume, une valeur réelle lorsqu’il s’agit de comparer des districts dont les conditions nationales sont les memes.” („Indicele cefalic al reprezentanților etnici ai unei regiuni, prin simpla prezentare a mediilor, pentru cea mai mare parte a regatului, poate să aibă o reală valoare numai când se pune problema să comparăm districte ale căror condiții de reprezentare națională sunt aceleași”).
- “C’est naturellement dans les districts les plus spécifiquement ruraux de la Roumanie que l’on aura la chance de rencontrer les types les plus authentiques des anciens Roumains - des districts comme ceux de Gorj et d’Oltu qui renferme respectivement 96 et 95 pour cent de ruraux)” („Este firesc ca în districtele cele mai specific rurale ale României să

avem șansa să găsim cele mai autentice tipuri de Români – districte precum Gorjul sau Oltul care în procent de 96 și 95 la sută sunt rurale”).

Este interesant de menționat că tipurile dolicocefale provin din regiunile de câmpie iar cele brahicefale din zonele montane.

În anul 1926, în lucrarea *Etude sur l'indice céphalique en Roumanie, avec un essai de répartition géographique de ce caractère*, Eugène Pittard și Alexandru Donici fac o analiză a indicelui cranian pe regiuni istorice.

Astfel, Țara Românească (Valahia) este dominată de tipuri brahicefale în județele montane precum Prahova și Muscel, și de o populație cu tendință dolicocefală în județe precum Vâlcea, Dolj, Romanați, Oltu și Teleorman. Pentru celelalte județe valache predomină indicii intermediari, între indicii dolicocefali și cei brahicefali.

Dacă ne imaginăm pe o hartă repartitia indicelui cefalic în viziunea lui Pittard și Donici, am putea presupune că masiv brahicefalii din Transilvania au descins în multe județe valache precum Gorjul, Prahova, Muscel, Dâmbovița și Buzău, ca o „emigrare” în propria lor țară.

Ipoteza lui E. Pittard este aceea că dolicocefalii au constituit structura antropologică de bază în aceste județe peste care s-au suprapus brahicefalia adusă de transilvăneni.

În ceea ce privește repartitia pe sexe, în Valahia formele brahicefale sunt întâlnite în mod egal la cele două sexe, această provincie neprezentând decât o ușoară diferență în ceea ce privește repartitia formelor craniene pe sexe.

Reluând analiza antropologică, pentru Moldova, E. Pittard notifică faptul că limitele extreme ale dolicocefaliei în Moldova sunt între 72-79, comparativ cu cele din Valachia, care sunt între 70-79. Indicele brahicefal în Moldova oscilează între limitele 82-97, pe când în Valachia merge până la 94. În trei județe din Moldova, și anume Suceava, Vaslui, și Roman, indicele brahicefal este același, la fel de puternic, astfel încât E. Pittard presupune că această brahicefalie a fost influențată de populația din regiunile învecinate. În anii în care a avut loc cercetarea antropologică din Valachia, E. Pittard presupune că în sudul Valachiei și în nordul Bulgariei populația avea aceleași caractere antropologice. Pentru argumentare, E. Pittard face o trimitere la studiile lui Wateff.

Analizând repartitia pe sexe a indicelui cefalic în Moldova, constată că situația este diferită de cea din Valahia: „Si les femmes sont moins souvent brachycéphales et aussi moins souvent dolichocéphales que les hommes, elles sont par contre plus souvent mésocéphales.”

Despre Transilvania, Pittard este de părere că această zonă ***muntoasă a fost totdeauna „la citadelle historique du peuple romain”***, craniile „rotunjite”, tipice acestei zone, fiind după părerea lui apanajul tipului românesc cel mai pur, cu un indice cefalic mediu de brahicefalie, sensibil mai mare față de cel al subiecților studiați din alte regiuni românești.

Astfel, rezultatele cercetărilor asupra populației din Transilvania scot în evidență un indice cefalic mediu la bărbați de 84.40 cu limite între 72.68 și 96.45, iar la femei un indice cefalic mediu de 84.17 având ca limite extreme valorile de 77.42 și 91.95.

Repartiția indicelui cefalic în Transilvania, după studiile lui E. Pittard:

- Hiperdolicocefali 1,34%
- Dolicocefali 2,68%
- Sub-dolicocefali 5,36%
- Mesocefali 12,05%
- Sub-brahicefali 18,30%
- Brahicefali 23,66%
- Hiperbrahicefali 36,61%

Sintetizând, reies:

- Forme dolicocefale 9,38%
- Forme brahicefale 78,57%

În ceea ce privește repartiția pe sexe a indicelui cefalic: "La différence la plus sensible entre les sexes est présentée par la Transylvanie où les femmes sont plus rarement dolichocéphales et mésaticéphales et également moins souvent brachycéphales que les hommes."

Structura antropologică a populației Dobrogei este mai apropiată de cea a Valahiei, decât de cea a Moldovei. În acest teritoriu Pittard identifică mai mulți subiecți dolicocefali decât brahicefali. Totodată el ține să menționeze că influența etnică a vechilor coloniști veniți din Carpații României este marcată în diferite locuri dobrogene.

Repartiția tipurilor cefalice în Dobrogea, în perioada studiilor lui Pittard este următoarea :

- Hiperdolicocefali 7,58 %
- Dolicocefali 19,58%
- Sub-dolicocefali 22,6 %
- Mesocefali 25,58 %
- Sub-brahicefali 10,35%
- Brahicefali 6,89%
- Hiperbrahicefali 8,28%

Concentrând formele dolicocefale și cele brahicefale din Dobrogea obținem următoarele date:

- Forme dolicocefale 48,96%
- Forme brahicefale 25,52%

Din toate provinciile românești, Dobrogea are cei mai mulți subiecți cu forme alungite ale calotei la data cercetărilor susmenționate. Interpretarea dată de Eugène Pittard este aceea că, pe lângă

vechii coloniști, este posibil să se fi adăugat subiecți din „Valahia danubiană”, adică de pe celălalt mal al Dunării.

În Banat este identificat același tip populațional ca în Transilvania, unde formele dolicocefale sunt foarte rare iar formele brahicefale abundă. Românii măsurați în Banat au un indice cefalic mediu brahicefal de 84.17 ce oscilează între limitele 76.68 și 94.12.

Repartiția principalelor tipuri cefalice din Transilvania ne redau următorul aspect al formelor cefalice:

- Forme dolicocefale 11,11%
- Forme mesocefale 11,11%
- Forme brahicefale 77,78%

”Les Roumains de Bukovine appartiennent sans doute, en grand partie au moins, à la même race que les Transylvanie et les Roumains de la Moldavie septentrionale ” (Românii din Bucovina aparțin fără îndoială, în marea majoritate cel puțin, aceleași rase ca cei din Transilvania și ca românii din Moldova septentrională, Pittard Eugène, Donici Alexandre, 1926).

”Les Roumains de Bessarabie, sur lesquels nous n’avons presque aucun renseignement anthropologique, semblent pouvoir être rattachés aux Moldaves” Românii din Basarabia, asupra cărora nu avem aproape nicio informație antropologică, par a putea fi asociați moldovenilor. Pittard Eugène, Donici Alexandre, 1926).

2.2.4. Indicele cefalic în populația românească minoritară din Dobrogea, în conformitate cu studiile lui Eugène Pittard

„La Dobroudja est une extraordinaire mosaïque de races. (Dobrogea este un extraordinar mozaic de rase, Pittard E., La Roumanie, 1917, pg. 207)”, afirma Eugène Pittard.

Încă de la debutul campaniilor sale antropologice în Dobrogea, din anul 1901 vor începe să apară primele lucrări, care vor constitui serii de monografii asupra românilor, sârbilor, bulgarilor, turcilor, grecilor, albanezilor, tătarilor, coloniilor germane, evreilor din Dobrogea, găgăuzilor, țiganilor, lazilor, kurzilor, armenilor, precum și asupra a trei mici eșantioane de muntenegreni, cerchezi și arabi.

Sintetizez caracterele antropologice ale minorităților populației românești conform cercetărilor lui Eugène Pittard:

- Bulgarii: au înălțimea medie 1.667 m; coloniile bulgare din Dobrogea sunt majoritar dolicocefale, spre deosebire de cei din Bulgaria, care sunt în procent de 11.53% dolicocefali, 48.02% brahicefali și 40.42% mezocefali, sugerând amestecul unor populații

de origine etnică diferită; (Pittard, Eugène, 1915, *Les populations de la Dobrodja. IX. Les Bulgares* p. 45-120);

- Albanezii: au înălțimea medie 1.67 m; indicele lor cefalic marchează o brahicefalie accentuată, cu o medie care depășește valoarea de 86 (Pittard, Eugène, 1902, *Contribution à l'étude anthropologique des Albanais de Dobrodja*, p. 302-3011; Pittard, Eugène, 1910, *Les peuples sporadiques: [I]. Contribution à l'étude anthropologique des Albanais rencontrés principalement dans la Dobrodja*, p. 395-438) ;
- Turcii: au înălțimea medie 1.67 m; indicele lor cefalic mediu este de 82.24, marcând per ansamblu o sub-dolicocefalie (Pittard, Eugène, 1911, *Les peuples sporadiques de la Dobrodja. IV. Contribution à l'étude anthropologique des Turcs Osmanii*, p. 500-544) ;
- Grecii: au înălțimea medie 1.65 m; per ansamblu, prezintă procente apropiate de brahicefali și dolicocefali (Pittard, Eugène, 1902, *Contributions à l'étude anthropologique des Grecs de Dobrodja*, p. 469-481);
- Tătarii: au înălțimea medie depășește 1.65 m; indicele cefalic mediu marchează de 83.34 marchează o sub-brahicefalie (Pittard, Eugène, 1914, *Contribution à l'étude anthropologique des populations de la Dobrodja. VIII. Les Tatars*, . 43-117) ;
- Țigani: au înălțimea medie 1.649 m; indicele mediu este de 78.25, indicând o sub-dolicocefalie, dar care nu este imaginea reală a formei cefalice a Țiganilor. Aceștia sunt în marea majoritate hiperdolicocefali și dolicocefali. (Pittard, Eugène, 1906 *Anthropologie de la Roumanie. Analyse de quelques grandeurs du corps chez l'homme et chez la femme (1210 tziganes provenant de la Dobrodja*, p. 231-253) ; Țigani zși români din Dobrogea și Valahia au cel mai frecvent indice cefalic de 76, 77, 78 pe când Țigani zși turci au preponderente valorile de 75, 76, 77. Femele hiperdolicocefale sunt mai numeroase la Țigani zși români. Țigani zși bulgari au o variație a indicelui cefalic mult mai mică decât Țigani zși români. Se pare că dolicocefalia este mai accentuată la Țigani zși bulgari. Țigani zși sârbi au preponderent indici cefalici de 76, 79, 82. Țigani zși ungari au preponderent indici cefalici de 73, 75, 85. În concluzie, Țigani români au un procent de 68% dolicocefali și 15%brahicefali, cei turci au 74% dolicocefali și 9% brahicefali, cei bulgari au 78% dolicocefali și 6% brahicefali (Pittard, Eugène, 1904, *Contribution à l'étude anthropologique des Tziganes dits Bulgares de Dobrodja*, p. 70-91, Pittard, Eugène, 1902, *Contribution à l'étude anthropologique des Tziganes dits roumains*, p. 128-144, Pittard, Eugène, 1904, *Contribution à l'étude anthropologiques des Tsiganes dits Tatars de Dobrodja*, p. 379-389, Pittard, Eugène, 1902, *Contributions à l'étude anthropologique des tziganes turkomans de Dobrodja*, p. 457-468, Pittard, Eugène, 1915, *Documents somatologiques pour l'étude des Tsiganes*, p. 144-213, Pittard, Eugène, 1908,

La taille, le buste, les membres supérieurs et inférieurs, chez 1213 Tsiganes des deux sexes (783 Hommes et 430 Jeunes), étudiés principalement[!] dans la Dobrodja, p. 207-255) ;

- Armenii: au înălțimea medie 1.67 m; indicele lor cefalic mediu este de 85.69, indicând o brahicefalie, 66.4% fiind brahicefali și hiperbrahicefali (Pittard, Eugène, Lagotala Henri 1912, *Les peuples sporadiques de la Dobrodja. V. Contribution à l'étude anthropologique des Arméniens*, p. 341-368) ;
- Germanii: coloniile germane din Dobrogea au o înălțime medie de 1.68 m; valoarea indicelui cefalic mediu de 81 indică mezocefalia, fiind rezultatul combinării dintre forme cefalice diverse (Pittard, Eugène, 1920, *Les Peuples des Balkans - Esquisses Anthropologiques*, Geneva și Paris, p. 359-360);
- Evreii: indicele cefalic mediu al evreilor din Dobrogea indică preponderența brahicefaliei, dar procentul relativ mare de mezocefali sugerează un amestec de populații (Pittard, Eugène, 1920, *Les Peuples des Balkans - Esquisses Anthropologiques*, Geneva și Paris, p. 372-373);
- Lipovenii: au înălțimea medie 1.643 m; indicele cefalic mediu indică o sub-brahicefalie (Pittard, Eugène, 1920, *Les Peuples des Balkans - Esquisses Anthropologiques*, Geneva și Paris, p. 384-385);
- Găgăuzii: au un indice cefalic mediu care indică o mezaticefalie, mai pronunțată la bărbați (Pittard, Eugène, 1920, *Les Peuples des Balkans - Esquisses Anthropologiques*, Geneva și Paris, p. 402-403);
- Lazii: au înălțimea medie 1.67 m; cu un indice cefalic mediu de 85.61, lazii din Dobrogea intră în categoria brahicefalilor (Pittard, Eugène, 1920, *Les Peuples des Balkans - Esquisses Anthropologiques*, Geneva și Paris, p. 444-448, Pittard, Eugène, 1910, *Contribution à l'étude anthropologique des populations sporadiques de la Dobrogea: Les Lazes*, p. 907-938);
- Kurzii: indicele cefalic mediu al kurzilor măsurați în Dobrogea este de 86.49, marcând hiperbrahicefalia, cu valori care variază între 77.25 și 92.82; variația mare sugerează că subiecții din eșantionul de kurzi studiați nu constituie o unitate etnică (Pittard, Eugène, 1920, *Les Peuples des Balkans - Esquisses Anthropologiques*, Geneva și Paris, p. 476-477);
- Cerchezii: au înălțimea medie 1.644 m indicele cefalic mediu de 82.05 marchează sub-brahicefalia (Pittard, Eugène, 1913, *Les peuples sporadiques de la Dobrogea. VI. Quelques disséminés: Tcherkesses, Arabes et Nègres*, p. 307-326, (Pittard, Eugène, 1920, *Les Peuples des Balkans - Esquisses Anthropologiques*, Geneva și Paris, p. 517-518);

Trebuie menționat că cercetările E.Pittard, au fost reluate ulterior de echipe de antropologi români ai școlii din Iași și din București, constituite de doctoranzi și colaboratori ai lui Pittard precum Olga Necrasov și Suzana Grințescu-Pop.care au analizat comparativ structura antropologică a populației românești de dinainte și de după cele două războaie mondiale, cu amprenta dată de masivele pendulări de populații, și de influențele schimbărilor socio-economice. O sinteză a studiilor privind variabilitatea indicelui cefalic în funcție de epocă și provincia istorică realizată de Vulpe C., Mirițoiu N., Luca E., Petrescu M., 2010, este prezentată în tabelul 1.

Tabel 1: Variabilitatea indicelui cefalic în funcție de epocă și provincia istorică - apud *Evoluția indicelui cranian din neolitic și până în prezent*, Vulpe C., Mirițoiu N., Luca E., Petrescu M., 2010

Epoca	Provincia	Localitatea cercetată	Autorul	Eșan tion	Dolico- mezocrani		Brahicrani	
					N	%	N	%
Neolitic Cultura Boian	Muntenia	Valea Orbului	Cristescu M. și colab.	210	184	87.6	26	12.4
		Cernica	Necrasov O. și colab.					
		Popști	Necrasov O. și colab.					
		Vărăști	Cristescu M. și colab.					
Eneolitic a.ocromani	Moldova	Valea Lupului	Antoniu S. Și colab.	33	28	84.8	5	15.2
		Holboca	Necrasov O. și colab.					
	Muntenia	Smeeni	Necrasov O. și colab.					
	Dobrogea	Cernavodă	Necrasov O. și colab.					
Eneolitic b. amfore sferice		6 localități	Necrasov O. și colab.	8	4	50	4	50
Bronz	Muntenia	Sărata Monteoru	Maximilian C.	159	131	82.4	28	17.6
	Moldova	Poiana	Maximilian C.					
		Trușești	Necrasov O. și colab.					
	Transil vania	Pir	Necrasov O.					
		Cluj	Russu I.G. și colab					
		Otoman, Sălacea, Sighișoara	Nicolaescu-Plopșor și colab.					
Fier	Moldova	Stoicani	Maximilian C.	59	44	74.6	15	25.4
	Muntenia	Zimnicea	Necrasov O. și colab.					
	Dobrogea	Histria-sat	Miu G.					
	Oltenia	Gogoșu, Balta Verde	Harasian N.					
Sântana de Mureș		Independența	Cristescu M.	93	74	79.6	19	20.4
		Pietriș	Botezatu D.					
		Erbiceni	Botezatu D.					
		Valea Seacă	Botezatu D. Si colab.					
		Hănești	Miu G. și colab.					
		Barcea	Miu G. și colab.					
Feudalism	Muntenia	Izvoru	Necrasov O. și colab.	209	113	54.1	96	45.9
		Străulești	Popovici I.					
		Cernica	Botezatu D. și colab.					
		Radovanu	Popovici I. Si colab.					
	Oltenia	Obârșia Nouă	Botezatu D. și colab.					
Contem porană	România	Atlas	bărbați	39093	3069	15.7	16432	84.3
			femei		3941	20.1	15651	79.9

CAP. 3. CERCETĂTORI ROMÂNI FORMAȚI LA ȘCOALA LUI EUGÈNE PITTARD

Dintre cercetătorii români formați la școala sa trebuie amintiți Alexandru Donici, Suzana Grințescu-Pop și Olga Necrasov.

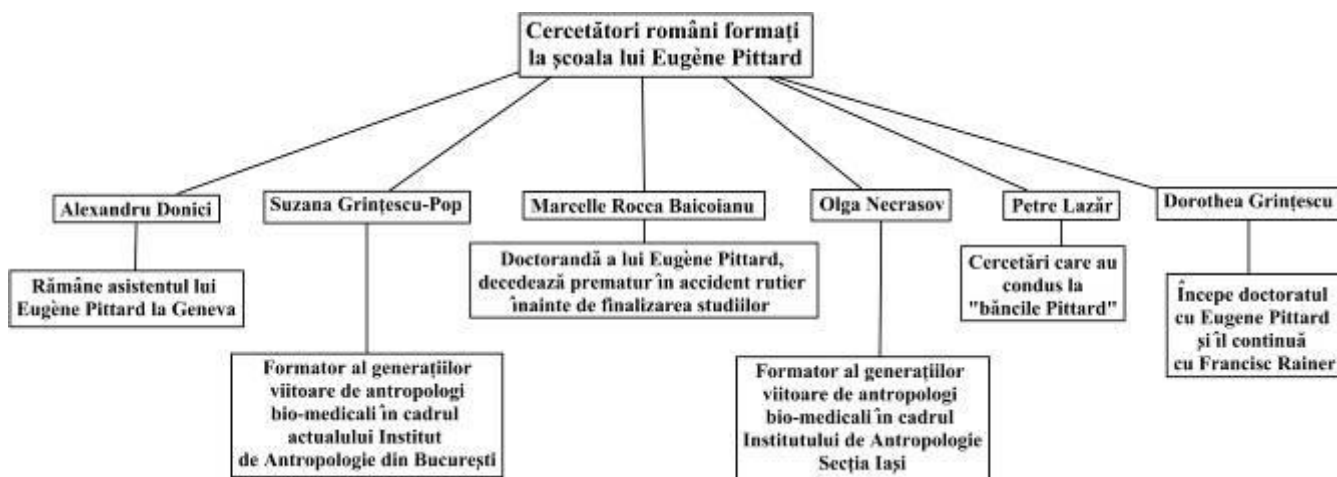

Foto 7. Alexandru Donici, apud Popovici, Sergiu, 2012, p. 359.

3.1. ALEXANDRU N. DONICI

(1886 – 1936), a fost o personalitate „... care a știut să promoveze antropologia basarabeană în marele foruri științifice europene.” (Popovici, Sergiu, 2012, p. 359)

În 1905 emigrează în Franța, unde își începe studiile universitare la Paris; le va continua la Geneva, unde va frecventa cursurile profesorului Eugène Pittard (sub coordonarea căruia își va efectua studiile doctorale). Acesta din urmă apreciindu-i calitățile și cunoștințele îl angajează ca voluntar în cadrul Laboratorului său de Antropologie din cadrul Universității. Donici, sprijinit de profesorul său, Eugène Pittard, va întreprinde o serie de călătorii științifice și de documentare în Franța, Egipt, România de unde își va recolta importante colecții de mostre antropologice, etnologice și arheologice.

Primele lucrări științifice le publică împreună cu profesorul său:

- Eugène Pittard, Alex. Donici, *Répartition géographique dans le royaume de Roumanie de quelques caractères anthropologiques*, en *Mémoires du Globe*, LXV, Genève, 1926.
- Eugène Pittard, Alex. Donici, Étude sur l'indice céphalique en Roumanie, avec un essai de répartition géographiques de ce caractère. Bucarest, *Bulletin de la Société Royale Roumaine de Géographie*, An. XLV, 1926, 100 p. avec fig. et h.
- A. Donici, Eugène Pittard, *Les changements de l'indice céphalique en fonction de la taille croissante* ; în *Bulletins et mémoires de la Société d'Anthropologie de Paris*, vol. VIII, Paris, 1927, p. 39 – 51.
- Eugène Pittard, A. Donici, *L'indice rasial des Roumains et sa répartition géographique dans le Royaume de Roumanie*, en *Bulletin de la Société Royale Roumaine de Géographie*, An XLVI, 1927.
- Eugène Pittard, Alex. Donici, *Les changements de l'indice céphalique en fonction de la taille croissante (Étude de 2126 Roumains)*, en *Bulletins et Mémoires de la Société d'Anthropologie de Paris*, 1927.
- Eugène Pittard, Alex. Donici, *Les pierres de jet d'une station intermédiaire entre le Moustérien et l'Aurignacienne (Dordogne)*, en *L'Homme Préhistorique*, 1927.
- Eugène Pittard, Alex. Donici, *Une nouvelle station Magdalénienne dans la Dordogne, Le Moulin de Rochecaille*, en *Bulletin de la Société d'histoire et d'archéologie de Genève*, 1927.
- Eugène Pittard, Alex. Donici, *L'indice rasial des Roumains et sa répartition géographique dans le Royaume de Roumanie*, en *Actis de la Société Helvet des Sciences Naturelles*, Bale, 1927.
- Eugène Pittard, Alex. Donici, *L'indice nasal des Roumains et sa répartition géographique dans le Royaume de Roumanie*, en *Bulletin de la Société Royale Roumaine de Géographie*, 1927 – 1928.
- Eugène Pittard, Alex. Donici, *Sur les disques plats provenant d'une station intermédiaire entre le Moustérien et l'Aurignacien*, en *Institut International d'Anthropologie*, IIIe Session, Amsterdam, 1927, Nourry, 1928.
- A. Donici, Eugène Pittard, *Pièces à coches, scies, crenellées, perciers provenant d'une station intermédiaire entre le Moustérien et l'Aurignacien en Dordogne*, en *Archives Suisse d'Anthropologie Générale*, vol. V, nr. 2, Geneva, 1929, p. 195 – 215.
- Eugène Pittard, Alex. Donici, *Le développement des trois grandeurs principales du crane en fonction de la taille. Son influence sur la valeur de l'indice céphalique chez quelques groupes ethniques comparés*, en *L'Anthropologie*, 1930.
- Eugène Pittard, Alex. Donici, *Quelques cranes anciens de Roumains présentant la déformation macrocéphalique*, en *Arch. Suisses d'Anthropologie*, Genève, 1931.

Cea mai importantă lucrare a sa, *Crania Scythica: Contribution à l'étude anthropologique du crâne scythe et essai relatif à l'origine géographique des scythes*, 1934, va fi recompensată în anul 1935, în cadrul *Dies Academicus* ale Universității din Geneva, cu premiul *Edouard Claparide* cu mențiunea *lauréat de l'Université de Genève* (Moroșan, Nicolae, 1936, p. 14).

Ca mărturii ale colaborării dintre cei doi, dar și a atașamentului reciproc care a existat între ei, Arhivele orașului Geneva păstrează unele scrisori, din care reproducem și noi, parțial:

Nr. Document: CH AVG 350.A. 1.1.2.4/8

Data: 22 martie 1926

Localitatea de unde a fost expediată: Geneva

Expeditor: Comnen

Destinatar: Eugène Pittard

Anunță că tocmai a trimis Societății Regale Române de Geografie un important manuscris despre indicele cefalic în România și un eseu cu repartitia geografică a acestui indice. Grație colaborării cu *Domnul Donici* va continua studiul tuturor caracteristicilor etnografice colectate din România în cursul numeroaselor călătorii. Are nevoie urgent de la Biroul de Statistică al României de toate documentele cu privire la statura din districtele Noii Români se pot realiza pe recruții militari și este suficient să-i trimită dimensiunile pe mai mulți ani de exemplu 1898-1901 (4 ani). Nu știe cui să se adreseze pentru această documentație, roagă să transmită rugămintea lui celor în drept și să primească documentația cât mai repede posibil. Se înțelege că aceste documente pot fi colectate și din vechiul regat, rușii și ungurii au ținut astfel de statistici.

Nr. Document: CH AVG 350.A. 1.1.2.4/10

Data: 12 februarie 1927

Localitatea de unde a fost expediată: Geneva

Expeditor: Eugène Pittard

Destinatar: Al. Tzigara-Samurcaș

Dragă Domnule,

Între momentul când ați primit „Indicele cefalic al românilor” și astăzi, am scris un nou memoriu asupra antropologiei din România „Repartitia geografică în Regatul României a câtorva caractere antropologice”. Era destinat Societății de Geografie din Geneva la care mă gândeam de mai mult timp.

Aștept cu nerăbdare să lucrez mult pentru că nu știu cât timp mai am de trăit și vreau să pun în circuit, cât mai bine posibil, documentele originale pe care le-am cules din țara dumneavoastră. Între acest ultim memoriu și astăzi, noi, Domnul Donici și cu mine, am desfășurat un destul de scurt lucru asupra indicelui nazal al românilor și repartiția sa geografică în Regat. Eu cred că aceste documente ar trebui, de data aceasta, să fie publicate în habitatul lor natural, care este publicația voastră, decât publicarea la Paris sau în Elveția. Acesta este motivul pentru care vi-l expediez pentru Buletinul Societății Regale de Geografie.

Ce se întâmplă cu volumul și editarea indicelui cefalic? Sper să am unele dintre acestea ca bucurie a noului an?

Vă rog să aveți amabilitatea de a-mi confirma primirea acestui manuscris care m-a costat sancțiuni mari.

Binevoiți, dragă domnule, să primiți gândurile mele pentru dumneavoastră și să primiți expresia celor mai bune sentimente ale mele.

Nr. Document: CH AVG 350.A. 1.1.2.4/10

Data: 26 februarie 1927

Localitatea de unde a fost expedită: Geneva

Expeditor: Eugène Pittard

Destinatar: Tzigara-Samurcaș

Dragă Domnule,

Ultimul exemplar al Indicelui cefalic în România mi-a sosit imediat. Prin același curier vă trimit la adresa dumneavoastră o reeditare a repartiției geografice în Regatul României a câtorva caractere antropologice, apărut în Buletinul Societății de Geografie din Geneva.

Veți vedea că puțin câte puțin am construit monumentul antropologic pe care vreau să-l dedic României.

Colaboratorul meu domnul Donici vă întreabă dacă este posibil să primească pentru sine 50 de exemplare din Indicele cefalic care a fost publicat. Presupun că tiparul nu a descompus textul său. Domnul Donici dorește să știe cât l-ar costa cele 50 de exemplare suplimentare.

Nu mă uitați, vă rog. Este posibil să merg la Constantinopol să susțin câteva conferințe. Ar fi o ocazie să vă strâng mâna. Credeți-mă, Domnule, al dumneavoastră devotat.

Nr. Document: CH AVG 350.A. 1.1.2.4/27

Data: 30 mai 1936

Localitatea de unde a fost expedită: București

Expeditor: Eugène Pittard

Destinatar: Grigore Antipa

Va anunt cu regret decesul asistentului meu, Domnul Alexandre Donici; dupa o maladie care a durat cateva saptamani, inima lui nu a mai rezistat unui puternic atac de astm, avand o moarte linistita. Este o pierdere durerala pentru laboratoarele noastre si de asemenea pentru stiinta. Prin acelasi curier, va returnez ultimele momorii pe care Donici le-a trimis academiei. Acestea sunt corectate. As fi foarte recunoscator daca ati putea partaja cele doua lucrări. Mi-ar fi de folos 50 de exemplare pe care as dori sa le trimit confratilor nostri care pot fi interesati de Antropologia Romaniei.

Nr. Document: CH AVG 350.A. 1.1.2.4/27

Data: 6 iulie 1936

Localitatea de unde a fost expedită: Geneva

Expeditor: Nicolae Morosan

Destinatar: Eugène Pittard

Va multumesc foarte mult pentru înștiințarea decesului regretatului nostru prieten M. Donici. Voi trimite familiei fotografia de care aveti nevoie, alaturi de un articol necrologic, care va face parte din Arhivele elvetiene de Antropologie generala. Sper ca aveti onoarea sa ne reintalnim anul urmator cu ocazia congresului international care va avea loc in Romania.

Foto 8. Suzana Grințescu-Pop, Colecția personală a doamnei dr. Cristiana Glavce, directorul Institutului de Antropologie "Francisc I. Rainer".

3.2. SUZANA GRINȚESCU-POP

(25 noiembrie 1908 – 4 martie 1977),

- doctor în antropologie, sub coordonarea profesorului Eugène Pittard (lucrare care a reprezenta o contribuție științifică la un program internațional de elucidare a „problemei-enigmă” a originii boșimanilor);

- cercetător voluntar la Cluj, alături de profesorii Victor pspilian, președintele și fondatorul Societății Române de Antropologie din Cluj, Marton Roșca, primul sistematizator de consacrare internațională a paleoliticului românesc, și Romului Vuia, fondatorul etnologiei românești ;

- cercetător la Centrul de Cercetări Antropologice București (devenit Institutul de Antropologie “Francisc I. Rainer”), cu contribuții importante în antropologia taxonomică, antropologia biologică a populațiilor,

auxologia nou-născutului, ergonomie și antropologie medicală, antropologie istorică;

- formator al generațiilor următoare de antropologi bio-medicali din cadrul actualului Institut de Antropologie „Fr. I. Rainer” București, fiind considerată în mod justificat drept unul dintre membrii fondatori ai școlii antropologice românești ;

- membru în numeroase asociații de specialitate naționale și internaționale.

„Ca om de știință cu multă forță de creație, Suzana Grințescu-Pop a contribuit în mod decisiv la fundamentarea și organizarea cercetărilor de antropologie contemporană, distingându-se în mod deosebit în cercetări de rezonanță națională și internațională, privind biologia dezvoltării fizice a nou-născutului, a antropologiei etnice, prin metodologia și prima sinteză bazată pe procedee originale asupra ciclurilor de formare etnice ale populațiilor românești, a antropologiei muncii cu probleme de selecție și adaptabilitate profesională și, în sfârșit, deschiderea pentru țara noastră a vastului front de lucru al antropologiei industriale, prin asimilarea tehnicilor ergonómico-antropologice moderneși, consecutiv, prin realizarea primei acțiuni de prospectare ergonómico-antropologică a României.”

Dintre articolele apărute în colaborare cu profesorul Pittard amintim (Titres et Travaux Scientifiques de M. Eugène Pittard, Professeur d'Anthropologie à l'Université de Genève, Juillet 1938):

Eugène Pittard, Grințescu Suzana, *Le développement du crane en fonction de la taille et du buste chez les Roumains*, în *Buletinul Societății de Științe*, Cluj, 1931, pg. 39-53.

Eugène Pittard, Grințescu Suzana, *Le développement de la face en fonction de la taille et du buste chez les Roumains*, în *Buletinul Societății de Științe*, Cluj, 1932, t. VI, pg. 481-508.

Eugène Pittard, Grințescu Suzana, *Les dimensions verticales du visage en fonction de la stature chez les Roumains*, în *Bull. Soc. S. Anthr. et Ethnol.*, 1931-1932, pg. 12-13.

Eugène Pittard, Grințescu Suzana, *Une nouvelle station magdalénienne dans la Dordogne: Recourbie II*. *Bull. Soc. Șt. Cluj Roumanie*, t. VI, 1931, pg. 336-352, 90 fig..

Eugène Pittard, Grințescu Suzana, *A propos de la coloration en rouge des squelettes préhistoriques*, CR XIe Congr. Int. d'A. et d'A. preh. Portugal, 1930, Nourry, Paris, 1931, pg. 451-455.

Eugène Pittard, Grințescu Suzana, *L'indice skélique. Recherches anthropologiques sur les Tziganes de la Péninsule des Balkans*, *Anthropologie*, Prague, LX, 1932, pg. 322-332.

Spicuri din corespondența familiei Grințescu cu Prof. Pittard:

Nr. Document: CH AVG 350.A. 1.1.2.4/12

Data: 19 februarie 1928

Localitatea de unde a fost expediată: Geneva

Expeditor: Eugène Pittard

Destinatar: Alice Grințescu, Cluj

Dragă doamnă și prietenă,

[...] Trebuie să știți că sunt foarte fericit să o am elevă pe fiica dumneavoastră și să o familiarizez cu misterele Antropologiei și Etnografiei, în măsura în care o voi putea ajuta. Dar ce program de studiu doriți să vă trimit? Antropologia figurează ca examen fie în grupa științelor biologice fie în grupa științelor sociologice. Ceea ce mă obligă să fac un curs puțin bastard. Este evident, de altfel, că cea mai bună activitatea se desfășoară în laborator. Domnișoara Grințescu în ce secțiune este? Aceasta este ceea ce trebuie știut. Dați-mi un răspuns printr-o mică carte poștală.

Transmiteți soțului toate amintirile noastre bune și credeți-mă, dragă Doamnă și prietenă, al dumneavoastră devotat.

Nr. Document: CH AVG 350.A. 1.1.2.4/12

Data: 31 mai 1928

Localitatea de unde a fost expediată: Geneva

Destinatar: Alice Grințescu (Calea Mănăștur 7, Cluj, România)

Expeditor: Eugène Pittard (?)

Dragă Doamnă și prietenă,

Un mic punct de istorie pentru început. Am răspuns la scrisoarea dumneavoastră, puțin cam târziu, este adevărat, dar totuși am răspuns, în 19 februarie trecut, la adresa pe care mi-o dați acum. Vă spuneam că sunt fericit să o am studentă pe fiica dumneavoastră [Suzana Grințescu-Pop]. Pe de altă parte, cred că aveți dreptate să vă imaginați că antropologia își croiește o cale în lume. La ultimul Congres de la Amsterdam am fost numit raportor pentru educație în Antropologie. Era la mijlocul lui septembrie și iată că Belgia obține o primă victorie: crearea doctoratului în Antropologie. Aici gândesc că este mai ușor ca doctoratul în științe biologice spre exemplu trebuie urmat de mențiunea antropologice.

[...] Transmiteți salutări soțului și credeți-mă, dragă doamnă și prietenă, al dumneavoastră mereu cordial.

N.S.

Nr. Document: CH AVG 350.A. 1.1.2.4/14

Data: 3 iulie 1929

Localitatea de unde a fost expediată: Geneva

Destinatar: Grințescu Suzanne

Expeditor: Eugène Pittard

Subsemnatul, Decan al Facultății de Științe, certifică că Domnișoara Suzanne Grințescu este studentă înmatriculată la Universitatea din Geneva, Facultatea de Științe și care este prezentă în mod regulat la cursuri și laboratoare.

Foto 9. Olga Necrasov, Colecția Institutului „Francisc I. Rainer”.

3.3. OLGA NECRASOV

(1 octombrie 1910 – 3 noiembrie 2000),

- cercetător în Laboratorul de Antropologie și Paleontologie Iași, din 1932, în echipa profesorilor I.G. Botez, I. Borcea, P. Bujor;

- numeroase colaborări internaționale: cu prof. L. Hirszfeld și prof. E. Loth în Varșovia, cu prof. polonez Jon Czekonowski și prof. E. von Eikstadt, cu Marguerite Dellenbach și Eugène Pittard;

- doctor în antropologie din anul 1940;

- carieră universitară în histologie, embriologie, anatomie comparată; șefa catedrei de morfologie animală și antropologie între 1963-1973;

- a fondat școala de morfologie ecologică și funcțională și școala de antropologie Iași, conducând numeroase teze de licență și doctorale în domenii precum: embriologia, histologia, paleoantropologia, antropologie populațională, antropologie genetică, serologie, biochimie.

- considerată membru fondator al paleoantropologiei românești;

- Director al Centrului de Cercetări Antropologice București, actualul Institut de Antropologie „Fr. I. Rainer” (1963-1973).

- șef al Secției de Antropologie a Filialei Iași a Academiei Române,

- membru corespondent al Academiei Române din anul 1963 și membru cu drepturi depline al Academiei Române din anul 1990;

- membru asociat al Societății de Antropologie din Paris, în anul 1980 primește medalia și premiul *Paul Broca*, pentru întreaga activitate științifică în domeniul antropologiei din partea acestei societăți; primește medalia „Ales Hrdlicka” din partea Societății de Antropologie a Republicii Ceha;

- membru în numeroase alte asociații de specialitate internaționale (Slovacia, Marea Britanie, Italia, Republica Cehă, etc.).

Din corespondența purtată cu profesorul Pittard reproducem:

Nr. Document: CH AVG 350.A. 1.1.2.4/28

Data: 9 noiembrie 1937

Localitatea de unde a fost expediată: Geneva

Expeditor: Eugène Pittard

Destinatar: Olga Necrasov

Prin acelasi curier, va trimit, la adresa laboratorului de Morfologie si Antropologie de la universitatea Jassy, cartea mea despre Poporul balcanic o serie de memorii referitoare la romani si care au aparut duoa cartea mea: - Repartitia geografica in regatul Romaniei a unor caractere antropologie, - Studiu asupra indicelui cefalic in Romania cu un eseu de repartitie a acestor caractere, - Indicele nazal din Romania si repartitia sau in Regatul Roman, - Repartitia geografica a indicelui nazal din Romania, - cateva cranii vechi din Romania prezentand deformatii macrocefalice, - Dezvoltarea feței în funcție de talie și bust la români, - dimensiunile verticale ale feței in functie de statura la romani, - dezvoltarea craniului in functie de talie si bust la romani. Acestor titluri li se alatura cele pe care le am de la asistentul meu, domnul Donici: - Masura si indicele craniului uman in Basarabia, - talia si indicele scheletic in Basarabia, -Crania Scythica. Sper ca printre aceste lucrari sa gasiti materiale pentru studiile dumneavoastra.

Nr. Document: CH AVG 350.A. 1.1.2.4/30

Data: 3 august 1939

Localitatea de unde a fost expediată: Geneva

Expeditor: Marguerite Dellenbach

Destinatar: Olga Necrasov

Vă anunț ca am primit scrisoarea dumneavoastra de pe 2 iulie adresata domnului profesor Eugène Pittard. Acesta nu se afla in Geneva pana la inceputul lunii septembrie, de aceea v-am raspuns in numele dumnealui. Cunoasteti cu siguranta cartea acestuia: Popoarele din Balcani, Cercetari antropologice în Peninsula Balcanica, Geneva, Lyon si Paris, 1920. Prin acelasi curier, va trimit separat, doua articole: I. Talia, indicele cefalic si indicele nazal realizat pe 300 de turci otomani din Peninsula Balcanica, II. Contributii la studiul antropologic realizat pe turcii otomani. Pe de alta parte, vroiam sa va anunt ca Melle Afet, doctor in sociologie, a facut o teza: Anatolia, tara "cursei" turcesti. Cercetari asupra caracterelor antropologice asupra populatiei turcesti(studiu realizat pe aproximativ 64000 de indivizi). Acest studiu va iesi de la tiparire zilele urmatoare. O veti gasi la vanzare in Geneva, la Georg at Cie, libraria universitatii. Melle Afet a facut doctoratul aici, la Geneva. Vetii gasi in acest studiu, toate indicatiile recente si complete asupra turcilor din Thrace si Asia Mica. Priviti cateva rezultate: Talie mijlocie a barbatilor (39.465) 1m.652. talie medie a femeilor (20.263) 1m. 522., indicele cefalic mediu la barbati 83.33, la femei 83.78, indice scheletic la barbati 93.91, la femei 87.86, indice nazal la barbati 65.04, la femei 64.05, forma urechii regulata(putin peste 5 % din barbati si femei au un caracter morfologic), nas drept (rar concav), occipital frecvent rotunjit, piele rar negricioasa, mai degraba

deschisa, ochii frecvent de culoare deschisa (albastri sau gri).Parul il au marea majoritate saten. Turcii sunt in mare majoritate indivizi apartinand rasei albe din Europa, cunoscuti prin clasificare, sub numele de oameni alpini.

CAP. 4. IMPACTUL LUI EUGÈNE PITTARD CA PERSONALITATE INTERDISCIPLINARĂ ÎN ROMÂNIA ȘI CA PROMOTOR AL CULTURII ROMÂNEȘTI ÎN EUROPA

4.1. Scrierile despre România oferite de Eugène Pittard

Începem prezentarea cu o mărturie pe care ne-a lăsat-o însuși marele profesor, printr-o scrisoare:

Nr. Document: CH AVG 350.A. 1.1.2.4/4

Data: 2 mai 1924

Localitatea de unde a fost expediată: Geneva

Expeditor: Eugène Pittard

Destinatar: Ziarul Tribune de Genève

Domnule,

Iată un articol pentru numărul special dedicat României. Dacă urmărim ordinea logică, cum nu există anunțată nicio lucrare asupra geografiei, acest articol mi se pare că trebuie plasat în prima linie. V-aș fi recunoscător să-mi trimiteți probele.

Pe de altă parte iată patru fotografii din care puteți probabil extrage câte ceva. Am pus legenda pe spate. Vă rog să indicați, ca de obicei, numele fotografului deoarece fotografiile sunt inedite.

Credeți-mă, Domnule, al dumneavoastră devotat.

P.S. Nu uitați să-mi returnați fotografiile după utilizare.

Tot în categoria de popularizare a științei, dar cu o vizibilitate mult mărită și cu un bagaj informațional mult detaliat, Eugène Pittard publică, la interval de 15 ani, două dintre cele mai frumoase cărți scrise vreodată de un străin despre România:

1. *Dans la Dobroudja (Roumanie): Notes de voyage, 1902*

Această primă lucrare, așa cum însăși autorul menționează, reprezintă o reuniune a studiilor rezultate în urma cercetărilor întreprinse în Dobrogea și publicate, în mai multe articole, în Journal de Genève: „Nous les réunissons tels quels en une sorte de procès-verbal, de « journal de route » sans prétention.” („Noi le-am reunit ca într-un fel de proces-verbal, de „jurnal de călătorie” fără pretenții.”, Pittard, Eugène, 1902, *Avertissement*), justificând totodată și necesitatea continuării cercetărilor „Une étude d'ensemble des choses et des gens de Dobroudja – nous espérons l'entreprendre – nécessiterait une quantité de recherches nouvelles et

approfondies.” (Un studiu de ansamblu al lucrurilor și oamenilor din Dobrogea – sperăm să-l putem face – ar necesita cercetări noi și aprofundate”, Pittard, Eugène, 1902, *Avertissement*).

Datorită spațiului de care dispunem și motivați și de acest „Avertisment”, făcut cu mare modestie, fiindcă lucrarea are o importanță deosebită, ne oprim totuși în a o menționa doar și alocăm un spațiu mai mare prezentării celui de-al doilea volum, în care reia ideile importante din primul, chiar completându-le.

2. LA ROUMANIE: VALACHIE, MOLDAVIE, DOBROUDJA, publicată la Editions Bossard, din Paris, în anul 1917,

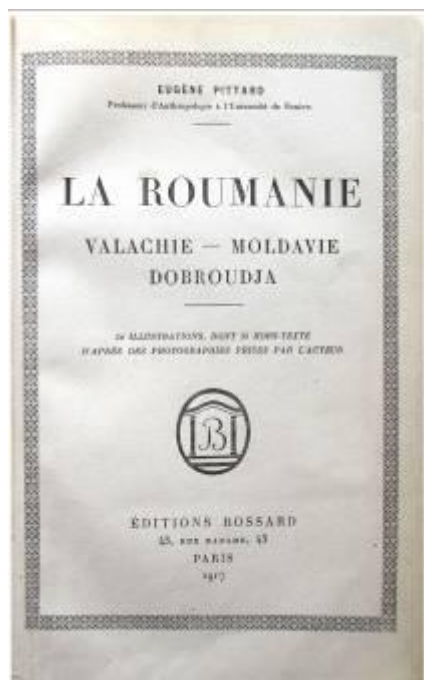

Foto 10. Foaia de titlu a lucrării Eugène Pittard, 1917, *LA ROUMANIE: VALACHIE, MOLDAVIE, DOBROUDJA*, Paris.

Cea de a doua, cu siguranță, se constituie într-un foarte frumos omagiu adus țării noastre, în chiar perioada în care România începuse demersurile de alipire a Transilvaniei.

Este vorba aici de perioada de după 4 / 17 august, 1916, zi în care România, prin guvernul condus de Ion I. C. Brătianu, semnează Convenția de la București, cu puterile Antantei (Marea Britanie, Franța, Italia – din aprilie 1915 și Imperiul Rus). Conform tratatului, România obținea drepturi asupra tuturor teritoriilor din Austro-Ungaria locuite de români: Transilvania, Banatul, Bucovina, Crișana și Maramureș (parțial), urmând ca acestea să devină parte a României după Primul Război Mondial.

Eugène Pittard face, încă de la început, o apreciere plină de admirație și dragoste față de poporul român: *Au Peuple roumain, que pendant mes longues campagnes d'études anthropologiques j'ai appris à connaître et à aimer.* (Poporului român, pe care, în timpul lungilor mele campanii de studii antropologice, am învățat să-l cunosc și să-l iubesc).

Continuând să-și exprime dragostea și atașamentul său față de România, întărește aprecierea în chiar începutul primului capitol:

Et dans ce moment-ci, alors que le malheur étreint si douloureusement ce pays, j'aimerais donner à ces souvenirs la valeur d'un témoignage de sympathie.

(„Și în acest timp, în care nenorocirea îmbrățișează atât de dureros această țară, vreau să dau acestor amintiri valoarea unei mărturii de simpatie.”, Pittard, Eugène, 1917, p. 7.)

Cu modestia care-l caracteriza, în același capitol introductiv, afirmă:

„Je n'ai pas voulu, ..., faire œuvre d'historien ... je n'ai pas voulu écrire un livre d'anthropologie et d'ethnographie ... Je ne publie pas un livre d'érudition ... J'ai essayé de donner une synthèse rapide de tous les éléments qui forment le pays roumain et je me suis attaché à

évoquer, dans son cadre, ce peuple, ses traditions, ses coutumes, sa vie économique — un peu de l'âme roumaine.” („... N-am vrut să fac ... o operă istorică, ... n-am vrut să scriu o carte de antropologie și etnografie ... Nu public o carte de erudiție ... Am încercat să prezint o scurtă sinteză a tuturor elementelor care formează țările românești și mi-am dorit să evoc, în spiritul său, acest popor, tradițiile sale, obiceiurile sale, viața sa economică – un pic din sufletul românesc.”, Pittard, Eugène, 1917, p. 8 – 9).

Cu toate acestea, vom observa cu ușurință, în cele ce urmează, asidua documentare, doctă interpretare și rezumări ale cercetărilor foarte bine și minuțios structurate.

În capitolul *Coup d'œil général sur le royaume de Roumanie*, face o descriere geografică, la prima vedere parțială, dar în esență, una foarte bine documentată, marcată de importante transformări produse la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul celui de-al XX-lea : „...en un demi-siècle, la Roumanie a donné un formidable effort : agricole, commerçant, industriel – celui-ci un peu moins considérable, – intellectuel. Elle l'a donné avec une rapidité qui effraie quelques uns des Roumains eux-mêmes. Elle est peut-être tentée de brûler certaines étapes nécessaires.” („... într-o jumătate de secol, România a depus un formidabil efort: agricol, comercial, industrial – aceasta un pic mai puțin considerabil –, intelectual. Ea l-a făcut cu o rapiditate care sperie chiar și pe unii români. Ea este tentată să sară peste anumite etape necesare.”, Pittard, Eugène, 1917, p. 14)

Descrierea geografică este însoțită, de asemenea, de unele elemente cu privire la mijloacele de transport, atât de necesare dezvoltării oricărui stat, sau de o descriere ce poate fi la fel de bine considerată literară, cât și plină de informații de ordin economic sau social:

„... Rien n'est plus intéressant, pour un voyageur avisé, après avoir franchi la passe de Prédéal (c'est à quelques pas de là que se trouve la résidence royale de Sinaïa) que de descendre dans les gorges de la Prahova et d'atteindre les collines de Campina - sous lesquelles sont entassés les immenses réservoirs naturels de pétrole.” („... Nimic nu este mai interesant, pentru un călător avizat, după ce a traversat pasul Predeal (la câțiva pași se află reședința regală de la Sinaia) decât coborârea în Valea Prahovei și de ce ajunge în dealurile Câmpinei – în adâncurile cărora se îngrămădesc imense rezervoare naturale de petrol”, Pittard, Eugène, 1917, p. 17).

Descrierea structurii geologice făcută, așa cum se poate constata, de un cunoscător al geologiei, dar și cu o foarte asiduă documentare, este continuată de o scurtă prezentare a climei, florei și faunei.

După acest capitol era firesc ca Eugène Pittard să trateze subiectul cel mai apropiat de sufletul lui, cel care l-a consacrat, cel căruia și-a dedicat întreaga viață, Omul.

În capitolul intitulat *La population roumaine* cuprinde elemente „sumare” de demografie, un subcapitol îl dedică antropologiei din România, dar poate cel mai important subcapitol, chiar dacă ultimul, este cel în care face o prezentare a românilor din afara Regatului.

Revenind la elementele „sumare” de demografie, ele se constituie, de fapt, în studii amănunțite, provenite dintr-o documentare asiduă, în care Pittard face comparații între cel puțin 3 perioade, și anume, anii: 1859, 1899 și 1912, și în care are în vedere, atât numărul total al populației, cât și distribuția pe zone geografice, administrative sau din punctul de vedere al raportului între sexe, al natalității și a mortalității, în special a celei infantile; nu omite din această analiză nici religia.

Subcapitolul demografic, așa cum este ușor de presupus pentru E. Pittard, nu putea să se finalizeze fără o tratare a istoriei populației care coboară până în Epoca Pietrei. După o analiză pertinentă pe baza unui complet bagaj informațional, face următoarea afirmație: „... J'ai la conviction que lorsque des fouilles intelligentes et méthodiques seront entreprises dans la Roumanie, elles mettront au jour des restes de l'homme pléistocène.” („... Sunt convins că atunci când se vor face săpături inteligente și metodice, ele vor scoate la lumină mărturii ale omului din Pleistocen”, Pittard, Eugène, 1917, p. 27), fapt dovedit de studiile actuale.

Referindu-se la perioada neolitică, enumerând elemente care conduc către certa prezență a locuirii acestor zone în acea perioadă, de o populație locală, creatoare de cultură, subliniază : „... Cucuténî, en Moldavie, est entrée dans la science comme l'une des plus intéressantes de tout l'Orient européen.” („... Cucuteni, în Moldova, se constituie pentru știință ca una dintre cele mai interesante din tot orientul european”, Pittard, Eugène, 1917, p. 27); iar concluzia lui este: „... Et c'est pourquoi les archéologues ont pu penser, avec quelques chances de certitude, qu'une même civilisation fleurissait, au même moment, autour de la Mer Noire et de la Mer Égée.” („... Și de aceea arheologii au putut gândi, cu șanse de certitudine, că aceeași civilizație a înflorit, în același timp, în jurul Mării Negre și a Mării Egee.”, Pittard, Eugène, 1917, p. 28)

Subcapitolul al doilea, cel referitor la antropologia românilor, debutează cu concluziile privind aceeași perioadă din neolitic tratată în capitolul precedent, continuând astfel ideea și chiar completând-o: „...Et rien ne nous empêche de supposer que ce sont ces habitants, au moins une grande partie d'entre eux, qui, plus tard, reçurent le nom de Daces et de Gètes, - pour ne conserver que ces deux dénominations des géographes et des historiens anciens. ...” („... Și nimic nu ne împiedică să presupunem că aceștia sunt locuitorii, cel puțin o mare parte dintre ei, care, mai târziu, au primit numele de Daci și Geți, pentru a nu păstra decât aceste două denumiri ale geografiei și istoriei vechi.”, Pittard, Eugène, 1917, p. 29)

Interesat de cunoașterea caracteristicilor anatomice și descriptive comparative între populația dacă și cea romană, analizându-le, Pittard ajunge la următoarea concluzie: „...Il est probable que l'invasion romaine et la conquête de Trajan, n'apportèrent pas beaucoup de troubles dans les caractères physiques de la nation dace ; héritière elle-même des autochtones. Il est vrai que Rome appela, dit-on, de diverses régions de l'empire, des colons. Mais il est parfaitement possible qu'une partie de ces colons, quoique ayant des noms différents, aient appartenu à des

groupes humains de même origine que les Daces. Dès lors les caractéristiques ethnologiques de ces derniers n'auraient pas été modifiées.” („... Este posibil ca invazia romană și cucerirea lui Traian, să nu fi adus prea multe schimbări în caracteristicile fizice ale națiunii dace; moștenitoare ea însăși a autohtonilor. Este adevărat că Roma apela, să zicem, în diferite regiuni ale imperiului, la coloniști. Deci este perfect posibil ca unii dintre acești coloniști, chiar dacă aveau nume diferite, să fi aparținut unor grupuri de persoane cu aceleași origini ca și dacii. Prin urmare, caracteristicile etnologice ale acestora din urmă nu au fost modificate. ...”, Pittard, Eugène, 1917, p. 30)

De asemenea, își pune întrebarea firească: Cum este influențată populația daco-romană de „... l'influence ethnique des Barbares”? Răspunsul pe care-l formulează este: „... Depuis vingt ans, j'essaie de soutenir par la plume et par la parole, cette idée qu'au moment des invasions, le peuple conquis ne fuit pas complètement devant l'envahisseur, de même qu'il n'est pas obligatoirement absorbé par le nouveau venu (c'est généralement le contraire qui a lieu). ...” („...De douăzeci de ani, încerc să susțin prin stilou și prin cuvinte, ideea că, în momentul invaziilor, poporul cucerit nu a fugit complet din fața invadatorilor, la fel cum nu este obligatoriu să fi fost absorbit noul venit (de obicei, are loc contrariul).”, Pittard, Eugène, 1917, p. 30).

Își continuă analiza antropologică bazată pe statură, descriind tipologii diferite, în funcție de regiunile geografice, considerându-le importante în analiza geografiei etnice (n.n. – cea pe care o susține, împreună cu mai mulți oameni de știință contemporani, în trasarea noilor frontiere naționale). Abordează în aceeași măsură și tipologia craniană și indicele cefalic, ca markeri genetici ai diverselor populații, asumându-și rezultatele obținute și susținându-le prin „... l'examen de plusieurs centaines d'individus provenant de presque tous les districts ...” („... luarea în considerare a mai multor sute de persoane din aproape toate raioanele”, Pittard, Eugène, 1917, p. 32).

Studiile efectuate atât de-a lungul timpului, cât și într-un areal geografic ce depășește granițele Regatului, îl îndreptățesc pe autor să formuleze: „... La région alpestre, qui comprend la Transylvanie méridionale et les Carpathes de Roumanie, pourraient donc être considérée comme le creuset ethnique dans lequel, au cours des périodes qui s'étendent depuis le néolithique jusqu'aux temps modernes, se serait élaboré et maintenu le type anthropologique du « plus pur Roumain »”. („... Regiunea alpină, care include sudul Transilvaniei și Carpații din România, poate fi deci considerată ca fiind creuzetul etnic în care, de-a lungul perioadelor care se întind din neolitic și până-n timpurile moderne, s-a dezvoltat și menținut tipul antropologic „cel mai pur românesc”...”, Pittard, Eugène, 1917, p. 33). Această afirmație este susținută de descoperirile din ultimele decenii ale secolului XX și începutul secolului XXI.

Ultimul subcapitol are în vedere populația română aflată în afara granițelor Regatului de la 1917: prima regiune pe care o are în vedere este : „...Au nord et à l'ouest de l'arc carpathique, les Roumains revendiquent, comme des « frères de race », les habitants de la Transylvanie et du Banat, ceux des Maramures et de la Bukovine. Les frontières fixées à la « race roumaine » dans cette direction, est marquée par le cours de la haute Tisza et la rive gauche de la rivière, jusqu'à son embouchure dans le Danube. Puis il y a la Bessarabie, que la Roumanie, dans le siècle qui vient de s'écouler, a possédée pendant plus de vingt ans. Elle lui fut enlevée, en 1878, par le traité de Berlin.” („... La nord și est de lanțul carpatic, românii revendică, ca „frați de sânge”, locuitorii din Transilvania și din Banat, pe cei din Maramureș și din Bucovina. Frontierele fixate de „rasa română” în această direcție, este marcată de cursul superior al Tisei și de malul stâng al râului, până la vărsarea sa în Dunăre. Apoi există Basarabia, pe care România, în secolul care abia a trecut, a avut-o timp de peste 20 de ani. I-a fost luată în 1878, prin Tratatul de la Berlin.”, Pittard, Eugène, 1917, p. 35)

Tratează cu acribie „... les « Roumains disséminés »” („... românii răspândiți”) în Macedonia, în Grecia și în tot nordul Adriaticii sau Istria, „... cantonnés dans les massifs du Rhodope et du Pinde, les Roumains de Macédoine, ou Koutzo-Valaques, ou Valaques boiteux, promènent leurs troupeaux sur ces terres que leurs ancêtres, dit-on, occupèrent dès le IXe siècle, alors que sous la pression des Huns qui venaient du nord, ils furent obligés à l'exode. ... D'autres auteurs les considèrent comme fixés dans la Macédoine depuis plus longtemps encore. Vétérans romains ayant conquis la Macédoine, ou colons de la Dacie trajane transportés au moment des invasions gothiques, les Aromani du Pinde ont joui autrefois de privilèges divers, octroyés par les Sultans, et les bergers nomades ont possédé des droits de pâtures qui n'étaient donnés qu'à eux.

On les appelle aussi Tzinzares ou encore, selon Lejean, Maurovlakhi. Dès 1864, les Roumains du royaume ont relié plus intimement ces Macédo-Roumains à la mère patrie historique en instituant parmi eux, partout où ils le pouvaient, des écoles.”

(„... cantonați în masivele Rodopi și Pind, românii din Macedonia sau Cuțo-vlahii, sau valahii șchiopi, își duceau turmele de oi pe aceste pământuri pe care strămoșii lor, se spune, le stăpâneau încă din secolul al IX-lea, când, sub presiunea hunilor care veneau din nord, au fost obligați la exod. ... Alți autori consideră că erau stabiliți în Macedonia cu mult timp înainte. Veteranii romani care au cucerit Macedonia sau coloniștii ai Daciei traiane transportați la momentul invaziilor goților, aromânii din Pind s-au bucurat, de altfel, de privilegii diverse, ocrotiți de sultani, iar ca ciobani nomazi au beneficiat de drepturi de pășunat care nu le-au fost date decât lor.

Li se spunea, de asemenea, Țințari sau încă, potrivit lui Lejean, Mauro-vlahi. De la 1864, românii din regat i-au legat mai mult pe acești macedo-români de patria-mamă istorică, instituindu-le, acolo unde s-a putut, școli.”, Pittard, Eugène, 1917, p. 36 – 37;)

Foto 11. Românce din Moldova (Pustiana) în costum de sărbătoare, apud Eugene Pittard, *La Roumanie. Valachie - Moldavie - Dobroudja*, Paris, 1917, p. 3.

Toate aceste elemente, putem spune, de naționalism românesc, nu puteau fi conchise decât în inegalabilul stil științific și literar formulat de-a lungul întregii lucrări de Eugène Pittard:

„Terres de la Transylvanie, du Banat et de la Bukovine, terres de la Bessarabie !...

Le vieux rêve national réunissait sous la même couronne toutes ces « terres roumaines ». S'il se réalisait par les faits de la guerre actuelle, la Roumanie deviendrait un des États les plus puissants de l'Orient européen. Alors douze millions de Roumains prendraient la place politique qu'ont perdue les Turcs et que sollicitaient les Bulgares.”

„... Pământurile Transilvaniei, Banatului și Bucovinei, pământurile Basarabiei! ... Vechiul vis național reunea sub aceeași coroană toate aceste „pământuri românești”. Dacă el s-ar realiza prin faptele din războiul actual, România va deveni unul din statele cele mai puternice din Orientul european. Astfel, doisprezece milioane de români ar prelua locul politic pe care l-au pierdut turcii și pe care-l solicită bulgarii.”, Pittard, Eugène, 1917, p. 36 – 37;)

În continuare, surprinde imaginea Bucureștiului într-o manieră care scoate în evidență atât influențele occidentale, cât și pe cele orientale, reușind să redea atmosfera epocii, și lăsând să transpară curiozitatea orientală din frumusețea orașului occidental:

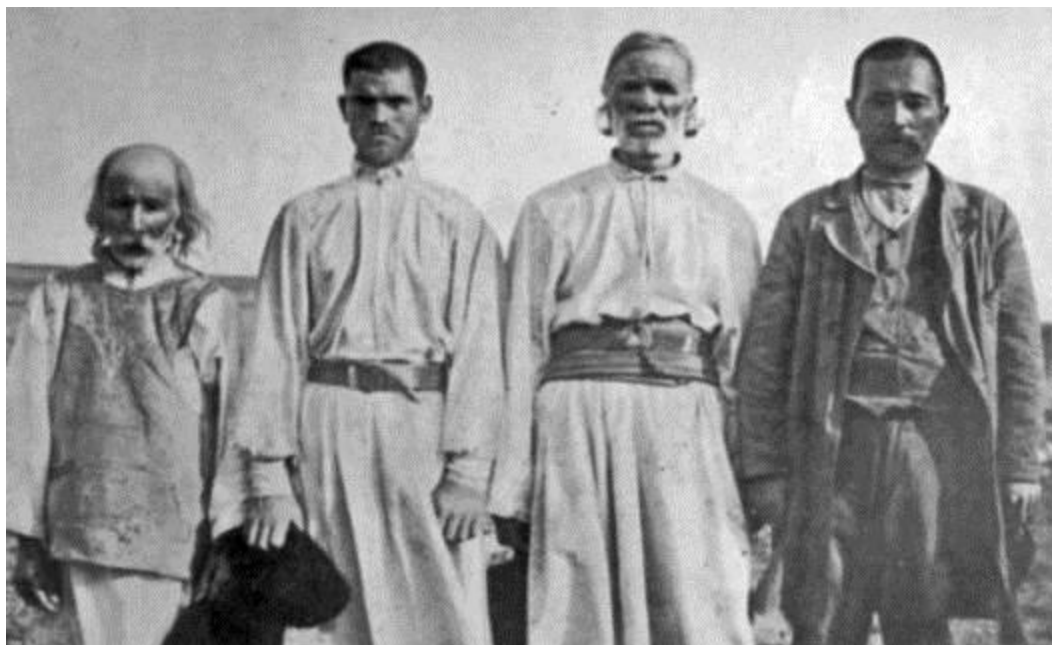

Foto 12. Țărani români din Oltenia,
apud Eugène Pittard, *La Roumanie. Valachie - Moldavie - Dobroudja*, Paris, 1917, p. 128.

„... Bucarest n'est pas identique à l'image que mes yeux prévenus attendaient. Elle est à la fois une belle grande ville, semblable à celles de notre Occident et une succession de bourgades orientales, qui s'étendent paresseusement sur d'interminables faubourgs. Et pour le voyageur, il est certain que la seconde est infiniment plus intéressante que la première. Il n'en reste pas moins que la ville moderne, – la Calée Victoriei, – avec ses magasins brillants, ses grands hôtels, ses cafés, où chaque fin d'après-midi stationne la foule des consommateurs, pourrait symboliser les transformations matérielles de la Roumanie dans la fin du dernier siècle. Ses monuments publics sont ceux d'une grande capitale, le luxe s'y étale, – peut-être trop.” („... Bucureștiul nu este identic cu imaginea pe care ochii mei preveniți o așteptau. El este în același timp un frumos mare oraș, asemănător cu cele din occidentul nostru și o succesiune de mahalale orientale care se întind alene în interminabile suburbii. Și pentru călător, cu siguranță al doilea este infinit mai interesant decât primul. Și este fără îndoială că orașul modern – Calea Victoriei – cu magazinele sale strălucitoare, cu marile sale hoteluri, cu cafenelele sale, unde în fiecare după-amiază se oprește mulțimea de consumatori, ar putea simboliza transformările materiale ale României de la sfârșitul secolului trecut. Monumentele sale publice sunt cele ale unei mari capitale, luxul se etalează – poate prea mult. ...”, Pittard, Eugène, 1917, p. 75)

Un loc, de asemenea, important îl acordă Dunării, pe care o numește „La route vivante de l'Orient”, în care subliniindu-i importanța ei pentru România, comparând-o cu Nilul pentru Egipt, „un dar prețios”.

Abordează tema de la descrierea geografică, în care subliniază în mai multe rânduri că toate râurile din regat se varsă în ea, la cea comercială și industrială, în special cea alimentară.

Bineînțeles că nu putea să nu facă și un scurt istoric, coborând în timpuri străvechi și punctând locurile cu cea mai mare încărcătură istorică, nu într-o ierarhie temporală, ci într-una geografică, cum ar fi: Ada-Kaleh, Vârciorova (jud. Mehedinți), Turnu-Severin (podul lui Traian, jud. Mehedinți), Cetate și Calafat (jud. Dolj), Celei (Cetatea Sucidava, jud. Olt), Rusidava (jud. Vâlcea), Zimnicea (jud. Teleorman) etc.

„Les Préhistoriques et les Protohistoriques dont les noms sont ignorés, ont longé ou ont traversé le Danube : les fonds de cabanes néolithiques, les tumulus plus tardifs, les sépultures de types divers, ont jalonné leurs passages.” („... Preistoricii și protoistoricii ale căror nume sunt ignorate, asu mers de-a lungul Dunării: fondurile locuințelor neolitice, tumulii mai tardivi, sepulturi de diferite tipuri, au jalonat trecerea lor”, Pittard, Eugène, 1917, p. 110).

Între toate aceste descrieri foarte bine documentate, profesorul Eugène Pittard găsește cele mai elegante forme de elogiare a unor personalități române, așa cum face prezentarea lui Grigore Antipa: „M. Gr. Antipa, directeur du Muséum d'Histoire naturelle de Bucarest, est en même temps quelque chose comme le régisseur du Danube.” („... Domnul Gr. Antipa, Director al Muzeului de Istorie Naturală din București, este în același timp un fel de manager al Dunării...”, Pittard, Eugène, 1917, p. 122 – 123) sau pe cea a prof. Spiru Haret: „M. Haret (n.n. la acel moment Ministrul Instrucțiunilor Publice) m'a reçu avec l'amabilité la plus parfaite. Cet homme, calme, modeste, réservé, d'une courtoisie charmante, ancien professeur de mathématiques à l'Université de Bucarest, a rendu de très grands services au royaume. J'ai revu M. Haret à plusieurs reprises depuis ce jour-là, et il a bien voulu s'intéresser très vivement à l'enquête anthropologique que je poursuivais dans son pays. J'ai appris dernièrement – et indirectement – sa mort. Je saisis l'occasion de rappeler ici la mémoire de cet homme distingué, dont la Roumanie doit regretter sincèrement la fin prématurée.” („Domnul Haret - n.n., la acel moment Ministrul Instrucțiunilor Publice, m-a primit cu o amabilitate perfectă. Acest om, calm, modest, rezervat, de o curtoazie șarmantă, fost profesor de matematică la Universitatea din București, a adus mari servicii regatului. L-am revăzut pe domnul Haret de mai multe ori de atunci, și el se interesa îndeaproape de ancheta antropologică pe care am desfășurat-o în țara sa. Am aflat ulterior – și indirect – de moartea sa. Folosesc acest prilej pentru a aduce un omagiu acestui om distins, căruia, România, trebuie să-i regrete sincer, sfârșitul prematur.”, Pittard, Eugène, 1917, p. 89)

În ceea ce privește descrierea celor două principate, unite relativ recent, Eugène Pittard se oprește în special pe prezentarea istoriei lor, cu aplecare în special pe formarea lor; totodată ține să sublinieze influența socială pe care o au mănăstirile valahe, dar caracterizează și Câmpia Bărăganului, punând accent în special de cultivarea cerealelor, mai ales a grâului și porumbului.

În ceea ce privește Moldova, oare cum putea fi mai frumos prezentată decât printr-un circuit la mănăstirile moldave, făcute cu trăsura și pe căile ferate. Astfel, Eugène Pittard reușește

cu foarte multă diplomație, știință și dragoste, să îmbine bogata și frumoasa istorie a Moldovei cu realizările recente, cele pe care le admira atât de mult la începutul lucrării.

Vechea capitală a Moldovei, Iașul, capătă fizionomia poate cea mai corectă și binemeritată, în care antropologul Pittard identifică o comunitate destul de importantă, cea a evreilor din România.

Nici Cetatea de Scaun, Suceava, nu este ocolită, ba chiar este analizată cu zonele împrejmuitoare, Valea Siretului, mănăstirea Slatina, dându-i viață prin caracterizarea țăranilor români din acele locuri.

Dobrogea:

Pentru aspectul etnografic extrem de variat al întregii regiuni dobrogene găsește cele mai frumoase și mai sugestive comparații:

« La Dobroudja est une extraordinaire mosaïque de races. Les Turcs et les Tartars (Tatars) y coudoient les Roumains et les Bulgares et, tous, ils sont groupés en villages ethniquement compacts. Point de rencontre de l'Asie antérieure et de l'Europe orientale, la Dobroudja put être pour les uns une escale et pour les autres un abri. Les premiers y rencontrèrent la large vallée du Danube, qui laisse apparaître, sur la rive gauche, les terres basses de la Valachie orientale, et leurs désirs purent se donner carrière. Les seconds, après avoir passé le fleuve ou abordé par la mer, se sont arrêtés dans cette presqu'île qui assurait leur vie et ils y sont demeurés. Lazes, Kurdes, Arméniens, Tcherkesses, Tartares, colons allemands et colons russes, Roumains de Transylvanie ou de royaume, Bulgares, Serbes, Turcs, Grecs, Albanais, Tsiganes nomades, et combien d'autres : ceux qui disparaissent petit à petit, comme les Arabes, les Tscherkesses et les Nègres, et ceux qui ont prospéré, ayant tous gardé leurs mœurs, leurs costumes et leurs langues, ils constituent le microcosme eurasiatique, le magnifique laboratoire d'ethnologie comparative dans lequel, pendant cinq années de recherches assidues, j'ai tendu mon effort anthropologique. » (Pittard, Eugène, 1917, p. 207 ; „... Dobrogea este un extraordinar mozaic de rase. Turcii și tătarii stau alături de români și bulgari și, toți sunt grupați în sate etnice compacte. Punct de întâlnire al Asiei vestice și Europei orientale, Dobrogea poate fi pentru unii o escală și pentru alții un adăpost. Primii se întâlnesc în largă vale a Dunării, care lasă să se întrevadă, pe malul stâng, pământurile joase ale Valahiei orientale, și dorințele ar putea deveni realitate. Aceia din urmă, după ce au trecut fluviul și se apropie de mare, au ajuns în această peninsulă care le-a asigurat viața și au rămas aici. Lazi, kurzi, armeni, cerchezi, tătari, coloniști germani și coloniști ruși, români din Transilvania sau din Regat, bulgari, sârbi, turci, greci, albanezi, țigani nomazi și câți alții: cei care dispar puțin câte puțin, precum arabi, cerchezi și negri, și cei care au prosperat, și-au păstrat obiceiurile lor, portul lor popular, limba lor, ei

constituind microcosmosul euro-asiatic, splendid laborator de etnologie comparată în care, timp de cinci ani de cercetări asidue, mi-am depus efortul meu antropologic.”)

Subcapitolul menționat, dedicat arealului cel mai cercetat și în același timp cel mai drag lui, este o suită de trasee, la fel ca și cele anterioare, dar de-a lungul cărora, de data aceasta se apleacă asupra etniilor întâlnite, făcând un scurt istoric al fiecăreia, enumerând caracteristicile antropologice definitorii, prezentând elementele care le definesc etnic și etnografic. Toate acestea sunt admirabil intercalate de elemente descriptive cu privire la regiune, la structura terestră, la floră, faună, la unele întâmplări care pot să introducă cititorul, chiar și în zilele noastre, în acea lume fascinantă, „în creuzetul etnic”, care este Dobrogea. Oameni de etnii, religii și culturi diferite trăiesc în pace, respectându-se unii pe alții.

Și aici, la fel ca și în capitolele referitoare la Valahia sau Moldova, el face o descriere plină de calități literare, dar mai ales cu informații importante, bine documentate și aprofundate cu privire la localitățile care-l interesează – orașele mari sau localități cu anumite caracteristici multietnice ori de altă natură –, ocupațiile de bază ale localnicilor, cu cifre comparative între perioada prezentă și cea din urmă cu 50 de ani, referitoare la comerț, agricultură sau industrie (în cele mai multe cazuri alimentară).

Din loc în loc, amintește cititorului că perioada este cât se poate de nefastă pentru Dobrogea, războiul fiind în plină desfășurare.

Din tot acest raport de călătorie documentară și științifică ne simțim datori și considerăm importantă sublinierea măcar a câtorva dintre etniile cărora profesorul consideră ca esențial să le aloce un spațiu în acest volum, și trebuie menționat că nu sunt deloc puține.

Ordinea pe care o propunem este strict legată de prezentarea lor în volum, adică de momentul din călătorie când profesorul îi întâlnește și-i cercetează.

Bulgarii:

„La nation bulgare est un complexe ethnique qui semble avoir été formé avec les éléments humains de toute la Péninsule. Dans la Dobroudja, les Bulgares sont d'admirables maraîchers. Leur ténacité proverbiale réussit à trouver de l'eau là où d'autres n'en pourraient faire apparaître. Leurs jardins sont connus comme les plus prospères, et leurs poivrons, leurs « pépéné » (melons divers) et leurs oignons, ont été souvent, pour nous, des nourritures inespérées.” („... Nația bulgară este un complex etnic care pare să fi fost format cu elemente umane ale întregii Peninsule. În Dobrogea, bulgarii sunt grădinari admirabili. Tenacitatea lor proverbială reușește să găsească apă acolo unde alții nu au putut s-o facă să apară. Grădinile lor sunt cunoscute ca cele mai prospere și ardeii lor, pepenii lor și ceapa lor au fost de multe ori, pentru noi, alimente nesperate.”; Pittard, Eugène, 1917, p. 207)

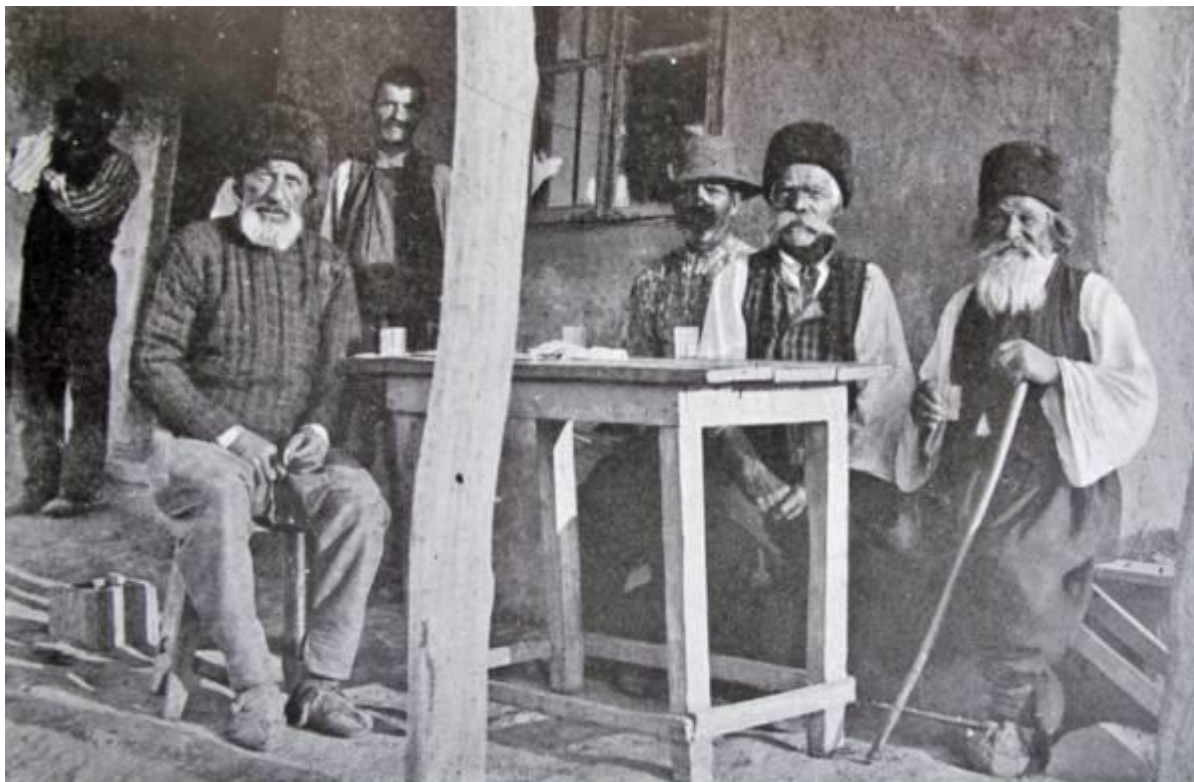

Foto 13. Bulgari din Dobrogea (la Gargalicu Mare - azi, Corbu de Sus, jud. Constanța), foto E. Pittard, apud Eugene Pittard, *La Roumanie. Valachie - Moldavie - Dobroudja*, Paris, 1917, p. 228.

Cerchezii:

„... Vers 1864 et dans les années suivantes, environ 400000 Tcherkesses, fuyant les Russes, ou bannis par eux, demandèrent un refuge à la Turquie. On prépara, dans la Péninsule des Balkans et dans l'Asie antérieure, à cette magnifique population, des villages. On prétend que 150000 d'entre eux furent placés à l'ouest de la Bulgarie. Et l'on vit là une intention très machiavélique de la Porte : couper la cohésion des Serbes et des Bulgares. A cette époque, la politique balkanique n'était pas tout à fait la même qu'aujourd'hui ! ... Mais ces expatriés ne surent pas se fixer au sol.

En même temps que la Bulgarie, la Dobroudja reçut des contingents de Tcherkesses. En 1877-1878, dans la guerre contre la Russie, la Turquie employa, avec succès, les Tcherkesses contre les Cosaques. Ces Caucasiens paraissent n'avoir fait souche nulle part. Dans la Dobroudja, les cimetières — il y en a de très vastes — des localités qu'ils occupèrent sont complètement abandonnés. Petit à petit, les pierres tumulaires sont prises pour les constructions des nouveaux colons, et, sur ces champs des disparus, débarrassés de leurs stèles, j'ai vu les chevaux, en lignes onduleuses et splendides, écraser de leurs sabots les épis de blé.”

(,... Către 1864 și în anii următori, circa 400000 de cerchezi, fugind de ruși sau interziși de aceștia, cer azil în Turcia. S-au organizat, în Peninsula Balcanică și în Asia de Vest, pentru această populație magnifică, sate. Se pretinde că 150000 dintre ei au fost așezați în vestul Bulgariei. Și se vede în aceasta o intenție poate machiavelică a Porții: să taie coeziunea dintre

sârbi și bulgari. La acel moment, politica balcanică nu a fost ca cea de astăzi! ... Dar acești expatriați nu s-au putut împământenii.

În același timp cu Bulgaria, Dobrogea a primit contingente de cerchezi. În 1877 – 1878, în războiul împotriva Rusiei, Turcia folosea, cu succes, cerchezi împotriva cazacilor. Acești caucazieni par să nu prindă rădăcini niciunde. În Dobrogea, cimitirele – sunt foarte mari - localităților pe care le-au ocupat sunt complet abandonate. Puțin câte puțin, pietrele funerare sunt luate pentru construcții de noi colonii și, pe aceste câmpuri de dispăruți, curățate de stele lor funerare, eu am văzut cai, în linii ondulate și splendide, zdrobind cu copitele spicele de grâu.”, Pittard, Eugène, 1917, p. 239)

Lipovenii:

„... Dans toute la région lagunaire, les Lipovans sont nombreux. Cette concentration est assez naturelle puisque tous ces hommes sont des pêcheurs. La Dobroudja possède environ 15000 de ces dissidents. On sait que les Lipovans ne constituent pas un groupe ethnique. Ce sont des Russiens, appartenant à diverses régions de l'empire, - principalement des Grands Russiens ou Veliko-Rousses – et qui sont sortis du giron de l'église orthodoxe. Ces schismatiques ou Raskolniks – ils sont peut-être 15 millions en Russie - ayant à supporter fréquemment des persécutions dans l'empire, se cachent ou émigrent. La Roumanie a donné asile à plusieurs de leurs sectes. Les Lipovans de la Dobroudja sont : les uns des Staroobriadtzi – qui ont des prêtres – les autres des Bezpopovtzi – qui n'admettent pas le clergé régulier.”

(„... În întreaga regiune lagunară, lipovenii sunt mulți. Această concentrație este destul de naturală, deoarece toți acești oameni sunt pescari. Dobrogea are aproximativ 15000 de astfel de dizidenți. Se știe că lipovenii nu constituie un grup etnic. Ei sunt ruși, aparținând diferitelor regiuni ale imperiului, – în principal din Marea Rusie sau Bătrâna-Rusie – și care au ieșit din sânul Bisericii Ortodoxe. Acești schismatici sau rascolnici – sunt, probabil, 15 milioane în Rusia – suportând frecvent persecuții în imperiu, se ascund sau emigrează. România a oferit adăpost multora dintre sectele lor. Lipovenii din Dobrogea sunt: unii staroveri – care au preoți – alții bezpopovți – care nu recunosc clerul obișnuit.”, Pittard, Eugène, 1917, p. 265),

„... Les Lipovans de Roumanie, devenus citoyens du royaume, sont de ce fait soldats roumains. Ils sont principalement incorporés dans la marine. Tous ces pêcheurs du Razelm et des rives du Danube, composent la majorité des matelots de l'État. Dans les équipages des navires de guerre ancrés à Constanza, j'ai examiné de nombreux Lipovans.”

(„... Lipovenii din România, deveniți cetățeni ai regatului, sunt astfel soldați români. Ei sunt, în general, încorporați în marină. Toți acești pescari din Razelm și de pe malurile Dunării, compun majoritatea marinarilor statului. În echipajele navelor de război ancorate la Constanța, am studiat mulți lipovenii”, Pittard, Eugène, 1917, p. 268)

Foto 14. *Tipuri de femei tătăroaice (Dobrogea de Sud)*, foto E. Pittard, apud Eugene Pittard, *La Roumanie. Valachie - Moldavie - Dobroudja*, Paris, 1917, p. 272.

„... A l'époque où je travaillais dans la Dobroudja, cette province renfermait plus de 30000 Tartares. Descendants, pour la plupart, des groupes divers ayant séjourné primitivement dans la Russie méridionale, ils composaient un peu partout, mais surtout dans la région du sud, des villages peuplés : villages ethniquement purs ou villages mixtes où, sans façons, les Tartares collaient à une agglomération déjà existante leurs maisons de boue.”

(„... În perioada în care am lucrat în Dobrogea, această provincie îngloba 30000 de tătari. Descendenții, în cea mai mare parte, a diferitelor grupuri care au locuit în mod primitiv în Rusia meridională, ei compun, mai peste tot, dar mai ales în regiunea sudică, sate populate: sate etnice pure sau mixte unde, fără fașoane, tătarii își adăugau, la o aglomerație deja existentă, casele lor de chirpici”, Pittard, Eugène, 1917, p. 274).

„... Dans la Dobroudja, les Tartares sont presque tous agriculteurs. Ils élèvent aussi des chevaux. Dans les villes, ils détiennent parfois le petit commerce : édiciers, cafetiers, marchands de fruits. En général, ce sont des travailleurs économes et sobres. Grâce à ces qualités, ils acquièrent facilement une situation aisée. Plusieurs Tatares dobroudjiens sont devenus de riches propriétaires.” („În Dobrogea, tătarii sunt aproape toți agricultori. Ei cresc, de asemenea, cai. În orașe, ei dețin uneori micul comerț: cafegii, vânzători de fructe. În general, sunt muncitori economi și sobri. Datorită acestor calități, ei ei ajung ușor să aibă o situație bună. Mulți tătari dobrogeni au devenit proprietari bogați.”, Pittard, Eugène, 1917, p. 275 – 276)

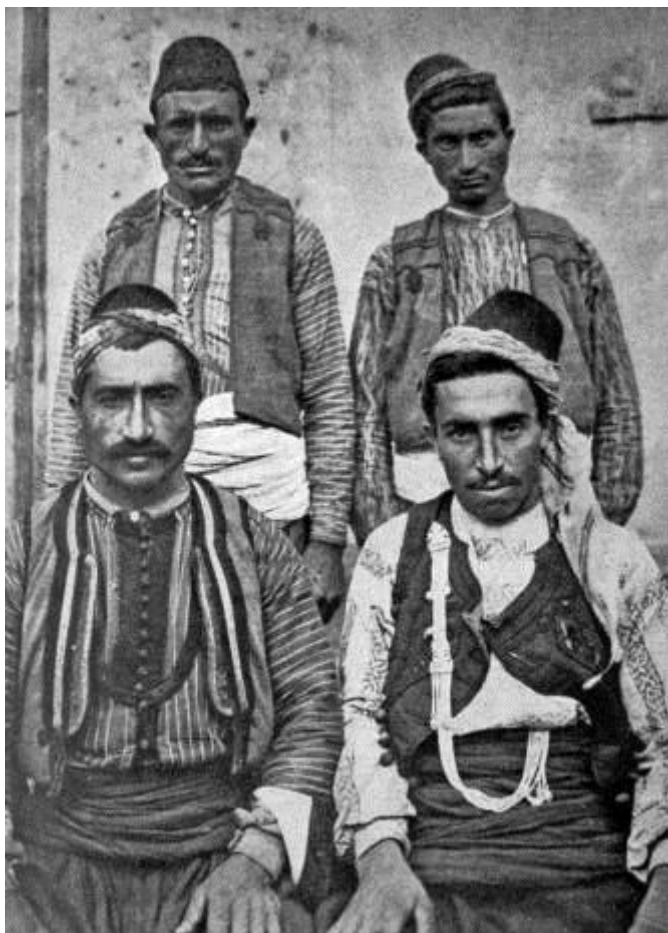

Foto 15. *Tipuri de kurzi (Constanța)*, foto E. Pittard, apud Eugene Pittard, *La Roumanie. Valachie - Moldavie - Dobroudja*, Paris, 1917, p. 288.

„Au moment où nous habitons Constanza, la ville renfermait un fort contingent de Kurdes, engagés pour les travaux du port. J'ai pu y étudier à loisir cette race magnifique, que les historiens arméniens considèrent comme les descendants des Mèdes, mais que d'autres auteurs regardent comme « des anciens Chaldéens de l'Iran qui auraient fait irruption à une époque très ancienne dans le bassin du Tigre ».

Après avoir été soumis par Cyrus, les Parthes, les Sassanides, les Kurdes constituèrent, du XIe au XIVe siècle, des principautés nombreuses. Salaheddin (Saladin) était un prince kurde.

Grâce aux régions montagneuses qu'ils habitaient, les Kurdes n'eurent guère à souffrir des invasions mongoles et tartares.

Les Kurdes n'ont pas encore été l'objet de recherches anthropologiques approfondies. Chantre, qui les a étudiés dans leur pays, a publié sur eux les documents scientifiques les plus intéressants que nous possédons. La race kurde n'est pas homogène. Dans cette population, on rencontre des groupes dolichocéphales et des groupes brachycéphales, mais ces derniers sont de beaucoup les plus nombreux, et leur brachycéphalie est très accentuée.”

(„În momentul în care locuiam la Constanța, orașul a cuprins un puternic contingent de kurzi, angajați pentru lucrările din port. Am putut să studiez pe îndelete această rasă magnifică, pe care istoricii armeni o consideră urmașă a Mezilor, dar pe care alți autori o privesc ca pe „vechi caldeeni din Iran, care au irumpt într-o epocă foarte veche în bazinul Tigrului”; „ După ce au fost supuși de Czrus, Parsi, Sasanizii și Kurzii au constituit, din secolul al XI-lea până la al XIV-lea, principate numeroase. Salaheddin (Saladin) era un prinț Kurd. Datorită regiunilor montane pe care le locuiau, kurzii n-au suferit invazii mongole sau tătare. Kurzii n-au făcut obiectul unor cercetări antropologice aprofundate. Chantre, care i-a studiat în țara lor, a publicat despre ei documentele științifice cele mai interesante pe care le avem. Rasa kurdă nu este

omogenă. În aceste populații se întâlnesc grupuri dolicocefale și brahicefale, dar acestea din urmă sunt mult mai numeroase, iar brahicefalia lor este foarte accentuată.”, Pittard, Eugène, 1917, p. 289)

Țigani

Foto 16. Țigani nomazi, CH AVG 350.A.1.1.1.4 / 27.e (Elveția, Archives de la Ville de Genève)

„... On sait qu'en Roumanie, les Tziganes sont volontiers groupés selon la nature de leurs occupations. Il y a les caldarari (chaudronniers), les lingurari (fabricants d'ustensiles en bois), les oursari (montreurs d'ours), les spoitori (étameurs), les lautari (musiciens). Autrefois, il y avait aussi les aurari (orpailleurs) qui recueillaient dans les rivières les sables aurifères. ...” („Se știe că în România, țigani se grupează voluntar după natura ocupației lor. Există căldărari, lingurari, ursari, spoitori, lăutari. Altădată, erau de asemenea, aurari, care căutau în râuri nisipuri aurifere...”, Pittard, Eugène, 1917, p. 315)

„Les Tziganes sont les uns (Tziganes roumains) rattachés à l'église orthodoxe ; les autres (Tziganes turcs) à la mosquée musulmane. Mais ce sont là des liens virtuels que ces pseudo-sédentaires, ou ces nomades, font semblant d'accepter pour se mettre, au moins en apparence, à l'unisson de ceux qui les entourent et les commandent.

Dans les banlieues de Constanza, de Mangalia, de Bazardjik, les Tziganes se logent dans d'in vraisemblables habitations : creusées dans la terre, elles ont, au-dessus de leur entrée, une construction en dôme comme un tumulus, dépassant à peine le sol : ce sont des sortes de terriers ouverts sous la steppe comme ceux des hamsters et des spermophiles. Les autres habitations sont des baraques de boue, maintenues par quelques poutres. Sur les toits, où la pluie a délavé la terre, les graines, apportées par les vents, ont créé des steppes en miniatures.”

(„Unii țigani (țigani români) sunt atașați la biserica ortodoxă; alții (țigani turci) la moscheia musulmană. Dar sunt legături virtuale pe care acești pseudo-sedentari, sau acești

nomazi, par să le accepte pentru a se pune, cel puțin în aparență, la unison cu cei care-i înconjoară și le comandă.

În suburbiile Constanței, Mangaliei, la Bazargic, ȣiganii se cazează în locuințe neverosimile: săpate în pământ, ele au deasupra intrării, o construcție în formă de dom, ca un mormânt, depășind cu puțin solul; sunt un fel de vizuină deschise în stepă, precum cele ale hamsterilor. Alte locuințe sunt barăci de chirpici, susținute de câteva grinzi. Pe acoperiș, unde ploaia a spălat pământul, grânele aduse de vânt, au creat stepe în miniatură.”, Pittard, Eugène, 1917, p. 316)

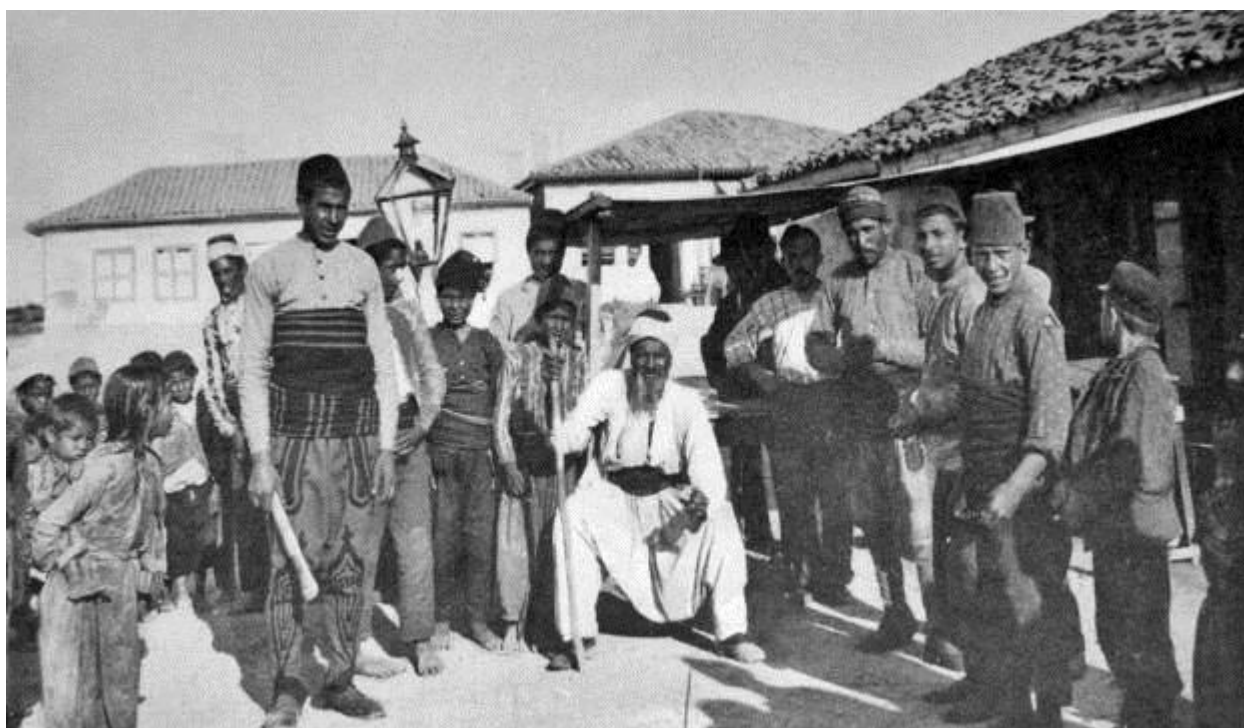

Foto 17. *La periferia Constanței: cartier de țigani*, foto E. Pittard, apud Eugene Pittard, *La Roumanie. Valachie - Moldavie - Dobroudja*, Paris, 1917, p. 282.

4.2. Congresul Internațional de Antropologie și Arheologie Preistorică București 1937

Eugène Pittard a prezidat trei ediții ale Congresului Internațional de Antropologie și Arheologie Preistorică: Geneva, 1912; Paris, 1931 și București, în 1937. Tot aici trebuie făcută mențiunea că a prezidat și alte congrese, precum Congresul Internațional al Științelor Antropologice și Etnologice sau Congresul Internațional al Științelor Preistorice și Protoistorice.

Congresul Internațional de Antropologie și de Arheologie Preistorică din București, din anul 1937, la care Eugène Pittard este considerat un important eveniment în istoria antropologiei românești.

Acest Congres a fost prezidat de Eugène Pittard (în acel moment președinte al Institutului Internațional de Antropologie și Arheologie Preistorică din Paris și profesor la Universitatea din Geneva), Louis Marin (fost ministru, deputat, președinte de onoare al Institutului Internațional de Antropologie și Arheologie Preistorică din Paris), și Dr. C. Angelescu (ministrul educației naționale în anul 1937).

Secretar general al Congresului a fost Nicolae Minovici (director al Institutului Medico-Legal din București).

Din Comitetul Internațional de Organizare științifică al Congresului au făcut parte: Prof. Nicolae Minovici (România), Dn. M. Reygasse, conservator al Muzeului din bsardo, Alger (Algeria și Africa de Nord), Dn. Castellanos, profesoe la Universitatea din Rosario (Argentina), Dn. Ch. Fraipont profesor la Universitatea din Liege (Belgia), Dn. Soren Hansen, director al serviciului antropometric Copenhaga (Danemarca), dn. M. Moore, de la Institutul de Arheologie al Universității din Tartu (Estonia), dn. M. Pacheco, profesor la Universitatea din Madrid (Spania), dn. Ch. Peabody, fost profesor al Universității din Cambridge (Statele Unite), dn. Carlo Hilden, profesor la Universitatea din Helsingfors (Finlanda), dn. Miles Burkitt, profesor la Universitatea din cambridge (Msrea Britanie), dn. Louis Marin, director al Școlii de Antropologie de la Paris, preșeinte al Societății de Etnografie din Paris (Franța), dn. Jean Koumaris, director al Muzeului de Antropologie din Atena (Grecia), dn. J. Kleiweg de Zvann, profesor la Universitate și la Institutul Colonial din Amsterdam, dn. B. Guha, profesor la Muzeul Indian, Calcutta (Indiile Engleze), dn. M. Myjsberg, profesor la Universitatea din Batavia (Indiile Olandeze), dn. De Silva-Correia, profesor la Școala de Medicină din Nova-Goa (Indiile Portugheze), dn. Mac. Loughlin, profesor la Universitatea din Dublin (Irlanda), dn. Sergio Sergi, profesor la Universitatea din Roma (Italia), dn. R. Torii, profesor la Universitatea din Tokio (Japonia), dn. Ballodis, profesor la Universitatea din Riga (Letonia), dn. A. Genin, arheolog (Mexic), dn. Schreiner, director al Institutului de Anatomie din Oslo (Norvegia), dn. Poniatowski, profesor la Universitatea din Varșovia (Polonia), dn. Hermani Monteiro, profesor la Universitatea din Porto (Portugalia), dn. J. Arne, conservator al Muzeului de Preistorie din Stockholm (Suedia), dn. E. Pittard, președinte al Institutului Internațional de Antropologie și Arheologie Preistorică din Paris și profesor la Universitatea din Geneva, (Elveția), dn. Schranil, conservator al Muzeului din Praga (Cehoslovacia), dn. Hindze, profesor la Academia de Științe Agricole Moscova (U.R.S.S.), dna. Paulina Luisi, profesor de igienă socială la Comitetul pentru Învățăământ din Montevideo (Uruguay), dn. Zupanich, director al Muzeului Etnografie Ljubliana (Iugoslavia) (* * *, 1939, p. 14-15).

La Congresul susmenționat au participat delegații din : Albania, Algeria, Marea Britanie, Belgia, Bulgaria, Statele Unite, Franta, Olanda, Italia, Polonia, Portugalia, Suedia, Elveția,

Cehoslovacia, Turcia, U.R.S.S., Iugoslavia, *fiind un prilej de excepție, oferit de Eugène Pittard, pentru promovarea științei românești în lume.*

Foto 18. „Domnul Eugène Pittard, Profesor la Universitatea din Geneva, Președintele Institutului Internațional de Antropologie și Arheologie Preistorică din Paris”, apud * * *, 1939, pagina de gardă

Sesiunile celui de-al XVII-lea Congres Internațional de Antropologie și Arheologie Preistorică și cea de a VIIa Adunare generală a Institutului Internațional de Antropologie au avut loc în Palatul Facultății de drept, pus la dispoziția Congresiștilor de Domnul Rector al Universității, prof. I. Stoicescu și decanul Facultății de Drept, prof. Em. Antonescu. (* * *, 1939, p. 21).

În discursul de deschidere, președintele congresului, prof. Eugène Pittard continuă să elogieze, din toate punctele de vedere țara noastră:

„Ceux d’entre nous qui ont parcouru le Royaume en connaissent la beauté ; sa physionomie changeante, gracieuse ou pathétique, toujours admirable, et son intérêt humain tout particulier. Quand on a circulé dans ses vastes plaines, traversé ses chaînes carpatiques, contemplé son fleuve majestueux et ses

« luncas » fleuries, vécu au milieu de ses paysans, goûté à leurs propos et à leurs gestes, on ne pourra que lui conserver le souvenir le plus vivant :

Oh ! Dimbovitza ! celui qui a bu de ton eau ne pourra jamais t’oublier !” („Cei dintre noi care au parcurs Regatul, cunoscându-i frumusețea, fizionomia schimbătoare, grațioasă sau patetică, întotdeauna admirabilă, și interesul uman deosebit. Când am circulat prin câmpiile vaste, traversat lanțurile carpatice, contemplat fluviile maiestuoase și luncile sale înflorite, trăind în mijlocul țăranilor săi, apreciind vorbele și gesturile lor, nu vom putea decât păstra cea mai vie amintire: Oh! Dâmbovița ! Cel care a băut din apa ta nu va putea niciodată să te uite!”; * * *, 1939, p. 24, din discursul de deschidere susținut de Eugène Pittard).

În același discurs subliniază importanța dezvoltării cercetărilor etnografice și folclorice în România, subliniind prezența unei secțiuni de etnografie în cadrul Congresului.

„Notre programme compte une section d’Ethnographie. J’assure nos collègues qui ne connaissent pas encore la Roumanie qu’ils trouveront dans ce pays, matière à de nombreuses délectations. ... Les objets familiers doivent tous nous retenir, car, presque tous, ils contiennent cette chose exquise à la vie de tous les jours : un sentiment d’art. ... Et n’oubliez pas aller voir les danses populaires, la fameuse « hora », d’écouter les joueurs de pipeaux et de flutes de Pan, d’ouïr avec délice les légendes qui, des bords du Danube aux confins des Carpathes, ennoblissent

les récits des paysans. Le folklore roumain est d'une richesse inépuisable." („Programul nostru presupune o secțiune de Etnografie. Asigur pe colegii noștri care nu cunosc încă România, că vor găsi în această țară material pentru numeroase delectări... Obiectele familiare trebuie să ne rețină pe toți, căci, aproape toate conțin acest lucru încântător de fiecare zi: un sentiment al artei... Și nu uitați a merge să vedeți dansurile populare, faimoasa „horă”, să ascultați cântăreții din pipeaux și din flautul lui Pan, de asculta cu delectare legendele care, de la malul Dunării la curbura Carpaților, înnobilează recitățile țăranilor. Folclorul român este de o bogăție inepuizabilă”, * * *, 1939, p. 29, din discursul de deschidere susținut de Eugène Pittard)

Revenind la tema pe care a îndrăgit-o (putem spune cel mai mult), antropologia românească, declara:

Foto 19. „Domnul Eugène Pittard rostindu-și discursul; alături Dl. I. Costinescu, Louis Marin și C. Stoicescu”, apud (* * *, 1939, p. 24)

„Mais ce pays n'est pas intéressant seulement par sa préhistoire et son ethnographie. Son Anthropologie physique est une de plus prenantes qui soient. Est-il possible de

trouver, sur un espace restreint, presque tous

les groupes ethniques de l'Europe centrale et orientale, et ceux de l'Asie occidentale, comme nous l'offre la Dobroudja. Mosaïque de peuples, mais aussi mosaïque de races. Pays béni pour nos recherches : Roumains, Bulgares, Turcs, Tatars, Colons allemand, Lipovans, Gagaouz, y composent des agglomérations stables, ayant, chacune, leur physionomie personnelle; puis il y a les Tziganes et, les « disséminés », Serbes, Albanais, Grecs, Juifs, Lazes, Kurdes, Arméniens, même quelques Tcherkesses et quelques Arabes ; sans oublier les fameux eunuques religieux, les Skoptzy, et tous les passants ethniques. Nous observons là des Dinarques et des Alpains, des Nordiques, des Sémites dolichocéphales, et ces Brachycéphales d'Asie antérieure qui, si nous remontons aux origines communes, sont les propres frères raciaux de beaucoup d'entre nous.” (Dar această țară nu este interesantă numai pentru preistoria sa și pentru etnografia sa. Antropologia sa fizică este una dintre cele mai pregnante care există. Este posibil să găsim, pe un spațiu restrâns, aproape toate grupurile etnice ale Europei centrale și orientale, și cele ale Asiei occidentale, așa cum ne oferă Dobrogea. Mozaic de popoare, dar și mozaic de rase. Țară binecuvântată pentru cercetările noastre: români, bulgari, turci, tătari, coloniști germani, lipoveni,

găgăuzi, compunând aglomerații stabile, fiecare cu fizionomia lor personală; apoi, mai sunt țigarii și, cei „diseminați”, sârbii, albanezii, grecii, evreii, lazii, kutzii, armenii, cercezii și unii arabi; fără a-i uita pe celebrii eunuci religioși, scopiții, și toții pasagerii etnici. Observăm acolo, dinarici și alpini, nordici, semiți dolicocefali, și acei brahiocefali ai Asiei, anterior căroră, dacă urcăm la originile comune, sunt proprii frați rasiali ai multora dintre noi.”* * *, 1939, p. 29, din discursul de deschidere susținut de Eugène Pittard).

Congresul Internațional de Antropologie și de Arheologie Preistorică din București a avut cinci secțiuni, și anume:

- Prima secțiune: *Antropologia morfologică și funcțională; Studiul Raselor; Grupele sangvine*, cu subsecțiunile:

- *Antropologie morfologică*, între prezentatori figurând Eugène Pittard, Victor Papilian, Constantin Velluda, G.P.Frets, N. Zupanic, Gr. T. Popa, Fl. C. Ulmeanu, Guido Landra, Loth. Edward.
- *Antropologie comparată*, între prezentatori figurând Guido Landra.
- *Antropologie funcțională*, între prezentatori figurând I. Simian.
- *Antropologie rasială*, între prezentatori figurând: Arturo Sabatini, , Constancio Mascarenhas, Cl. Madrolle, V. Papilian, C. Velluda, I. Făcăoaru, E. Alexandri, M. Avram.
- *Grupele sangvine*, între prezentatori figurând George Popoviciu, Olga Necrasov, P. Râmneanțu, I. Făcăoaru.

- A doua secțiune: *Paleontologie umană; Arheologie preistorică*, cu subsecțiunile:

- *Paleontologie*, între prezentatori figurând Alfredo Castellanos, Ezio Tongiorgi, Van den Brande, A.C. Blanc, H.H. Kider, Jos Skutil.
- *Arheologie preistorică*, între prezentatori figurând M.C. Burkitt, Aldo Mieli, Suzanne G. De Mortillet, Roland Grunevald.
- *Preistoria Europei*, între prezentatori figurând M.G. Poisson, Al. Tzigara-Sămurcaș, Vladimir Dumitrescu, V. Scerbabinsky, Alexandre Baschmakoff.
- *Preistoria Asiei*, între prezentatori figurând domnișoara Afet, G. Cauvet, J. Przyluski, Armand Ruhlmann, Francis Cabu.
- *Preistoria Africii*, între prezentatori figurând Francis Cabu.

- A treia secțiune: *Ereditate; Eugenism; Selecție*, cu subsecțiunile:

- *Ereditate normală*, între prezentatori figurând G. Marinescu, G. Stroescu, N. Georgescu-Roegen, M. Vestemeanu.
- *Ereditate normală*, între prezentatori figurând M. Pehu, R. Noel, A. Brochier, L.S. Penrose, Eugenie Petrovici, G. Banu, A. Făcăoaru.

- *Eugenism*, între prezentatori figurând G. Banu, C. Georgescu, I. Ciocârlan, I. Vasilescu-Buciumi.
- *Selecție*, între prezentatori figurând Veturia Mănuilă, Maria Domilescu, J. Mihăilă, Fl. C. Ulmeanu, Axente Iancu, I. Voicu, I. Făcăoaru, I. Moldovan.
- A patra secțiune: *Psiho-Sociologie*, cu subsecțiunile:
 - *Psiho-sociologie*, între prezentatori figurând Sabin Mănuilă, Dem. Paulian, J. Cantacuzino, Manuel Lopez-Rey, Sora M. Andre du S.C..
 - *Antropologie criminală*, între prezentatori figurând G. Paul-Boncour, N. Minovici, C.I. Parhon, Vasile Ilea, M. Kernbach, S. Cupcea.
 - *Medicină legală*, între prezentatori figurând Th. Vasiliu, O. Meller.
- A cincea secțiune: *Etnografie-Folclor*; cu subsecțiunile:
 - *Lingvistică; Istoria Religiilor* între prezentatori figurând Maurice Destrebeco, Henri Classens.
 - *Etnografie specială*, între prezentatori figurând Jvo Franic, Al. Băracilă, P.N. Panaitescu, Roland Grunevald, Marguerite dellenbach Georges Lobsiger, r.p. Azais.
 - *Folclor*, între prezentatori figurând P. Saintyves, Suzanne G. De Mortillet, D-na Vaux Phalipau, George Laporte, Louis Chaves, Basile Nikitine, Francis cabu, Raul belot, J. Leyder, Fr. Pospisil.
 - *Lingvistică*, între prezentatori figurând H. Resit Tankut, J. Leyder.
 - *Istoria religiilor*, între prezentatori figurând Eveque Irineu Târgovisteanu, Nichifor Crainic.
 - *Istorie etnografică și folclorică*, între prezentatori figurând Romulus Vuia.
 - *Istorie etnografică medicală*, între prezentatori figurând V. Bologa și Constantin Gheorghiu.

Acest eveniment a creat o conjunctură extrem de favorabilă ***inaugurării Institutului de Antropologie din București de către profesorul Rainer***, în același an (legiferat în anul 1940), moment considerat ca fiind cel mai important în cursul procesului de instituționalizare a disciplinei antropologice în România (Sevastos, M., 1946). Merită menționată aprecierea făcută de Pittard profesorului Rainer în timpul Congresului, și anume faptul că „*cercetările profesorului Rainer formează întâia cercetare în adâncime a antropologiei Țării Românești.*” (Gusti, Dimitrie, 1946, p. 10, și Ședința dela 18 – 25 iunie 1943, p. 115).

Congresul a fost totodată un foarte bun ***prilej de dezbatere asupra necesității introducerii antropologiei ca obiect de studiu în învățământul universitar***. Frecvent citat este discursul inaugural al lui Pittard, în calitate de președinte al Congresului Internațional de Antropologie și de Arheologie Preistorică din București din 1937: „E. Pittard, un vechiu luptător la toate

Congresele în ce privește introducerea antropologiei în învățământ, a cerut și la congresul de la București, introducerea acestei discipline în învățământ” (Papilian, V., Velluda, C., 1941). Eugène Pittard ține să afirme : „Pour les raisons divers qui viennent d’être indiquées, je mets, dans la classification des sciences, l’Anthropologie à la place d’honneur. Elle devrait être la colonne maîtresse des enseignements universitaires. Dans toutes les Facultés nous parlons des oeuvres des hommes et nous ne savons pas grand chose de l’Homme. Le « Connais-toi toi-même » du temple de Delphes, devrait être pourtant, par tous ses aspects, la grande loi morale et intellectuelle. ” („Din rațiuni diverse care urmează a fi indicate, eu plasez Antropologia, în clasificarea științelor, pe locul de onoare. Ea ar trebui să fie coloana centrală a învățământului universitar. În toate facultățile vorbim despre operele omului, și noi nu știm mare lucru despre Om. Acel „Cunoaște-te pe tine însuși” din templul din Delphi, are trebui să fie, totuși, prin toate aspectele sale, marea lege morală și intelectuală.” (* * *, 1939, *XVIIe Congrès*, pg. 31).

În discursul său de încheiere al congresului susmenționat, Pittard reînnoiește același îndemn: „Dans peu d’universités on enseigne l’anthropologie, science de plus en plus indispensable pour amener la paix entre les hommes. La Roumanie, peuple jeune, plus jeune que ceux de l’Occident, possède le dynamisme nécessaire pour lancer en avant cette science de l’homme.” („În puține universități se învață antropologia, știință din ce în ce mai indispensabilă pentru asigurarea păcii între oameni. România, cu poporul tânăr, mai tânăr decât cele din Occident, posedă dinamismul necesar pentru a lansa în avans această știință a omului.” (* * *, 1939, *XVIIe Congrès*, pg. 1342).

4.3. Acțiuni științifice românești organizate în Geneva cu contribuția lui Eugène Pittard

Profesorul Pittard și-a adus o foarte mare contribuție în organizarea Sesiunilor de Conferințe susținute de Grigore Filipescu, Gheorghe Marinescu, și, mai ales, Nicolae Iorga la Geneva.

NICOLAE IORGA (1871 – 1940, istoric, istoric de artă, istoric literar, critic literar, documentarist, dramaturg, poet, enciclopedist, memorialist, ministru, prim-ministru, profesor universitar și membru al Academiei Române. Este cunoscut în lume ca medievist, bizantinolog, latinist, slavist, istoric al artelor și filozof al istoriei. George Călinescu spunea despre Iorga că a jucat în cultura românească „rolul lui Voltaire”)

Împreună cu Ministrul Nicolae Petrescu-Comnen (1881 – 1958, jurist, diplomat, profesor, publicist și om politic român), Pittard a contribuit esențial în promovarea și primirea marelui

nostru istoric Nicolae Iorga, cu care, așa cum se va vedea și din secvența de scrisori pe care o vom reproduce, va avea o frumoasă și fructuoasă relație de prietenie.

Nr. Document: CH AVG 350.A. 1.1.2.4/4

Data: 15 februarie 1924

Localitatea de unde a fost expediată: Geneva

Expeditor: Eugène Pittard

Destinatar: Nicolae Petrescu Comnen (1881 – 1958, jurist, diplomat, profesor, publicist și om politic român), Ministru al României la Legația României din Elveția

Dragul meu Ministru,

Sunt îngrijorat pentru conferința lui Iorga. I-am scris pentru a-i cere unele precizări.

1. datele exacte ale conferințelor sale
 2. câteva detalii despre subiectul acestora pentru ca noi să putem face un comunicat și în acest fel să aducem public
 3. Zilele exacte cât va sta la Geneva pentru ca noi să putem aranja eventualele recepții
- Rămân acasă până la ora sosirii poștaşului, așteptând de fiecare dată, ca Sora Ana, un cuvând de la Iorga. Nu vine nimic. Sunteți, poate, mai bine informat decât mine? În acest caz, vă rog, scrieți-mi un cuvânt.

Credeți-mă, Domnule Ministru, al dumneavoastră devotat.

P.S. Dumneavoastră mi-ați spus că Iorga va veni în 3 martie. Va susține conferințe în 3, 4, 5 martie? sau va exista un interval între ele. 3 este într-o luni și aș vrea să pun conferința lui Iorga la ora 6 seara în aulă. Așa am convenit cu dl. Oprescu. Dar luni și marți eu am cursul tocmai la ora 6 în sala 30. Aș dori ca publicul meu să fie liber să meargă să-l asculte pe Iorga, eu de asemenea. Vedeți bine că avem nevoie să fim informați.

Nr. Document: CH AVG 350.A. 1.1.2.4/4

Data: 19 februarie 1924

Localitatea de unde a fost expediată: Geneva

Expeditor: Facultatea de științe - Eugène Pittard (?)

Destinatar: Nicolae Petrescu Comnen (1881 – 1958, jurist, diplomat, profesor, publicist și om politic român), Ministru al României la Legația României din Elveția

Dragul meu Ministru,

Sunt în suferință. Este dificil de aranjat această problemă Iorga. La început nici o veste, apoi o telegramă spunând exact aceasta: „Voi ține prima conferință în 2 martie, vă rog răspundeți dacă ați primit scrisoarea mea care cuprinde subiectele celor 3 conferințe” semnat Iorga. Ori, eu

n-am văzut scrisoarea și 2 martie este duminică. Nu uitați să mă anunțați de îndată ce aveți vești de la Iorga. Nu știu cum voi proceda cu Universitatea din cauza deplasărilor de spații, de cursuri și de profesori.

Credeți-mă, Domnule, al dumneavoastră devotat.

P.S. În momentul expedierii acestei scrisori a sosit un cuvânt de la Iorga datat 10 februarie dar care poartă timbrul 17 februarie. Îmi dă titlul celor trei conferințe, iată-le: una asupra elementelor traco-iliriene și romane de organizare populară, o a doua referitoare la imperialismul bizantin al mongolilor atât din sud-estul și cât și din estul Europei, o a treia despre regalitatea occidentală și Statul modern în raport cu organizarea acestor țări. Anunță că va sosi aici pe 2 martie și că intenționează să rămână trei zile. El a scris la adresa dumneavoastră: „Dacă ministrul nostru poate găsi să angajeze un bun stenograf, câte ceva din aceste idei, bune sau nu, dar cu siguranță noi, ar putea fi conservate.

Îmi imaginez că dumneavoastră ați primit o scrisoare detaliată de la el. Faceți-mi cunoscut, vă rog, conținutul ei. Sunt sigur că asupra datei de 2 martie este o eroare. Mă întreb dacă o conferință duminică seara, mai ales de asemenea natură, ar fi bine primită. Mă gândesc că asupra datelor nu mai trebuie ezitat și trebuie păstrate cele de 3, 4 și 5 martie. Spuneți-mi părerea dumneavoastră despre toate acestea.

Nr. Document: CH AVG 350.A. 1.1.2.4/4

Data: 19 februarie 1924

Localitatea de unde a fost expediată: Geneva

Expeditor: Eugène Pittard

Destinatar: George Oprescu (?),

Dragă Domnule,

Trebuie să vă spun că am avut dreptate. 2 martie este duminică și, conform calendarului meu, ziua Sfântului Simplicie. Sper că dl Iorga nu a aranjat toată călătoria sa sub o eroare.

Credeți-mă, Domnule, al dumneavoastră devotat.

Nr. Document: CH AVG 350.A. 1.1.2.4/4

Data: 21 februarie 1924

Localitatea de unde a fost expediată: Geneva

Expeditor: Eugène Pittard

Destinatar: Nicolae Iorga

Stimate Domn,

Am primit scrisoarea dumneavoastră datată 10 februarie. Titlurile conferințelor mi se par foarte interesante. Ieri, deja, ziarele au anunțat sosirea dumneavoastră. Eu voi aranja acum cu Decanul Facultății de Litere pentru a vă oferi orele dorite.

Prima dumneavoastră telegramă spune: „Voi ține prima conferință în 2 martie”. Permiteți-mi să constat că 2 martie este duminică și că trebuie să fie o eroare de comunicare. Este, presupun, luni, trei, ziua în care veți ține prima conferință. Conferințele vor avea deci loc pe trei, patru și cinci martie, probabil la ora cinci sau șase, care mi se par cele mai bune pentru a permite, spre exemplu, funcționarilor de la Societatea Națiunilor să vă asculte și să profite de cunoștințele dumneavoastră.

Dumneavoastră sosiți cu siguranță în doi martie, îmi imaginez, la ora 10 dimineața.

Ați fi dispus ca în după-amiaza acelei duminici să veniți cu doamna Iorga la o ceașcă de ceai la mine acasă? Voi invita cu această ocazie niște prieteni și confrăți care ar fi foarte bucuroși să vă fie prezenți.

Ministrul României dorește să vă primească după conferința dumneavoastră din 4. Mi-ar face plăcere să-mi rezervați ziua de luni, trei, după conferința dumneavoastră, pentru o mică reuniune universitară.

Permiteți-mi să cred că veți fi de acord cu aceste diferite aranjamente. Răspundeți-mi, vă rog, cât puteți de repede asupra acestui punct. Spuneți-mi în primul rând dacă aveți angajate întâlniri personale pentru ca eu să pot răspunde fie colegilor mei, fie reprezentanților comunității românești, că dumneavoastră sunteți sau nu liber.

Încă un cuvânt: 1. Aveți proiectii? 2. aveți la fiecare dintre conferințe? Un răspuns asupra acestui punct este absolut necesar din cauza alegerii sălii, pentru că nu toate au lanterne de proiecție.

Cred că nu am uitat nimic pe subiectul aranjamentului material al acestei conferințe. Dacă am uitat câte ceva adăugați Dvs., vă rog, informațiilor pe care vi le-am cerut.

Așteptăm cu nerăbdare răspunsul dumneavoastră. Transmite-ți, vă rog, doamnei Iorga respectuoasele mele omagii și credeți-mă, Domnule, al dumneavoastră devotat.

Nr. Document: CH AVG 350.A. 1.1.2.4/4

Data: 22 februarie 1924

Localitatea de unde a fost expediată: Geneva

Expeditor: Eugène Pittard (?)

Destinatar: Nicolae Petrescu Comnen (?) (1881 – 1958, jurist, diplomat, profesor, publicist și om politic român), Ministru al României la Legația României din Elveția

Stimate Domnule Ministru,

Tocmai am avut o lungă întrevedere cu Decanul Facultății de Litere. Este de acord să facă felicitarea de care m-ați întrebat la telefon. Iată textul asupra căruia am convenit. Dar există un cuvânt care termină titlul celei de-a treia conferințe a lui Iorga pe care eu nu-l pot citi. Dumneavoastră înțelegeți cu siguranță mai bine decât mine scrisul său și eu vă trimit ultima sa scrisoare. Nu uitați că solicită să se stenografeze conferințele sale. Cred că Dl. Oprescu care are în mână o mulțime de stenografi ar putea să se ocupe de această cerință dacă îl rugați.

Voi încerca să vă fac o listă cu persoanele care mi se pare necesar să le invitați; în primul rând pentru dineul dumneavoastră, apoi pentru recepția care va urma. În legătură cu acest din urmă subiect, ieri vă spuneam că este inutil de a avea un concert, poate am gândit greșit, mai ales că sunt multe doamne. Dar cred în același timp că acest concert nu ar trebui să fie lung.

Iată sarcinile pentru astăzi. Credeți-mă, Domnule, al dumneavoastră devotat.

Nr. Document: CH AVG 350.A. 1.1.2.4/4

Data: 26 februarie 1924

Localitatea de unde a fost expediată: Geneva

Expeditor: Eugène Pittard (?)

Destinatar: Nicolae Petrescu Comnen (?) (1881 – 1958, jurist, diplomat, profesor, publicist și om politic român), Ministru al României la Legația României din Elveția

Domnule Ministru,

Iată lista despre care v-am vorbit la telefon. Ea conține numele unui anumit număr de istorici care ar fi fără îndoială bucuroși să-l întâlnească pe dl. Iorga și-mi imaginez că plăcerea ar fi reciprocă. Aceasta este, desigur, lista de nume pentru invitația cea mare de seara. În măsura în care îmi dau bine seama, toate aceste personaje sunt căsătorite, mai puțin dl. Maunoir, Consilier național. Eu nu știu ora pe care dumneavoastră ați ales-o pentru dineu. Este evident că conferința se termină la ora șapte, auditoriul, invitații la dineu au nevoie să meargă să se îmbrace și ar fi bine să fie lăsat puțin timp la dispoziție pentru aceasta, ceea ce ne obligă să împingem ora marii recepții. Eu nu am primit încă nimic de la dl Iorga.

Credeți-mă, Domnule, al dumneavoastră devotat.

Nr. Document: CH AVG 350.A. 1.1.2.5/47

Data: 28 februarie 1924

Localitatea de unde a fost expediată: Geneva

Expeditor: Eugène Pittard

Destinatar: Uniunea Mondială

Doamnă,

Conferințele domnului profesor Iorga vor avea loc în 3, 4 și 5 martie în sala 30 a Universității. Programul acestor conferințe, pe care nu îl am la îndemână, va apare în toate ziarele.

Primiți, Doamnă, expresia distinselor mele sentimente.

Nr. Document: CH AVG 350.A. 1.1.2.4/4

Data: 28 februarie 1924

Localitatea de unde a fost expedită: Geneva

Expeditor: Eugène Pittard

Destinatar: Nicolae Petrescu Comnen (?) (1881 – 1958, jurist, diplomat, profesor, publicist și om politic român), Ministru al României la Legația României din Elveția

Stimate Domnule Ministru,

Dr. Georges Wernes, prorector al Universității nu a primit până în prezent nici-o invitație. Dl. Dr. Oltramare nu mai este președintele orașului. Vă rog să trimiteți o invitație pe numele Dl. Ponce, Președintele Consiliului de administrație (invitație la dîneu). Mi-ați spus că ați trimis o invitație acestui profesor de la Școala de Înalte Studii care este posibil să fie la Geneva în acele zile, și că această conjunctură l-ar împiedica pe Domnul Decan de la Facultatea de Litere să participe la dîneu. Am rugămintea să trimiteți o invitație, eventual în alb domnului Victor Martin, Decanul Facultății de Litere.

Ați invitat profesorii de la toate facultățile? sau doar pe cei de la Litere, Științe Sociale și Drept? Am impresia că ați invitat pe toată lumea, pentru că m-am întâlnit cu un coleg de la Facultatea de Științe care mi-a spus că a fost invitat.

V-am reamintit pentru invitația la dîneu de numele profesorului Duparc care este foarte atașat de România.

Vă rog să-mi permiteți să vă dau încă câteva nume, nu pentru dîneu, ci pentru recepție.

Dl. Charles Muller, judecător de pace, care este un mare prieten al României, Chemin de Miremont 17.

Dl. Beau-Bovy, publicist care-i cunoaște personal pe dl. și dna Iorga, Avenue d'Aire.

Dl. Alfred Boissier, asiriolog, Le Rivage, Chambésy.

Dl. Eug. Duchosal, de la Comitetul de Patronaj al studenților, Pregny.

Dl. Gaston de Morsier, Președintele Asociației Fostilor Studenți, avocat la Geneva.

Dl. Ed. Weber, Președintele Asociației de Afaceri din Geneva, Place des Bergues.

Dl. Guillaume Fatio, rue du Stand

Dl. Dr. Henri Audéoud, Boulevard Helvétique 17

Dl. Paul Cari, avocat, rue du Rhône 30

Dșoara Mathilde Gamper, Foyer des Etudiants, pa. Université

Dl. Albert Nain, Consilier administrativ al orașului Geneva

Toți acești domni sunt căsătoriți cu excepția dlui Audéoud.

Mi-ați spus la telefon că v-ar fi ușor să-mi trimiteți câteva invitații în alb ca să le pot completa chiar aici. Probabil că, de fapt, acest procedeu ar fi mai simplu.

Încă o dată sunt îngrijorat că dl. prorector Georges Werner n-a primit invitație.

Cred că veți fi de acord cu toate numele pe care vi le dau, știți că eu fac cum e mai bine.

Le Jurnal de Genève a publicat în această dimineață o notă despre Iorga. Textul meu a fost prea mare dar ziarul mi-a cerut să îl scurtez. Cu toate acestea cred că a fost prezentată corect fizionomia domnului Iorga.

Credeți-mă, Domnule, al dumneavoastră devotat.

Dl. Alph. Bernoud, Președintele Societății Academice, Terrassière, a fost invitat la recepție?

Nr. Document: CH AVG 350.A. 1.1.2.4/4

Data: 28 aprilie 1924

Localitatea de unde a fost expediată: Geneva

Expeditor: Eugène Pittard

Destinatar: Nicolae Iorga

Stimate Domnule și prieten,

Am sosit din Albania, unde brusc Societatea Națiunilor m-a trimis. Găsesc scrisoarea dumneavoastră și documentele relative la Congres și o altă scrisoare conținând un cec la adresa mea. Toate acestea îmi provoacă un imens regret. Regret că nu am ocazia să mă reîntorc în România, regret, în special, de a nu-l întâlni pe cel căruia îi adresez acest bilet, ale cărui câteva zile petrecute la Geneva m-au apropiat atât de mult.

Spuneți-mi, dragul meu prieten, că dumneavoastră ați fi făcut ca și mine, și că în fața acestei sarcini umanitare referitoare la o populație nefericită care, am văzut-o la fața locului, suferă mult, n-ați fi ezitat un moment să răspundeți apelului Societății Națiunilor, mai ales este vorba despre o țară de care v-ați arătat mereu interesat și care are numeroase relații chiar cu țara dumneavoastră.

Spuneți-mi repede, vă rog, că nu dați vina pe mine, că nu este decât o amânare, că ne vom regăsi curând pe pământul patriei dumneavoastră. Poate conferințele pe care se pune problema

să le țin la București și într-o altă Universitate românească vor fi ocazia de a ne reîntâlni. Mi le doresc mult.

Înapoiiez CEC-ul băncii care mi l-a trimis și biletul de reducere pe căile ferate, de asemenea, la expeditor.

Vă rog să primiți, doamna Iorga și cu dumneavoastră, amintirile noastre cele mai prietenești și, transmițându-vă încă o dată profundele mele regrete de a nu vă fi putut reîntâlni, vă strâns afectuos mâna.

Nr. Document: CH AVG 350.A. 1.1.2.4/6

Data: 19 februarie 1925

Localitatea de unde a fost expediată: Geneva

Expeditor: Eugène Pittard

Destinatar: Nicolae Petrescu Comnen (?) (1881 – 1958, jurist, diplomat, profesor, publicist și om politic român), Ministru al României la Legația României din Elveția

Dragul meu Ministru,

Nu am pierdut din vedere ceea ce m-ați rugat. Am avut o conversație cu Domnul A. Babel, Doctor în Sociologie, profesor supleant la Universitate care, lucru interesant, în urmă cu aproximativ 10 ani publica un articol despre Basarabia, în sensul alipirii la România.

Domnul Babel este în curs de a finaliza o carte care îi solicită încă 15 zile de lectură a șpaltului. După care el poate fi liber. Și dacă această alegere este agreată de dumneavoastră, domnului Babel i-ar plăcea să cunoască documentația. După ce o va fi studiat, el poate să vă dea un răspuns definitiv. Mi-a spus, în timpul conversației, că s-ar putea să fie necesar să facă o călătorie în Basarabia și că ar putea profita pentru aceasta de vacanța de Paști din acest an. Este evident că această carte câștigă în autoritate dacă este semnată de cineva care în anumite situații ar putea spune: „Pentru că am fost acolo etc. etc.”.

Ați dori să intrați în contact direct cu Dl. Prof. Babel? Dacă da, iată-i adresa: rue de Peupliers 26, Geneva.

Încă ceva: Conferința Iorga. Decanul Facultății de Litere este de acord să ia sub patronajul Facultății conferințele sale. El crede că 3 prelegeri cu același subiect ar fi suficiente. Pentru menținerea publicului, saturat în această perioadă de conferințe, n-ar trebui prea mult.

Dar domnul Iorga ar putea, probabil, să țină o prelegere în catedra unuia sau altui profesor la o anumită oră care am putea-o căuta. El ar putea ține o conferință la Societatea de Istorie care ar putea, în acea zi, să țină o sesiune solemnă. Acestea sunt subiecte pe care dl. Iorga le-ar putea discerne mai bine decât noi.

În ceea ce privește recepțiile care i-ar putea fi organizate aici, în timpul șederii sale, cred că există mijloace de a nu-l lăsa să se plictisească singur la hotel.

Dar Decanul îmi spunea, de asemenea, că aceste conferințe trebuie să fie antamate înainte de 12 martie, altfel, publicul care urmărește conferințele riscă să nu fie aici decât parțial.

Țineți-mă, vă rog, la curent cu cele ce decideți cu dl. Iorga.

Va scriu în mare grabă. Credeți-mă, domnule Ministru, al dumneavoastră devotat.

Nr. Document: CH AVG 350.A. 1.1.2.4/6

Data: 25 februarie 1925

Localitatea de unde a fost expedită: Geneva

Expeditor: Eugène Pittard

Destinatar: Nicolae Petrescu Comnen (?) (1881 – 1958, jurist, diplomat, profesor, publicist și om politic român), Ministru al României la Legația României din Elveția

Excelență și Stimate Domn,

Informațiile date de Dl. Iorga sunt într-adevăr foarte sumare. Va susține el, da sau nu, 3 conferințe despre Istoria Literaturii Bizantine?

Vreau să-mi dau toată osteneala pentru a face să reușească șederea sa la Geneva, dar nu pot lucra în gol. În afară de aceste trei conferințe, Domnul Iorga va mai ține și altele? Trebuie să fac un demers pe lângă Societatea de Istorie sau Societatea de Arte? Care sunt seriile care eventual le-am putea rezerva?

Am obținut deja, în această dimineață, de la Prof. Chodat, care renunță la ora lui de luni, de la 6 la 7. Ar mai fi, de asemenea, liber marți sau sâmbătă. Între marți și sâmbătă s-ar putea ține o conferință pe un anumit subiect, în altă parte.

Vă rog dați-mi toate indicațiile de care am nevoie pentru a face ceva. Timpul presează foarte tare.

Credeți-mă, Excelență și Stimate Domn, al dumneavoastră devotat.

Nr. Document: CH AVG 350.A. 1.1.2.4/6

Data: 27 februarie 1925

Localitatea de unde a fost expedită: Geneva

Expeditor: Eugène Pittard

Destinatar: Nicolae Petrescu-Comnen (?)

Stimate Domnul Ministru,

Vreau să vă trimit adresele, dar dumneavoastră cred trebuie să cereți de la S.D.N. și de la B.I.T., listele cu personalul lor, pentru a putea fi convocați aceia dintre ei care vi s-ar părea că ar putea fi auditoriu pentru dl. Iorga.

Credeți-mă, dragul meu Ministru, al dumneavoastră devotat.

Nr. Document: CH AVG 350.A. 1.1.2.4/6

Data: 28 februarie 1925

Localitatea de unde a fost expediată: Geneva

Expeditor: Eugène Pittard

Destinatar: Nicolae Petrescu Comnen (?) (1881 – 1958, jurist, diplomat, profesor, publicist și om politic român), Ministru al României la Legația României din Elveția

Dragul meu Ministru,

Iată ce am făcut până în prezent: 1. Reținut sâmbătă, luni, marți, la ora 6, Aula. 2. reținut dl. Șef de Departament al Instrucțiunii Publice pentru duminică seara la dineul pe care doriți să-l oferiți. 3. imprimat o cartolină care anunță conferința în 600 de exemplare, care vor fi expediate tuturor membrilor Societății de Arte. A fost singurul mod de a face această distribuție, cel care este responsabil cu aceasta nu s-ar fi putut duce la atâtea adrese și ar fi costat prea mult să se facă o listă cu aceștia. Restul cartolinelor vor fi expediate membrilor Societății de Istorie.

Mi-am permis să fac aceste diferite demersuri și să iau aceste decizii pentru a câștiga timp. Sper că sunteți de acord. Vă asigur că fac ce-i mai bine.

Săptămâna viitoare vom face articolele pentru ziare.

Am încercat să-l văd pe Oprescu fără să reușesc; i-am cerut o întâlnire pentru duminică după-amiaza.

Credeți-mă, dragul meu Ministru, al dumneavoastră devotat.

P.S. Vă voi trimite o listă pentru dineul dumneavoastră de duminică.

Nr. Document: CH AVG 350.A. 1.1.2.4/6

Data: 7 martie 1925

Localitatea de unde a fost expediată: Geneva

Expeditor: Eugène Pittard

Destinatar: Nicolae Petrescu Comnen (?) (1881 – 1958, jurist, diplomat, profesor, publicist și om politic român), Ministru al României la Legația României din Elveția

Dragul meu Ministru,

I-am întâlnit pe dl. Gautier și Dl. Duchosal. Primul, foarte recunoscător pentru că v-ați gândit la el, nu poate onora invitația pentru că va fi plecat din Geneva. În ceea ce-l privește pe Dl. Duchosal, v-aș fi recunoscător dacă i-ați trimite, cu ajutorul unui mesager, pentru că nu există poștă duminică, invitația dumneavoastră. A acceptat cu mare plăcere atât el cât și soția. El va face să circule un bilet în toate clasele pentru a anunța conferințele Iorga. Dacă veți putea face invitația acum, mesagerul acestui bilet le va da el însuși, dacă nu, iată adresa: Dl. și Dna Henri Duchosal, École Supérieure de Jeunes Filles, rue d'Italie.

Credeți-mă, al dumneavoastră devotat.

Nr. Document: CH AVG 350.A. 1.1.2.4/8

Data: 29 ianuarie 1926

Localitatea de unde a fost expedită: Geneva

Expeditor: Eugène Pittard

Destinatar: Nicolae Iorga

Dragul meu prieten, eseul Dvs. de sinteză asupra Istoriei Umanității mi-a parvenit. Vă mulțumesc de mii de ori pentru semnele de prietenie pe care în continuare mi le acordați. Am să pun această carte de-o parte pentru a o citi, pentru că sunt convins că voi găsi în multe dintre capitolele sale interpretări care mă vor ajuta în finalizarea sintezei pe care eu însumi încerc să o fac, din punctul meu personal de vedere. V-ați gândit să trimiteți această carte dn-ului Crue, unul dintre profesorii de istorie cu care v-ați întâlnit anul trecut ? Sunt convins că ar fi foarte fericit să o primească.

În acest moment sunt subjugat de muncă: anchete etnice asupra cancerului pe care trebuie să le trimit Societății Națiunilor, conferințe de pregătit, toate acestea în contextul unei relocări a laboratorului. Vă imaginați cât de amuzante sunt astfel de momente.

Când ne revedem ? Vă scriu la Paris imaginându-mi că sunteți deja acolo și trimit acest plic în care vă rog să găsiți, Dvs. și doamna Iorga, expresia intensei noastre prietenii.

Nr. Document: CH AVG 350.A. 1.1.2.4/8

Data: 6 februarie 1926

Localitatea de unde a fost expedită: Geneva

Expeditor: Nicolae Iorga

Destinatar: Eugène Pittard

Conferințele ar fi bine să fie ținute în martie . Luni sau marți, marți la ora 5 sala aulei este liberă. Luni este colegul Chodat care cedează voluntar locul. Decanul Facultății de Litere, dl

Martin, pe care-l cunoașteți, ar dori să țineți, așa cum i-ați făcut sugestia anul trecut, o lecție despre Photius. El ține miercurea un curs de trei ore, perioadă care ar putea fi consacrată acestei lecții despre Photius, sau dacă preferați, marți la ora 10 sau la ora 11. Faptul că aveți foarte puțin timp mă face să mă gândesc să grupez aceste trei conferințe în primele trei zile ale săptămânii. În ceea ce privește cele două conferințe publice, ce credeți despre posibilitatea de a expune auditoriului Eseul Dvs. de sinteză asupra Istoriei Universale ? Cred că există acolo material pentru una dintre marile fresce în care excelați. Dați-mi, vă rog, un răspuns, cât mai repede posibil asupra acestor puncte: Primul, 2 sau 3 martie ar fi zile care vă convin ? Sau 22, 23, 24 februarie, eventual 8, 9, 10 martie, dar cred aceste zile ar fi deja prea tardive. Am simțit astăzi dimineață că dl Martin Decanul Facultății de Litere, ar fi foarte fericit să primească volumul cu eseul acestei sinteze. Vă scriu în mare grabă și vă rog să primiți, dragul meu prieten, cele mai bune sentimente ale mele.

P.S. Mi-am amintit că marți, 23 februarie, și pe 2 martie sala aulei este ocupată cu conferințele Facultății de Științe, dificil de mutat pentru că publicul s-a obișnuit cu această sală. Pe doi martie eu sunt cel care trebuie să vorbească, eu vă cedez cu plăcere sala la ora respectivă, și mi-ar face mare plăcere să vă audiez și eu, dar îmi este foarte greu să anulez această conferință. În același timp...gândiți că ar fi un mare inconvenient în a ține o lecție luni, una miercuri, și o nouă conferință vineri, de exemplu ?

Nr. Document: CH AVG 350.A. 1.1.2.5/2

Data: 8 februarie 1926

Localitatea de unde a fost expediată: Berna

Expeditor: Nicolae Petrescu Comnen (?) (1881 – 1958, jurist, diplomat, profesor, publicist și om politic român), Ministru al României la Legația României din Elveția

Destinatar: Eugène Pittard

Dragul meu maestru și prieten,

Am primit mai multe scrisori și telegrame de la prietenul nostru, domnul profesor Iorga, care îmi cere să îi spun cu precizie dacă invitația pe care a înțeles că Universitatea din Geneva – prin rectorul său – i-a adresat-o anul trecut, este încă valabilă.

Așa cum am avut onoarea să vă spun în convorbirile noastre telefonice, Domnul Iorga va fi foarte fericit să aibă un răspuns în acest sens cât mai curând posibil, până la finalul cursurilor dumnealui la Paris, și înainte de a pleca în Italia, unde a fost, de asemenea, invitat.

Îmi cer scuze dacă am adus noi perturbări în existența Dvs., deja atât de plină, dar știu care sunt sentimentele dumneavoastră pentru prietenul nostru comun, pe de o parte, și pentru Romania, pe de altă parte.

Prin urmare, v-aș fi foarte recunoscător dacă ați avea amabilitatea de a-mi da un răspuns, cât mai curând posibil pentru a-l putea transmite domnului Iorga.

Sunt la dispoziția dumneavoastră pentru tot ceea ce privește organizarea tehnică a primirii prietenului nostru, la Geneva.

Transmiteți, vă rog, respectuoasele mele omagii Doamnei și primiți expresia celor mai cordiale sentimente ale mele.

Ministru al României

Nicolae Petrescu Comnen

Nr. Document: CH AVG 350.A. 1.1.2.4/8

Data: 11 februarie 1926

Localitatea de unde a fost expediată: Geneva

Expeditor: Eugène Pittard

Destinatar: Nicolae Iorga

Dragul meu prieten,

Încerc să aranjez lucrurile pentru datele pe care mi le-ați indicat. Dar, mi-ași spus că confirmați datele, fără să-mi spuneți că sunteți de acord cu programul.

1. Sunteți de acord pentru două conferințe asupra Eseului de Sinteză asupra Istoriei Universale? Ați alege bineînțeles capitolele pe care le doriți.

2. Sunteți de acord să țineți o lecție despre Photius studenților dlui Victor Martin ?

Am nevoie să știu aceste lucruri pentru a putea merge mai departe. Răspundeți-mi vă rog cât mai repede.

Credeți-mă, dragul meu prieten, al Dvs. devotat,

Nr. Document: CH AVG 350.A. 1.1.2.4/8

Data: 15 februarie 1926

Localitatea de unde a fost expediată: Geneva

Expeditor: Nicolae Iorga

Destinatar: Eugène Pittard

Conferințele Dvs. sunt fixate în maniera următoare: luni ora 5 și miercuri ora 6 sau ora 5 în sala 30. Aula nu este liberă, iar sala 30 este convenabilă pentru a concentra auditoriul. Marți la ora 11 este rezervată lecția despre Photius rezervată studenților. Dar vă rog să fiți acolo, pentru

că, dacă nu sunteți acolo luni, va fi imposibil să readunăm publicul. Vă rog, permiteți-mi să insist foarte serios, pentru că Dvs. sosiți la Geneva duminică 28 februarie.

Am comunicat cu domnul Ciuntu despre cazarea dvs, mi-a răspuns că nu trebuie să mă ocup de acest lucru, că este responsabilitatea lui. Comnene se va întoarce în Geneva pe 1 martie. Încă o dată, dragul meu prieten, insist să respectați datele pe care le-ați ales,

Toate cele bune,

Nr. Document: CHH AVG 350.A. 1.1.2.4/8

Data: 16 februarie 1926

Localitatea de unde a fost expedită: Geneva

Expeditor: Eugène Pittard

Destinatar: Nicolae Petrescu Comnen (?) (1881 – 1958, jurist, diplomat, profesor, publicist și om politic român), Ministru al României la Legația României din Elveția)

Dragul meu Ministru,

Iată cum prietenul nostru Iorga începe să ne facă viața dificilă. Mi-a telegrafiat ieri seară fraza următoare: "Nu fixați nicio dată pentru conferință înainte de a vă răspunde telegrafic, nu știu încă câte zile voi rămâne în Suedia". Ori, am reușit cu greu să organizez aceste trei conferințe în cele trei zile stabilite de el. Vă asigur că nu a fost ușor, a trebuit să modific orarul mai multor colegi. Nu mai știu ce să fac.

Inutil să mă gândesc să fac anunțuri de convocare pentru conferințe sau afișe și articole în jurnale. Trebuie să fi primit o scrisoare din partea mea, pusă la poștă cu câteva ore înainte de a ajunge această telegramă, în care îl rugam să nu schimbe nimic în organizarea făcută. Câte griji, Dumnezeuule !

Credeți-mă, Domnule Ministru, al Dvs devotat,

Nr. Document: CH AVG 350.A. 1.1.2.4/8

Data: 17 februarie 1926

Localitatea de unde a fost expedită: Geneva

Expeditor: Ianculescu, directorul Școlii Românești din Fontenay-aux-Roses, Franța

Destinatar: Eugène Pittard

I-am scris domnului Iorga pentru a-i cere să aibă bunătatea să trimită domnului profesor Francis de Crue și dlui Victor Martin, Decanul Facultății de Litere a Universității din Geneva, volumul său: Eseu de Sinteză asupra Istoriei Umanității. Îmi imaginez că domnul Iorga a părăsit deja Parisul. Am rugămintea să trimiteți cele două volume la adresele respective, dar vă rog,

făceți-o cât mai repede posibil. Ar fi bine ca aceste volume să sosească la Geneva sâmbătă sau duminică, cel târziu luni dimineața.

Primiți, dragă Domnule, expresia sentimentelor mele cele mai alese,

Nr. Document: CH AVG 350.A. 1.1.2.5/2

Data: 17 februarie 1926

Localitatea de unde a fost expediată: Geneva

Expeditor: George Oprescu

Destinatar: Eugène Pittard

Dragă Domnule Pittard,

Permiteți-mi să vă spun cât vă sunt de recunoscător pentru tot ce ați făcut cu privire la apropierea dintre Elveția și România. Toată lumea are încă în memorie frumoasa manifestare de artă care a fost Expoziția Română din toamna trecută, pentru inaugurarea căreia ați întâmpinat atâtea probleme.

Recent am aflat, și nu cred să mă înșel prea mult presupunând că sunteți inițiatorul acestei invitații, că Universitatea din Geneva l-a rugat pe compatriotul meu, maestrul Iorga, să țină o serie de conferințe în Aulă.

Ar fi fost imposibil să găsiți în România o personalitate mai reprezentativă decât cea a eminentului dumneavoastră coleg de la Universitatea din București. Domnul Iorga este șeful respectat și ascultat al unuia dintre cele mai importante partide politice și, este de asemenea, la ora actuală, una din personalitățile intelectuale cele mai vizibile în România. Ca profesor al Universității din București, el a format trei sferturi din generația actuală de intelectuali și le-a insuflat dragostea pentru țara lor, pentru istoria și arta acesteia, alăturată unei înțelegeri juste a intereselor altor popoare, una din caracteristicile distinctive ale generației de după 1900.

Influența sa, ca profesor și educator, este una imensă în România. Ca istoric, el este autorul uneia dintre cele mai considerabile opere, nu numai a țării noastre, dar și a timpului prezent. A atins toate problemele raportându-se la istoria propriu-zisă, la istoria literaturii, la istoria artei din România și a popoarelor vecine. Este suficient să amintim publicații precum *Geschichte des Rumänischen Volkes* (Istoria poporului român) și *Geschichte des Osmanischen Reiches* (Istoria Imperiului Otoman), Istoria artei românești vechi și moderne, Istoria relațiilor României cu popoarele vecine și nu în ultimul rând, la Gamber, la Paris, primul volum din a sa *Sinteză a Istoriei universale*, care reprezintă, într-un fel, încoronarea operei sale.

Domnul Iorga aparține mării generații de istorici ai secolului al XIX-lea și, dacă ar trebui să-i găsim un model printre predecesorii săi, la Michelet ar trebui să ne gândim. El posedă

aceeași credință și același idealism, aceeași surprinzătoare capacitate de a reînvia epocile trecute, aceeași intuiție și forță de sinteză.

Știu că „mințile mărunte” sunt uneori foarte fericite să găsească în opera sa imensă care numără probabil două sau 300 de volume, câteva mici erori de date, sau o lectură de documente defectuoasă. Veți fi de acord cu mine, dragă domnule, că nu există nici un istoric căruia asemenea greșeli să nu-i poată fi imputate. Și toate persoanele obiective ar fi unanime în a-l considera pe domnul Iorga, nu numai ca cel mai marcant intelectual al epocii noastre, ci și ca pe unul din cele mai mari spirite al timpurilor noastre.

Am avut de multe ori ocazia să discut cu personalități franceze eminente, care au fost de aceeași părere. Nu uitați, cred, că domnul Iorga, preferat la Sorbona, este invitat să susțină în fiecare an două serii de cursuri la Universitatea din Paris. Pe de altă parte, istoricii germani, care cu siguranță au motive, datorită atitudinii sale din timpul războiului, să nu-l iubească prea mult, îl consideră unul din cei mai informați istorici în ceea ce privește Europa orientală și Imperiul Otoman.

Datorită acestor motive, permiteți-mi să reiterez mulțumirile mele sincere și să vă spun că în România vom fi deosebit de sensibilizați de onoarea pe care Universitatea din Geneva i-a făcut-o domnului Iorga invitându-l atât de des să vină și să țină conferințe.

Primiți, Domnule Profesor, sentimentele celui mai sincer devotament al meu.

4.4. Conferințe susținute de Eugène Pittard în România

Marguerite Lobsiger-Dellenbach, colaboratoarea lui Eugène Pittard, îi descria astfel conferințele: „Recrea fiecare lucru, îl făcea să fie viu. Dintr-o vertebră creiona un om, dintr-o falangă făcea să galopeze un ren; dintr-un silex, recrea o vatră preistorică. Le vedeam. Trezea întotdeauna entuziasmul și știa să-l mențină. Orice scepticism cădea în fața demonstrațiilor sale vibrante și concludente. Rămăsese poet și fără să vrea, convingea.” (CH AVG, 350.A.1.1.1/34, *Nécrologies: hommages, Hommage a Eugène Pittard par Mme Marguerite Lobsiger – Dellenbach*, Geneva, 1963)

Deși s-au păstrat puține manuscrise ale conferințelor ținute de Eugène Pittard în România (de ex: manuscrisul: “Rasele Umane în Paleolitic. Conferință prezentată la București în iunie 1925” din inventarul Bibliotecii Universității din Geneva), corespondența acestuia cu personalități românești sugerează existența a numeroase astfel de conferințe organizate în special la Cluj și București. Câteva astfel de scrisori aparținând Arhivei Orașului Geneva sunt prezentate mai jos.

Nr. Document: CH AVG 350.A. 1.1.2.4/6 (pg.1)

Data: 2 aprilie 1925

Localitatea de unde a fost expediată: Geneva

Expeditor: Eugène Pittard

Destinatar: George Oprescu, secretarul Comisiei de Cooperare Intelectuala de pe lângă Societatea Natiunilor

Dragă Domnule,

Iată titlurile conferințelor despre care am vorbit aseară la telefon. Cred că sunt de natură să intereseze viitorul meu auditoriu.

Credeți, dragă Domnule, în expresia sentimentelor mele cele mai bune și a cele mai bune urări pentru o călătorie frumoasă. Nu uitați să salutați România din partea mea.

Al dumneavoastră devotat

Nr. Document: CH AVG 350.A. 1.1.2.4/6

Data: 28 aprilie 1925

Localitatea de unde a fost expediată: Geneva

Expeditor: Eugène Pittard

Destinatar: Ion Gheorghe Duca, ministru al afacerilor externe

Domnule Ministru,

În scrisoarea pe care am gasit-o la reîntoarcerea mea din Bretania, dn Oprescu îmi spune că trebuie să confirm cele câteva aranjamente pe care le-am stabilit împreună, și care trebuie aprobate de Dvs..

Cred că pot pleca spre București spre 18 mai. Voi ține acolo trei conferințe: două asupra Umanității fosile și debuturilor civilizațiilor, una asupra stațiunilor lacustre din Elveția. Vă voi trimite programul conferințelor. În plus, aș vrea să țin o conferință publică în facoarea Crucii Roșii Române, asupra artei magnifice a omului preistoric. Acest subiect poate să atragă publicul, și dacă Majestatea Sa Regina ar fi de acord să patroneze această conferință, mai mult ca sigur Crucea Roșie Română va încasa ceva sume.

Ulterior, aș vrea să merg la Cluj pentru a ține două conferințe, voi scrie în acest sens Dn-ului Pușcariu. Apoi aș dori să mă întorc câteva zile în Dobrogea, unde trebuie să verific câteva lucruri pentru cartea mea și să fac câteva fotografii. [...]

Inutil să vă spun cât de fericit sunt să regăsesc o țară de care sunt atașat deja prin atâtea legături prețioase. [...]

Vă rog să primiți, Domnule Ministru, expresia sentimentelor mele cele mai alese.

Nr. Document: CH AVG 350.A. 1.1.2.4/6

Data: 28 aprilie 1925

Localitatea de unde a fost expediată: Geneva

Expeditor: Pușcariu, profesor, Cluj

Destinatar: Eugène Pittard

Domnule, și dragă confrate,

D-l Oprescu a avut amabilitatea să-mi aducă la cunoștință faptul că vorbit despre cele 2 conferințe care le voi ține la Cluj. Dumneavoastră știți cât de fericit sunt să am ocazia să mă întorc în patria d-voastră și să vă reîntâlnesc personal. Uitați titlurile celor 2 conferințe pe care vreau să le țin în orașul Dvs.: 1. Relicvele umane cele mai vechi; originea populațiilor europene. 2. Stațiunile lacustre din Elveția. Atașez acestei scrisori un scurt program al conferințelor.

Cred că pot să plec spre România în jur de 17 mai. Dar înainte de această dată vă voi scrie. Trebuie să îl revăd pe Dn-ul Oprescu, care m-a anunțat că se întoarce pe 5 mai. Intenționez să țin la București o conferință pentru marele public în favoarea Crucii Roșii Române, asupra magnificei arte a omului preistoric. Dacă Dvs. credeți că aceeași conferință, repetată la Cluj, ar fi utilă Crucii Roșii din acest oraș, eu o voi ține cu plăcere, deși voi rămâne puțin timp la Cluj.

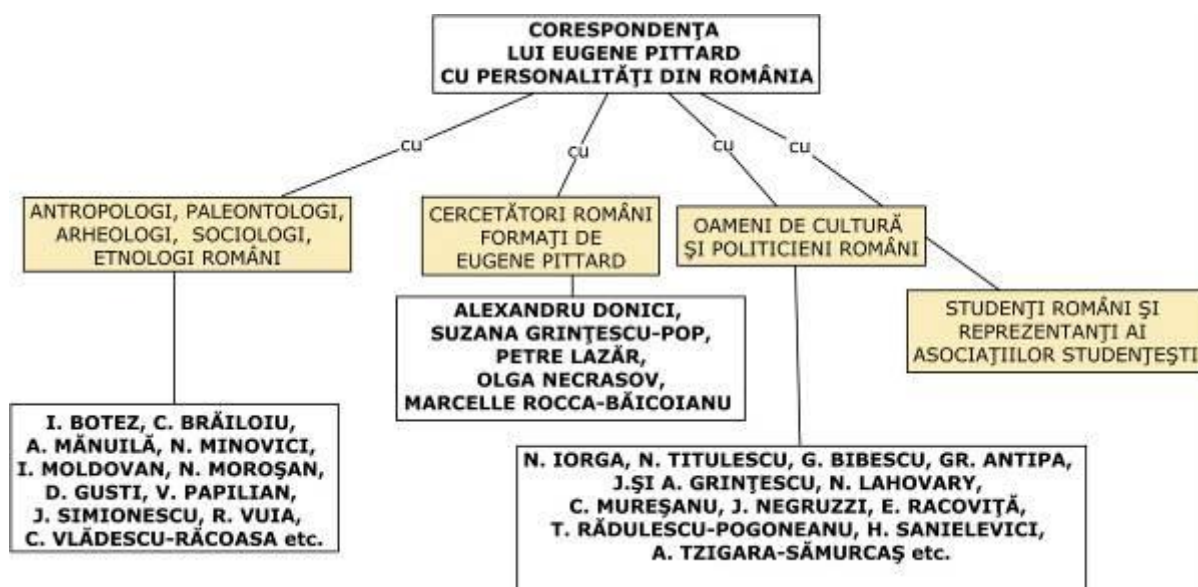
Am să vă scriu înaintea sosirii mele în România pentru a finaliza demersurile organizatorice.

Sunt foarte fericit de ocazia pe care o am de a vă revedea, și vă rog să primiți, Domnule, și dragă confrate, expresia sentimentelor mele cele mai alese.

4.5. Corespondență cu personalități din România

În lista de inventar a corespondenței lui Eugène Pittard de până în anul 1952, se regăsesc numeroase scrisori cu personalități românești. Corespondența bogată cu persoane din România, este și ea o dovadă a prezenței active pe care Pittard a avut-o în viața științifică și culturală românească. Este vorba despre peste 630 de scrisori, dintre care 133 de scrisori, corespondență cu istorici, antropologi, paleontologi, sociologi, etnologi și etnografi români, 50 de scrisori cu doctoranzii în antropologie formați de el (Alexandru Donici și Suzana Grințescu-Pop), și alte 387 scrisori de la și către oameni de cultură, politicieni români sau reprezentanți ai unor instituții românești din țară și din străinătate. Prezentăm dintre acestea câteva exemple de astfel de scrisori, cu acordul Muzeului de Etnografie din Geneva și a Arhivelor Orașului Geneva, cu

precizarea că nu a putut fi accesată în întregime corespondența susmenționată, și în consecință nu a putut fi realizată o prezentare exhaustivă a acesteia.

NICOLAE TITULESCU (1882-1941, diplomat, jurist, profesor și om politic român, în repetate rânduri ministru al afacerilor străine, ministru plenipotențiar, fost președinte al Ligii Națiunilor. A fost membru titular (din 1935) al Academiei Române).

Nr. Document: CH AVG 350.A. 1.1.2.4/26

Data: 15 martie 1935

Localitatea de unde a fost expediată: Geneva

Expeditor: Eugène Pittard

Destinatar: Nicolae Titulescu

Domnule Ministru,

Telegrama prin care ați avut amabilitatea să mă anunțați despre onoarea pe care mi-a acordat-o Regele Dvs. și Guvernul Dvs, m-a impresionat profund, prin însăși calitatea conținutului său. Cunoșteți legăturile care, de mulți ani, mă leagă de țara dumneavoastră. Am avantajul de a cunoaște pe mulți dintre concetățenii Dvs. eminenți. Am încercat, în timpul războiului, în cartea mea: "La Roumanie", să transmit puțin din atașamentul pe care lunga ședere sub cerul Dvs, l-a creat în sufletul meu. Nu voi putea uita niciodată aceste amintiri, și Dvs. țeseți, Domnule Ministru, o legătură în plus între "pământul românesc" și mine. Primiți mulțumiri.

Vă rog să credeți, Domnule Ministru, în exprimarea sentimentelor mele cele mai distinse.

N.S.

DIMITRIE GUSTI (1880 – 1955, filosof, sociolog și estetician român, membru al Academiei Române și președinte al acestei instituții în perioada 1944 – 1946, creatorul sociologiei românești), directorul institutului de sociologie.

Nr. Document: CH AVG 350.A. 1.1.2.4/24

Data: 2 Februarie 1934

Localitatea de unde a fost expediată: Geneva

Expeditor: Eugène Pittard

Destinatar: Domnului Președinte al Institutului Social Român, Pta Romană nr.6, București

Domnule Președinte,

Răspund afirmativ la cererea Dvs. de participare la publicarea volumului jubiliar destinat celebrării activității universitare și științifice a profesorului Gusti. [...] Am citit cu mare interes publicația care relatează activitatea magnifică a Institutului Social Român.

Vă rog să credeți, Domnule Președinte, în expresia sentimentelor mele cele mai alese.

GEORGE OPRESCU (1881 - 1969, istoric, critic de artă, colecționar român, membru de onoare al Academiei Române (1948), profesor al Academiei de Belle-Arte, membru corespondent al mai multor academii străine. Începând cu anul 1923, George Oprescu este secretarul Comisiei de Cooperare Intelectuală de pe lângă Societatea Națiunilor, și al Organizației Internaționale de Cooperare Intelectuală, activitate care l-a pus în contact cu mari personalități, precum: Albert Einstein, Marie Curie, fizicianul Hendrik Lorentz (olandez, laureat al Premiului Nobel și profesor al lui Einstein), Henri Focillon, Gilbert Murray, marele elenist englez, Bela Bartok, Paul Valéry, Louis Hautecoeur, istoric al artei și membru al Institutului Franței, Salvador de Madariaga, Karel Kapec (Radu Bogdan 2002). George Oprescu a coordonat activitatea Oficiul Internațional de Informații Universitare creat de Subcomisia de Relații Interuniversitare a Comisiei susmenționate, având ca prim scop reluarea și intensificarea schimburilor de profesori (Daniel Viorel Petre 2012).

Nr. Document: CH AVG 350.A. 1.1.2.4/7

Data: 4 noiembrie 1925

Localitatea de unde a fost expediată: Geneva

Expeditor: George Oprescu, atașat militar al României, Paris

Destinatar: Eugène Pittard

Domnule Colonel,

Domnul Max Dollfus mi-a trimis două diplome ale Crucii Reginei Maria de România, pe numele meu și al soției mele. Confirm primirea și mulțumim.

Primiți, Domnule Colonel, expresia sentimentelor mele cele mai distinse.

N.S.

Nr. Document: CH AVG 350.A. 1.1.2.4/15

Data: 13 septembrie 1929

Localitatea de unde a fost expediată: Geneva

Destinatar: George Oprescu, atașat militar al României, Paris

Expeditor: Eugène Pittard (?)

Dragă Domnule,

Frumoasa dumneavoastră carte a sosit. Mulțumesc de mii de ori pentru această lucrare de primă clasă care va prezenta multor oameni arta splendidă din România

Dumneavoastră știți cât de mult iubim noi țara Dvs.; această carte va fi o altă legătură între ea și noi.

ALEXANDRU TZIGARA-SAMURCAȘ (1872 – 1952, istoric român, doctor în filozofie, membru al Academiei Române, director al Muzeului Național de Artă, Prefect al Poliției Capitalei, director al Muzeului etnografic, de artă națională, artă decorativă și artă industrială).

Nr. Document: CH AVG 350.A. 1.1.2.5/2

Data: 6 februarie 1926

Localitatea de unde a fost expediată: București

Expeditor: Al. Tzigara-Samurcaș, Vicepreședinte Societatea Regală Română de Geografie

Destinatar: Eugène Pittard

Domnule Profesor,

Societatea Regală Română de Geografie este foarte onorată de atenția pe care i-ați acordat-o, își exprimă mulțumirea pentru propunerea de colaborare la Buletinul său și vă roagă să aveți amabilitatea să faceți demersurile ca să-i parvină, în cel mai scurt timp, manuscrisul dumneavoastră care să poată fi retrimis în cele mai bune condiții la corectat.

Buletinul nu va putea să apară decât în luna iunie.

Exprimându-vă, în numele Comitetului, cele mai călduroase mulțumiri, vă rog să primiți domnule profesor și dragă coleg, expresia celor mai bune sentimente ale mele.

Vicepreședinte,
Al. Tzigara-Samurcaș

Secretar general,
Indescifrabil

NICOLAE MINOVICI (1868 – 1941, medic legist și profesor universitar român, a creat primul serviciu de salvare din București, a identificat primul infractor din România pe baza amprentelor digitale),

Nr. Document: CH AVG 350.A. 1.1.2.4/28

Data: 15 aprilie 1937

Localitatea de unde a fost expediată: Geneva

Expeditor: Eugène Pittard, ca președinte al Institutului Internațional de Antropologie

Destinatar: Nicolae Minovici

Domnului Profesor Nicolae Minovici,
Institutul Medico-Legal, București,
Dragă Domnule,

Am primit circulara dumneavoastră din 24 martie. Permiteți-mi întâi să vă felicit pentru avantajele pe care le-ați obținut în favoarea congresiștilor, făcând ca aceștia să fie considerați ca invitați ai Guvernului României.

Pot să vă semnalez o observație cu privire la reducerea de 75% oferită de căile ferate române congresiștilor. Ar trebui ca pentru călătoria prin intermediul căilor ferate române, facilitatea să fie valabilă cu câteva zile înaintea deschiderii Congresului și în continuare, câteva zile după închiderea Congresului.

Este foarte probabil ca un anumit număr de congresiști, necunoscând România, să fie doritori de a parcurge o parte din țara dvs., fie înainte de deschiderea Congresului, fie după închiderea Congresului. În acest caz, nu ar putea căile ferate să extindă această facilitate la întreaga rețea românească, în același scop de facilitare a turismului?

Socotesc că trebuie să merg la Paris într-una din aceste zile, pentru a-l vedea pe Dl. Marin. Avem de luat împreună anumite decizii în vederea Congresului.

Vă rog să credeți, Dragă Domnule, în expresia sentimentelor mele cele mai bune,

Nr. Document: CH AVG 350.A. 1.1.2.4/28

Data: 8 mai 1937

Localitatea de unde a fost expediată: Geneva

Expeditor: Eugène Pittard, ca președinte al Institutului Internațional de Antropologie

Destinatar: Nicolae Minovici

Domnului Profesor Nicolae Minovici,

Dragă Domnule,

Iată lista comunicărilor pe care, colaboratorii mei și cu mine, ne gândim să le facem la Congresul de la București. Aș fi foarte recunoscător dacă le-ați înscrie în programul Dvs.:

Eugène Pittard – Indicele cefalic al Savoiazilor.

Eugène Pittard și Marguerite Dellenbach – Indicele skelic al românilor și repartitia sa geografică.

Eugène Pittard și Hélène Kaufmann – Complicațiile și obliterarea suturilor coronare la diverse grupuri umane.

Eugène Pittard și Jean Jaques Breitenboucher – Dezvoltarea craniului în funcție de statură la țigani.

Marguerite Dellenbach – Bambuși gravați din Noua Caledonie (această comunicare trebuie să figureze la Secțiunea de Etnografie). Celelalte cred că trebuie integrate în secțiunea: Antropologie morfologică și funcțională.

O altă rugămintă: Să aveți amabilitatea de a invita Societatea de Geografie din Geneva, prin intermediul Președintelui său (adresată: Athénée, Geneva) să fie reprezentată la Congresul de la București. Ar fi pentru lista reprezentanților oficiali.

Vă rog să credeți, Dragă Domnule, în expresia sentimentelor mele cele mai bune.

Nr. Document: CH AVG 350.A. 1.1.2.4/28

Data: 12 iunie 1937

Localitatea de unde a fost expediată: Geneva

Expeditor: Eugène Pittard, ca președinte al Institutului Internațional de Antropologie

Destinatar: Nicolae Minovici

Domnului Profesor Nicolae Minovici,

Institutul Medico-Legal, București,

Dragă Domnule,

Am fost alaltăieri la Paris la jubileul lui Marcellin Boule și acolo am întâlnit un anumit număr de colegi care s-au informat toți despre Congresul de la București. Imaginați-vă că mulți dintre ei nu au primit circulara Dvs., iar lucrul mi-a fost confirmat de Dl. De Francqueville,

secretarul Institutului de Antropologie din Paris. Nu credeți că ar fi bine să lărgim trimiterea acestor circulare, nu numai membrilor Institutului Internațional de Antropologie, ci și aderenților marilor Societăți de Antropologie, de Etnografie, de Preistorie, ca de exemplu Institutului de Antropologie al Marii Britanii și Irlandei ?

Și aceasta cu atât mai mult cu cât, dacă ne gândim la traseul lung pe care îl vor avea de făcut cei care locuiesc în Europa occidentală, ar fi bine să fie rapid informați pentru a putea face toate demersurile necesare. Pe de altă parte, știți ca și mine, că englezii se deplasează mai ușor decât francezii, și mie îmi pare că este folositor României de a avea, cu ocazia acestui Congres, o asemenea clientelă.

Încă ceva. Mi-ați scris că congresiștii ar avea gratuitate [pe căile ferate române], de la sosirea pe teritoriul României și că această gratuitate va fi extinsă ceva timp înaintea Congresului și ceva timp după. Știu că unii congresiști iau în considerare posibilitatea de a merge până la Istanbul [Congresul de la Istanbul s-a desfășurat imediat după cel de la București]. Ar trebui ca la întoarcere să poată să-și păstreze posibilitatea de a traversa România în condițiile generoase pe care țara Dvs. le oferă congresiștilor. M-am informat la o agenție de voiaj și mi-au spus că punctul de frontieră cel mai recomandat este Jimbolia. Dar oprirea în această localitate este de scurtă durată, 20 de minute maximum. Cum se poate face pentru a obține, în acel moment, biletul de drum românesc ? Congresiștii vor găsi ei imediat o persoană care, la vederea unei cărți de identitate pe care ați putea s-o eliberați în avans pentru membrii înscriși, să le elibereze acest bilet de liberă călătorie ?

Ori, nu ar fi mai simplu ca fiecare congresist înscriș să primească la domiciliul său, cu 15 zile cel puțin înainte de deschiderea Congresului, poate chiar mai înainte, biletul de liber parcurs pe căile ferate române ?

În fine, ce procedeu ați decis pentru înscrierile la Congresul de la București ? Înscrierile ca membrii propriu-ziși și ca aderenți (aceștia din urmă plătesc, dacă-mi amintesc bine, 20 de fr. francezi). Fiecare persoană care dorește să meargă la Congres, fie cu titlu de membru, fie cu titlu de aderent, trebuie să vă returneze un formular semnat. Acelora, puteți să le trimiteți, dacă ați decis acest procedeu, biletul de liber parcurs.

Fără niciun dubiu, Dl. De Francqueville, v-a dat toate aceste indicații.

Primiți, dragă Domnule, expresia sentimentelor mele cele mai bune.

P.S. Există posibilitatea ca, în călătoriile pe care doriți să le propuneți congresiștilor, să includeți traversarea unei părți din Dobrogea, unde congresiștii ar putea vedea sate cu diverse tipuri

umane: românești, turcești, tătarăști, etc., pentru că aceștia și-au păstrat fizionomia caracteristică. Îmi imaginez că un asemenea demers pentru mulți ar fi de un mare interes.

Nr. Document: CH AVG 350.A. 1.1.2.4/30

Data: 24 iulie 1939

Localitatea de unde a fost expediată: Geneva

Expeditor: Eugène Pittard, ca președinte al Institutului Internațional de Antropologie

Destinatar: Nicolae Minovici

Domnului Profesor Nicolae Minovici,
Institutul Medico-Legal, București,

Dragul meu prieten,

Este mult timp de când nu am primit vești de la Dvs. ! De la scrisoarea Dvs. din 12 ianuarie, în care îmi spuneți despre plăcerea pe care ați avut-o făcând un voiaj în Algeria.

Sper cu tărie că vom avea ocazia să ne reîntâlnim în timpul venirii Dvs. în Elveția, în septembrie. Nu știu data Congresului Dvs. Doresc să aibă loc la începutul lui septembrie, pentru că știți că pe 18 septembrie se deschide Congresul Internațional de Antropologie de la Istanbul, care urmează frumosului Congres de la București. Cu privire la acesta din urmă, credeți că volumul Congresului va apărea până la momentul Congresului ?

Nu uitați să mergeți să vedeți, când veți fi în Elveția, magnifica expoziție de la Zurich.

Cu adevărat sper să am bucuria de a vă reîntâlni. Și vă rog să găsiți aici, dragul meu prieten, expresia sentimentelor mele fidele.

Nr. Document: CH AVG 350.A. 1.1.2.4/28

Data: 15 octombrie 1937

Localitatea de unde a fost expediată: Geneva

Expeditor: Eugène Pittard, ca președinte al Institutului Internațional de Antropologie

Destinatar: Nicolae Minovici

Dragul și scumpul meu prieten,

După București, am plecat la Istanbul, la Congresul turc de istorie - istorie lărgită până la Paleolitic. Foarte interesant. De acolo, voiaj în Asia Mică, în încercarea de a confirma descoperirile făcute, acum 9 ani, în regiunea Malatya, mai exact la Adi Yaman. Sosirea de ieri.

Mă grăbesc să vă scriu pentru a vă spune încă o dată ce mare, mare plăcere am avut să vă reîntâlnesc, așa de tânăr, așa de vioi, așa de activ, totdeauna dispus a face servicii tuturor. Am adus din România, în inima mea, chipul Dvs., ca pe o amintire prețioasă și, de asemenea, ca pe un model uman. Nu doresc în plus decât un singur lucru: să vă revăd, înainte ca destinul să ne conducă în altă parte decât pe acest pământ, unde nu tot ceea ce se întâmplă este întotdeauna amuzant. Eu presimt că o asemenea revedere este certă.

Mulțumesc încă o dată, mulțumesc mult pentru tot ceea ce ați făcut pentru mine, pentru noi. Aflați că aș fi incapabil să fac atât de mult...

Vă trimit în plicuri separate comunicările pe care le-am făcut și după la prima secțiune, și vă trimit de asemenea un număr din *Journal de Genève*, în care am publicat câteva cuvinte despre Congresul de la București.

Vă prind mâinile între ale mele pentru a le strânge foarte afectuos.

VASILE PÂRVAN (1882 - 1927) a fost un istoric, arheolog, epigrafist și eseist român, membru titular (din 1913) al Academiei Române.

Nr. Document: CH AVG 350.A. 1.1.2.4/10

Data: 5 mai 1927

Localitatea de unde a fost expediată: Geneva

Expeditor: Eugène Pittard

Destinatar: Vasile Pârvan

Dragă domnule și confrate,

Poșta mi-a adus o foarte frumoasă carte scrisă de dumneavoastră. O frumoasă monografie protoistorică consacrată țării Dvs.. Eu care am onoarea de a fi în Elveția un „Bătrân Român” sunt mândru de a vedea apărând un asemenea volum care este un important capitol de istorie.

Există, provenind din săpăturile dumneavoastră sau din cele ale elevilor dumneavoastră, schelete umane? ar fi în același timp interesant de creionat imaginea materială a acestor civilizații care nu au așteptat Roma pentru a face lucruri importante.

Vă felicit călduros, dragă domnule, pentru această frumoasă carte care, sunt sigur, va deschide perspective noi în țara dumneavoastră și în afara țării, în rândul celor care sunt interesați de istoria primitivă a Europei orientale, care îmi imaginez că ascunde multe secrete ale propriei noastre istorii. Vă mulțumesc pentru acest frumos colet și vă rog să primiți

Nr. Document: CH AVG 350.A. 1.1.2.4/10

Data: 7 mai 1927

Localitatea de unde a fost expediată: Geneva

Expeditor: Eugène Pittard

Destinatar: Vasile Pârvan

Dragă Domnule,

Un nou cadou din partea dumneavoastră. Ce frumoasă este revista pe care o publicați și ce lucru admirabil să faceți un bilanț arheologic al României. Mi-aș dori ca, într-o bună zi, să pot participa la cercetările dumneavoastră. Există câteva peșteri pe care le-am identificat altădată și în care mi-ar plăcea să aplic experiența mea din Dordogne.

Revista dumneavoastră va ocupa un loc de cinste în laboratorul meu. Deja, doi români care lucrează cu mine sunt cufundați în lectură. Sper să găsesc mijlocul de a vorbi despre această publicație undeva într-un ziar sau într-o revistă. Așteptând acest moment, vă felicit călduros pentru această superbă activitate.

Vă rog să găsiți aici, dragă domnule și dragă coleg, expresia celor mai bune sentimente ale mele.

NICOLAE MOROȘAN (1902 – 1944, geolog, paleontolog și arheolog român specializat în paleolitic.

Nr. Document: CH AVG 350.A. 1.1.2.4/30

Data: 24 iulie 1939

Localitatea de unde a fost expediată: Geneva

Expeditor: Eugène Pittard, ca președinte al Institutului Internațional de Antropologie

Destinatar: Nicolae Minovici

Domnului Profesor Morosan

Prin același curier, vă trimit niște articole care sper că vă vor interesa. Dacă le considerați interesante, le puteți utiliza în publicațiile dumneavoastră. În curând, voi veni să citesc programul Congresului din Istanbul, unde voi ține un discurs. Sper că voi avea plăcerea să ne reîntâlnim cu această ocazie.

GRIGORE ANTIPA (1867 – 1944, naturalist, biolog darwinist, zoolog, ihtiolog, ecolog, oceanolog și profesor universitar român. Este savantul care a renovat total și a instalat în 1906

Muzeul Național de Istorie Naturală, care acum care îi poartă numele, în actualul său lăcaș din București),

Nr. Document: CH AVG 350.A. 1.1.2.4/4

Data: 29 februarie 1924

Localitatea de unde a fost expediată: Geneva (Facultatea de Științe)

Expeditor: Eugène Pittard (?)

Destinatar: Grigore Antipa (?)

Stimate Domn,

Poșta mi-a adus Buletinul Secțiunii Științifice a Academiei Române pe care o conduceți.

Ce bună ocazie pentru mine de a relua cu dumneavoastră o veche relație care, în ciuda distanței, nu s-a slăbit. Voi pune acest buletin în biblioteca Institutului meu de Antropologie, la dispoziția studenților mei. Prin urmare se va face o difuzare sigură, altfel spus își va îndeplini rolul pe care trebuie să-l aibă.

CONSTANTIN NICOLAESCU PLOPȘOR (1900 – 1968, arheolog, istoric, etnograf, folclorist, antropolog, geograf român, membru corespondent al Academiei Române),

Nr. Document: CH AVG 350.A. 1.1.2.2/13

Data: 12 iulie 1924

Localitatea de unde a fost expediată: Geneva

Expeditor: Eugène Pittard

Destinatar: Prof. Nicolaesco-Plopșor

Domnule,

Vă rog, în primul rând, să mă scuzați că nu am răspuns mai repede scrisorii dumneavoastră. Am avut un lung sejur în Albania unde am fost delegat de Societatea Națiunilor și abia acum am început să fac puțină ordine în corespondența care a sosit în absența mea.

Permiteți-mi să vă felicit pentru culegerea datelor antropologice. România este încă prea puțin cunoscută. Dar pentru că dumneavoastră faceți măsurători, ar fi bine dacă ați lua câteva măsurători în plus față de cele pe care mi le indicați în scrisoare. De altfel, îmi vorbiți de “*Peuples des Balkans*”, dumneavoastră ați putut vedea în tabelele care însoțesc fiecare capitol că eu am folosit multe alte caractere morfologice. Vă dau câteva sugestii:

locul nașterii: să vă informați în același timp dacă familia vine din altă parte, și de unde?

talie: este necesar să o măsoarăți în picioare, dar, de asemenea, așezat pe o mică bancă, mereu aceeași, de 40 cm înălțime. Veți obține astfel raporturi ale tuturor segmentelor corpului.

colorația pielii: voi încerca să vă găsesc o gamă de culori. În practică este dificil de utilizat aceleași game. Cred că după un anumit timp vă veți da seama că într-un studiu al naturii ca cel pe care-l întreprindeți trebuie simplificat.

Spre exemplu pentru păr: brun închis, negru, șaten închis, șaten deschis, blond, bălai, roșu, mi se par suficiente.

pentru ochi: maro deschis, maro închis, gri, bleu, verde ar putea, probabil, de asemenea, să fie suficiente.

Ați putea adăuga la măsurătorile pe care mi le-ați indicat pentru corp, deschiderea bratelor. Pentru cap, în plus față de diametrul antero-posterior măsurat la dimensiunea maximă și diametrul transversal, de asemenea, măsurat la dimensiunea maximă, înălțimea craniului de la trigion cu un compas cu glisiera cu brațe mari, diametrul bi-angularul extern, poate și cel bi-zigomatic, înălțimea feței, de la glabella la planșeul nazal la deschiderea bucală și menton.

Volume: Paul Boncour: “*Anthropologie anatomique, Crane-face-tête sur le vivant.*”

Vă doresc o bună culegere de date. Sunt sigur că vor reieși lucruri importante în același timp pentru antropologia în general cât și pentru cunoașterea propriei dumneavoastră țări.

Vă rog să primiți, Domnule, împreună cu scuzele mele repetate de a vă fi răspuns atât de târziu, expresia sentimentelor mele cele mai alese.

Nr. Document: CH AVG 350.A. 1.1.2.4/16

Data: 11 februarie 1930

Localitatea de unde a fost expediată: Geneva, 7 rue Bergalonne

Destinatar: Domnului Prof. C. Mureșanu (Președintele Asociației de Prietenie Elvețiano – Române)

Expeditor: Eugène Pittard

Domnule Președinte,

Soția mea și cu mine vă mulțumim frumos pentru amabilitatea de a ne anunța de numirea noastră ca membrii de onoare ai Asociației de Prietenie între Elveția și Române.

Cunoașteți interesul cu care ne-am atașat de țara dumneavoastră. Numirea pe care ați făcut-o reprezintă o legătură în plus. Încă o dată mulțumesc, Domnule Președinte. Transmiteți colegilor dumneavoastră mărturia recunoștinței noastre și găsiți aici asigurarea celor mai distinse sentimente.

N.S.

EMIL RACOVITĂ, (1868 – 1947, savant, explorator, speolog și biolog român, considerat fondatorul biospeologiei (studiul faunei din subteran): peșteri și pânze freatice de apă. A fost ales academician în 1920 și a fost președinte al Academiei Române în perioada 1926 – 1929),

Nr. Document: CH AVG 350.A. 1.1.2.4/7

Data: 24 iunie 1925

Localitatea de unde a fost expedită: Geneva

Destinatar: Emil Racoviță

Expeditor: Eugène Pittard

Dragul meu confrate,

Întors acasă, și începând deja să revizuiesc toată munca realizată în absența mea, fac o pauză pentru a vă scrie câteva cuvinte.

În primul rând vreau să mulțumesc doamnei Racoviță și Dvs. pentru tot ce ați făcut pentru a face agreabil prea scurtul nostru sejur la Cluj. Păstrăm amintiri dintre cele mai frumoase în urma acestui scurt voiaj.

Puteți să îmi dați numele și adresa exactă a conservatorului Muzeului de Etnografie din clădirea pentru Arte și Meserii ? Aș avea nevoie să intru rapid în contact cu el în legătură cu expoziția : arta populară românească de la Geneva.

Încă ceva: Puteți să îmi dați câteva informații generale asupra Universității din Cluj ? Am intenția să fac un raport pentru Universitatea din Geneva asupra a ceea ce am văzut și, dacă este posibil, să public undeva un articol. Vă dați seama de ce anume aș avea nevoie în acest scop. Puneți-vă în pielea mea și dați-mi toate lămuririle de care am nevoie. Încercați să îmi trimiteți această informație cât mai repede posibil.

Transmiteți vă rog omagiile mele respectuoase, și primiți, și unul și celălalt, expresia celor mai frumoase amintiri.

HENRIC SANIELEVICI (1875 - 1951) jurnalist și critic literar român, cunoscut și pentru activitatea sa în antropologie, etnografie, sociologie și zoologie

Nr. Document: CH AVG 350.A. 1.1.2.4/9

Data: 10 septembrie 1926

Localitatea de unde a fost expedită: Geneva

Destinatar: Sanielevici, Henric (?)

Expeditor: Eugène Pittard

Domnule,

Poșta mi-a adus frumosul Dvs. volum despre viața mamiferelor și despre fosilele umane. Mă pregătesc să plec pentru cercetări științifice în Franța. Nu vreau să părăsesc Geneva înainte de a vă transmite mulțumirile mele. Când mă întorc, mă voi grăbi să examinez volumul și voi căuta ocazia să vorbesc despre el undeva.

Pun la poștă pe adresa Dvs., odată cu această scrisoare, câteva documente.

Nr. Document: CH AVG 350.A. 1.1.2.4/26

Data: 4 decembrie 1935

Expeditor: Eugène Pittard, președinte al Institutului Internațional de Antropologie

Destinatar: Domnului Prof. Sanielevici

Domnule și stimate confrate,

În timpul Congresului Internațional de Antropologie și Arheologie Istorică de la Bruxelles, (septembrie 1935), ați fost desemnat să faceți parte din Oficiul Român de Antropologie, care Oficiu este, așa cum știți fără îndoială, parte integrantă a Institutului Internațional. Vă reamintesc că Oficiul Român până acum era compus din Domnii Minovici și Obregia. Acestor nume li se va adăuga deci cel al dumneavoastră.

Pentru ca această completare să fie definitivă, avem nevoie de acceptul dumneavoastră. Vă facem cererea prin intermediul acestui bilet.

Sperăm să vă alăturați eforturilor noastre de a menține Institutul Internațional de Antropologie la nivelul prestigiului pe care aderenții săi își doresc din inimă să-l mențină.

Dumneavoastră știți că Institutul Internațional de Antropologie publică în fiecare an un volum de memorii, de peste 400 de pagini și, ca răsplătă a cotizației (40 franci francezi), fiecare membru primește această importantă publicație.

După fiecare Congres este, de asemenea, publicat un frumos volum ilustrat ce conține toate comunicările prezentate în cadrul Congresului.

Vă rugăm să ne faceți onoarea unui răspuns favorabil și vă rugăm să primiți, Domnule și stimate confrate, expresia celor mai bune sentimente ale noastre.

Secretar General,

Președinte,

N.S.

Totodată au fost identificate și 63 de scrisori cu studenți români și reprezentanți ai asociațiilor studențești sau cu oficialități pentru sprijinirea studenților:

Nr. Document: CH AVG 350.A. 1.1.2.4/4

Data: 21 iunie 1924

Localitatea de unde a fost expediată: Geneva

Expeditor: Eugène Pittard

Destinatar: Nicolae Petrescu-Comnen (?)

Stimate Domnule Ministru,

Dl. Slomnescu, fost student al facultății noastre, este în curs de a-și termina studiile. A venit la mine, făcând parte din Comitetul de conducere al studenților români, pentru a mă ruga să intermediez pe lângă guvernul țării sale, ceea ce înseamnă de fapt pe lângă dumneavoastră, în scopul de a fi ajutat pecuniar pentru finalizarea tezei.

M-am informat la profesori despre Dn. Slomnescu. Ei mi-au spus că nu ar dura mult ca dl. Slomnescu, dacă lucrează, să obțină diploma de inginer chimist.

Ar fi posibil ca dumneavoastră, stimate domnule Ministru, să veniți în ajutorul compatriotului dumneavoastră care în principal trebuie să plătească arieratele Universității? Dl. Slomnescu va profita de sejurul dumneavoastră la Geneva pentru a vă vedea și a vă vorbi despre dificila sa situație.

Vă rog să primiți, Domnule Ministru, expresia celor mai bune sentimente din partea mea.

P. S . Mulțumesc pentru veștile bune pe care i le-ați spus la telefon soției mele. Cei 30.000 de franci vor fi extrem de utili pentru revitalizarea provinciei Kosovo. Am semnalat acest lucru la Societatea Națiunilor; aștept un cuvânt din partea dumneavoastră pentru a o face oficial.

Nr. Document: CH AVG 350.A. 1.1.2.4/8

Data: 12 martie 1926

Localitatea de unde a fost expediată: Geneva

Expeditor: Crăciun, Rahovean Frăsie student

Destinatar: Eugène Pittard

Domnilor,

Am făcut demersurile despre care am vorbit. Aștept în continuare răspunsul. Vi-l voi trimite imediat ce l-am primit. Am speranțe.

Primiți, domnilor, expresia sentimentelor mele alese.

N.S.

Nr. Document: CH AVG 350.A. 1.1.2.4/8

Data: 21 iunie 1924

Localitatea de unde a fost expediată: Geneva

Expeditor: Nicolae Petrescu-Comnen (?)

Destinatar: Eugène Pittard, președinte al Comitetului de Patronaj al Studenților Români

Domnule Ministru,

Știți că 3 tineri compatrioți ai Dvs., domnii Crăciun, Rahovean și Frăsie sunt studenți la Universitatea din Geneva la Facultatea de Științe Economice și Sociale. Ei cer toți trei să beneficieze de o decizie a Senatului Universității, prin care bursierii statului Român pot plăti taxele universitare în moneda țării lor. Universitatea este de părere că acești trei studenți nu sunt bursieri reali, pentru că doi dintre ei cel puțin, poate și al treilea, sunt bursieri ai comunei lor.

Eu fac remarca în calitate de președinte al Patronajului Studenților Români, că aceste comune fac parte, bineînțeles, din Stat [...]. Îmi imaginez că veți fi de acord să-mi trimiteți această declarație care va rezolva soarta universitară a acestor trei tineri.

Atașez acestei scrisori certificatele comunelor. Am rugămintea să mi le returnați după utilizare.

Vă rog să primiți, Domnule Ministru, expresia celor mai alese sentimente din partea mea.

Nr. Document: CH AVG 350.A. 1.1.2.4/8

Data: 20 martie 1926

Localitatea de unde a fost expediată: Geneva

Expeditor: Nicolae Petrescu-Comnen (?)

Destinatar: Eugène Pittard

Excelență, și Dragă Domnule,

Nu uitați vă rog să trimiteți Președintelui Comitetului de Patronaj al Studenților Români, care am onoarea să fiu, documentele pe care vi le-am cerut alaltăieri.

Îmi doresc foarte mult să se rezolve această problemă.

Credeți-mă, Excelență și dragă domnule, al Dvs. devotat,

Nr. Document: CH AVG 350.A. 1.1.2.4/11

Data: 15 septembrie 1927

Localitatea de unde a fost expediată: Geneva

Expeditor: Eugène Pittard

Destinatar: Papahagi, Președintele Asociației Studenților Români în Elveția

Am găsit scrisoarea când am venit din călătoria pe care am făcut-o la Congresul Internațional de la Amsterdam.

Este evident că teoretic voi răspunde afirmativ la întrebarea dumneavoastră. Dar ce spuneți că nu cunoașteți încă ? Generalități despre macedo-români? Dvs. ați fi mult mai în măsură decât mine să le scrieți. Care trebuie să fie întinderea publicației Dvs. Aveți în vedere articole care vor fi strict științifice cu tabele cu cifre, etc. ? Bănuiesc că nu, pentru că nu ar fi prea agreabil pentru cititorii Dvs. să vadă acest almanah transformat într-o revistă științifică. Dacă voi găsi câteva lucruri care să intereseze marele public cititor ca cel pe care mi-l imaginez, o voi face cu bucurie.

Care ar fi data limită, eventual ? Voi fi absent până la începutul lui octombrie.

Primiți, Domnule, expresia celor mai bune sentimente.

N.S.

Îndrăgostit de poporul român, Pittard mereu își amintește cu plăcere și cu nostalgie timpul petrecut în România, unde a întâlnit oameni calzi, buni cunoscători ai plaiurilor lor, deschiși la nou:

Nr. Document: CH AVG 350.A. 1.1.2.4/11

Data: 23 mai 1927

Localitatea de unde a fost expedită: Geneva

Expeditor: Eugène Pittard

Destinatar: Ioan Georgescu, profesor la Liceul „Mircea cel Bătrân”

Îmi cereți câteva amintiri despre domnul Bănescu, fost revizor școlar la Constanța, fost primar al acestui oraș, cu care am fost în relații și în corespondență, în perioada în care am parcurs provincia în care locuiți.

În mai multe perioade ale cercetării mele științifice în Dobrogea am avut plăcerea să-l întâlnesc la Constanța pe domnul Bănescu. S-a arătat foarte interesat de munca mea și mi-a făcut, din primele zile, el care cunoștea bine noua provincie românească, serviciul de a mă îndruma în labirintul grupurilor etnice pe care aveam să le întâlnesc.

Îmi amintesc cu recunoștință lungile ore petrecute cu el în fața hărții Dobrogei, subliniind sub îndrumarea sa numele satelor în care trebuia să întâlnesc fie români, fie turci, fie bulgari, fie tătari sau lipoveni etc. Grație lui nu am mers orbește în călătoria mea. Interesat el însuși de varietatea etnică pe care o avea sub ochi încă de la începutul alipirii de România, de asemenea, de concepțiile diverse care aparțineau fiecărui popor în construcția caselor, în aranjarea costumelor, în maniera de a lucra pământul etc., a făcut numeroase observații. Este regretabil că

n-au fost niciodată publicate – pentru că, eu cred că domnul Bănescu nu publicat nimic. Astfel de *comuniăți etnografice* se modifică rapid în epoca noastră, în contact cu obiceiurile occidentale din ce în ce mai penetrante și ajung rapid la o nivelare lipsită de gust. Domnul Bănescu se interesa puternic de probleme științifice referitoare la țara sa. Iată o dovadă a acestei atenții.

Câțiva ani după prima mea călătorie în Dobrogea, domnul Bănescu a fost numit primar la Constanța. El a întreprins activități de utilitate publică: a creat, între altele, o grădină în nordul orașului. În timpul acestei construcții lucrătorii au descoperit un mormânt colectiv conținând cranii deformate. Domnule Bănescu a trimis câteva exemplare domnului Istrati, pe atunci Ministrului Instrucțiunilor publice din România, care mi-a solicitat să le cercetez; erau specimene de deformație macrocefalice descrise demult de Hipocrate. Am publicat despre aceasta o notă în Buletinul Societății Științifice din București.

În mai multe rânduri, mai ales în timpul primelor mele călătorii, am luat Constanța ca punct de plecare în cercetările mele. După fiecare călătorie în nordul sau în sudul liniei de la Cernavodă, mă reîntâlneam cu Bănescu și îl țineam la curent cu ceea ce observam. Cred că el însuși a călătorit mult în Dobrogea. Nu a fost el cel care, imediat după alipirea Dobrogei la România, a fost însărcinat să înființeze școli? Fără îndoială, grație obligației pe care o avea de a străbate toate satele, știa atât de bine fizionomia etnologică și etnografică a fiecăruia dintre ele.

Nu lipsește un sentiment de melancolie când mă gândesc la acele seri în care, într-un colț de cafenea la Constanța, în fața hărții desfășurate, stăteam de vărbă cu dn. Bănescu despre drumețiile noastre, de locuitori, de culturi, de viitorul Dobrogei.

Bănescu iubea această provincie al cărei rol activ în economia generală a Regatului putea fi așa de mare; cu siguranță el a contribuit pentru a o face cunoscută. Patria lui îi datorează recunoștință. Să nu uităm că în perioada pe care o evoc puțini români de cealaltă parte a Dunării cunoșteau Dobrogea. Se mergea la Constanța pentru că acolo exista cale ferată, de acolo la Techirghiol pentru că existau băi și un hotel, dar dincolo de acestea? Nu mai existau hoteluri și nici alte mijloace de călătorie, altele decât căruța. Eu care am parcurs Dobrogea în toate direcțiile, știu, cum se spune, „câteva ceva”, despre dificultatea unor astfel de călătorii în acea epocă. Astăzi, ce schimbări!

Îmi spuneți, Domnule, că doriți, într-o manieră care va fi durabilă, reamintirea memoriei lui Bănescu. Ceea ce știu despre compatriotul vostru mă face să aprob proiectul dumneavoastră și puteți folosi scrisoarea mea așa cum vă convine.

Vă rog să primiți, Domnule, concomitent cu amintirile încărcate de emoție, pe care le păstrez din Dobrogea – am trăit atât de mult acolo încât am dreptul să o iubesc – expresia celor mai bune sentimente din partea mea.

IOAN ANDRIEȘESCU (1888-1944, arheolog român, membru corespondent al Academiei Române din anul 1928).

Nr. Document: CH AVG 350.A. 1.1.2.4/26

Data: 4 decembrie 1935

Expeditor: Eugène Pittard, președinte al Institutului Internațional de Antropologie

Destinatar: Domnului Doctor Andrieșescu,

Domnule și stimate confrate,

În timpul Congresului Internațional de Antropologie și Arheologie Istorică de la Bruxelles, (septembrie 1935), ați fost desemnat să faceți parte din Oficiul Român de Antropologie, care Oficiu este, așa cum știți fără îndoială, parte integrantă a Institutului Internațional. Vă reamintesc că Oficiul Român până acum era compus din Domnii Minovici și Obregia. Acestor nume li se va adăuga deci cel al dumneavoastră.

Pentru ca această completare să fie definitivă, avem nevoie de acceptul dumneavoastră. Vă facem cererea prin intermediul acestui bilet.

Sperăm să vă alăturați eforturilor noastre de a menține Institutul Internațional de Antropologie la nivelul prestigiului pe care aderenții săi își doresc din inimă să-l mențină.

Dumneavoastră știți că Institutul Internațional de Antropologie publică în fiecare an un volum de memorii, de peste 400 de pagini și, ca răsplată a cotizației (40 franci francezi), fiecare membru primește această importantă publicație.

După fiecare Congres este, de asemenea, publicat un frumos volum ilustrat ce conține toate comunicările prezentate în cadrul Congresului.

Vă rugăm să ne faceți onoarea unui răspuns favorabil și vă rugăm să primiți, Domnule și stimate confrate, expresia celor mai bune sentimente ale noastre.

Secretar General,

Președinte,

N.S.

IULIU MOLDOVAN (1882-1966, medic român, membru corespondent al Academiei Române din anul 1920. A fost fondatorul școlii de igienă și sănătate publică din Cluj. La încheierea Primului Război Mondial, între anii 1919-1920 a organizat „Serviciul Sanitar și de Ocrotire”, din Ardeal. A descoperit, izolat și utilizat terapeutic reticulina (1948). A fost președintele Asociației Transilvănene pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român, ASTRA între 1932-1947. Adunarea Generală de Deva, din anul 1932, a ales ca președinte pe Iuliu Moldovan.)

Nr. Document: CH AVG 350.A. 1.1.2.4/26

Data: 4 decembrie 1935

Expeditor: Eugène Pittard, președinte al Institutului Internațional de Antropologie

Destinatar: Domnului Doctor Moldovan, directorul Institutului de Igienă Socială, Cluj

Domnule și stimate confrate,

În timpul Congresului Internațional de Antropologie și Arheologie Istorică de la Bruxelles, (septembrie 1935), ați fost desemnat să faceți parte din Oficiul Român de Antropologie, care Oficiu este, așa cum știți fără îndoială, parte integrantă a Institutului Internațional. Vă reamintesc că Oficiul Român până acum era compus din Domnii Minovici și Obregia. Acestor nume li se va adăuga deci cel al dumneavoastră.

Pentru ca această completare să fie definitivă, avem nevoie de acceptul dumneavoastră. Vă facem cererea prin intermediul acestui bilet.

Sperăm să vă alăturați eforturilor noastre de a menține Institutul Internațional de Antropologie la nivelul prestigiului pe care aderenții săi își doresc din inimă să-l mențină.

Dumneavoastră știți că Institutul Internațional de Antropologie publică în fiecare an un volum de memorii, de peste 400 de pagini și, ca răsplată a cotizației (40 franci francezi), fiecare membru primește această importantă publicație.

După fiecare Congres este, de asemenea, publicat un frumos volum ilustrat ce conține toate comunicările prezentate în cadrul Congresului.

Vă rugăm să ne faceți onoarea unui răspuns favorabil și vă rugăm să primiți, Domnule și stimate confrate, expresia celor mai bune sentimente ale noastre.

Secretar General,

Președinte,

N.S.

Nr. Document: CH AVG 350.A. 1.1.2.4/26

Data: 4 decembrie 1935

Expeditor: Eugène Pittard, președinte al Institutului Internațional de Antropologie

Destinatar: Domnului Prof. Morozan, Chișinău

Domnule și stimate confrate,

În timpul Congresului Internațional de Antropologie și Arheologie Istorică de la Bruxelles, (septembrie 1935), ați fost desemnat să faceți parte din Oficiul Român de Antropologie, care Oficiu este, așa cum știți fără îndoială, parte integrantă a Institutului Internațional. Vă reamintesc că Oficiul Român până acum era compus din Domnii Minovici și Obregia. Acestor nume li se va adăuga deci cel al dumneavoastră.

Pentru ca această completare să fie definitivă, avem nevoie de acceptul dumneavoastră. Vă facem cererea prin intermediul acestui bilet.

Sperăm să vă alăturați eforturilor noastre de a menține Institutul Internațional de Antropologie la nivelul prestigiului pe care aderenții săi își doresc din inimă să-l mențină.

Dumneavoastră știți că Institutul Internațional de Antropologie publică în fiecare an un volum de memorii, de peste 400 de pagini și, ca răsplată a cotizației (40 franci francezi), fiecare membru primește această importantă publicație.

După fiecare Congres este, de asemenea, publicat un frumos volum ilustrat ce conține toate comunicările prezentate în cadrul Congresului.

Vă rugăm să ne faceți onoarea unui răspuns favorabil și vă rugăm să primiți, Domnule și stimate confrate, expresia celor mai bune sentimente ale noastre.

Secretar General,

Președinte,

N.S.

Eugène Pittard are o bogată corespondență și cu:

- **VICTOR PAPILIAN** (1888 – 1956, medic și scriitor român, decan al Facultății de Medicină din Cluj, membru al Societății de Biologie și al Societății de Antropologie, ambele din Cluj, director al Filarmonicii și Teatrului din Cluj),
- **IOAN TH. SIMIONESCU** (1873 – 1944, geolog și paleontolog român, membru titular al Academiei Române),
- **GHEORGHE VLĂDESCU-RĂCOASA** (1895 – 1989, sociolog și om politic român, vicepreședinte al Institutului Internațional de Sociologie din Paris între 1936 și 1947, director la Biblioteca Centrale Universitare din București),
- **ROMULUS VUIA** (1887 – 1963, etnolog, etnograf, antropolog și folclorist român, fondatorul Muzeului Etnografic al Transilvaniei, primul muzeu etnografic din România, 1923, fondatorul Parcului Etnografic al Transilvaniei, 1929, primul muzeu etnografic în aer liber din România),
- **IOAN GH. BOTEZ** (1892 – 1953, profesor al Universității din Iași, întemeietor al școlii românești de antropologie din Iași);
- **CONSTANTIN BRĂILOIU** (1893 – 1958, compozitor, muzicolog și etnomuzicolog, membru corespondent al Academiei Române). Numai în lista de inventar a corespondenței lui Eugène Pittard de până în anul 1952, care a putut fi recuperată și păstrată de către Arhivele Orașului Geneva, regăsim 99 de scrisori ale acestuia ci Constantin Brăiloiu.
- **IOAN ȘI ALICE GRINȚESCU** (scrisori menționate la Suzana Grințescu-Pop)

- **NICOLAE LAHOVARY** (1887-1972, antropolog și diplomat roman; ministru plenipotențiar în Albania între 1934-1936 și în Elveția între 1940-1944. În inventarul Arhivelor Orașului Geneva, în dosarele provenite de la Muzeul de Etnografie din Geneva, figurează 33 de scrisori ale lui Eugène Pittard cu Nicolae Lahovary, în lista corespondenței de până în anul 1952 a acestuia.
- **IACOB NEGRUZZI** (1842-1932, scriitor, dramaturg, critic literar, jurist, profesor, politician, președinte al Academiei Române.
- **T. RĂDULESCU-POGONEANU** (1870 - 1945, pedagog român, membru corespondent al Academiei Române).
- **ION GHEORGHE DUCA** (1879 – 1933) om politic liberal român, a deținut funcțiile de ministru al educației (1914-1918), ministru al agriculturii (1919-1920), ministru al afacerilor externe (1922-1926), ministru al afacerilor interne (1927-1928), și prim-ministru al României între 14 noiembrie și 30 decembrie 1933.

4.6. Expoziția de artă populară și religioasă românească, Geneva, Muzeul Rath, 1925

În anul 1925, Eugène Pittard își propune să organizeze o expoziție de etnografică românească la Geneva.

Mărturie a acestui proiect este scrisoarea adresată lui Alexandru Tzigara-Sămurcaș, pe care îl cunoscuse la Geneva, la cel de al XIVlea Congres Internațional de Antropologie și Arheologie Preistorică, pe care Eugène Pittard l-a și prezidat:

„8-14 septembrie 1912: Tzigara-Sămurcaș reprezintă România la al XIVlea Congres Internațional de Antropologie și Arheologie Preistorică de la Geneva. Președintele Congresului era Eugène Pittard.”, în *Alexandru Tzigara-Sămurcaș, Biobibliografii Biobibliografie adnotată*, 2004, pg LIII, Biblioteca Digitală Daco-Romanica”.

„2447./ <Scrisoare> de la Eugène Pittard/ <către Tzigara-Sămurcaș ?>, Geneva, 22 iulie 1925, copie dactilografată, Lb. Fr. **B.A.R.**: Regretă că nu s-au întâlnit la București, dar i-a spus doamnei Tzigara *despre proiectul de a organiza la Geneva o expoziție etnografică românească. A vorbit deja cu oficiali români și elvețieni.* Expune pe larg ideea, cu amănunte legate de transportarea expoziției de la Paris și lista exponatelor. Scrisoarea are antetul Muzeului Etnografic din Geneva.” (în *Alexandru Tzigara-Sămurcaș, Biobibliografie adnotată*, 2004, pg 249, Biblioteca Digitală Daco-Romanica)

Expoziția de la Geneva va fi organizată prin eforturile a patru organizatori: Eugène Pittard, Alexandru Tzigara-Sămurcaș, Drăghiceanu și Mugur: „570. Rumänische Volks und

Kirchenkunst. În *Bund*, nr. 412, 29 sep. 1925. Despre expoziția de artă populară și bisericească românească organizată la Geneva. Catalogul expoziției și contribuția lui Tzigara-Sămurcaș, menționat alături de alți organizatori: **Draghiceanu, Mugur, și profesorul Pittard.**” (în capitolul „*Omul și Opera în timp – Referințe Critice*” din volumul *Alexandru Tzigara-Sămurcaș, Biobibliografie adnotată*, 2004, pg. 84, Biblioteca Digitală Daco-Romanica)”

Reproducem scrisori care atestă modul de organizare al expoziției, așa cum reies din volumul BCU București *Alexandru Tzigara-Sămurcaș, Biobibliografie adnotată*, Constanța, Ed Ponto, 2004, accesată prin Biblioteca Digitală Daco-Romanica:

2448./ *de la Eugène Pittard/* <către Tzigara-Sămurcaș ?>, Geneva, 23 iunie 1925, copie dactilografiată, Lb. Fr. **B.A.R.:** Decizia comunicată de Tzigara-Sămurcaș îl deprimă. Își propune să înoiască cererea către Duca, atunci când acesta va veni la Geneva. Acceptă oferta făcută de Tzigara-Sămurcaș pentru colecțiile Muzeului Etnografic din Geneva. (în *Alexandru Tzigara-Sămurcaș, Biobibliografie adnotată*, 2004, pg 249, Biblioteca Digitală Daco-Romanica)

2451/ *de la Eugène Pittard/* <către Tzigara-Sămurcaș ?>, Geneva, 20 august 1925, copie dactilografiată, Lb. Fr. **B.A.R.:** Despre demersurile întreprinse pentru organizarea expoziției românești la Geneva, transportarea ei de la Paris până la 20 octombrie. **Îi răspunde că se va interesa despre posibilitatea tipăririi catalogului. Consideră că aceasta se poate face rapid și ușor la Geneva.** (în *Alexandru Tzigara-Sămurcaș, Biobibliografie adnotată*, 2004, pg 249, Biblioteca Digitală Daco-Romanica)

2468/ *de la Muzeul de Artă și Istorie/* <către Tzigara-Sămurcaș ?>, Geneva 14 octombrie 1925, Lb. fr. **B.A.R. :** Cere aprobarea Guvernului Român, de a face fotografii ale exponatelor din Expoziția românească de la Muzeul Rath. Solicitarea este pentru dl M. Gabriel Millet, directorul Școlii de Înalte Studii din Paris, care pregătește o publicație despre miniaturile din Orientul Creștin. (în *Alexandru Tzigara-Sămurcaș, Biobibliografie adnotată*, 2004, pg 250, Biblioteca Digitală Daco-Romanica)

2474/ *de la J. Véron, Grauer & Cie/* <către Tzigara-Sămurcaș ?>, Geneva 28 octombrie 1925, Lb. fr. **B.A.R.:** Tzigara-Sămurcaș se află încă la Muzeul Rath din Geneva. Agenția de transport internațional îl informează că vagonul cu obiecte de la expoziție va ajunge în București în 31 octombrie. (în *Alexandru Tzigara-Sămurcaș, Biobibliografie adnotată*, 2004, pg 251, Biblioteca Digitală Daco-Romanica)

2477/ de la Eugène Pittard/ <către Tzigara-Sămurcaș ?>, Geneva, 16 noiembrie 1925. Copie dactilografiată, Lb. fr. B.A.R.: Despre cheltuielile legate de organizarea expoziției românești la Muzeul Rath. Speră că Tzigara-Sămurcaș a juns cu bine la București, la fel ca obiectele din expoziție și că micile conflicte între români s-au rezolvat, rămânând doar amintirea unei frumoase opere care face cinste României. (în *Alexandru Tzigara-Sămurcaș, Biobibliografie adnotată*, 2004, pg 251, Biblioteca Digitală Daco-Romanica)

2479/ de la Eugène Pittard/ <către Tzigara-Sămurcaș ?>, Roma, 30 decembrie 1925. Copie dactilografiată, Lb. fr. B.A.R.: Cuvinte cordiale, amintiri plăcute legate de întâlnirea cu ocazia expoziției de la Geneva. (în *Alexandru Tzigara-Sămurcaș, Biobibliografie adnotată*, 2004, pg 251, Biblioteca Digitală Daco-Romanica)

Foto 20.1. Pliantul Expoziției de la Muzeul Rath, Geneva, 1925, p. 1. Sursa: CH AVG, 350.A.1.1.2.5-_325_1

Națiunilor. Comisarul General al Expoziției, profesorul Eugène Pittard a arătat că România este „cea dintâi dintre toate națiunile reprezentate la Geneva” care oferă „priveștiștea artei sale, care este cea mai semnificativă expresie a păcii, de toți dorită” (Memorii Al. Tzigara-Sămurcaș, 3, pg. 164)” (*Alexandru Tzigara-Sămurcaș, Biobibliografie adnotată*, 2004, pg LXX, Biblioteca Digitală Daco-Romanica).

În discursul inaugural, Eugène Pittard a arătat că „**România este „cea dintâi dintre toate națiunile reprezentate la Geneva” care oferă „priveștiștea artei sale, care este cea mai semnificativă expresie a păcii, de toți dorită”** (Memorii Al. Tzigara-Sămurcaș, 3, pg. 164)”, așa cum reiese din citatul de mai jos:

„18 septembrie-18 octombrie: În localul Muzeului Rath din Geneva Tzigara-Sămurcaș organizează expoziția de artă populară sub patronajul Fundației Principele Carol, sprijinit de N. Titulescu, reprezentantul României la Liga

În perioada epoziiției, Al. Tzigara-Sămurcaș ține o conferință de succes asupra artei populare românești la Geneva și, cu ajutorul lui Eugène Pittard, reușește să publice catalogul expoziției „L'Art du Peuple Roumain” („160. *L'Art du Peuple Roumain*. Introduction de S.A.R. le prince Carol de Roumanie. Catalogue de l'exposition de Genève: Kundig, 1925, 119 p., ilustr., 5 f. pl. (în cap. *Volume*, în *Alexandru Tzigara-Sămurcaș, Biobibliografie adnotată*, 2004, pg. 19, Biblioteca Digitală Daco-Romanica)”. Reproducem mărturii ale acestor demersuri:

„1 octombrie: Tzigara-Sămurcaș rostește o conferință la Muzeul de artă și istorie din Geneva despre arta populară românească.” (*Alexandru Tzigara-Sămurcaș, Biobibliografie adnotată*, 2004, pg LXX, Biblioteca Digitală Daco-Romanica).

„20 decembrie: [...] Cu prilejul Expoziției de la Geneva a apărut catalogul intitulat „L'art du peuple roumain”: Introducere de S.A.R. Prințul Carol al României, urmată de un scurt istoric, scris de prof. Tzigara-Sămurcaș. (*Alexandru Tzigara-Sămurcaș, Biobibliografie adnotată*, 2004, pg LXX, Biblioteca Digitală Daco-Romanica).

„Studiul d-lui Tzigara-Sămurcaș este deosebit de interesant, fiindcă pentru întâia oară la noi fixează într-o formă clară și hotărâtă, cu necesarele explicații, cu argumentarea convingătoare, problema artei noastre populare, artei eclesiastice, și aceea ce ne-am

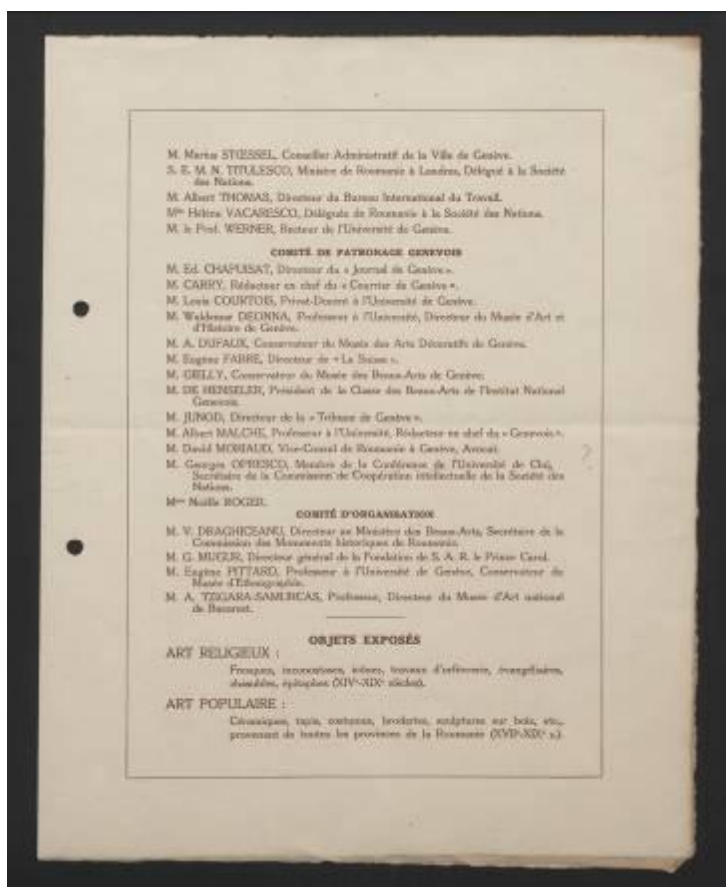

Foto 20.2. Pliantul Expoziției de la Muzeul Rath, Geneva, 1925, p. 2.

Sursa: CH AVG, 350.A.1.1.2.5-325_2

obișnuit a numi stil național.- D. Karnabatt, 1925, (720, p.1).” (*Alexandru Tzigara-Sămurcaș, Biobibliografie adnotată*, 2004, pg LXX, Biblioteca Digitală Daco-Romanica).

2462/ de la Eric Drummond/ <către Tzigara-Sămurcaș ?>, Geneva, 8 octombrie 1925, text dactilografiat, Lb. engl. B.A.R.: Scrisoarea purtând antetul Societății Națiunilor, e adresată profesorului Tzigara-Sămurcaș. Mulțumește pentru lucrarea „L'art du peuple roumain”, pe care o găsește foarte interesantă și frumos ilustrată. Speră să viziteze curând expoziția de artă

românească despre care a auzit numai cuvinte de laudă. (Alexandru Tzigara-Sămurcaș, *Biobibliografie adnotată*, 2004, pg 250, Biblioteca Digitală Daco-Romanica)

2463/ *de la șeful Departamentului federal intern/* <către Tzigara-Sămurcaș ?>, Berna, 8 octombrie 1925. Text dactilografiat, Lb.fr. B.A.R.: Mulțumește pentru volumul „L’art du peuple roumain”. Lucrarea a intrat în colecțiile Bibliotecii Centrale Federale din Berna. (Alexandru Tzigara-Sămurcaș, *Biobibliografie adnotată*, 2004, pg 250, Biblioteca Digitală Daco-Romanica)

2464/ *de la Muzeul de Artă și Istorie/* <către Tzigara-Sămurcaș ?>, Geneva 9 octombrie 1925, Lb. fr. B.A.R. : Mulțumiri pentru lucrarea consacrată artei românești, apărută cu prilejul expoziției internaționale organizate la Muzeul Rath. Este vorba de „L’art du peuple roumain”, catalogul expoziției din Geneva. (Alexandru Tzigara-Sămurcaș, *Biobibliografie adnotată*, 2004, pg 250, Biblioteca Digitală Daco-Romanica).

2466/ *Biblioteca Națională a Elveției/* <către Tzigara-Sămurcaș ?>, Berna, 13 octombrie 1925. Text dactilografiat, Lb.fr. B.A.R.: Mulțumiri pentru volumul „L’art du peuple roumain”, pe care Tzigara-Sămurcaș l-a donat bibliotecii. (Alexandru Tzigara-Sămurcaș, *Biobibliografie adnotată*, 2004, pg 250, Biblioteca Digitală Daco-Romanica)

2467/ *de la consilierul de stat din Departamentul de instrucție publică/* <către Tzigara-Sămurcaș ?>, Geneva 13 octombrie 1925. Text dactilografiat Lb. fr. B.A.R.: Mulțumește pentru volumul „L’art du peuple roumain”. (Alexandru Tzigara-Sămurcaș, *Biobibliografie adnotată*, 2004, pg 250, Biblioteca Digitală Daco-Romanica)

2475/ *de la Erik Colban/* <către Tzigara-Sămurcaș ?>, Geneva 3 noiembrie 1925, Lb. fr. B.A.R.: Mulțumește pentru exemplarul din „L’art du peuple roumain” pe care i l-a trimis. Scrisoarea adresată lui Tzigara-Sămurcaș la Muzeul de Artă Națională din București, poartă antetul Societății Națiunilor. (Alexandru Tzigara-Sămurcaș, *Biobibliografie adnotată*, 2004, pg 251, Biblioteca Digitală Daco-Romanica)

Răsunetul de care s-a bucurat această Expoziția de artă populară și religioasă românească de la Geneva, și totodată rolul lui Eugène Pittard de promotor al culturii românești în lume, reiese și din referințele reproduse mai jos:

„Mai 1928: În *Magazine des Nations* care consacră numărul din luna mai României, Tzigara-Sămurcaș publică articolul *L’art du peuple roumain*.” (Alexandru Tzigara-Sămurcaș, *Biobibliografie adnotată*, 2004, pg LXXIV, Biblioteca Digitală Daco-Romanica)

„566. Inauguration de l'exposition d'art roumain à Genève/ În *Jurnal de Genève*, 19 sep. 1925. Descrierea expoziției și a festivității de deschidere. Tzigara-Sămurcaș a participat ca organizator.” (în capitolul „*Omul și Opera în timp – Referințe Critice*” din volumul *Alexandru Tzigara-Sămurcaș, Biobibliografie*, pg. 83, Biblioteca Digitală Daco-Romanica)”

„567. Florentin C., L'art du peuple roumain. În *La Suisse*, 22 sep. 1925, 28, nr. 265. „Pentru eminentul profesor Tzigara-Sămurcaș, ceramicile și broderiile expuse la Muzeul Rath își au sigiliile în perioada neolitică”. (în capitolul „*Omul și Opera în timp – Referințe Critice*” din volumul *Alexandru Tzigara-Sămurcaș, Biobibliografie*, pg. 83, Biblioteca Digitală Daco-Romanica)”

„568. La Geneva. Săptămâna românească la Societatea Națiunilor. În *Viitorul*, 23 sept. 1925, 18, nr. 5266, p.4. Tzigara-Sămurcaș a contribuit la organizarea expoziției.” (în capitolul „*Omul și Opera în timp – Referințe Critice*” din volumul *Alexandru Tzigara-Sămurcaș, Biobibliografie*, pg. 83, Biblioteca Digitală Daco-Romanica)”

„569. L'art du peuple roumain. În *Jurnal de Genève*, 28 sep. 1925. Expoziția de artă populară și religioasă din Geneva a avut un succes considerabil. La 1 octombrie, în sala Muzeului de Etnografie și Istorie, Tzigara-Sămurcaș urma să rostească o conferință despre arta populară românească, susținută cu proiecții de diapozitive.” (în capitolul „*Omul și Opera în timp – Referințe Critice*” din volumul *Alexandru Tzigara-Sămurcaș, Biobibliografie*, pg. 83, Biblioteca Digitală Daco-Romanica)”

„571. L'art roumain. În *Suisse liberale*, 6 oct. 1925. Despre expoziția de artă populară și religioasă de la Muzeul Rath din Geneva, septembrie-octombrie 1925.” (în capitolul „*Omul și Opera în timp – Referințe Critice*” din volumul *Alexandru Tzigara-Sămurcaș, Biobibliografie*, pg. 84, Biblioteca Digitală Daco-Romanica)”

„572. Kunst und wissenschaft. Eine rumänische Austellung übev Volkskunst in Gens. În *Siebenburgest Deutsche Tageblatt*, 30 oct. 1925. Aprecieri la adresa expoziției de artă populară și religioasă românească organizată de Tzigara-Sămurcaș la Muzeul Rath din Geneva.” (în capitolul „*Omul și Opera în timp – Referințe Critice*” din volumul *Alexandru Tzigara-Sămurcaș, Biobibliografie*, pg. 84, Biblioteca Digitală Daco-Romanica)”

„573. Expoziția românească de la Geneva. În *Cele trei Crișuri*, oct. 1925, 6, nr. 10, p. 157. Participarea României la Expoziția Internațională de la Geneva. Contribuția lui Tzigara-Sămurcaș la selectarea și prezentarea exponatelor. (în capitolul „*Omul și Opera în timp – Referințe Critice*” din volumul *Alexandru Tzigara-Sămurcaș, Biobibliografie*, pg. 84, Biblioteca Digitală Daco-Romanica)”

„723. Fortunescu C.D. *L’art du peuple roumain*. Catalogue de l’exposition de Genève. Text de Al. Tzigara-Sămurcaș, 1925. În *Arhivele Olteniei*, mai-aprilie 1926, 5, nr. 24, p. 164, (în capitolul „*Omul și Opera în timp – Referințe Critice*” din volumul *Alexandru Tzigara-Sămurcaș, Biobibliografie*, pg. 96, Biblioteca Digitală Daco-Romanica)”

„724. Constantinescu-Iași P. Al. Tzigara-Sămurcaș: *L’Art du peuple roumain*, Genève, 1925. În *Arhiva*, ian. 1927, 34, nr. 1, p. 74-77. (în capitolul „*Omul și Opera în timp – Referințe Critice*” din volumul *Alexandru Tzigara-Sămurcaș, Biobibliografie*, pg. 96, Biblioteca Digitală Daco-Romanica)”

4.7. Eugène Pittard și Constantin Brăiloiu – Arhivele Internaționale de Muzică Populară, Geneva

Constantin Brăiloiu (1893-1958), născut în România într-o veche familie aristocratică, își începe studiile în țara sa natală, și le continuă în Austria, Elveția și Franța. A fost profesor de istoria muzicii la Conservatorul de Muzică și Artă Dramatică din București și secretar general al Societății Compozitorilor (al cărei președinte era prietenul său, compozitorul și violonistul George Enescu). Brăiloiu s-a implicat puternic în viața muzicală din România aflată în plină dezvoltare între cele două războaie mondiale, fiind convins că trebuie să fie devotat trup și suflet demersului de creare a unei culturi moderne în țara sa (Rădulescu S., 2009 *Un Repère Durable: Constantin Brăiloiu* în Aubert L. et al, 2009, *Mémoire Vive – Hommage a Constantin Brăiloiu*, pg. 13-16).

Marele muzicolog a militat pentru asigurarea unei baze științifice de documentare și cercetare a spiritualității naționale, punând astfel temeliile *Arhivei de Folclor a Societății Compozitorilor Români* — instituție model, de nivel internațional, în care s-a dezvoltat noua și marea școală a folcloriștilor români contemporani.

În anul 1943, fiind desemnat delegat cultural pe lângă Legația României la Berna, Constantin Brăiloiu presimte invazia trupelor sovietice în țara sa natală, și se hotărăște să rămână în Elveția. Împreună cu marele antropolog Eugène Pittard, el înființează *Arhiva Internațională de*

Muzică Populară de la Geneva, în cadrul Muzeului de Etnografie al acestui oraș, în anul 1944. Timp de 15 ani cercetătorul se va dedica colectării, arhivării și difuzării de documente sonore cu caracater etnomuzicologic. Așa a fost creată *Colecția Universală de Muzică Populară Înregistrată* (40 discuri, 1951-1958) și seria privitoare la *Muzica Populară Elvețiană* (13 discuri, 1950-1954). În paralel Brăiloiu va constitui arhive importante bazate pe materiale provenind din propriile cercetări pe teren din România, și din cercetările altor colegi de specialitate din lumea întreagă (de exemplu, de la Muzeul Omului din Paris) (Journal du Musée d'ethnographie de Genève, Totem 43, noiembrie 2005-martie 2006, pg 6)

Foto 21. Ședință de înregistrări la Drăguș, Transilvania, în anul 1929. Foto E. Comișel, (Arhivele AIMP – apud Totem 43, Geneva, MEG, pg 6)

Eugène Pittard împreună cu Constantin Brăiloiu, atât înainte cât și după înființarea Arhivelor Internaționale de Muzică Populară, organizează mai multe conferințe centrate pe România, făcând cunoscută arta și muzica românească în lume:

- în 18 decembrie 1943 s-a desfășurat o conferință privind ritualurile funerare în România,

- în anul 1945, asupra muzicii populare române,
- în anul 1947 asupra icoanelor pictate pe sticlă de către țăranii români din Transilvania și asupra Crăciunului în România (Necker L. et al., 1985).

Constantin Brăiloiu a pus la punct o metodologia științifică proprie de culegere, de arhivare, de clasificare și de interpretare, oferind astfel reperele în care specialiștii își desfășoară activitatea de cercetare în patru domenii– folcloristică, etnomuzicologie, etnocoreologie și etnografie. În conjunctura amintită, Eugène Pittard a fost cel care a facilitat însușirea de către specialiști din diverse țări a metodei lui de cercetare, și recunoașterea internațională a contribuției științifice de excepție a savantului român la dezvoltarea etnomuzicologiei europene.

CAP. 5. CONCLUZII

Eugène Pittard (5 iunie 1867-12 mai 1962), personalitate de marcă a vieții științifice europene ce s-a aplecat cu pricepere și dragoste asupra României, în special asupra Dobrogei, este, în același timp, o personalitate foarte puțin cunoscută în România, chiar dacă multe dintre ideile, ipotezele, cercetările lui sunt încă de mare actualitate, iar sprijinul acordat românilor este cu totul deosebit. Citat de multe ori în studiile de specialitate actuale românești, până în prezent, nu i s-a acordat timpul și spațiul unui laudatio, nici chiar sub forma unui articol.

Cu energia și entuziasmul care îl caracterizau, Eugène Pittard și-a dedicat întreaga viață studiului omului, prin intermediul a trei domenii predilecte: antropologia, preistoria și etnografia. Pionier în fiecare din cele trei direcții de cercetare amintite, el va lăsa urme adânci în evoluția lor. Pittard va fi cel care va introduce antropologia ca știință în Elveția romandă prin înființarea Institutului Elvețian de Antropologie al Universității din Geneva, în anul 1912, a revistei „Arhivele Elvețiene de Antropologie Generală” în anul 1914, a Catedrei de Antropologie a Universității din Geneva în anul 1916, și a Societății Elvețiene de Antropologie și Etnologie (împreună cu Otto Schlaginhaufen și Fritz Sarasin) în anul 1920. Ulterior, Eugène Pittard va deveni președinte al Institutului Internațional de Antropologie.

Pittard a fost unul dintre oamenii de știință ale cărui opinii s-au impus în perioada începutului de secol XX, când însăși antropologia ca știință era în curs de definire. Personalitate puternică, deși format la școala antropologică franceză care se încadra în curentul evoluționist, ce acorda o mare importanță antropologiei fizice, el își va contura o viziune proprie, mai rară în contextul epocii, fiind de părere că omul nu poate fi studiat decât în integralitatea sa bioculturală, și din perspectivă istorică, viziune care stă și la baza cercetărilor antropologice actuale.

Într-o perioadă în care în Franța, în Anglia sau în Germania prenazistă clasificările tipologice rasiale aveau ca scop ierarhizarea acestor tipologii pe baza „legilor biologice”, Pittard neagă diferiților autori din epocă dreptul de a vorbi de „inferior și superior” raportat la rasele „insuficient cunoscute” în perioada sa și ține să precizeze că nu există rase pure iar propriile clasificări nu au decât o utilitate practică „de moment, în vederea reconstituirii istoriei populației care-l interesează”.

Consecutiv utilizării metodelor descriptive specifice epocii, marele antropolog își dă seama că atât demersul antropometric, cât și conceptul de rasă, sunt insuficiente pentru a descrie diversitatea umană pe care studiile sale o pun în evidență. Reușește să publice propria teorie asupra raselor în anul 1924 când, în urma morții lui Deniker, Henri Berr îi cere lui Pittard o lucrare de sinteză privind o introducere etnologică în istorie.

„... Prin rasă ar trebui să se înțeleagă continuitatea tipologiei fizice, reflectând afinități sangvine, ce reprezintă un grup esențial natural, ce nu poate avea și, în general, nu are nimic în

comun cu poporul, naționalitatea, limba, obiceiurile care corespund grupurilor pur artificiale, nule antropologic și nerelevante din punctul de vedere al istoriei în care s-au produs”.

Pentru susținerea acestor afirmații el se axează pe o minuțioasă prezentare a populațiilor de pe diverse continente și se apleacă asupra clasificărilor de antropologie fizică specifice anilor 1920.

Foarte devreme în cariera sa, imediat după susținerea tezei de doctorat în anul 1899, E. Pittard este interesat de zona Peninsulei Balcanice. Conform propriilor lui afirmații “era necesar să se adauge puțină culoare asupra acestui „pământ necunoscut din punct de vedere antropologic”⁶. Grație prieteniei cu prințul George Bibescu, prima călătorie în regiune va fi în România, obținând o misiune științifică prin intermediul ministrului instrucției publice în acea perioadă Spiru Haret, misiune care îi va permite să stabilească numeroase contacte utile în demersul de organizare a celor șapte campanii de teren care vor urma. Un pasaj din Geografia Universală a lui Elisée Reclus care descria Dobrogea drept „un extraordinar mozaic de rase”, îi atrage atenția tânărului cercetător asupra acestei regiuni care părea să sintetizeze cel mai bine „complexitatea umană, europeană și asiatică în același timp, a acestei „aproape insule” a Balcanilor”⁸. Într-adevăr cercetările lui, deși vizează toate regiunile românești, se vor axa cu predilecție pe zona Dobrogei, “o regiune relativ restrânsă geografic, cu un acces relativ facil, unde tipurile antropologice pot fi găsite în contingente suficient de mari pentru a putea constitui serii”⁶, fără a uita să precizeze: „Termenul de rasă este folosit în sensul geografic obișnuit: români, tătari, turci, armeni, bulgari, kurzi, țigani, evrei, etc., care trăiesc alături. Populația totală este ...de aproximativ 260000 de suflete”⁹

Primele lucrări de amploare privind caracterele antropologice ale românilor și populațiilor conlocuitoare de la noi din țară le datorăm lui Eugène Pittard¹⁰. Studiile de mare amploare nu erau obișnuite în epocă. „Am rămas impresionat, când am consultat rezultatele anchetelor lui Pittard, să constatăm că a măsurat frecvent zeci de mii de persoane acolo unde contemporanii săi se mulțumeau de obicei să măsoare câteva zeci de indivizi, în pofida oricărei rigori statistice”, declara André Langaney, profesor la Universitatea din Geneva, și director al laboratorului de antropologie biologică din cadrul Muzeului Omului Paris¹¹. Conform aceluiași specialist, modul său de lucru se datora faptului că Pittard „avea în cap această idee că limitele între populații erau arbitrare, că ele se întâlneau și că distribuția caracterelor nu era discontinuă. Și era o idee pe care puține persoane o aveau în epoca sa.”⁵

Prin anchetele din Balcani, antropologul francez studiază variațiile antropologice ale populațiilor cu apartenență etnică foarte diversă. Bogatul material rezultat va fi prelucrat ulterior în numeroase publicații, multe dintre ele realizate în colaborare cu cercetătorii români formați la școala sa doctorală (Alexandru Donici și Suzana Grințescu-Pop), dar și cu alți antropologi ai școlii clujene și ieșene (V. Papilian, E. Sergent, Olga Necrasov). Din 1901 vor începe să apară

primele lucrări, care vor constitui serii de monografii asupra românilor, sârbilor, bulgarilor, turcilor, grecilor, albanezilor, tătarilor, coloniilor germane, evreilor din Dobrogea, găgăuzilor, ȝiganilor, lazilor, kurzilor, armenilor, precum și asupra a trei mici eșantioane de muntenegreni, cerchezi și arabi. Același material va conduce la apariția unor lucrări de referință în antropologia europeană a vremii, spre exemplu, „Les peuples des Balkans: recherches anthropologiques dans la Péninsule des Balkans, spécialement dans la Dobroudja”⁶, bază a tuturor cercetărilor ulterioare asupra popoarelor din peninsula balcanică.

Putem spune că realizările în antropologie considerate de Pittard drept cele mai importante sunt realizate în colaborare cu cercetători români. Astfel, prelucrările statistice pentru „legea lui Pittard” au fost realizate pe eșantioane de măsurători culese în Dobrogea, în colaborare cu Alexandru Donici, pentru „băncile Pittard” cu Petre Lazăr, iar pentru studiile de antropologie paleoantropologie, pe colecția de oase provenită din Africa de Sud, cu Suzana Grințescu-Pop.

Într-o perioadă în care indicele cefalic (raportul dintre lărgimea și lungimea craniului) era considerat ca unul dintre determinanții fundamentali ai tipului rasial, Pittard a demonstrat că orice creștere a taliei conduce la o alungire a craniului, și deci la o scădere a indicelui cefalic, astfel încât nu se pot face comparații pe baza indicelui cefalic fără a se lua în considerare înălțimea subiecților.

Pentru a demonstra această observație, denumită inițial „legea lui Pittard”, sau „legea corelației morfologice”, el a reluat cercetările lui Manouvrier asupra corelației între indicele cefalic și talie (Manouvrier, L., 1902), folosind eșantioane populaționale mai omogene (eșantion de ȝigani adulți din România, populație considerată de Eugène Pittard relativ omogenă, datorită culturii specifice și a “nomadizării pe care o menține încă, sau semi-nomadizării”).

Constatarea venea să nege supoziția existentă în epocă privind presupusa atracție pe care o reprezintă orașele pentru indivizii de talie înaltă, cu dolicocefalie marcată: „Această pretinsă selecție naturală se explică pur și simplu prin existența simultană a două caractere: dezvoltarea mai mare a taliei în condiții de viață urbană și scăderea indicelui cefalic datorată acestei creșteri a taliei”, concluzionează Pittard în lucrarea „Influența taliei asupra indicelui cefalic într-un grup etnic relativ pur” (Pittard, Eugène, 1905). El a fost și primul antropolog care a înțeles că explicația creșterii seculare a taliei nu este numai datorată alimentației, ci „supraviețuirii mai ușoare în mediul urban” (Necker L. et al., 1985).

„Legea lui Pittard” deschidea noi perspective de cercetare antropologică. Ulterior, în anul 1912, antropologul Franz Boas (cu care Eugène Pittard a corespondat), a demonstrat modificarea formei craniului la copiii emigranților europeni în Statele Unite, punând în discuție procentul determinismului genetic al indicelui cefalic.

În anul 1925, Pittard a primit o foarte importantă colecție de oase aparținând Muzeului din Cape Town, Africa de Sud. O parte a colecției menționate a reprezentat materialul de lucru al

Suzanei Grințescu-Pop în vederea elaborării tezei sale doctorale cu titlul „Contribuție la studiul antropologic al femurului boșimanilor”, sub conducerea lui E. Pittard.

În anii 1930, Pittard a efectuat, împreună cu Petre Lazăr, cercetări asupra variațiilor morfologice ale corpului în perioada de creștere, pe eșantioane de elevi din școlile din Geneva. El a demonstrat cât de nefaste erau băncile școlare pentru elevi, și a obținut conceperea de bănci reglabile în funcție de talia elevului (denumite inițial „băncile Pittard”), dând astfel o deschidere ergonomică antropologiei (Botbol J., 1996).

Cele peste 10 volume de referință, peste 600 de articole științifice, cele peste 1.000 de articole jurnalistice, corespondența însumând 28.597 de scrisori cu diferite instituții și personalități din întreaga lume (Leonard Darwin, Franz Boas, Juan Comas, Bronislaw Malinowski etc.), datate până în anul 1952, existente în Arhiva Orașului Geneva, scot la iveală un personaj complex, cu o energie ieșită din comun, și cu o deschidere interdisciplinară deosebită capabil să jongleze concomitent cu fronturi de lucru din domenii diferite precum: antropologia, preistoria, etnografia, etnologia, paleoantropologia, auxologia, ergonomia, morfologia comparată, morfogenia, biologie umană, eugenism etc., un personaj foarte bine integrat în rețelele științifice ale vremii. De altfel, o simplă privire asupra inventarului corespondenței lui de Eugène Pittard existentă la Arhivele Orașului Geneva, ne readuce în memorie spusele lui Boris Wastiau, director al Muzeului de Etnografie din Geneva: „Rețeaua sa era mondială, pe modelul acestei Societăți a Națiunilor, precursora a ONU, pe care a ajutat-o să vină să se instaleze aici”.

În cadrul acesteia, corespondența bogată cu persoane din România, este și ea o dovadă a prezenței active pe care Pittard a avut-o în viața științifică și culturală românească. Este vorba despre 133 de scrisori identificate cu antropologi, paleontologi, sociologi, etnologi și etnografi români: I. Botez, C. Brăiloiu, A. Mănuilă, N. Minovici, I. Moldovan, N. Moroșan, O. Necrasov, V. Papilian, J. Simionescu, Th. Vasiliu, C. Vlădescu-Răcoasa, R. Vuia, R. Vino, etc., de 48 de scrisori identificate cu doctoranzii în antropologie formați de el (Alexandru Donici și Suzana Grințescu-Pop), de 387 de scrisori cu oameni de cultură și politicieni români, cu reprezentanți ai unor instituții românești din țară și din străinătate (Gr. Antipa, G. Bibescu, J. și A. Grințescu, N. Iorga, N. Lahovary, C. Mureșanu, J. Negruzzi, E. Racoviță, T. Rădulescu-Pogoneanu, H. Sanielevici, N. Titulescu, A. Tzigara-Sămurcaș, etc.), de 63 de scrisori cu studenți români și reprezentanți ai asociațiilor studențești.

Aceste scrisori inedite, scot la iveală colaborarea fecundă dintre Eugène Pittard și personalități românești la fel de bine integrate în mediul cultural și științific european, concretizate în organizarea de conferințe, congrese, expoziții, până a fondarea unor institute internaționale.

Astfel, împreună cu Alexandru Tzigara-Sămurcaș, Eugène Pittard organizează o expoziție de artă populară și bisericească românească de mare răsunet la Geneva, Muzeul Rath, în anul

1925. Fondator al Muzeului de Etnografie din Geneva, Pittard își dorea ca muzeul să reprezinte „fața multiplicată a lumii” și să participe la procesul de educare a maselor. Era convins că un muzeu de etnografie trebuie să-și deschidă porțile nu numai oamenilor de știință, ci și publicului larg, pentru că așa „va conduce la o mai bună înțelegere a unuia față de celălalt, la o mai mare fraternitate”, la depășirea „micimilor” mentale, lărgind orizontul de cunoaștere (Necker L. et al., 1985).

Împreună cu Constantin Brăiloiu Eugène Pittard înființează *Arhiva Internațională de Muzică Populară de la Geneva*, în cadrul Muzeului de Etnografie al acestui oraș, în anul 1944. Timp de 15 ani împreună cu Constantin Brăiloiu se va dedica colectării, arhivării și difuzării de documente sonore cu caracter etnomuzicologic. Așa a fost creată *Colecția Universală de Muzică Populară Înregistrată* (40 discuri, 1951-1958) și seria privitoare la *Muzica Populară Elvețiană* (13 discuri, 1950-1954).

Atașamentul lui Eugène Pittard față de România, reiese și din volumele dedicate țării noastre: *Dans la Dobroudja (Roumanie): Notes de voyage*, 1902 și *La Roumanie: Valachie, Moldavie, Dobroudja*, publicată la Editions Bossard, din Paris, în anul 1917. Cea de a doua, cu siguranță, se constituie într-un foarte frumos omagiu adus țării noastre, în chiar perioada în care România începuse demersurile de alipire a Transilvaniei (trebuie amintit că rezultatele cercetărilor efectuate de Eugène Pittard în România în perioada antebelică, care dovedesc existența unei populații istorice băștinașe în Transilvania, au fost depuse de statul român ca document de bază în susținerea cererii de alipire a Transilvaniei, cu prilejul lucrărilor Tratatului de Pace de la Trianon, 1920). Eugène Pittard face, încă de la început, o apreciere plină de admirație și dragoste față de poporul român: *Au Peuple roumain, que pendant mes longues campagnes d'études anthropologiques j'ai appris à connaître et à aimer* (Poporului român, pe care, în timpul lungilor mele campanii de studii antropologice, am învățat să-l cunosc și să-l iubesc).

Cel de al XVIII-lea Congres Internațional de Antropologie și de Arheologie Preistorică din București, din anul 1937, prezidat de Eugène Pittard (în calitate de președinte al Institutului Internațional de Antropologie), este considerat un eveniment deosebit în istoria antropologiei românești, și nu numai. Acest eveniment a creat o conjunctură extrem de favorabilă *inaugurării Institutului de Antropologie din București de către profesorul Rainer*, în același an (legiferat în anul 1940), moment considerat ca fiind cel mai important în cursul procesului de instituționalizare a disciplinei antropologice în România (Sevastos, M., 1946). Merită menționată aprecierea făcută de Pittard profesorului Rainer în timpul Congresului, și anume faptul că „*cercetările profesorului Rainer formează întâia cercetare în adâncime a antropologiei Țării Românești.*” (Gusti, Dimitrie, 1946, p. 10, și Ședința dela 18 – 25 iunie 1943, p. 115).

Congresul a fost totodată un foarte bun *prilej de dezbateri asupra necesității introducerii antropologiei ca obiect de studiu în învățământul universitar*: „Din rațiuni diverse care urmează a fi indicate, eu plasez Antropologia, în clasificarea științelor, pe locul de onoare. Ea ar trebui să fie coloana centrală a învățământului universitar. În toate facultățile vorbim despre operele omului, și noi nu știm mare lucru despre Om. Acel „Cunoaște-te pe tine însuși” din templul din Delphi, ar trebui să fie, totuși, prin toate aspectele sale, marea lege morală și intelectuală.” (* * *, 1939, *XVIIe Congrès*, pg. 31).

În discursul său de încheiere al congresului susmenționat, Pittard reînnoiește același îndemn: „În puține universități se învață antropologia, știință din ce în ce mai indispensabilă pentru asigurarea păcii între oameni. România, cu poporul tânăr, mai tânăr decât cele din Occident, posedă dinamismul necesar pentru a lansa în avans această știință a omului.” (* * *, 1939, *XVIIe Congrès*, pg. 1342).

Recunoașterea acestui savant de talie internațională nu a întârziat să apară. Între 1937 – 1950 Pittard este numit de patru ori doctor *honoris causa*. Este numit membru de onoare pentru nenumărate societăți și instituții din întreaga lume: Marea Britanie, Franța, România, Spania, Turcia, Elveția, Chile, etc.. Numeroasele sale titluri și medalii impunând adaugarea unei anexe care să permită enumerarea acestora (anexa 1).

În România, Eugène Pittard a primit titlurile de membru de onoare corespondent al Academiei Române, doctor *honoris causa* al Universității din București, membru de onoare al Societății Regale de Geografie din România, Comandor al Coroanei României, decorat de regele Carol al II-lea cu ordinul „Steaua României”.

În mai 1943, când Societatea de Geografie din Geneva l-a sărbătorit pe marele savant, George Oprescu, desemnat pentru a participa la această festivitate, depune în numele Academiei Române o adresa omagială, în următorul cuprins: „*Academia Română se asociază Omagiului pe care Societatea de Geografie din Geneva îl aduce Profesorului Eugène Pittard. Ea este fericită să vadă cum corespondentul său străin este sărbătorit de unul din corpurile științifice cele mai importante din Elveția. Academia Română nu a uitat serviciile aduse științei de Profesorul Pittard, pe timpul celor 50 de ani de activitate, după cum, ea păstrează amintirea vie a amicitiei pe care a mărturisit-o neconștient poporului român. Opera sa de savant de o obiectivitate exemplară, îl plasează astăzi în prima linie a antropologilor timpului nostru. Academia Română ține să sublinieze în mod special înalta valoare științifică a lucrărilor pe care Profesorul Eugène Pittard le-a consacrat poporului român, ale cărui virtuți și ale cărui suferințe au fost magnific descrise în opera celei care l-a acompaniat, Dna. Noëlle Roger. Academia Română – reprezentată cu această ocazie la Geneva de Profesorul George Oprescu, de la Universitatea din București –, exprimă savantului sărbătorit universal, admirația și gratitudinea sa, cu dorința de-*

al vedea continuându-și timp de mulți ani de acum înainte, ansamblul lucrărilor sale, care reprezintă o îmbogățire prețioasă pentru gândirea științifică.”

BIBLIOGRAFIE :

Documente de arhivă:

CH AVG, 350.A.1.1.1.1/34, *Nécrologies : hommages, Remise de la Médaille D’Or Arthur de Claparède a Monsieur le Professeur Eugène Pittard, Discours de M. le Professeur Albert Margot, Président de la Société de Géographie de Genève, Genève, Société Générale d’Imprimerie, 1943*

CH AVG, 350.A.1.1.1.1/34, *Nécrologies : hommages, Eugène Pittard 5 iunie 1867 - 12 mai 1962, Bulletin Société Suisse des Américanistes, 1962*

CH AVG, 350.A.1.1.1.1/34, *Nécrologies : hommages, Sauter M.R., Eugène Pittard 8 iunie 1867 - 12 mai 1962, 1962*

CH AVG, 350.A.1.1.1.1/34, *Nécrologies : hommages, Hommage a Eugène Pittard par Mme Marguerite Lobsiger – Dellenbach, Geneva, 1963*

CH AVG 350.A. 1.1.2.5/2, lettres

CH AVG, 350.A. 1.1.2.5/4, lettre

CH AVG, 350.A. 1.1.2.5/7, lettres

CH AVG, 350.A. 1.1.2.5/16, lettres

CH AVG 350.A. 1.1.2.4/4, lettres

CH AVG 350.A. 1.1.2.4/6, lettres

CH AVG, 350.A. 1.1.2.4/7, lettres

CH AVG 350.A. 1.1.2.4/8, lettres

CH AVG 350.A. 1.1.2.4/10, lettres

CH AVG 350.A. 1.1.2.4/11, lettres

CH AVG, 350.A. 1.1.2.4/12, lettres

CH AVG 350.A. 1.1.2.2/13, lettres

CH AVG 350.A. 1.1.2.4/15, lettres

CH AVG 350.A. 1.1.2.4/16, lettres

CH AVG 350.A. 1.1.2.4/24, lettres

CH AVG 350.A. 1.1.2.4/26, lettres

CH AVG, 350.A. 1.1.2.4/28, lettres

CH AVG 350.A. 1.1.2.4/30, lettres

Articole și volume:

- * *, 1921, *Analele Academiei Române*, Seria II, Tomul XL, 1919 – 1920, *Partea administrativă și dezbaterile*, București
- * * *, 1946, *Analele Academiei Române*, *Dezbateri*, Tomul LXIV, 1943 – 1945, București
- * * *, 1909, *Jubilé du Cinquantenaire de la Société* în *Bulletins et Mémoires de la Société d'anthropologie de Paris*, Série V, Tome 10,, pp. 297-437.
- * * *, 1939, *XVIIe Congrès International D'Anthropologie et D'Archéologie Préhistorique*, VIIe Session de l'Institut International D'Anthropologie, Bucarest, 1-8 Septembre 1937, Bucarest
- Academia de Științe din România, 2006, *Volume Aniversaire Annales*, București.
- * * *, 1938, *Titres et Travaux Scientifiques de M. Eugène Pittard*, Professeur d'Anthropologie à l'Université de Genève, Genève.
- * * *, 2004, Biblioteca Centrală Universitară București, *Alexandru Tzigara-Sămurcaș, Biobibliografie adnotată*, Constanța, Ed Ponto, accesată prin Biblioteca Digitală Daco-Romanica.
- * * *, 2006, *Journal du Musée d'ethnographie de Genève*, Totem 43, noiembrie 2005-martie 2006, pg. 6
- Aubert L. et all, 2009, *Mémoire Vive – Hommage a Constantin Brăiloiu*, Geneva, ISBN 978-2-88474-232-0
- Blanckaert, Claude, 1995, *Fondements disciplinaires de l'anthropologie française au XIXe siècle. Perspectives historiographiques*. în *Politix*, Vol. 8, N° 29, Premier trimestre 1995. pp. 31 – 54.
- Botbol J., 1996, *Eugène Pittard, un savant du XIXe siècle, mémoire de licence présenté au Département d'histoire de la Faculté des lettres, Université de Genève*, Genève
- Chavannes, Alexandre-César, 1788, *Anthropologie ou science générale de l'homme: pour servir d'introduction à l'étude de la philosophie et des langues, et de guide dans le plan d'éducation intellectuelle*, Lausanne
- Creese, Mary, 2004, *Ladies in the Laboratory II : West European women in science. 1800 – 1900: a survey of their contributions to research*, Oxford, UK.
- Donici, Alexandru, 1931, *Contribution à l'étude anthropologique des scythes*, *Archives Suisse d'Anthropologie Générale*, vol. V, nr. 3, Geneva
- Donici, Alexandru, 1931, *Déformation cranienne en Bessarabie*, în *Association Francaise Avanc. Sc. 55. Ses, Congress de Nancy*, p. 294 – 296, Paris
- Donici, Alexandru, 1931, *Note sur un chrâne néolithique provenant de Bessarabie* ; în *C.R. XV-e Congrès International d'anthropologie et archéologie préhistoriques* ; p. 114 – 115, Paris

- Donici, Alexandru, 1934, *Contribution a l'étude anthropologique des Burgondes*, Actes de la Societe Helvetique des Sciences Naturelles, session 114-1933, p. 400 – 412, Aarau
- Donici, Alexandru, 1935, *Crania Scythica: Contribution à l'étude anthropologique du chrâne scythe et essai relatif à l'origine géographique des scytes*, în Academia Română, *Memoriile Secțiilor Științifice*, Ser. III, vol. X, mem. 9, București
- Donici, Alexandru, 1935, *Essai relatif a l'origine géographique des Scytes*, în Actes de la Société Helvétique des Sciences Naturelles, session 115-1935, Aarau
- Donici, Alexandru, Pittard, Eugène, 1927, *Les changements de l'indice céphalique en fonction de la taille croissante* ; în *Bulletins et mémoires de la Société d'Anthropologie de Paris* ; vol. VIII; p. 39 – 51, Paris
- Donici, Alexandru, Pittard, Eugène, 1929, *Pièces à coches, scies, crenellées, perçoirs provenant d'une station intermédiaire entre le Moustérien et l'Aurignacien en Dordogne* ; în *Archives Suisse d'Anthropologie Générale*, vol. V, nr. 2, p. 195 – 215, Geneva
- Gusti, Dimitrie, 1946, *Necrologul făcut profesorului Rainer* în *Ședința dela 15 Septembrie 1944*, în * * *, *Analele Academiei Române, Desbateri*, Tomul LXIV, 1943 – 1945, București
- Huard. Pierre, 1961, Paul Broca (1824-1880) avec une bibliographie des travaux de Broca par Samuel Pozzi (1846-1918) în *Revue d'histoire des sciences et de leurs applications*, Tome 14 n°1. pp. 47-86.
- Langaney, André, 1985, *Actualité de Pittard: quelques idées, en biologie, qui ont fait leur chemin*, în *Le visage multiplie du monde - Quatre siècle d'ethnographie à Genève*, Genève.
- Lévi-Strauss, Claude, 1955, *Triste Tropiques*, Paris
- Manouvrier, L., 1902, *Études sur les rapports anthropométriques en général et sur les principales proportions du corps*, *Bull. Et Mémoires Soc. D'Anthropologie*, Paris
- Moroșan, Nicolae, 1936, † Alex. Donici, în *Viața Basarabiei*, nr. 11 – 12, Chișinău, p 11 – 23
- Necker L. et al., 1985, *Le visage multiplié du monde: quatre siècles d'ethnographie à Genève*, Genève
- Papilian, V., Velluda, C., 1941, *Istoricul antropologiei în România*, București
- Pittard, Eugène, 1902, *Dans la Dobroudja : notes de voyages*, Geneva
- Pittard, Eugène, 1902, *Contribution à l'étude anthropologique des Albanais de Dobrodja*, Bucarest (Imprimerie de l'Etat), 1 f., p. 302-311. Bulletin de la Société des sciences de Bucarest-Roumanie. An. XI, nr. 3
- Pittard, Eugène, 1902, *Contributions à l'étude anthropologique des Grecs de Dobrodja*, Bucarest (Imprimerie de l'Etat), 1902. (26 x 18). 1 f., p. 469-481, Bulletin de la Société des sciences de Bucarest-Roumanie. An. XI, nr. 4
- Pittard, Eugène, 1902, *Contribution à l'étude anthropologique des Kurdes de Dobrodja*, p. 293-301, Bulletin de la Société des sciences de Bucarest-Roumanie, An. XI, nr. 3

- Pittard, Eugène, 1902, *Contribution à l'étude anthropologique des Tziganes dits roumains*, Bucarest (Imprimerie de l'État), p. 128-144, Bulletin de la Société des sciences de Bucarest-Roumanie, An. XI, nr. 1 și 2
- Pittard, Eugène, 1902, *Étude de 30 cranes Roumains provenant de Cokoșu (Dobroudja)*, în *Bulletin de la Société des Sciences de Bucarest – Roumanie*, An. XI, nr. 1 și 2
- Pittard, Eugène, 1902, *Contributions à l'étude anthropologique des tsiganes turkomans de Dobrodja*, Bucarest (Imprimerie de l'Etat), p. 457-468, Bulletin de la Société des sciences de Bucarest-Roumanie. An XI, nr. 4
- Pittard, Eugène, 1903, *Étude de 30 cranes roumains provenant de la Moldavie*, în *Bulletin de la Société des Sciences de Bucarest*, nr. 3 – 4, București
- Pittard, Eugène, 1903, *Les Skoptzy. Modifications anthropométriques apportées par la castration*, în *Bulletin de la Société des sciences de Bucarest-Roumanie*, nr. 3 – 4.
- Pittard, Eugène, 1903, *Contribution à l'étude anthropologique des roumains du royaume*, p. 33-87 cu il. Bulletin de la Société des sciences de Bucarest- Roumanie. An XIII, nr. 1 et 2
- Pittard, Eugène, 1904, *Contribution à l'étude anthropologique des Tziganes dits Bulgares de Dobrodja*, Bucarest (Imprimerie de l'Etat), p. 70-91, Bulletin de la Société des sciences de Bucarest-Roumanie. An XIII, nr. 1 et 2
- Pittard, Eugène, 1904, *Contribution à l'étude anthropologiques des Tsiganes dits Tatars de Dobrodja*, Bucarest (Imprimerie de l'Etat), p. 379-389, Bulletin de la Société des sciences de Bucarest-Roumanie. An XII, nr. 5 și 6
- Pittard, Eugène, 1905, *Influence de la taille sur l'indice céphalique dans un groupe ethnique relativement pur*, în *Bulletin et Mémoires. Société d'Anthropologie, Paris*
- Pittard, Eugène, 1906 *Anthropologie de la Roumanie. Analyse de quelques grandeurs du corps chez l'homme et chez la femme (1210 tziganes provenant de la Dobrodja)*, p. 231-253, Bulletin de la Société des sciences de Bucarest-Roumanie, An. XVI, nr. 3 și 4
- Pittard, Eugène, 1908, *La taille, le buste, les membres supérieurs et inférieurs, chez 1213 Tsiganes des deux sexes (783 Hommes et 430 Jeunes), étudiés principalement[!] dans la Dobrodja*, p. 207-255, Bulletin de la Société Roumaine des sciences de Bucarest-Roumanie, An. XVIII, nr. 3 et 4
- Pittard, Eugène, 1910, *Étude de 50 cranes roumains déposés au monastère de Vărativ (Moldavie)*, în *Bulletin de la Société des sciences de Bucarest-Roumanie*, An XIX, nr. 5
- Pittard, Eugène, 1910, *Les peuples sporadiques: [I]. Contribution à l'étude anthropologique des Albanais rencontrés principalement dans la Dobrodja*, p. 395-438, Bulletin de la Société des sciences de Bucarest-Roumanie. An XIX, nr. 3

- Pittard, Eugène, 1910, *Contribution à l'étude anthropologique des populations sporadiques de la Dobrogea: Les Lazes*, p. 907-938, 2 f. pl. Bulletin de la Société des sciences de Bucarest-Roumanie. An. XIX, nr. 5
- Pittard, Eugène, 1911, *Étude de 100 cranes roumains déposés au Monastère Neamț (Moldavie)*, în *Bulletin de la Société roumaine des Sciences de Bucarest-Roumanie*, An. XX, nr. 2 și 3
- Pittard, Eugène, 1911, *Étude de 36 cranes roumains déposés au monastère d'Agapia (Moldavie)*, în *Bulletin de la Société Roumaine des Sciences de Bucarest-Roumanie*, An. XX, nr. 1
- Pittard, Eugène, 1911, *Les Cranes Roumains – résumée de nos connaissance actuelles*
- Pittard, Eugène, 1911, *Les peuples sporadiques de la Dobrodja. IV. Contribution à l'étude anthropologique des Turcs Osmanii*, par Mr. Eugène Pittard. Bucarest (Imprimerie de l'Etat), 1 f., p. 500-544, cu il.. Bulletin de la Société roumaine des sciences de Bucarest-Roumanie. An. XX, nr. 4 et 5
- Pittard, Eugène, Lagotala Henri 1912, *Les peuples sporadiques de la Dobrodja. V. Contribution à l'étude anthropologique des Arméniens*, p. 341-368, 1 pl. Bulletin de la Société roumaine des sciences de Bucarest-Roumanie. An XXI, nr. 5
- Pittard, Eugène, 1913, *Nouvelles recherches sur les Skoptzy*, în *Bulletin de la Société des sciences de Bucarest-Roumanie*, An XXII, nr. 4 și 5
- Pittard, Eugène, 1913, *Une nouvelle station magdalénienne : Les voutes de Recourbie (Dordogne)*, în *Bulletin de la Société des sciences de Bucarest-Roumanie*, An. XXII
- Pittard, Eugène, 1913, *Les peuples sporadiques de la Dobrogea. VI. Quelques disséminés: Tcherkesses, Arabes et Nègres*, p. 307-326 cu il. Bulletin de la Société roumaine des sciences de Bucarest-Roumanie, An. XXII, nr. 4 și 5
- Pittard, Eugène, 1914, *Contribution à l'étude anthropologique des populations de la Dobrodja. VIII. Les Tatars*, Bucarest (Imprimerie de l'Etat), p. 43-117 cu il. Bulletin de la Société roumaine des sciences de Bucarest-Roumanie. An XXIII. nr. 1 et 2
- Pittard, Eugène, 1915, *Documents somatologiques pour l'étude des Tsiganes*, p. 144-213 cu il. Bulletin de la Société roumaine des sciences de Bucarest-Roumanie. An XXIV, nr. 3 et 4
- Pittard, Eugène, 1915, *Les populations de la Dobrodja. IX. Les Bulgares*, Bucarest (Imprimerie de l'Etat), p. 45-120 cu il. (Bulletin de la Société roumaine des sciences de Bucarest-Roumanie. An XXIV, nr. 1 et 2)
- Pittard, Eugène, 1916, *Les Races Belligérantes, Esquisses Anthropologiques, I. Les Alliés*, Paris et Neuchatel
- Pittard, Eugène, 1917, *La Roumanie : Valachie, Moldavie, Dobroudja*, Paris
- Pittard, Eugène, 1920, *Les Peuples des Balkans*, Geneva și Paris
- Pittard, Eugène, 1924, *Les Races et l'Histoire. Introduction ethnologique à l'histoire*, Paris

- Pittard Eugène, Donici Alexandre, 1926, *Etude sur l'indice céphalique en Roumanie, avec un essai de répartition géographique de ce caractère*, Extrait du Bulletin de la Societe Royale Roumaine de Geographie, XLV, Bucarest
- Pittard, Eugène, 1928, *Leonce Manouvrier*, în *Archives suisses d'Anthropologie générale*, Tome V, No. 1, p. 111 – 111
- Pittard, Eugène, 1932, *Les Tsiganes et Bohemiens: recherches anthropologiques dans la Péninsule des Balkans*, Geneva
- Pittard, Eugène, 1934, *Castration chez l'homme et les modifications morphologiques qu'elle entraine*, Geneva
- Pittard, Eugène, Grințescu, Suzana, 1931, *Le développement du crane en fonction de la taille et du buste chez les Roumains*, în Buletinul Societății de Științe, Cluj
- Pittard, Eugène, Grințescu, Suzana, 1932, *Le développement de la face en fonction de la taille et du buste chez les Roumains*, Buletinul Societății de Științe, Cluj
- Popovici, Sergiu, 2012, *Antropologul basarabean Alexandru N. Donici*, în *Recista Arheologică*, Serie Nouă, Vol. VIII, nr. 1 – 2, Chișinău, p. 359 – 362.
- Predescu, Lucian, <1940>, *Enciclopedia Cugetarea. Material românesc. Oameni și înfăptuiri*, București
- Reclus, E., 1875 – 1893, *Nouvelle géographie universelle : la terre et les hommes*, 19 vol., Paris
- Sevastos, M. (volum îngrijit de), 1946, *În amintirea profesorului Francisc J. Rainer*, București
- Tan, S.Y., Brown, J., 2006, *Rudolph Virchow (1821-1902): pope of pathology*, în *Singapore Medical Journal* 47(7): 567-8“,
- Tzigara-Sămurcaș, Al., 1925, *L'Art du Peuple Roumain.*, Kundig, Genève , , 119 p., ilustr.
- Vallois, H. V., 1940, *Le Laboratoire Broca*, în *Bulletins et Mémoires de la Société d'Anthropologie de Paris*, IX Série, tome 1, Paris

Articole online :

www.antropologia.ro

Inventarul Arhivelor Orașului Geneva, Dosarele provenite din Arhiva Muzeului de Etnografie din Geneva: [http://w3public.ville-ge.ch/seg/xmlarchives.nsf/Attachments/musee_ethnographie_geneve_publicframeset.htm/\\$file/musee_ethnographie_geneve_publicframeset.htm?OpenElement](http://w3public.ville-ge.ch/seg/xmlarchives.nsf/Attachments/musee_ethnographie_geneve_publicframeset.htm/$file/musee_ethnographie_geneve_publicframeset.htm?OpenElement)

ANEXA 1

Eugène Pittard – Titluri și premii

Reproducem, din lucrarea „Titre et Travaux, Universitatea Geneva, 1938”: Eugène Pittard a fost:

- Profesor la Universitatea din Geneva (Antropologie Generală)
- Decan al Facultății de Științe a Universității din Geneva
- Rector al Universității din Geneva
- Fondator al Muzeului de Etnografie al Orașului Geneva (1901) și
- Director al acestui Muzeu timp de 50 de ani, Apoi Director onorific.
- Premiul Broca al Societății de Antropologie din Paris.
- Medalia de aur (premiul Gallois și premiul Barbié de Bocage) al Societății de Geografie din Paris
- Medalia de aur A. de Claparède al Societății de Geografie din Geneva.
- Medalia de bronz a Societății medicale din Geneva.
- Comisar al Societății Națiunilor.
- Membru corespondent al numeroase societăți științifice: Paris, Lyon, Stocholm, Munchen, Roma, Bruxelles, Florența, Lisabona, Berlin, Londra, Bâle, Lausanne, Fribourg, Neuchâtel.
- Membru de onoare al:
 - Institutului Regal de Antropologie al Marii Britanii și Irlandei,
 - al Societății de Antropologie din Lion,
 - al Academiei din Toulouse,
 - al Academiei de Litere și Științe din Lyon,
 - al Asociației pentru învățământul Științelor antropologice din Liège;
 - al Societății Regale de Geografie din România,
 - al Societății de morfologie din Paris, al Academiei florimontane (Haute Savoie),
 - al Societății medicale din Geneva,
 - al Societății spaniole de antropologie, de etnografie și de preistorie,
 - al Societății naționale române de studii psihice, al Societății turce de Istorie,
 - al Societății elvețiene de preistorie,
 - al Societății de geografie și etnologie de la Bâle.
- Președinte de onoare a Societății Gypsy Lore (Anglia), al Societății de preistorie franceze.
- Membru de onoare al Consiliului permanent al Congresului Internațional al Științelor antropologice și etnologice.
- Președinte de onoare al Societății de Geografie din Geneva.
- Doctor Honoris Causa al Universităților din: Laussane, Bâle, București, Paris (Sorbona)

- Misiuni științifice ale Ministerului Instrucțiunii publice din România (din 1901), al Societății de Antropologie din Paris, etc.
- Președinte efectiv și președinte de onoare al numeroase Congrese Internaționale de antropologie și arheologie preistorică.
- De mai multe ori Președinte al Societății de Geografie din Geneva, al Societății elvețiene de antropologie și etnologie, etc., al Societății de fizică și de istorie naturală din Geneva.
- Președinte al Societății elvețiene a Americaniștilor, etc.
- În mai multe rânduri delegat al Consiliului Federal elvețian la Congrese Internaționale.
- Fondator al crucii Roșii albaneze
- Creator al Catedrei de antropologie a Universității din Geneva
- Fondator al Muzeului de antropologie al Orașului Geneva.
- Fondator al Laboratorului de antropologie al Universității din Geneva.
- Fondator al Arhivelor elvețiene de Antropologie generală.
- Numeroase decorații: române, albaneze, franceze, bulgare, tunisiene, braziliene, etc.
- Comandor al Legiunii de Onoare.
- Membru corespondent al Societății de Antropologie din Lyon.
- Membru corespondent al Școlii de Antropologie din Paris.
- Medalia de aur, Expoziția științifică de la București, cercetări științifice în Dobrogea.
- Membru corespondent al Societății de Antropologie din Stocholm.
- Membru corespondent al Societății de Antropologie din Paris.
- Membru corespondent al Societății de Antropologie din München.
- Membru al Comisiei Internaționale pentru unificarea măsurilor antropometrice, al XIII-lea Congres, 1906.
- Membru corespondent al Societății de Antropologie din Roma.
- Membru corespondent al Societății de Antropologie din Bruxelles.
- Membru corespondent al Societății naționale de Științe naturale din Cherbourg.
- Membru corespondent al Societății de Antropologie din Paris.
- Membru corespondent al Societății neuchateleze de Geografie.
- Membru onorific al Institutului Regal de Antropologie din Marea Britanie și Irlanda.
- Membru onorific (corespondent din 1899) al Societății de Antropologie din Lyon.
- Membru corespondent al Societății de Antropologie din Florența.
- Președintele celui de-al XIV-lea Congres Internațional de Antropologie și Arheologie preistorică.
- Membru corespondent al Societății de Geografie din Lisabona.
- Membru al Comisiei Internaționale pentru unificarea măsurilor antropometrice (al XVI-lea Congres).
- Membru în Consiliul permanent al Congresului Internațional de Antropologie și Arheologie preistorică.
- Membru corespondent al Societății de Antropologie din Berlin.

- Membru corespondent al Societății Gypsy Lore.
- Membru corespondent al Societății germane de Etnologie și Preistorie.
- Președinte al Societății elvețiene de Antropologie și Etnologie.
- Membru asociat al Academiei de științe din România.
- Corespondent al Academiei de Științe și Arte din Lyon.
- Corespondent al Societății de Științe naturale din Bâle.
- Membru onorific al Academiei din Toulouse.
- Membru onorific al Asociației pentru învățământul științelor antropologice din Liège.
- Membru onorific al Societății Regale de Geografie din România.
- Membru fondator al Institutului Internațional de Antropologie.
- Membru corespondent al Institutului italian de Paleontologie umană de la Roma.
- Membru în Consiliul Științific al Institutului de Antropologie preistorică din Maroc.
- Membru asociat al Institutului Internațional de Sociologie (Paris).
- Membru de onoare al expoziției de Antropologie umană din Paris.
- Medalia de aur (premiul Gallois) al Societății de Geografie din Paris.
- În mai multe rânduri, Președinte al Societății de Geografie din Geneva.
- În mai multe rânduri, Președinte de onoare al Secției de Antropologie al Asociației franceze pentru avansarea științelor.
- Laureat al Societății de Antropologie din Paris (premiul Broca).
- Vicepreședintele Congresului Institutului Internațional de Antropologie din Liège.
- Director onorific al Revistei turce de Antropologie.
- Invitat ca gazdă pe durata sesiunilor Asociației franceze pentru avansarea științelor de orașele Grenoble (de două ori), Tunis, Lyon (de două ori) și Bordeaux.
- Invitat ca gazdă de Institutul de Paleontologie umană din Florența.
- Comisar al Societății Națiunilor în Albania.
- Fondator al Crucii Roșii albaneze.
- Membru de onoare al Societății medicale din Geneva.
- Membru de onoare al Societății spaniole de Antropologie, Paleontologie și Preistorie.
- Vicepreședinte al Institutului de Antropologie (Paris, din 1932).
- Președintele Secției de Antropologie la Congresul Internațional pentru studiul populației, Roma.
- Delegatul Consiliului Federal și al orașului Geneva la Congresul Institutului Internațional de Antropologie, Paris.
- Președintele Congresului al XVI-lea de Antropologie, Paleontologie preistorică al Institutului Internațional de Antropologie, Paris, 1932.
- Președintele Societății de Fizică și Istorie naturală din Geneva.
- Membru al Comitetului de onoare la Ziua Antropologiei la Congresul de Chirurgie dentară și stomatologie, Paris.

- Raportor al Congresului internațional pentru lupta științifică și socială împotriva cancerului, Madrid.
- Membru de onoare al Societății naționale române de Studii psihice.
- Membru corespondent străin la Bruxelles Medical.
- Președinte de onoare al Societății Gypsy Lore (Londra).

ANEXA 2

Surse bibliografice (identificate până în prezent) privind continuitatea în impactul lui Eugène Pittard în antropologia românească – Clasificare în raport cu autorii principali

SUZANA GRINȚESCU-POP:

1. SUZANA POP, TH. ENĂCHESCU și VL. GEORGESCU, *Contributii la studiul relatiei dintre variabilitate și procesul de diferențiere a conformației hipsicefale la dinarizi*, (rev. *Studii și Cercetări de Antropologie*, Tomul I, nr. 1, pg. 89, 1964)
2. SUZANA GRINȚESCU-POP, TH. ENĂCHESCU și VL. GEORGESCU, *Morfograma taxonomică . I. Dimensiuni*, (rev. *Studii și Cercetări de Antropologie*, Tomul II, nr.1, pg. 151, 1965)
3. SUZANA GRINȚESCU-POP, TH. ENĂCHESCU și VL. GEORGESCU, *Contribuție la studiul relației dintre dimorfismul sexual dimensional cefalic și structura taxonomică*, (rev. *Studii și Cercetări de Antropologie*, Tomul II, nr. 2, pg. 229, 1965)
4. SUZANA GRINȚESCU-POP, TH. ENĂCHESCU, *Contribuții la studiul diferențierii morfologice a unui lot de forestieri în funcție de profilul de munca (I)*, (rev. *Studii și Cercetări de Antropologie*, Tomul III, nr. 1, pg. 145, 1966)
5. OLGA NECRASOV, SUZANA GRINȚESCU-POP, TH. ENĂCHESCU și MARIA VLADESCU, *Studiul antropologic al populației din câteva sate din Muntenia, situate în bazinele Argeșului și Teleajenului*, (rev. *Studii și Cercetări de Antropologie*, Tomul IV, nr. 1, pg. 63, 1967)
6. SUZANA GRINȚESCU-POP, V. V. CAMELEA și TH. ENĂCHESCU, *Contribuții în vederea unei antropologii a muncii, fizică, socială și culturală*, (rev. *Studii și Cercetări de Antropologie*, Tomul IV, nr. 1, pg. 135, 1967)
7. TH. ENĂCHESCU, SUZANA GRINȚESCU-POP și VL. GEORGESCU, *Contribuții la studiul diferențierii morfologice a unui lot de forestieri în funcție de profilul de muncă. Nota II: Profilul de muncă - factor selectiv și modelator al conformației morfologice*, (rev. *Studii și Cercetări de Antropologie*, Tomul IV, nr. 1, pg. 143, 1967)
8. SUZANA GRINȚESCU-POP, TH. ENACHESCU, CRISTINA GLAVCE - *Tipul antropologic al populației din satul Fundata (seria masculina, între 20 și 60 de ani)*, (rev. *Studii și Cercetări de Antropologie*, Tomul V, nr.2, pg. 129, 1968)
9. TH. ENACHESCU, SUZANA GRINȚESCU-POP, CRISTINA GLAVCE - *Contributii la studiul procesului de accelerare a dezvoltării fizice a nou-născutului (Nota I)*, (rev. *Studii și Cercetări de Antropologie*, Tomul V, nr.2, pg. 233, 1968)
10. SUZANA GRINȚESCU-POP, TH. ENACHESCU - *Antropologia aplicată în industrie*, (rev. *Studii și Cercetări de Antropologie*, Tomul VI, nr.1, pg. 109, 1969)
11. SUZANA GRINȚESCU-POP, TH. ENACHESCU - *Douăzeci și cinci de ani de cercetări ale omului contemporan*, (rev. *Studii și Cercetări de Antropologie*, Tomul VI, nr.2, pg. 137, 1969)
12. TH. ENACHESCU, SUZANA GRINȚESCU-POP, CRISTINA GLAVCE - *Nivelul de dezvoltare fizică a nou-născutului din mediul urban și rural - orașul București și teritoriul fostei regiuni București (1967)*, (rev. *Studii și Cercetări de Antropologie*, Tomul VI, nr.2, pg. 207, 1969)
13. SUZANA GRINȚESCU-POP, TH. ENACHESCU, LOUIS GRAFFE - *Tipul antropologic al populației satului Sirnea (seria 6)*, (rev. *Studii și Cercetări de Antropologie*, Tomul VII, nr.1, pg. 33, 1970)

14. SUZANA GRINTESCU-POP, MARIA VLADESCU, TH. ENACHESCU - Fizionomia constitutională a populației din satul Sirnea - prin tehnica și metoda antropo-metrografică prof. L. Brian, (rev. *Studii și Cercetări de Antropologie*, Tomul VII, nr.2, pg. 193, 1970)
15. SUZANA GRINTESCU-POP, TH. ENACHESCU, CRISTIANA GLAVCE, M. UDRESCU - Tipul antropologic al populației satului Sohodol (seria 6), (rev. *Studii și Cercetări de Antropologie*, Tomul VIII, nr.1, pg. 33, 1971)
16. SUZANA GRINTESCU-POP, MARIA VLADESCU, TH. ENACHESCU - Fizionomia constitutională a populației din satul Sohodol (rev. *Studii și Cercetări de Antropologie*, Tomul VIII, nr.2, pg. 165, 1971),
17. SUZANA GRINTESCU-POP, MARIA VLADESCU - Tipul antropologic al populației satului Magura (seria masculină 20-60 ani), (rev. *Studii și Cercetări de Antropologie*, Tomul IX, nr.1, pg. 207, 1972)
18. TH. ENACHESCU, SUZANA GRINTESCU-POP - Fizionomia constitutională a populației masculine din satul Magura -culoarul Bran, (rev. *Studii și Cercetări de Antropologie*, Tomul IX, nr.1, pg. 139, 1972)
19. SUZANA GRINTESCU-POP, TH. ENACHESCU, SIMONA BERONIADE, TATIANA DRAGHICESCU, ELENA RADU, H. SCHMIDT, MARIA VLADESCU, C. VULPE - Contribuție la prospectarea de ergonomie antropometrică a Rornaniei, (rev. *Studii și Cercetări de Antropologie*, Tomul X, nr.1, pg. 23, 1973)
20. TH. ENACHESCU, SUZANA GRINTESCU-POP - Acceleratie și microevoluție. Studiu comparativ a două generații de studenți, 1929-1972 (rev. *Studii și Cercetări de Antropologie*, Tomul X, nr.1, pg. 35, 1973)
21. SUZANA GRINTESCU-POP, TH. ENACHESCU, ELENA RADU - Contribuții la determinarea antropologică a fondului autohton al populației săsești din Halchiu (Helsdorf), Județul Brașov (rev. *Studii și Cercetări de Antropologie*, Tomul X, nr.2, pg. 147, 1973)
22. TH. ENACHESCU, SUZANA GRINTESCU-POP - Tipul antropologic al populației din satul Pestera - culoarul Bran. Seria masculină (20- 60 ani), (rev. *Studii și Cercetări de Antropologie*, Tomul XII, pg. 17, 1975)
23. CRISTIANA GLAVCE, TH. ENACHESCU, SUZANA GRINTESCU-POP – Caracteristici constitutionale și de accelerare/întârziere a dezvoltării fizice la copii din mediul urban și rural, (rev. *Studii și Cercetări de Antropologie*, Tomul XV, pg.47, 1978)
24. T. ENACHESCU, SUZANA POP - Dezvoltarea fizică a noului născut din București (Nota I), (rev. *PROBLEME DE ANTROPOLOGIE*, VOL. II, 1956, pg. 147-180)
25. T. ENACHESCU, SUZANA POP - Variabilitatea caracterelor metrice ale noului născut și semnificația ei biologică din punct de vedere filogenetic și ontogenetic, (rev. *PROBLEME DE ANTROPOLOGIE*, VOL.II, 1956, pg. 181-198)
26. T. ENACHESCU, SUZANA POP - Variabilitatea dimensională a nou-născutului, în funcție de condițiile de mediu. Aspecte generale. (Nota I) (rev. *PROBLEME DE ANTROPOLOGIE*, VOL.III, 1957, pg. 161-174)
27. T. ENACHESCU, SUZANA POP, VL. GEORGESCU- Variabilitatea dimensională a nou-născutului, în funcție de condițiile de mediu. Aspecte corelative. (Nota II), (rev. *PROBLEME DE ANTROPOLOGIE*, VOL.III, 1957, pg. 75-190)
28. SUZANA POP, T. ENACHESCU Contribuții la studiul dimorfismului sexual, (rev. *PROBLEME DE ANTROPOLOGIE*, VOL. V, 1960, pg. 171-182)
29. SUZANA POP, T. ENACHESCU, VL. GEORGESCU - Faciesul antropologic al satului Alun, Ținutul Padurenilor, regiunea Hunedoara, (rev. *PROBLEME DE ANROPOLOGIE*, VOL.VI, 1961, pg. 111-156)
30. T. ENACHESCU, SUZANA POP, VL. GEORGESCU.- Dimorfismul sexual al nou-născutului în relația sa ontogenetică cu adultul. Dimensiuni și proporții, (rev. *PROBLEME DE ANTROPOLOGIE*, VOL VII, 1962, pg. 57-76)
31. OLGA NECRASOV, SUZANA POP, TH. ENACHESCU et C. RISCUTIA - Recherches anthropologiques dans une région relativement isolée des Carpates orientales: le pays de Vrancea - (rev. *Annuaire Roumain d'Antropologie*, Volume 1, 1964, p45-54)
32. SUZANA POP, TH. ENACHESCU et VL. GEORGESCU - Contribution à l'étude de la relation entre la variabilité et le processus de différenciation de la conformation hypsicéphale des dinarides (rev. *Annuaire Roumain d'Antropologie*, Volume 1, 1964, p55-64)
33. THEODOR ENACHESCU, SUZANA POP et VLADIMIR GEORGESCU - Le dimorphisme sexuel du nouveau-né dans son rapport ontogénétique avec l'adulte. (rev. *Annuaire Roumain d'Antropologie*,

- Volume 1, 1964, p89-108)
34. VL. GEORGESCU, SUZANA POP, N. ROBOVICI et TH. ENACHESCU - Contribution a l'introduction de quelques methodes statistiques dans la pratique stomatologique (reconstitution des dimensions verticales du visage en vue de l'execution des protheses dentaires), (rev. Annuaire Roumain d'Antropologie, Volume 1, 1964, p121-124)
 35. SUZANNE GRINTESCU-POP, TH. ENACHESCU et VL. GEORGESCU - Contribution a l'etude de la relation entre le dimorphisme sexuelle dimensionnel cephalique et la structure typologique. (rev. Annuaire Roumain d'Antropologie, Volume 2, 1965, p119-131)
 36. SUZANNE GRINTZESCU-POP, TH. ENACHESCU et MARIA VLADESCU- Le type anthropologique de la population des villages de Simon et de Moeciu de Jos (Series masc., entre 20-60 ans) (rev. Annuaire Roumain d'Antropologie, Volume 4, 1967, p47-52)
 37. TH. ENACHESCU, SUZANNE GRINTZESCU-POP et VL. GEORGESCU - Contribution a l'etude de la differenciation somatique en fonction de l'age du specifique de travail chez un lot d'ouvriers forestiers (rev. Annuaire Roumain d'Antropologie, Volume 4, 1967, p131-)
 38. TH. ENACHESCU, SUZANNE GRINTESCU POP, VL. GEORGESCU, CRISTINA GLAVCE, O. RUSU et S. STAMBLER - Contribution a l'etude des relations clinico-anthropometriques du nouveau-ne normal, en fonction de la duree de gestation (rev. Annuaire Roumain d'Antropologie, Volume 5, 1968, p135-144)
 39. SUSANNE GRINTESCU-POP, V.V. CAMELEA, AL. BERA, TH. ENACHESCU - Quelques donnees d'ecologie, d'archeologie, d'histoire sociale et economique et d'anthropologie ethnique, concernant leg groupes autochtones de la station-pilote de Berivoesti (rev. Annuaire Roumain d'Antropologie, Volume 6, 1969, p63-73)
 40. TH. ENACHESCU, SUSANNE GRINTESCU-POP, VL. GEORGESCU, CRISTINA GLAVCE - Contribution a l'etude du dimorphisme sexuel du developpement physique du nouveau-ne en fonction de la duree de gestation (rev. Annuaire Roumain d'Antropologie, Volume 6, 1969, p143-156)
 41. SUSANNE GRINTESCU-POP, TH. ENACHESCU et CRISTINA GLAVCE - Le type anthropologique de la population du village de Moeciu de Sus (serie masculine) (rev. Annuaire Roumain d'Antropologie, Volume 7, 1970, p27-38)
 42. TH. ENACHESCU, SUZANA GRINTESCU and CRISTIANA GLAVCE - The ontogenetic specificity of the acceleration in the newborn's physical development. Note I: Direct measurements (rev. Annuaire Roumain d'Antropologie, Volume 8, 1971, p27-32)
 43. TH. ENACHESCU, SUZANA GRINTESCU-POP, CRISTIANA GLAVCE - The level of physical development of the newborn in urban and rural environment and its sexual dimorphism (rev. Annuaire Roumain d'Antropologie, Volume 10, 1973, p35-42)
 44. TH. ENACHESCU, SUZANA GRINTESCU-POP and CRISTIANA GLAVCE - Ontogenic specificity of the newborn. Contribution to the elucidation of the biologic significance of the acceleration process (rev. Annuaire Roumain d'Antropologie, Volume 11, 1974, p93-20)
 45. SUZANA GRINTESCU-POP, TH. ENACHESCU - Contribution a l'etude de la relation entre longevite, type anthropologique et pression selective dans un climat de montagne de Roumanie (rev. Annuaire Roumain d'Antropologie, Volume 12, 1975, p31-36)
 46. OLGA NECRASOV, SERAFINA ANTONIU et MARIE STIRBU - La variabilite de la trophicite et de l'alimentation (rev. Annuaire Roumain d'Antropologie, Volume 13, 1976, p11-18)
 47. CRISTIANA GLAVCE et SUZANA GRINTESCU-POP - Quelques donnees concernant le developpement physique des enfants marocains (de 8 et 9 ans) en fonction du degre d'urbanisation et du milieu socio-economique (rev. Annuaire Roumain d'Antropologie, Volume 13, 1976, p49-52)

ALEXANDRU DONICI:

1. DONICI A., Contribution a l'etude anthropologiques des Burgondes, în: Actes de la Societe Helvetique des Sciences Naturelles, session 114-1933, pag. 400-412 (Aarau 1934)
2. DONICI A., Contribution à l'étude anthropologique des scythes, în: Archives Suisse d'Anthropologie Générale, vol. V, nr. 3 (Geneva 1931)
3. DONICI A., Crania Scythica: Contribution à l'étude anthropologique du crâne scythe et essai relatif à l'origine géographique des scythes, Academia Română, Memoriile Secțiilor Științifice, Ser. III, vol.X, mem. 9 (București 1935)
4. DONICI A., Déformation cranienne en Bessarabie ; în Association Francaise Avanc. Sc. 55. Ses, Congress de Nancy, pag. 294-296 (Paris 1931)

5. DONICI A., Essai relatif a l'origine géographique des Scythes ; în Actes de la Societe Helvetique des Sciences Naturelles, session 115-1935 (Aarau 1935)
6. DONICI A., PITTARD E., Les changements de l'indice céphalique en fonction de la taille croissante ; în Bulletins et mémoires de la Société d'Anthropologie de Paris; vol: VIII; pag. 39-51 (Paris, 1927)
7. DONICI A., Note sur un crâne néolithique provenant de Bessarabie ; în C.R. XV-e Congress International d'anthropologie et archéologie préhistoriques; pag. 114-115 (Paris 1931)
8. DONICI A., PITTARD E., Pièces à coches, scies, crenellées, perciers provenant d'une station intermédiaire entre le Moustérien et l'Aurignacien en Dordogne ; în : Archives Suisse d'Anthropologie Générale, vol. V, nr. 2, pag. 195-215 (Geneva 1929)

OLGA NECRASOV:

1. O. NECRASOV, M. CRISTESCU și S. ANTONIU, *Studiul antropologic al scheletelor descoperite în necropola de la Smeeni aparținând eneoliticului și vârstei bronzului*, (rev. *Studii și Cercetări de Antropologie*, Tomul I, nr. 1, pg.13, 1964)
2. OLGA NECRASOV, *Studiul antropologic al resturilor osoase neolitice (cultura Ariușd) descoperite la Doboșeni (1955)*, (rev. *Studii și Cercetări de Antropologie*, Tomul I, nr. 1, pg. 33, 1964)
3. OLGA NECRASOV, RACHEL KLUGER și MARILENA ROȘCA, *Studiul antropologic al scheletelor eneolitice de la „Dealul Sofia” (Cernavodă)*, (rev. *Studii și Cercetări de Antropologie*, Tomul II, nr. 2, pg. 163, 1965)
4. OLGA NECRASOV, D. BOTEZATU, GIANINA GHIORGHIU, MARIA IACOB, DORU COTUNA și C. FEDOROVICI, *Date antropologice noi asupra Țării Dornelor*, (rev. *Studii și Cercetări de Antropologie*, Tomul II, nr. 2, pg. 205, 1965)
5. OLGA NECRASOV, I. G. RUSSU și MARIA CRISTESCU, *Date noi asupra structurii antropologice a triburilor culturii Otomani (vârsta bronzului)*, (rev. *Studii și Cercetări de Antropologie*, Tomul III, nr. 1, pg. 7, 1966)
6. OLGA NECRASOV, D. BOTEZATU, MARIA BULAI-ȘTIRBU, RACHEL KLUGER, MARILENA ROȘCA și D. COTUNA, *Asupra variabilității capacității vitale la populația din România*, (rev. *Studii și Cercetări de Antropologie*, Tomul III, nr. 1, pg. 35, 1966)
7. OLGA NECRASOV, MARIA BULAI-ȘTIRBU, RACHEL KLUGER, *Asupra fenomenului de accelerare a ritmului creșterii și dezvoltării la copiii din Iași*, (rev. *Studii și Cercetări de Antropologie*, Tomul III, nr. 1, pg. 43, 1966)
8. OLGA NECRASOV, MARIA VLĂDESCU, AL. RUDESCU, H. SCHMIDT și C. VULPE, *Studiul procesului de sinostozare a suturilor pe craniile actuale și considerații asupra aplicării sale la determinarea vârstei (I)*, (rev. *Studii și Cercetări de Antropologie*, Tomul III, nr. 2, pg. 159, 1966)
9. OLGA NECRASOV, D. BOTEZATU și CEZARINA TEODORESCU, *Contribuție la studiul antropologic al populației feudale timpurii din România: seria de la Izvorul (r. Giurgiu) datînd din secolul al VIII-lea e.n.*, (rev. *Studii și Cercetări de Antropologie*, Tomul IV, nr. 1, pg. 3, 1967)
10. OLGA NECRASOV, SUZANA GRINȚESCU-POP, TH. ENĂCHESCU și MARIA VLĂDESCU, *Studiul antropologic al populației din cîteva sate din Muntenia, situate în bazinele Argeșului și Teleajenului*, (rev. *Studii și Cercetări de Antropologie*, Tomul IV, nr. 1, pg. 63, 1967)
11. OLGA NECRASOV, MARIA CRISTESCU - *Studiul antropologic al scheletelor de la Trusesti, aparținînd culturii Noua*, (rev. *Studii și Cercetări de Antropologie*, Tomul V, nr.1, pg. 3, 1968)
12. OLGA NECRASOV, MARIA ELENA ROSCA, ANA LAZAR, OLIMPIA PETROVICI - *Conformatia corporala si variabilitatea ei dimorfica la populatia din Fundata*, (rev. *Studii și Cercetări de Antropologie*, Tomul V, nr.2, pg. 161, 1968)
13. OLGA NECRASOV, MARIA:CRISTESCU, D. BOTEZATU, C. FEODOROVICI - *Studiul regiunii cefalo-faciale, al pigmentatiei si al tipului antropologic din satele Cuhea, Ieud si Dragomiresti*, (rev. *Studii și Cercetări de Antropologie*, Tomul V, nr.2, pg. 187, 1968)
14. OLGA NECRASOV - E. Racovita si antropologia, (rev. *Studii și Cercetări de Antropologie*, Tomul VI, nr.1, pg. 3, 1969)
15. OLGA NECRASOV, V. URSACHE, D. BOTEZATU, GH. STEFANESCU - *Studiul resturilor osoase din mormintele cimitirelor birituale de la Gabara-Moldoveni si Sabaoani I (jud. Neamt) (sec. II- III e.n.)* (rev. *Studii și Cercetări de Antropologie*, Tomul VI, nr.1, pg. 7, 1969)
16. OLGA NECRASOV, MARIA CRISTESCU, D. BOTEZATU, SERAFIMA ANTONIU, MARILENA ROSCA, ANA LAZAR, GH. STEFANESCU, ST. COMANESCU, C. FEDOROVICI -

- Contributii la studiul antropologic al Bucovinei, cu o privire speciala asupra fenomenului de microevolutie (rev. *Studii și Cercetări de Antropologie*, Tomul VI, nr.1, pg. 45, 1969)
17. OLGA NECRASOV - Introducere, (rev. *Studii și Cercetări de Antropologie*, Tomul VIII, nr.2, pg.181, 1971)
 18. OLGA NECRASOV, MARIA CRISTESCU, D. BOTEZATU, C. FEDOROVICI - Studiul morfologic si tipologic al populatiei din satul Mara, (rev. *Studii și Cercetări de Antropologie*, Tomul VIII, nr.2, pg. 183, 1971)
 19. OLGA NECRASOV Realizarile Centrului de. cercetari antropologice din Bucuresti in ultimii douazeci si cinci de ani, Cuvant introductiv - (rev. *Studii și Cercetări de Antropologie*, Tomul VI, nr.2, pg. 129, 1969)
 20. OLGA NECRASOV - Realizarile antropologilor din Iasi in ultimii douazeci si cinci de ani, (rev. *Studii și Cercetări de Antropologie*, Tomul VI, nr.2, pg. 161, 1969)
 21. OLGA NECRASOV si MARIA CRISTESCU - Asupra cresterii si dezvoltarii adolescentilor din tara noastra, cu o privire speciala asupra celor din orasul Iasi si judetul Iasi (rev. *Studii și Cercetări de Antropologie*, Tomul X, nr.2, pg. 131, 1973)
 22. OLGA NECRASOV - Introducere, (rev. *Studii și Cercetări de Antropologie*, Tomul XI, nr.1, pg. 61, 1974)
 23. OLGA NECRASOV, D. BOTEZATU, SILVIA GHIGEA, C. FEODOROVICI - Conforntatia cefalo-faciala, pigmentatia si tipul antropologic la populatia din satul (rev. *Studii și Cercetări de Antropologie*, Tomul XI, nr.1, pg. 63, 1974)
 24. OLGA NECRASOV - Profesorul Fr. J. Rainer, fondatorul scolii antropologice din Bucuresti, (rev. *Studii și Cercetări de Antropologie*, Tomul XII, pg. 3, 1975)
 25. OLGA NECRASOV, D. BOTEZATU, MARIA CRISTESCU, SILVIA GHIGEA, MARIA ISTRATE, OLIMPIA TUDOSE, C. FEDOROVICI - Variabilitatea earacterelor cefalo-faciale si tipurile antropologice din Crisana, (rev. *Studii și Cercetări de Antropologie*, Tomul XII, pg. 59, 1975)
 26. OLGA NECRASOV si D. BOTEZATU - Studiul antropologic al scheletelor protoistorice din cimitirul de la Histria-Sat (Punctul Bent), (rev. *Studii și Cercetări de Antropologie*, Tomul XIV, pg. 3, 1977).
 27. OLGA NECRASOV, MARIA BULAI-STIRBU, MARIA IACOB - Paleofauna neolitica de la Liubcova (jud. Caras-Severin) si unele aspecte ale ocupatiilor locuitorilor din Complexul cultural Vinca-Turdas, (rev. *Studii și Cercetări de Antropologie*, Tomul XIV, pg.11, 1977)
 28. OLGA NECRASOV, SERAFINA ANTONIU - Contributie la antropologia populatiei din cultura Cris, (rev. *Studii și Cercetări de Antropologie*, Tomul XV, pg. 3, 1978)
 29. OLGA NECRASOV, MARIA STIRBU - Studiul paleofaunei descoperite la Trestiana (Birlad) datind din cultura Cris si problema cresterii animaleor in neoliticul vechi, (rev. *Studii și Cercetări de Antropologie*, Tomul XV, pg.11, 1978)
 30. OLGA NECRASOV - Introducere, (rev. *Studii și Cercetări de Antropologie*, Tomul XVII, pg. 35, 1980)
 31. OLGA NECRASOV - Introducere, (rev. *Studii și Cercetări de Antropologie*, Tomul XVIII, pg. 25, 1981)
 32. OLGA NECRASOV, MARIA STIRBU - Studiul materialului paleofaunistic din asezarea precucuteniana de la Ttripesti in comparatie cu materialele descoperite in alte asezari neolitice, (rev. *Studii și Cercetări de Antropologie*, Tomul XVI, pg. 3, 1979)
 33. OLGA NECRASOV, MARIA STIRBU - Fauna pleistoceana de la Mitoc si semnificatia ei climatologica, (rev. *Studii și Cercetări de Antropologie*, Tomul XIX, pg. 3, 1982)
 34. OLGA NECRASOV, GEORGETA MIU - Date antropologice asupra perioadei de tranzit de la neolitic la epoca bronzului din Moldova, (rev. *Studii și Cercetări de Antropologie*, Tomul XXI, pg. 3, 1984)
 35. OLGA NECRASOV, MARIA CRISTESCU, GEORGETA MIU, CEZARINA BALTEANU- Variabilitatea indicelui cefalic la populatiile care au trait pe teritoriul Romaniei in perioada de tranzitie de la Neolitic la Epoca Bronzului si in epoca bronzului,. (rev. *Studii și Cercetări de Antropologie*, Tomul XXVII, pg.3, 1990)
 36. OLGA NECRASOV - Consideratii asupra aparitiei unor caractere morfologice neandertaloide pe craniile de om actual (*Homo sapiens*). Nota preliminară, (rev. *PROBLEME DE ANROPOLOGIE, VOL.I, 1954, pg. 86-97*)
 37. OLGA NECRASOV - Asupra unor cranii vechi trepanate, gasite pe teritoriul R.P.R. (rev. *PROBLEME DE ANROPOLOGIE, VOL.I, 1954, pg. 119-126*)
 38. OLGA NECRASOV, MARIA CRISTESCU - Contributie la studiul antropologic al scheletelor

- din complexul mormintelor cu ocru de la Holboca-Iasi, (rev. *PROBLEME DE ANROPOLOGIE*, VOL.III, 1957, pg. 73-118)
39. OLGA NECRASOV, SUZANA POP, TEODOR ENACHESCU Contributie la studiul antropologic al populatiei din bazinul superior al Bistritei. Studiul antropologic al populatiei din comuna Hangu. Nota preliminara, (rev. *PROBLEME DE ANROPOLOGIE*, VOL.III, 1957, pg. 275-298)
 40. O. NECRASOV, S. HAIMOVICI, C. MAXIMILIAN, D. NICOLAESCU - Studiul preliminar al faunei de la Cernavoda, (rev. *PROBLEME DE ANROPOLOGIE*, VOL.IV, 1959, pg. 7-20)
 41. O. NECRASOV, M. CRISTESCU, C. MAXIMILIAN, D. NICOLAESCU-PLOPSOR - Studiul antropologic al scheletelor neolitice, descoperite in cimitirul preistoric de la Cernavoda, (rev. *PROBLEME DE ANROPOLOGIE*, VOL.IV, 1959, pg. 21-46)
 42. O.NECRASOV, D.BOTEZATU - Studiul antropologic al scheletului de la Bratei, datind din epoca I a fierului (Hallstatt) (rev. *PROBLEME DE ANROPOLOGIE*, VOL.V, 1960, pg. 19-44)
 43. OLGA NECRASOV -Etude anthropologique des restes osseux neolithiques appartenant a la culture Cucuteni-Arushi, decouverts a Doboseni (rev. Annuaire Roumain d'Antropologie, Volume 1, 1964, p15-17)
 44. OLGA NECRASOV, MARIA CRISTESCU et SERAFIMA ANTONIU - Etude anthropologique des squelettes de Smeeni datant de l'Eneolithique et de l'age du bronze, (rev. Annuaire Roumain d'Antropologie, Volume 1, 1964, p19-28)
 45. OLGA NECRASOV et DAN BOTEZATU -Etude anthropologique des squelettes de Doina, datant des XIIIe - XIve siecles, (rev. Annuaire Roumain d'Antropologie, Volume 1, 1964, p29-)
 46. OLGA NECRASOV, SUZANA POP, TH. ENACHESCU et C. RISCUTIA - Recherches anthropologiques dans une region relativement isolee des Carpates orientales: le pays de Vrancea - (rev. Annuaire Roumain d'Antropologie, Volume 1, 1964, p45-54)
 47. OLGA NECRASOV - Nouvelles donnees anthropologiques concernant la population de la culture neolithique Starcevo-Cris (rev. Annuaire Roumain d'Antropologie, Volume 2, 1965, p9-17)
 48. OLGA NECRASOV, RACHEL KLUGER et MARILENA ROSCA - Etude anthropologique des squelettes eneolitiques de "Dealul Sofia" (Cernavoda) (rev. Annuaire Roumain d'Antropologie, Volume 2, 1965, p19-28)
 49. OLGA NECRASOV, D. BOTEZATU, GIANINA GHIORGHIU, MARIA IACOB, D. COTUNA et C. FEODOROVICI - Nouvelles donnees anthropologiques sur le "Pays des Dorna" (rev. Annuaire Roumain d'Antropologie, Volume 2, 1965, p37-50)
 50. OLGA NECRASOV, MARIA VLADISCU, AL. RUDESCU, H. SCHMIDT et C. VULPE -Sur l'evolution de la synostose des sutures craneiennes et son application a l'estimation de l'age (rev. Annuaire Roumain d'Antropologie, Volume 3, 1966, p23-36)
 51. OLGA NECRASOV, D. BOTEZATU, MARIA STIRBU, RACHEL KLUGER, MARILENA ROSCA et D. COTUNA - Sur la variabilite de la capacite vitale et les facteurs qui la determinent (rev. Annuaire Roumain d'Antropologie, Volume 3, 1966, p37-46)
 52. OLGA NECRASOV, D. BOTEZATU et MARIA IACOB - Considerations sur la repartition des groupes sanguins du systeme OAB et de leurs facteurs hereditaires en Roumanie (rev. Annuaire Roumain d'Antropologie, Volume 4, 1967, p17-32)
 53. OLGA NECRASOV -IV. Sur la variabilite des caracteres anthropologiques de la population adulte de Simon et de Moeciu, en fonction du sexe (rev. Annuaire Roumain d'Antropologie, Volume 4, 1967, p63-72)
 54. OLGA NECRASOV et MARIA CRISTESCU - Etude anthropologique des squelettes de Trusesti, datant de la fin de l'age du bronze(culture Noua) (rev. Annuaire Roumain d'Antropologie, Volume 5, 1968, p3-18)
 55. OLGA NECRASOV -Sur les methods de recherche concernant les phenomenes de micro-evolution (rev. Annuaire Roumain d'Antropologie, Volume 5, 1968, p31-36)
 56. OLGA NECRASOV, MARIA IACOB, D. BOTEZATU - Sur la repartition des facteurs Rh (D) en Roumanie (rev. Annuaire Roumain d'Antropologie, Volume 5, 1968, p37-42)
 57. OLGA NECRASOV, SUZANA POP, TH. ENACHESCU et C. RISCUTIA - Recherches anthropologiques dans une region relativement isolee des Carpates orientales: le pays de Vrancea - (rev. Annuaire Roumain d'Antropologie, Volume 1, 1964, p45-54)
 58. OLGA NECRASOV, MARIA CRISTESCU - Nouvelles contributions a l'etude des phenomenes microevolutifs en Roumanie (rev. Annuaire Roumain d'Antropologie, Volume 6, 1969, p39-45)
 59. OLGA NECRASOV, RACHEL KLUGER, GIANINA GHIORGHIU - Sur la variabilite de l'indice cephalique au cours de la croissance (rev. Annuaire Roumain d'Antropologie, Volume 6, 1969, p47-

- 50)
60. OLGA NECRASOV - Sur la variabilite des caracteres anthropologiques de la populatlon adulte de Moeciu de Sus, en fonction du sexe (rev. Annuaire Roumain d'Antropologie, Volume 7, 1970, p63-70)
 61. OLGA NECRASOV et MARGARETA ONOFREI - Contribution a l'anthropologie de la population neoeolithique du complexe Horodistea-Foltesti (rev. Annuaire Roumain d'Antropologie, Volume 9, 1972, p3-8)
 62. OLGA NECRASOV, SERAFINA ANTONIO et C. FEDOROVICI - Sur la structure anthropologique des tribus neo-eneolithiques appartenant a la culture des amphores spheriques (rev. Annuaire Roumain d'Antropologie, Volume 9, 1972, p9-26)
 63. OLGA NECRASOV - Evolution de la structure anthropologique de la population de la Roumanie, depuis le Paleolithique jusqu'a nos jours et les problemes qui s'y rattachent (rev. Annuaire Roumain d'Antropologie, Volume 10, 1973, p3-20)
 64. OLGA NECRASOV - Quelques problemes actuels touchant les populations humaines et la contribution de la bioanthropologie. Allocution prononcee a la "Tribune de la Population", Forum associe a la Conference mondiale de la population (Bucarest, aout 1974), en qualite de membre de la delegation de l'U.I.S.B.(I.U.B.S.) (rev. Annuaire Roumain d'Antropologie, Volume 12, 1975, p3-6)
 65. OLGA NECRASOV et SERAFINA ANTONIU - Contribution a l'etude de la structure anthropologique de la population du 1er Age du fer (Hallstatt) (rev. Annuaire Roumain d'Antropologie, Volume 15, 1978, p3-14)
 66. OLGA NECRASOV et MARIA STIRBU - L'importance de l'elevage dans l'economie primitive des tribus du Neolithique ancien de Roumanie (rev. Annuaire Roumain d'Antropologie, Volume 15, 1978, p15-20)
 67. OLGA NECRASOV, D. BOTEZATU et C. FEDOROVICI - Sur les sepultures neolithiques de Cernica (Culture Boian) et les caracteristiques demographiques de cette population (rev. Annuaire Roumain d'Antropologie, Volume 16, 1979, p13-18)
 68. OLGA NECRASOV et MARIA CRISTESCU - Compte rendu des recherches anthropologiques dans le Delta du Danube (1974-1978) (rev. Annuaire Roumain d'Antropologie, Volume 16, 1979, p63-70)
 69. OLGA NECRASOV - L'ecole anthropologique de Iassy (rev. Annuaire Roumain d'Antropologie, Volume 18, 1981, p3-10)
 70. OLGA NECRASOV et D. BOTEZATU - Les caracteristiques anthropologiques d'un squelette decouvert a Ostrovu Corbului, appartenant a l'aspect culturel Schela Cladovei Iassy (rev. Annuaire Roumain d'Antropologie, Volume 18, 1981, p11-14)
 71. OLGA NECRASOV - Le processus de l'hominisation. Colloque international du C.N.R.S. (Paris, 16-20 juin 1980) Iassy (rev. Annuaire Roumain d'Antropologie, Volume 18, 1981, p73-74)
 72. OLGA NECRASOV, MARIA CRISTESCU, D. BOTEZATU et G. MIU - Aspects demographiques et caracteres anthropologiques de la population neolithique de Cernavoda (Columbia) appartenant a la Culture Hamangia Iassy (rev. Annuaire Roumain d'Antropologie, Volume 19, 1982, p11-24)
 73. OLGA NECRASOV, MARIA CRISTESCU, D. BOTEZATU et GEORGETA MIU - Sur les caracteristiques anthropologiques de la population neolithique de Cernica appartenant a la culture Boian (rev. Annuaire Roumain d'Antropologie, Volume 20, 1983, p3-16)
 74. OLGA NECRASOV, D. BOTEZATU, G. MIU - Nouvelles donnees anthropologiques sur la population de culture Boian (Neolithique moyen de Roumanie) (rev. Annuaire Roumain d'Antropologie, Volume 22, 1985, p3-16)
 75. OLGA NECRASOV - Donnees anthropologiques concernant la population du complexe culturel Cucuteni - Ariusd - Tripolie: Phases Cucuteni et Ariusd (rev. Annuaire Roumain d'Antropologie, Volume 22, 1985, p17-24)
 76. OLGA NECRASOV - Sur l'anthropologie de la population de la culture Cris de Roumanie (Neolithique ancien (5500-4200 avant n.e.) (rev. Annuaire Roumain d'Antropologie, Volume 25, 1988, p3-10)

ANEXA 3

Correspondența cu persoane din România (extrasă din varianta digitală a corespondenței lui Eugène Pittard existentă la Muzeul de Etnografie din Geneva¹

Correspondență cu antropologi, paleontologi, sociologi, etnografi și etnologi români

1. BOTEZ, Ivan G. Roumanie, Iasi Université (Iasi). Laboratoire de Morphologie animale 16 1937.11.18 E-L 350.A. 1.1.2.5/33
2. BRAILOIU, Constantin, Prof. 0000.00.00 E-M 350.C. 7.3.1/12
3. BRAILOIU, Constantin, Prof. 0000.00.00 E-M 350.C. 7.3.1/12
4. BRAILOIU, Constantin, Prof. 0000.00.00 E-M 350.C. 7.3.1/12
5. BRAILOIU, Constantin, Prof. 0000.00.00 E-M 350.C. 7.3.1/12
6. BRAILOIU, Constantin, Prof. 0000.00.00 E-M 350.C. 7.3.1/12
7. BRAILOIU, Constantin, Prof. 1947.06.16 M-E 350.C. 7.2.1/6
8. BRAILOIU, Constantin, Prof. 1948.03.14 E-M 350.C. 7.2.1/6
9. BRAILOIU, Constantin, Prof. 1948.07.03 E-M 350.C. 7.3.1/12
10. BRAILOIU, Constantin, Prof. 1948.12.07 E-M 350.C. 7.3.1/12
11. BRAILOIU, Constantin, Prof. 1949.03.12 E-M 350.C. 7.2.1/6
12. BRAILOIU, Constantin, Prof. 1949.03.23 M-E 350.C. 7.3.1/8 Indemnité
13. BRAILOIU, Constantin, Prof. 1949.04.26 M-E 350.C. 7.3.1/8 Indemnité
14. BRAILOIU, Constantin, Prof. 1949.06.30 M-E 350.C. 7.3.1/8 Indemnité
15. BRAILOIU, Constantin, Prof. 1949.07.13 M-E 350.C. 7.3.1/8 Indemnité
16. BRAILOIU, Constantin, Prof. 1949.10.18 E-M 350.C. 7.3.1/8
17. BRAILOIU, Constantin, Prof. 1949.11.11 M-E 350.C. 7.3.1/8
18. BRAILOIU, Constantin, Prof. 1949.11.12 E-M 350.C. 7.3.1/12
19. BRAILOIU, Constantin, Prof. 1950.05.10 M-E 350.C. 7.3.1/8 Indemnité
20. BRAILOIU, Constantin, Prof. 1951.11.30 M-E 350.C. 7.3.1/2 Archives internationales de Musique populaire
21. BRAILOIU, Constantin, Prof. 1952.02.07 E-M 350.C. 7.2.1/4 Correspondance adressée à M. Dominjoud
22. BRAILOIU, Constantin, Prof. 1952.02.08 M-E 350.C. 7.3.1/8 Indemnité
23. BRAILOIU, Constantin, Prof. 1952.02.27 350.A. 2.3.1/2 Correspondance adressée à Mme H. Hausmann
24. BRAILOIU, Constantin, Prof. 1952.03.03 E-M 350.C. 7.2.1/4 Correspondance adressée à M. Dominjoud
25. BRAILOIU, Constantin, Prof. 1952.03.04 E-M 350.C. 7.2.1/4 Correspondance adressée à M. Dominjoud
26. BRAILOIU, Constantin, Prof. 1952.03.14 E-M 350.C. 7.3.1/12
27. BRAILOIU, Constantin, Prof. 1952.03.18 E-M 350.C. 7.2.1/4 Correspondance adressée à M. Dominjoud
28. BRAILOIU, Constantin, Prof. 1952.03.25 E-M 350.C. 7.2.1/4 Correspondance adressée à M. Dominjoud
29. BRAILOIU, Constantin, Prof. 1952.03.31 E-M 350.C. 7.2.1/4 Correspondance adressée à M. Dominjoud
30. BRAILOIU, Constantin, Prof. 1952.04.01 E-M 350.C. 7.2.1/4 Correspondance adressée à M. Dominjoud
31. BRAILOIU, Constantin, Prof. 1952.04.10 E-M 350.C. 7.2.1/4 Correspondance adressée à M. Dominjoud
32. BRAILOIU, Constantin, Prof. 1952.04.15 E-M 350.C. 7.2.1/4 Correspondance adressée à M. Dominjoud
33. BRAILOIU, Constantin, Prof. 1952.04.17 E-M 350.C. 7.2.1/4 Correspondance adressée à M. Dominjoud

¹ Sunt notate în ordine, corespondentul, localizarea, funcția, nr. document, remarci

34. BRAILOIU, Constantin, Prof. 1952.05.01 E-M 350.C. 7.2.1/4 Correspondance adressée à M. Dominjoud
35. BRAILOIU, Constantin, Prof. 1952.05.09 E-M 350.C. 7.2.1/4 Correspondance adressée à M. Dominjoud
36. BRAILOIU, Constantin, Prof. 1952.05.27 E-M 350.C. 7.2.1/4 Correspondance adressée à M. Dominjoud
37. BRAILOIU, Constantin, Prof. 1952.06.03 E-M 350.C. 7.2.1/4 Correspondance adressée à M. Dominjoud
38. BRAILOIU, Constantin, Prof. 1952.06.13 E-M 350.C. 7.2.1/4 Correspondance adressée à M. Dominjoud
39. BRAILOIU, Constantin, Prof. 1952.11.21 E-M 350.C. 7.3.1/12
40. BRAILOIU, Constantin, Prof. 1952.12.01 E-M 350.C. 7.2.1/4 Correspondance adressée à M. Dominjoud
41. BRAILOIU, Constantin, Prof. 1952.12.02 M-E 350.C. 7.3.1/12
42. BRAILOIU, Constantin, Prof. 1952.12.03 E-M 350.C. 7.3.1/12
43. BRAILOIU, Constantin, Prof. 1952.12.12 M-E 350.C. 7.3.1/12
44. BRAILOIU, Constantin, Prof. 1952.12.12 M-E 350.C. 7.3.1/2 Archives internationales de Musique populaire
45. BRAILOIU, Constantin, Prof. 1952.12.19 E-M 350.C. 7.3.1/12
46. BRAILOIU, Constantin, Prof. 1952.12.19 M-E 350.C. 7.3.1/12
47. BRAILOIU, Constantin, Prof. 1952.12.19 M-E 350.C. 7.3.1/2 Archives internationales de Musiquedpopulaire
48. BRAILOIU, Constantin, Prof. 1952.12.20 E-M 350.C. 7.3.1/12
49. BRAILOIU, Constantin, Prof. 1952.12.27 E-M 350.C. 7.3.1/12
50. BRAILOIU, Constantin, Prof. Archives internationales de Musique populaire 1950.11.03 M-E 350.A. 1.1.2.1/24
51. BRAILOIU, Constantin, Prof. Archives internationales de Musique populaire 1950.12.24 E-M 350.A. 1.1.2.1/20 Correspondance multiple
52. BRAILOIU, Constantin, Prof. Archives internationales de Musique populaire 1951.02.17 E-M 350.A. 1.1.2.1/25
53. BRAILOIU, Constantin, Prof. France, Paris 1947.08.10 E-M 350.C. 7.3.1/12
54. BRAILOIU, Constantin, Prof. France, Paris 1948.06.01 E-M 350.C. 7.3.1/12
55. BRAILOIU, Constantin, Prof. France, Paris 1948.06.01 E-M 350.C. 7.3.1/12
56. BRAILOIU, Constantin, Prof. France, Paris 1948.12.09 M-E 350.A. 1.1.2.1/11 Correspondance multiple, 2 lettres
57. BRAILOIU, Constantin, Prof. France, Paris 1948.12.31 M-E 350.C. 7.3.1/8 Télégramme
58. BRAILOIU, Constantin, Prof. France, Paris 1951.03.08 E-M 350.D. 3.2/25 Original dans 350.A. 2.1.2/6
59. BRAILOIU, Constantin, Prof. France, Paris 1952.03.24 M-E 350.C. 7.3.1/5 Archives internationales de Musique populaire
60. BRAILOIU, Constantin, Prof. France, Paris 1952.06.11 350.C. 7.3.1/2 Archives internationales de Musique populaire. Correspondance expédiée par M. Dominjoud
61. BRAILOIU, Constantin, Prof. France, Paris 1952.06.16 350.C. 7.3.1/2 Archives internationales de Musique populaire. Correspondance expédiée par M. Dominjoud
62. BRAILOIU, Constantin, Prof. France, Paris 1952.12.15 350.C. 7.3.1/2 Archives internationales de Musique populaire. Correspondance expédiée par M. Dominjoud
63. BRAILOIU, Constantin, Prof. France, Paris 1952.12.24 E-M 350.A. 2.3.1/1 Correspondance multiple, 21 lettres
64. BRAILOIU, Constantin, Prof. France, Paris Archives internationales de Musique populaire 1949.08.29 M-E 350.A. 1.1.2.1/15 Correspondance multiple, 9 lettres
65. BRAILOIU, Constantin, Prof. France, Paris Archives internationales de Musique populaire 1951.12.15 E-M 350.A. 1.1.2.1/25 Correspondance multiple
66. BRAILOIU, Constantin, Prof. Spécialiste du folklore musical 280 1946.10.31 M-E 350.A. 1.1.2.2/19
67. BRAILOIU, Constantin, Prof. Suisse, Genève 1944.02.19 M-E 350.C. 7.3.1/3 Archives internationales de Musique populaire
68. BRAILOIU, Constantin, Prof. Suisse, Genève 1944.03.03 M-E 350.C. 7.3.1/8
69. BRAILOIU, Constantin, Prof. Suisse, Genève 1945.11.19 M-E 350.C. 7.2.1/2

70. BRAILOIU, Constantin, Prof. Suisse, Genève 1946.08.23 M-E 350.C. 7.3.1/12
71. BRAILOIU, Constantin, Prof. Suisse, Genève Archives internationales de Musique populaire. Conseiller technique 1945.08.06 M-E 350.C. 7.2.1/2
72. BRAILOIU, Constantin, Prof. Suisse, Genève Archives internationales de Musique populaire. Conseiller technique 1947.07.28 M-E 350.A. 1.1.2.1/6 Correspondance multiple, 2 lettres
73. BRAILOIU, Constantin, Prof. Suisse, Genève Spécialiste du folklore musical 16 1944.01.26 M-E 350.A. 1.1.2.2/15
74. BRAILOIU, Constantin, Prof. Suisse, Genève Spécialiste du folklore musical 1944.10.07 M-E 350.A. 1.1.2.3/16
75. BRAILOIU, Constantin, Prof. Suisse, Genève Spécialiste du folklore musical 226 1946.08.23 M-E 350.A. 1.1.2.2/19
76. BRAILOIU, Constantin, Prof. Suisse, Genève Spécialiste du folklore musical 304 1944.10.07 M-E 350.A. 1.1.2.2/16
77. BRAILOIU, Constantin, Prof. Suisse, Genève Spécialiste du folklore musical 57 1944.02.19 M-E 350.A. 1.1.2.2/15
78. BRAILOIU, Constantin, Prof. Suisse, Genève Spécialiste du folklore musical 73 1944.02.28 M-E 350.A. 1.1.2.2/15
79. JORGULESCO, N. Roumanie, Bucarest Institut médico-légal (Bucarest) 95 1944.02.29 E-L 350.A. 1.1.2.5/47
80. LENGHEL, Al. V., Dr Roumanie, Cluj Laboratoire d'Hygiène (Cluj). Assistant 190 1927.05.12 L-E 350.A. 1.1.2.4/10
81. MANUILA, Alexandre, Dr France, Paris 1946.08.25 E-L 350.A. 1.1.2.5/50
82. MANUILA, Alexandre, Dr Suisse, Berne 144 ter 1944.09.15 E-L 350.A. 1.1.2.5/48
83. MANUILA, Alexandre, Dr Suisse, Berne 158 1944.01.06 E-L 350.A. 1.1.2.5/48
84. MANUILA, Alexandre, Dr Suisse, Genève Organisation mondiale de la Santé (Genève) 118 1948.12.06 E- 350.A. 1.1.1.4/14
85. MANUILA, Al. Suisse, Genève 124 1949.01.24 E- 350.A. 1.1.1.4/14
86. MINOVICI, Nicolas., Prof. Roumanie, Bucarest 193 1937.12.24 E-L 350.A. 1.1.2.5/34
87. MINOVICI, Nicolas., Prof. Roumanie, Bucarest Institut médico-légal (Bucarest) 101 1937.07.03 L-E 350.A. 1.1.2.4/28
88. MINOVICI, Nicolas., Prof. Roumanie, Bucarest Institut médico-légal (Bucarest) 112 1937.07.10 L-E 350.A. 1.1.2.4/28
89. MINOVICI, Nicolas., Prof. Roumanie, Bucarest Institut médico-légal (Bucarest) 136 1937.10.15 L-E 350.A. 1.1.2.4/28
90. MINOVICI, Nicolas., Prof. Roumanie, Bucarest Institut médico-légal (Bucarest) 181 1937.11.01 L-E 350.A. 1.1.2.4/28
91. MINOVICI, Nicolas., Prof. Roumanie, Bucarest Institut médico-légal (Bucarest) 181 1939.07.24 L-E 350.A. 1.1.2.4/30
92. MINOVICI, Nicolas., Prof. Roumanie, Bucarest Institut médico-légal (Bucarest) 24 1938.01.27 L-E 350.A. 1.1.2.4/28
93. MINOVICI, Nicolas., Prof. Roumanie, Bucarest Institut médico-légal (Bucarest) 254 1936.10.20 L-E 350.A. 1.1.2.4/27
94. MINOVICI, Nicolas., Prof. Roumanie, Bucarest Institut médico-légal (Bucarest) 303 1932.10.01 L-E 350.A. 1.1.2.4/21
95. MINOVICI, Nicolas., Prof. Roumanie, Bucarest Institut médico-légal (Bucarest) 54 1937.04.15 L-E 350.A. 1.1.2.4/28
96. MINOVICI, Nicolas., Prof. Roumanie, Bucarest Institut médico-légal (Bucarest) 63 1937.05.08 L-E 350.A. 1.1.2.4/28
97. MINOVICI, Nicolas., Prof. Roumanie, Bucarest Institut médico-légal (Bucarest) 74 1938.03.16 L-E 350.A. 1.1.2.4/29
98. MINOVICI, Nicolas., Prof. Roumanie, Bucarest Institut médico-légal (Bucarest) 95 1937.06.12 L-E 350.A. 1.1.2.4/28
99. MINOVICI, Nicolas., Prof. Roumanie, Bucarest Societatea de Salvare 216 1940.05.19 E-L 350.A. 1.1.2.5/42
100. MINOVICI, Nicolas., Prof. Roumanie, Bucarest Societatea de Salvare 226 1939.08.25 E-L 350.A. 1.1.2.5/39
101. MINOVICI, Nicolas., Prof. Roumanie, Bucarest Societatea de Salvare 228 1939.01.12 E-L 350.A. 1.1.2.5/39

102. MINOVICI, Nicolas., Prof. Roumanie, Bucarest XVIIe Congrès international d'Anthropologie et d'Archéologie préhistorique (Bucarest). Secrétaire 228 1937.01.04 E-L 350.A. 1.1.2.5/34
103. MINOVICI, Nicolas., Prof. Roumanie, Bucarest XVIIe Congrès international d'Anthropologie et d'Archéologie préhistorique (Bucarest). Secrétaire 227 1937.08.23 E-L 350.A. 1.1.2.5/34
104. MINOVICI, Nicolas., Prof. Roumanie, Bucarest XVIIe Congrès international d'Anthropologie et d'Archéologie préhistorique (Bucarest). Secrétaire 229 1937.04.21 E-L 350.A. 1.1.2.5/34
105. MOLDAVAN, Dr Roumanie, Cluj Institut d'Hygiène et d'Hygiène sociale (Cluj). Directeur 1935.12.16 350.A. 1.1.1.4/10 Correspondance adressée à Bégouën
106. MOLDAVAN, Dr Roumanie, Cluj Institut d'Hygiène et d'Hygiène sociale (Cluj). Directeur 348 1935.12.04 L-E 350.A. 1.1.2.4/26
107. MOROSAN, Nicolas, Prof. 179 1939.07.24 L-E 350.A. 1.1.2.4/30
108. MOROSAN, Nicolas, Prof. France, Paris 237 1931.08.15 E-L 350.A. 1.1.2.5/15
109. MOROSAN, Nicolas, Prof. Roumanie, Chisinau 198 1937.11.16 L-E 350.A. 1.1.2.4/28
110. MOROSAN, Nicolas, Prof. Roumanie, Chisinau 213 1936.07.06 L-E 350.A. 1.1.2.4/27
111. MOROSAN, Nicolas, Prof. Roumanie, Chisinau 230 1936.08.04 L-E 350.A. 1.1.2.4/27
112. MOROSAN, Nicolas, Prof. Roumanie, Chisinau 349 1935.12.04 L-E 350.A. 1.1.2.4/26
113. MOROSAN, Nicolas, Prof. Roumanie, Chisinau Professeur 1935.12.22 E- 350.A. 1.1.1.4/10
114. MOROSAN, Nicolas, Prof. Roumanie, Chisinau Professeur 205 1936.07.02 E-L 350.A. 1.1.2.5/31
115. NECRASOV, C. Olga (NEERASOV) Roumanie, Jassy Université (Jassy). Laboratoire de Morphologie animale. Assistante 187 1939.08.03 L-E 350.A. 1.1.2.4/30
116. NECRASOV, C. Olga Roumanie, Jassy Université (Jassy). Laboratoire de Morphologie animale. Assistante 191 1937.11.09 L-E 350.A. 1.1.2.4/28
117. NECRASOV, C. Olga Roumanie, Jassy Université (Jassy). Laboratoire de Morphologie animale. Assistante 248 1939.10.23 E-L 350.A. 1.1.2.5/39
118. NECRASOV, C. Olga Roumanie, Jassy Université (Jassy). Laboratoire de Morphologie animale. Assistante 248 1939.12.20 L-E 350.A. 1.1.2.4/31
119. NECRASOV, C. Olga Roumanie, Jassy Université (Jassy). Laboratoire de Morphologie animale. Assistante 251 1939.07.24 E-L 350.A. 1.1.2.5/39
120. NECRASOV, Olga Roumanie, Jassy Université (Jassy). Laboratoire de Morphologie et Anthropologie 181 1937.11.16 E-L 350.A. 1.1.2.5/33
121. PAPILIAN, Victor, Prof. Roumanie, Cluj Institut d'Anatomie descriptive et topographique (Cluj) 190 1938.08.23 L-E 350.A. 1.1.2.4/29
122. PAPILIAN, Victor, Prof. Roumanie, Cluj Institut d'Anatomie descriptive et topographique (Cluj) 89 1938.00.00 E-L 350.A. 1.1.2.5/36
123. PAPILIAN, Victor, Prof. Roumanie, Cluj Institut d'Anatomie descriptive et topographique (Cluj) 91 1938.09.11 E-L 350.A. 1.1.2.5/36
124. PAPILIAN, Victor, Prof. Roumanie, Cluj Institut d'Anatomie descriptive et topographique (Cluj) 92 1938.00.00 E-L 350.A. 1.1.2.5/36
125. SIMIONESCU, Joan, Prof. Roumanie, Jassy Université (Jassy). Laboratoire de Géologie et Paléontologie. Professeur 92 1930.06.00 E-L 350.A. 1.1.2.5/12
126. SIMIONESCU, Joan, Prof. Roumanie, Jassy Université (Jassy). Professeur 253 1931.05.30 L-E 350.A. 1.1.2.4/18
127. VASILIU, Théodor, Dr Roumanie, Bucarest Institut médico-légal (Bucarest). Sous-directeur 202 1938.00.00 E-L 350.A. 1.1.2.5/37
128. VASILIU, Théodor, Dr Roumanie, Bucarest Institut médico-légal (Bucarest). Sous-directeur 204 1938.00.00 E-L 350.A. 1.1.2.5/37
129. VLADESCO-RACOASSA, G. Roumanie, Bucarest 217 1928.12.25 E-L 350.A. 1.1.2.5/8
130. VLADESCO-RACOASSA, G. Roumanie, Bucarest Journal *Jurnalul* . Rédacteur 356 1939.10.23 E-L 350.A. 1.1.2.5/40
131. VINO, R. Roumanie, Cluj Séminaire d'Ethnographie et de Folklore 75 1928.06.15 M-E 350.B. 1/17
132. VUIA, Romulus Roumanie, Cluj Université (Cluj). Séminaire d'Ethnographie et Folklore 1928.06.10 E- 350.A. 1.1.2.1/2
133. VUIA, Romulus Roumanie, Cluj Université (Cluj). Séminaire d'Ethnographie et Folklore 1928.06.17 E- 350.A. 1.1.2.1/2

Corespondență cu doctoranzii lui în antropologie, de naționalitate română

1. DONICI, Alex 168 1923.01.13 M-E 350.A. 1.1.2.2/1
2. DONICI, Alex 315 1932.10.08 L-E 350.A. 1.1.2.4/21
3. DONICI, Alex 60 1932.08.15 E-L 350.A. 1.1.2.5/19
4. DONICI, Alex Autriche, Vienne 150 1929.08.18 E-L 350.A. 1.1.2.5/9
5. DONICI, Alex France, Ardèche 146 1932.04.02 E-L 350.A. 1.1.2.5/18
6. DONICI, Alex France, Candrot 256 bis 1933.08.31 E-L 350.A. 1.1.2.5/21
7. DONICI, Alex France, Caudrot 254 1933.08.21 E-L 350.A. 1.1.2.5/21
8. DONICI, Alex France, Caudrot 305 1934.09.10 E-L 350.A. 1.1.2.5/25
9. DONICI, Alex France, La Voulte 243 1931.08.20 E-L 350.A. 1.1.2.5/15
10. DONICI, Alex France, Langon 280 1933.09.19 E-L 350.A. 1.1.2.5/21
11. DONICI, Alex France, Mortcerf 75 1932.09.02 E-L 350.A. 1.1.2.5/19
12. DONICI, Alex France, Paris 133 1929.07.27 E-L 350.A. 1.1.2.5/9
13. DONICI, Alex France, Remoulins 103 1933.04.08 E-L 350.A. 1.1.2.5/20
14. DONICI, Alex France, Royat 306 1930.08.20 E-L 350.A. 1.1.2.5/13
15. DONICI, Alex France, Royat 310 1930.08.26 E-L 350.A. 1.1.2.5/13
16. DONICI, Alex France, Sedan 236 1933.08.03 E-L 350.A. 1.1.2.5/21
17. DONICI, Alex France, Vienne 162 a 1928.08.19 E-L 350.A. 1.1.2.5/8
18. DONICI, Alex Roumanie, Chisinau 1927.08.09 E- 350.A. 1.1.1.4/18
19. DONICI, Alex Roumanie, Chisinau 1927.08.17 E- 350.A. 1.1.1.4/18
20. DONICI, Alex Roumanie, Chisinau 289 1935.09.21 E-L 350.A. 1.1.2.5/28
21. DONICI, Alex Suisse, Axenstein 141 1929.08.07 E-L 350.A. 1.1.2.5/9
22. DONICI, Alex Suisse, Genève 116 1936.04.08 E-L 350.A. 1.1.2.5/30
23. DONICI, Alex Suisse, Genève 126 1929.07.17 E-L 350.A. 1.1.2.5/9
24. DONICI, Alex Suisse, Genève 133 1932.03.24 E-L 350.A. 1.1.2.5/17
25. DONICI, Alex Suisse, Genève 137 1929.08.02 E-L 350.A. 1.1.2.5/9
26. DONICI, Alex Suisse, Genève 142 1929.08.05 E-L 350.A. 1.1.2.5/9
27. DONICI, Alex Suisse, Genève 146 1929.08.10 E-L 350.A. 1.1.2.5/9
28. DONICI, Alex Suisse, Genève 173 1929.10.14 M-E 350.A. 1.1.2.1/3
29. DONICI, Alex Suisse, Genève 20 a 1930.04.15 E-L 350.A. 1.1.2.5/11
30. DONICI, Alex Suisse, Genève 210 1933.07.13 E-L 350.A. 1.1.2.5/21
31. DONICI, Alex Suisse, Genève 219 1931.07.23 E-L 350.A. 1.1.2.5/15
32. DONICI, Alex Suisse, Genève 245 1935.08.03 E-L 350.A. 1.1.2.5/28
33. DONICI, Alex Suisse, Genève 270 1934.07.25 E-L 350.A. 1.1.2.5/24
34. DONICI, Alex Suisse, Genève 276 1930.07.28 L-E 350.A. 1.1.2.5/13
35. DONICI, Alex Suisse, Genève 279 1930.07.31 L-E 350.A. 1.1.2.5/13
36. DONICI, Alex Suisse, Genève 291 1931.10.01 E-L 350.A. 1.1.2.5/16
37. DONICI, Alex Suisse, Genève 319 1930.09.01 E-L 350.A. 1.1.2.5/13
38. DONICI, Alex Suisse, Genève 369 1936.12.09 E-L 350.A. 1.1.2.5/32
39. DONICI, Alex Suisse, Genève 91 1931.04.01 E-L 350.A. 1.1.2.5/14
40. DONICI, Alex Suisse, Genève Étudiant roumain 47 1925.02.17 L-E 350.A. 1.1.2.4/6
41. DONICI, Alex Suisse, Genève Laboratoire d'Anthropologie (Genève). Assistant 1935.07.15 L-E 350.A. 1.1.2.4/26
42. GRINTZESCO, Suzanne Roumanie, Bucarest 398 1932.12.19 L-E 350.A. 1.1.2.4/21
43. GRINTZESCO, Suzanne Roumanie, Bucarest 68 1933.03.07 L-E 350.A. 1.1.2.4/22
44. GRINTZESCO, Suzanne Suisse, Genève Étudiante 249 1929.07.03 L-E 350.A. 1.1.2.4/14
45. GRINTZESCO, Suzanne 58 1931.08.13 E-L 350.A. 1.1.2.5/19

Corespondență cu oameni de cultură români, oameni politici români, reprezentanți ai unor importante instituții românești din țară sau din Europa

1. Amitiés helvético-roumaines (association) Suisse, Genève 277 1931.09.21 E-L 350.A. 1.1.2.5/15
2. ANDRIEȘESCU, I., Dr Roumanie, Bucarest 1936.00.00 E- 350.A. 1.1.1.4/10 Télégramme
3. ANDRIEȘESCU, I., Dr Roumanie, Bucarest 347 1935.12.04 L-E 350.A. 1.1.2.4/26
4. ANDRIEȘESCU, I., Dr Roumanie, Bucarest Université (Bucarest). Faculté des Lettres. Professeur 1936.01.16 E- 350.A. 1.1.1.4/10
5. ANTIPA, Grégoire Académie roumaine (Bucarest) 68 1924.02.29 L-E 350.A. 1.1.2.4/4

6. ARAPU, R. France, Paris Journal Le Matin . Rédacteur 264 1906.02.07 E- 350.A. 1.1.1.4/2
7. BADULESCU, Colonel Roumanie, Bucarest Office national d'Éducation physique (Bucarest). Directeur 108 1932.03.16 L-E 350.A. 1.1.2.4/20
8. BADULESCU, Colonel Roumanie, Bucarest Office national d'Éducation physique (Bucarest). Directeur 116 1932.03.08 E-L 350.A. 1.1.2.5/17
9. BADULESCU, Colonel Roumanie, Bucarest Office national d'Éducation physique (Bucarest). Directeur 147 1932.04.15 L-E 350.A. 1.1.2.4/20
10. BADULESCU, Colonel Roumanie, Bucarest Office national d'Éducation physique (Bucarest). Directeur 193 1932.05.06 E-L 350.A. 1.1.2.5/18
11. BADULESCU, Colonel Roumanie, Bucarest Office national d'Éducation physique (Bucarest). Directeur 197 1932.05.23 L-E 350.A. 1.1.2.4/21
12. BADULESCU, Colonel Roumanie, Bucarest Office national d'Éducation physique (Bucarest). Directeur 229 1932.06.03 E-L 350.A. 1.1.2.5/18
13. BADULESCU, Colonel Roumanie, Bucarest Office national d'Éducation physique (Bucarest). Directeur 259 1932.06.30 L-E 350.A. 1.1.2.4/21
14. BIBESCO, Georges, Prince Institut de France. Membre associé 0000.00.00 E- 350.A. 1.1.1.4/9
15. BOERESCO Suisse, Berne Ministre (Roumanie) 169 1930.10.30 E-L 350.A. 1.1.2.5/12
16. BOERESCO Suisse, Berne Ministre (Roumanie) 173 a 1930.11.01 E-L 350.A. 1.1.2.5/13
17. BOERESCO Suisse, Berne Ministre (Roumanie) 370 1930.10.28 L-E 350.A. 1.1.2.4/17
18. BUTTICAZ, Émile Suisse, Lausanne Société vaudoise des Baux-Arts 176 1943.09.22 M-E 350.A. 1.1.2.2/14
19. BUTTICAZ, Émile Suisse, Lausanne Société vaudoise des Baux-Arts 1943.09.20 E-M 350.A. 1.1.2.3/14
20. CHAPPUIS, P. A., Dr Roumanie, Cluj Institut de Spéléologie 251 1932.06.24 L-E 350.A. 1.1.2.4/21
21. CIUNTU, Ed. Italie, Florence Secrétariat de Roumanie. Directeur 160 1929.10.17 E-M 350.A. 1.1.2.1/3
22. CIUNTU, Ed. Suisse, Genève Secrétariat de Roumanie. Directeur 174 1929.10.14 M-E 350.A. 1.1.2.1/3
23. CIUNTU, Ed. Suisse, Genève Secrétariat de Roumanie. Directeur 183 1929.10.22 M-E 350.A. 1.1.2.1/3
24. CIUNTU, Ed. Suisse, Genève Secrétariat de Roumanie. Directeur 217 1929.11.16 M-E 350.A. 1.1.2.1/3
25. CIUNTU, Ed. Suisse, Genève Société des Nations. Légation de Roumanie 216 1932.05.26 E-L 350.A. 1.1.2.5/18
26. COMNÈNE, N. P. Légation de Roumanie. Ministre 128 1926.03.20 L-E 350.A. 1.1.2.4/8
27. COMNÈNE, N. P. Légation de Roumanie. Ministre 153 1926.04.19 L-E 350.A. 1.1.2.4/8
28. COMNÈNE, N. P. Légation de Roumanie. Ministre 177 1924.06.21 L-E 350.A. 1.1.2.4/4
29. COMNÈNE, N. P. Légation de Roumanie. Ministre 183 1925.04.29 L-E 350.A. 1.1.2.4/6
30. COMNÈNE, N. P. Légation de Roumanie. Ministre 207 1925.05.12 L-E 350.A. 1.1.2.4/7
31. COMNÈNE, N. P. Légation de Roumanie. Ministre 52 1925.02.19 L-E 350.A. 1.1.2.4/6
32. COMNÈNE, N. P. Légation de Roumanie. Ministre 54 1924.02.19 L-E 350.A. 1.1.2.4/4
33. COMNÈNE, N. P. Légation de Roumanie. Ministre 56 1925.02.25 L-E 350.A. 1.1.2.4/6
34. COMNÈNE, N. P. Légation de Roumanie. Ministre 58 1924.02.22 L-E 350.A. 1.1.2.4/4
35. COMNÈNE, N. P. Légation de Roumanie. Ministre 58 1925.02.27 L-E 350.A. 1.1.2.4/6
36. COMNÈNE, N. P. Légation de Roumanie. Ministre 59 1924.02.26 L-E 350.A. 1.1.2.4/4
37. COMNÈNE, N. P. Légation de Roumanie. Ministre 64 1925.02.28 L-E 350.A. 1.1.2.4/6
38. COMNÈNE, N. P. Légation de Roumanie. Ministre 66 1924.02.28 L-E 350.A. 1.1.2.4/4
39. COMNÈNE, N. P. Légation de Roumanie. Ministre 91 1926.02.16 L-E 350.A. 1.1.2.4/8
40. COMNÈNE, N. P. Légation de Roumanie. Ministre 99 1924.03.25 L-E 350.A. 1.1.2.4/4
41. COMNÈNE, N. P. Suisse, Berne Légation de Roumanie. Ministre 155 1924.04.19 E- 350.A. 1.1.1.4/7
42. COMNÈNE, N. P. Suisse, Berne Légation de Roumanie. Ministre 180 1926.05.22 L-E 350.A. 1.1.2.4/8
43. COMNÈNE, N. P. Suisse, Berne Légation de Roumanie. Ministre 21 1925.01.29 L-E 350.A. 1.1.2.4/6
44. COMNÈNE, N. P. Suisse, Berne Légation de Roumanie. Ministre 31 1926.02.08 E-L 350.A. 1.1.2.5/2

45. COMNÈNE, N. P. Suisse, Berne Légation de Roumanie. Ministre 83 1926.02.11 L-E 350.A. 1.1.2.4/8
46. COMNÈNE, N. P. Suisse, Berne Légation de Roumanie. Ministre 85 1926.02.15 L-E 350.A. 1.1.2.4/8
47. Conférence de la Paix (Paris) France, Paris Secrétaire 86 1919.03.31 E- 350.A. 1.1.1.4/3
48. CONSTANTIN, André, Colonel 286 1932.08.08 L-E 350.A. 1.1.2.4/21
49. CONSTANTIN, André, Colonel 230 1932.11.04 M-E 350.A. 1.1.2.2/5
50. CONSTANTIN, André, Colonel 281 1934.08.01 E-L 350.A. 1.1.2.5/24 Faire-part de décès
51. CONSTANTIN, André, Colonel 309 1932.10.05 L-E 350.A. 1.1.2.4/21
52. CONSTANTIN, André, Colonel 319 1932.10.08 L-E 350.A. 1.1.2.4/21
53. CONSTANTIN, André, Colonel 322 1932.10.11 L-E 350.A. 1.1.2.4/2
54. CONSTANTIN, André, Colonel 334 1932.10.24 L-E 350.A. 1.1.2.4/21
55. CONSTANTIN, André, Colonel 42 1932.02.03 L-E 350.A. 1.1.2.4/20
56. CONSTANTIN, André, Colonel 513 1931.12.05 L-E 350.A. 1.1.2.4/19
57. CONSTANTIN, André, Colonel France, Lay St-Christophe 88 1932.09.23 E-L 350.A. 1.1.2.5/19
58. CONSTANTIN, André, Colonel France, Lyon Société de Géographie (Lyon) 56 1932.08.11 E-L 350.A. 1.1.2.5/19
59. CONSTANTIN, André, Colonel France, Nancy 6 1934.01.01 E-L 350.A. 1.1.2.5/23
60. CONSTANTIN, André, Colonel France, St-Gingolph 107 1930.07.20 E-L 350.A. 1.1.2.5/12
61. CONSTANTIN, André, Colonel France, St-Gingolph 301 1930.07.22 L-E 350.A. 1.1.2.4/17
62. CONSTANTIN, André, Colonel France, Villeurbanne 129 1932.10.21 E-L 350.A. 1.1.2.5/19
63. CONSTANTIN, André, Colonel France, Villeurbanne 134 1932.10.27 E-L 350.A. 1.1.2.5/19
64. CONSTANTIN, André, Colonel France, Villeurbanne 178 1930.05.21 L-E 350.A. 1.1.2.4/16
65. CONSTANTIN, André, Colonel France, Villeurbanne 179 1930.11.09 E-L 350.A. 1.1.2.5/13
66. CONSTANTIN, André, Colonel France, Villeurbanne 1933.09.05 E- 350.A. 1.1.1.4/19
67. CONSTANTIN, André, Colonel France, Villeurbanne 196 1933.07.05 E-L 350.A. 1.1.2.5/21
68. CONSTANTIN, André, Colonel France, Villeurbanne 26 1932.07.22 E-L 350.A. 1.1.2.5/18
69. CONSTANTIN, André, Colonel France, Villeurbanne 347 1931.11.10 E-L 350.A. 1.1.2.5/16
70. CONSTANTIN, André, Colonel France, Villeurbanne 361 1933.11.23 E-L 350.A. 1.1.2.5/22
71. CONSTANTIN, André, Colonel France, Villeurbanne 369 1931.09.02 L-E 350.A. 1.1.2.4/19
72. CONSTANTIN, André, Colonel France, Villeurbanne 39 a 1930.05.19 E-L 350.A. 1.1.2.5/12
73. CONSTANTIN, André, Colonel France, Villeurbanne 395 1930.11.13 L-E 350.A. 1.1.2.4/17
74. CONSTANTIN, André, Colonel France, Villeurbanne 60 1932.02.04 E-L 350.A. 1.1.2.5/17
75. CONSTANTIN, André, Colonel France, Villeurbanne 63 1932.02.06 E-L 350.A. 1.1.2.5/17
76. CONSTANTIN, André, Colonel France, Villeurbanne 82 1932.02.15 E-L 350.A. 1.1.2.5/17
77. CONSTANTIN, André, Colonel France, Villeurbanne Société de Géographie (Lyon) 113 1932.10.09 E-L 350.A. 1.1.2.5/19
78. CONSTANTIN, André, Colonel France, Villeurbanne Société de Géographie (Lyon) 142 1932.11.03 E-L 350.A. 1.1.2.5/19
79. DE WECK, René Roumanie Légation de Suisse. Ministre 75 1938.03.16 L-E 350.A. 1.1.2.4/29
80. DE WERTZ, R. Roumanie, Bucarest Légation de Suisse 210 1938.03.11 E-L 350.A. 1.1.2.5/37
81. DOVAZ, René 47 1936.02.03 L-E 350.A. 1.1.2.4/27
82. DOVAZ, René Suisse, Genève 113 1936.03.17 L-E 350.A. 1.1.2.4/27
83. DOVAZ, René Suisse, Genève 2 1934.01.03 L-E 350.A. 1.1.2.4/24
84. DOVAZ, René Suisse, Genève 274 1936.11.07 L-E 350.A. 1.1.2.4/27
85. DOVAZ, René Suisse, Genève 41 1936.01.27 L-E 350.A. 1.1.2.4/27
86. DOVAZ, René Suisse, Genève 52 1936.02.05 L-E 350.A. 1.1.2.4/27
87. DOVAZ, René Suisse, Genève 62 1935.02.18 L-E 350.A. 1.1.2.4/26
88. DOVAZ, René Suisse, Genève Association En plein Air. Président 112 1943.11.18 E-L 350.A. 1.1.2.5/44
89. DOVAZ, René Suisse, Genève Association En plein Air. Président 54 1945.01.31 E-L 350.A. 1.1.2.5/47
90. DOVAZ, René Suisse, Genève La Radio (Genève) 110 1940.09.07 E-L 350.A. 1.1.2.5/41
91. DOVAZ, René Suisse, Genève Radio-Genève 17 1937.02.11 L-E 350.A. 1.1.2.4/28
92. DOVAZ, René Suisse, Genève Société des Émissions Radio-Genève 296 1935.11.15 L-E 350.A. 1.1.2.4/26
93. DOVAZ, René Suisse, Genève Société des Émissions Radio-Genève 40 1936.02.04 E-L 350.A. 1.1.2.5/30

94. DOVAZ, René Suisse, Genève Société des Émissions Radio-Genève. Causerie scientifiques 345 1934.10.29 E-L 350.A. 1.1.2.5/25
95. DOVAZ, René Suisse, Genève Société des Émissions Radio-Genève. Causerie scientifiques 351 1935.11.05 E-L 350.A. 1.1.2.5/29
96. DOVAZ, René Suisse, Genève Société des Émissions Radio-Genève. Causerie scientifiques 370 1935.11.14 E-L 350.A. 1.1.2.5/29
97. DOVAZ, René Suisse, Genève Société des Émissions Radio-Genève. Causerie scientifiques 59 1935.02.02 E-L 350.A. 1.1.2.5/26
98. DOVAZ, René Suisse, Genève Société des Émissions Radio-Genève. Causerie scientifiques 75 1935.02.14 E-L 350.A. 1.1.2.5/26
99. DOVAZ, René Suisse, Genève Société des Émissions Radio-Genève. Causerie scientifiques 87 1935.02.25 E-L 350.A. 1.1.2.5/26
100. DOVAZ, René Suisse, Genève Société des Émissions Radio-Genève. Directeur 101 1946.04.12 M-E 350.A. 1.1.2.2/19
101. DOVAZ, René Suisse, Genève Société des Émissions Radio-Genève. Directeur 15 1945.01.16 M-E 350.A. 1.1.2.2/17
102. DOVAZ, René Suisse, Genève Société des Émissions Radio-Genève. Directeur 1944.03.08 E-M 350.C. 7.2.1/1 Archives internationales de Musique populaire
103. DOVAZ, René Suisse, Genève Société des Émissions Radio-Genève. Directeur 1945.02.06 E-M 350.C. 7.2.1/2
104. DOVAZ, René Suisse, Genève Société des Émissions Radio-Genève. Directeur 1945.02.21 M-E 350.C. 7.2.1/2
105. DOVAZ, René Suisse, Genève Société des Émissions Radio-Genève. Directeur 1946.04.06 E-M 350.C. 7.2.1/2
106. DOVAZ, René Suisse, Genève Société des Émissions Radio-Genève. Directeur 1947.12.08 E-M 350.C. 7.2.1/8
107. DOVAZ, René Suisse, Genève Société des Émissions Radio-Genève. Directeur 1947.12.18 E-M 350.C. 7.2.1/8
108. DOVAZ, René Suisse, Genève Société des Émissions Radio-Genève. Directeur 1949.05.05 M-E 350.C. 7.2.1/8
109. DOVAZ, René Suisse, Genève Société des Émissions Radio-Genève. Directeur 1949.05.05 M-E 350.C. 7.2.1/8
110. DOVAZ, René Suisse, Genève Société des Émissions Radio-Genève. Directeur 1949.06.07 M-E 350.C. 7.2.1/8
111. DOVAZ, René Suisse, Genève Société des Émissions Radio-Genève. Directeur 1949.10.28 E-M 350.A. 1.1.2.1/18 Correspondance multiple, 5 lettres
112. DOVAZ, René Suisse, Genève Société des Émissions Radio-Genève. Directeur 1952.03.17 M-E 350.A. 2.3.1/2
113. DOVAZ, René Suisse, Genève Société des Émissions Radio-Genève. Directeur 31 1945.01.24 M-E 350.A. 1.1.2.2/17
114. DOVAZ, René Suisse, Genève Société des Émissions Radio-Genève. Directeur 398 1944.12.23 M-E 350.A. 1.1.2.2/16
115. DOVAZ, René Suisse, Genève Société des Émissions Radio-Genève. Directeur 66 1944.02.19 M-E 350.A. 1.1.2.2/15
116. DOVAZ, René Suisse, Genève Société des Émissions Radio-Genève. Directeur 82 1944.03.04 M-E 350.A. 1.1.2.2/15
117. DOVAZ, René Suisse, Genève Société des Émissions Radio-Genève. Directeur 90 1946.04.05 M-E 350.A. 1.1.2.2/19
118. DOVAZ, René Suisse, Genève Société suisse de Radiodiffusion. Radio-Genève. Directeur 1951.07.11 E-M 350.C. 7.2.1/5
119. DOVAZ, René Suisse, Genève Union pour l'Art social (Genève). Président 137 1936.03.25 L-E 350.A. 1.1.2.4/27
120. DOVAZ, René Suisse, Genève Union pour l'Art social (Genève). Président 99 1936.03.21 E-L 350.A. 1.1.2.5/30
121. DUCA Roumanie, Bucarest Ministre des Affaires étrangères (Roumanie) 180 1925.04.28 L-E 350.A. 1.1.2.4/6
122. DUCA Roumanie, Bucarest Ministre des Affaires étrangères (Roumanie) 246 1925.06.17 L-E 350.A. 1.1.2.4/7

123. DUPRAZ, Prof. 248 1925.06.17 L-E 350.A. 1.1.2.4/7
124. Exposition internationale de l'Enfant (Bucarest) Roumanie, Bucarest 187 1932.05.00 E-L 350.A. 1.1.2.5/18
125. FILIPESCO, Grégoire France, Nice Sénateur (Roumanie) 17 1935.01.15 L-E 350.A. 1.1.2.4/26
126. FILIPESCO, Grégoire France, Paris Sénateur (Roumanie) 16 1935.01.14 L-E 350.A. 1.1.2.4/26
127. FLORENTIN, Lucienne 72 1928.06.12 M-E 350.B. 1/17
128. FREIRE DE ANDRADE, N. M. Suisse, Genève 1949.06.07 M-E 350.C. 7.3.1/4 Archives internationales de Musique populaire
129. GEBLESCO Suisse, Genève Consul de Roumanie 98 1944.03.10 M-E 350.A. 1.1.2.2/15
130. GRINTZESCO, J. Roumanie, Cluj Université (Cluj). Institut de Botanique générale 25 1929.02.07 E-L 350.A. 1.1.2.5/9
131. GRINTZESCO, Prof. Roumanie, Cluj Université (Cluj) 525 1931.12.10 L-E 350.A. 1.1.2.4/19
132. GRINTZESCO, Alice 252 1933.08.19 E-L 350.A. 1.1.2.5/21 Signatures multiples
133. GRINTZESCO, Alice Roumanie 48 1933.02.14 E-L 350.A. 1.1.2.5/20
134. GRINTZESCO, Alice Roumanie, Bucarest 121 1937.03.26 E-L 350.A. 1.1.2.5/33
135. GRINTZESCO, Alice Roumanie, Bucarest 1947.02.07 E-L 350.A. 1.1.2.5/49
136. GRINTZESCO, Alice Roumanie, Bucarest 46 1937.03.19 L-E 350.A. 1.1.2.4/28
137. GRINTZESCO, Alice Roumanie, Bucarest 71 1948.01.01 E- 350.A. 1.1.1.4/13
138. GRINTZESCO, Alice Roumanie, Bucarest Association des Femmes universitaires roumaines (Bucarest). Présidente 115 1937.03.08 E-L 350.A. 1.1.2.5/33
139. GRINTZESCO, Alice Roumanie, Cluj 167 1930.10.29 E-L 350.A. 1.1.2.5/12
140. GRINTZESCO, Alice Roumanie, Cluj 26 1933.01.23 E-L 350.A. 1.1.2.5/20
141. GRINTZESCO, Alice Roumanie, Cluj 291 1933.10.02 E-L 350.A. 1.1.2.5/22
142. GRINTZESCO, Alice Roumanie, Cluj 344 1927.12.31 E-L 350.A. 1.1.2.5/6
143. GRINTZESCO, Alice Roumanie, Cluj 92 1928.05.07 E-L 350.A. 1.1.2.5/7
144. HARALAMB, Jean Légation de Roumanie. Conseiller de Presse 164 1942.10.00 E-L 350.A. 1.1.2.5/46
145. HARALAMB, Jean Suisse, Berne Légation de Roumanie. Conseiller de Presse 107 1943.05.24 M-E 350.A. 1.1.2.2/14
146. HARALAMB, Jean Suisse, Berne Légation de Roumanie. Conseiller de Presse 158 1943.08.04 M-E 350.A. 1.1.2.2/14
147. HARALAMB, Jean Suisse, Berne Légation de Roumanie. Conseiller de Presse 176 1943.00.00 E-L 350.A. 1.1.2.5/45
148. HARALAMB, Jean Suisse, Berne Légation de Roumanie. Conseiller de Presse 179 1943.12.16 E-L 350.A. 1.1.2.5/46
149. HARET Roumanie, Bucarest Ministre de l'Instruction et de la Culture 227 1910.02.15 E- 350.A. 1.1.1.4/2
150. Institut pour l'Étude de l'Histoire universelle (Bucarest) Roumanie, Bucarest Secrétaire 40 1938.02.08 L-E 350.A. 1.1.2.4/29
151. Institut social roumain (Bucarest) Roumanie, Bucarest Président 43 1934.02.02 L-E 350.A. 1.1.2.4/24
152. JANCOULESCO (JANCULESCU) France, Fontenay-aux-Roses École roumaine (Fontenay-aux-Roses). Directeur 93 1926.02.17 L-E 350.A. 1.1.2.4/8
153. JANCOULESCO France, Fontenay-aux-Roses 48 1926.02 E-L 350.A. 1.1.2.5/2 Télégramme
154. JONESCO, Hélène France, Paris 1952.07.21 E-M 350.A. 2.3.1/2
155. JORGA, N., Prof. 123 1924.04.28 L-E 350.A. 1.1.2.4/4
156. JORGA, N., Prof. 267 1925.06.25 L-E 350.A. 1.1.2.4/7
157. JORGA, N., Prof. 431 1931.10.17 L-E 350.A. 1.1.2.4/19
158. JORGA, N., Prof. 55 1924.02.21 L-E 350.A. 1.1.2.4/4
159. JORGA, N., Prof. France, Fontenay-aux-Roses École roumaine (Fontenay-aux-Roses) 157 1924.02.03 E- 350.A. 1.1.1.4/7
160. JORGA, N., Prof. France, Fontenay-aux-Roses École roumaine (Fontenay-aux-Roses) 160 1924.02.10 E- 350.A. 1.1.1.4/7
161. JORGA, N., Prof. France, Fontenay-aux-Roses École roumaine (Fontenay-aux-Roses) 39 1926.02.13 E-L 350.A. 1.1.2.5/2
162. JORGA, N., Prof. France, Fontenay-aux-Roses École roumaine (Fontenay-aux-Roses) 72 1926.02.06 L-E 350.A. 1.1.2.4/8

163. JORGA, N., Prof. France, Fontenay-aux-Roses École roumaine (Fontenay-aux-Roses) 82 1926.02.11 L-E 350.A. 1.1.2.4/8
164. JORGA, N., Prof. France, Fontenay-aux-Roses École roumaine (Fontenay-aux-Roses) 84 1926.02.15 L-E 350.A. 1.1.2.4/8
165. JORGA, N., Prof. France, Paris 30 1926.02.08 E-L 350.A. 1.1.2.5/2 Télégramme
166. JORGA, N., Prof. Ministre de l'Instruction, de la Culture et des Arts 368 1931.12.01 E-L 350.A. 1.1.2.5/16
167. JORGA, N., Prof. Roumanie, Bucarest 147 1931.03.21 L-E 350.A. 1.1.2.4/18
168. JORGA, N., Prof. Roumanie, Bucarest 154 1924.03.16 E- 350.A. 1.1.1.4/7
169. JORGA, N., Prof. Roumanie, Bucarest 154 1931.03.24 L-E 350.A. 1.1.2.4/18
170. JORGA, N., Prof. Roumanie, Bucarest 276 1925.05.12 E-L 350.A. 1.1.2.5/1
171. JORGA, N., Prof. Roumanie, Bucarest 73 1931.03.17 E-L 350.A. 1.1.2.5/14
172. JORGA, N., Prof. Université (Bucarest). Professeur 198 1925.05.05 L-E 350.A. 1.1.2.4/6
173. KAMENSKY, Anna, Dr Suisse, Genève Union mondiale pour la Paix universelle. Comité. Présidente 190 1930.11.14 E-L 350.A. 1.1.2.5/13
174. KILIAN, Prof. France, Grenoble 300 1925.07.22 L-E 350.A. 1.1.2.4/7
175. LAHOVARY 533 1923.10.18 L-E 350.A. 1.1.2.4/3
176. LAHOVARY France, Paris Croix-Rouge roumaine (Paris). Comité d'Assistance 81 1919.03.24 E- 350.A. 1.1.1.4/3
177. LAHOVARY Suisse, Berne Légation de Roumanie. Ministre 7 1943.01.14 M-E 350.A. 1.1.2.2/14
178. LAHOVARY Suisse, Genève Légation de Roumanie. Ministre 29 1946.02.02 M-E 350.A. 1.1.2.2/19
179. LAHOVARY, Mme Nicolas E. 0000.00.00 E- 350.A. 1.1.1.4/15
180. LAHOVARY, Nicolas E. 0000.00.00 E- 350.A. 1.1.1.4/15
181. LAHOVARY, Nicolas E. 124 1944-1945 E-L 350.A. 1.1.2.5/48
182. LAHOVARY, Nicolas E. 1946.07.24 E-L 350.A. 1.1.2.5/49
183. LAHOVARY, Nicolas E. 1946.08.01 E-L 350.A. 1.1.2.5/49
184. LAHOVARY, Nicolas E. 1946.09.08 E-L 350.A. 1.1.2.5/49
185. LAHOVARY, Nicolas E. 1947.04.20 E-L 350.A. 1.1.2.5/49
186. LAHOVARY, Nicolas E. 1947.05.02 E-L 350.A. 1.1.2.5/49
187. LAHOVARY, Nicolas E. 1947.05.10 E-L 350.A. 1.1.2.5/49
188. LAHOVARY, Nicolas E. 1948.04.26 E-L 350.A. 1.1.2.5/51
189. LAHOVARY, Nicolas E. 99 1948.07.22 E- 350.A. 1.1.1.4/14
190. LAHOVARY, Nicolas E. Société des Nations 49 1923.10.17 E- 350.A. 1.1.1.4/6
191. LAHOVARY, Nicolas E. Suisse, Grandson 123 1944-1945 E-L 350.A. 1.1.2.5/48
192. LAHOVARY, Nicolas E. Suisse, Grandson 124 bis 1944-1945 E-L 350.A. 1.1.2.5/48
193. LAHOVARY, Nicolas E. Suisse, Grandson 124 ter 1944-1945 E-L 350.A. 1.1.2.5/48
194. LAHOVARY, Nicolas E. Suisse, Grandson 1948.04.16 E-L 350.A. 1.1.2.5/51
195. LAHOVARY, Nicolas E. Suisse, Grandson 1948.04.30 E-L 350.A. 1.1.2.5/51
196. LAHOVARY, Nicolas E. Suisse, Grandson 1948.09.14 E-L 350.A. 1.1.2.5/51
197. LAHOVARY, Nicolas E. Suisse, Grandson 1948.09.20 E-L 350.A. 1.1.2.5/51
198. LAHOVARY, Nicolas E. Suisse, Grandson 1948.11.17 E-L 350.A. 1.1.2.5/51
199. LAHOVARY, Nicolas E. Suisse, Grandson 252 1945.09.18 M-E 350.A. 1.1.2.2/18
200. LAZAR, Oscar 378 1925.10.28 L-E 350.A. 1.1.2.4/7
201. LAZAR, Oscar Suisse, Genève 242 1925.10.25 E-L 350.A. 1.1.2.5/1
202. Légation de Roumanie Suisse, Berne Conseiller 181 1945.06.29 M-E 350.A. 1.1.2.2/17
203. Légation de Roumanie Suisse, Berne Ministre (Roumanie) 21 1947.10.06 L-E 350.A. 1.1.2.4/32
204. LOGOZ, Paul, Prof. et Mme Suisse, Lausanne Tribunal fédéral (Suisse). Juge 205 bis 1943.03.17 E-L 350.A. 1.1.2.5/45
205. LOGOZ, Paul, Prof. Suisse, Genève Croix-Rouge (Genève). Comité international. Vice-président 91 1923.10.05 E- 350.A. 1.1.1.4/6
206. LOGOZ, Paul, Prof. Suisse, Genève Jubilé C. Borgeaud. Comité d'organisation. Président 356 1934.11.12 E-L 350.A. 1.1.2.5/25
207. LOGOZ, Paul, Prof. Suisse, Genève Université (Genève). Faculté de Droit. Professeur 21 1935.01.09 E-L 350.A. 1.1.2.5/26
208. LOGOZ, Prof. 281 1925.07.07 L-E 350.A. 1.1.2.4/7
209. LUCA, Stefan Pascal, Dr Suisse, Genève 191 1942-1943 E-L 350.A. 1.1.2.5/45

210. MICIORA, Constantin Suisse, Berne Presse de Roumanie en Suisse. Conseiller 227 1940.12.07 E-L 350.A. 1.1.2.5/42
211. Ministre (Roumanie) 1952.12.09 M-E 350.A. 2.3.1/3
212. Ministre (Roumanie) Suisse, Genève 121 1938.06.08 E-L 350.A. 1.1.2.5/37
213. MUGUR, Gh. D. Roumanie, Bucarest Fundatia Culturala Principele Carol (Bucarest). Directeur 131 1928.03.20 L-E 350.A. 1.1.2.4/12
214. MUGUR, Gh. D. Roumanie, Bucarest Fundatia Culturala Principele Carol (Bucarest). Directeur 60 1928.03.06 E-L 350.A. 1.1.2.5/7
215. MURESANU, C., Prof. Suisse, Genève Association des Amitiés helvético-roumaines (Genève). Président 70 1930.02.11 L-E 350.A. 1.1.2.4/16
216. MURGOI, R. M. Suisse, Leysin Sanatorium universitaire (Leysin) 92 1932.09.29 E-L 350.A. 1.1.2.5/19
217. Musée des Arts et Traditions populaires (Paris) France, Paris Directeur 110 1946.04.12 M-E 350.A. 1.1.2.2/19
218. Musée Rath Suisse, Genève Exposition L'Art du Peuple roumain 1925.09-10 E- 350.A. 1.1.1.4/24
219. Musée Rath Suisse, Genève Exposition L'Art du Peuple roumain 325 1925.09.18 E-L 350.A. 1.1.2.5/1
220. NEGRUZZI, J. Roumanie, Bucarest Académie roumaine (Bucarest). Secrétaire 90 1919.04.30 E- 350.A. 1.1.1.4/3
221. NICOD, Henri Suisse, Granges-Marnand Missionnaire 60 1926.03.15 E-L 350.A. 1.1.2.5/2
222. OLTEANU, Rodica Roumanie, Brasov 268 1931.09.14 E-L 350.A. 1.1.2.5/15
223. OLTEANU, Rodica Roumanie, Brasov 412 1931.09.19 L-E 350.A. 1.1.2.4/19 Joint une correspondance adressée au Ministre des Finances de Roumanie
224. OPRESCO, Colonel France, Paris Attaché militaire (Roumanie) 389 1925.11.04 L-E 350.A. 1.1.2.4/7
225. OPRESCU 296 1929.09.13 L-E 350.A. 1.1.2.4/15
226. OPRESCU 41 1926.01.27 L-E 350.A. 1.1.2.4/8
227. OPRESCU, G. 195 1925.05.05 L-E 350.A. 1.1.2.4/6
228. OPRESCU, G. 35 1926.02.11 E-L 350.A. 1.1.2.5/2
229. OPRESCU, G. 53 1924.02.19 L-E 350.A. 1.1.2.4/4
230. OPRESCU, G. Roumanie, Cluj Société des Nations (Genève) 273 1925.04.19 E-L 350.A. 1.1.2.5/1
231. OPRESCU, G. Société des Nations (Genève). Bureau de Coopération intellectuelle 90 1926.02.16 L-E 350.A. 1.1.2.4/8
232. OPRESCU, G. Suisse, Berne 1943.04.23 E-M 350.D. 3.2/10
233. OPRESCU, G. Suisse, Genève Société des Nations (Genève). Bureau de Coopération intellectuelle 142 1925.04.02 L-E 350.A. 1.1.2.4/6
234. OPRESCU, G. Suisse, Genève Société des Nations (Genève). Bureau de Coopération intellectuelle 42 1926.02.17 E-L 350.A. 1.1.2.5/2
235. OPRESCU, Georges(OPRESCO) Roumanie, Bucarest Musée Thomas Stelian. Directeur 78 1943.04.07 M-E 350.A. 1.1.2.2/14
236. PALTANÉA France, Paris 11 1936.01.07 L-E 350.A. 1.1.2.4/27
237. PALTANÉA France, Paris 232 1936.08.06 L-E 350.A. 1.1.2.4/27
238. PALTANÉA France, Paris 246 1937.01.22 E-L 350.A. 1.1.2.5/34
239. PALTANÉA France, Paris 270 1937.05.13 E-L 350.A. 1.1.2.5/34
240. PALTANÉA France, Paris 56 1937.04.15 L-E 350.A. 1.1.2.4/28
241. PARVAN, Vasile Roumanie, Bucarest 177 1927.05.05 L-E 350.A. 1.1.2.4/10
242. PARVAN, Vasile Roumanie, Bucarest 182 1927.05.07 L-E 350.A. 1.1.2.4/10
243. PELLA Suisse, Berne Légation de Roumanie. Ministre 1944.03.03 M-E 350.C. 7.3.1/8
244. PETRE-LAZAR, Const., Capitaine 157 1929.05.10 L-E 350.A. 1.1.2.4/14
245. PETRE-LAZAR, Const., Capitaine 1951.07.19 E-M 350.A. 1.1.2.1/30
246. PETRE-LAZAR, Const., Capitaine 389 1930.11.10 L-E 350.A. 1.1.2.4/17
247. PETRE-LAZAR, Const., Capitaine 461 1929.12.31 L-E 350.A. 1.1.2.4/15
248. PETRE-LAZAR, Const., Capitaine Danemark, Copenhague 191 1949.06.24 E- 350.A. 1.1.1.4/14
249. PETRE-LAZAR, Const., Capitaine Danemark, Copenhague 194 1949.06.09 E- 350.A. 1.1.1.4/14
250. PETRE-LAZAR, Const., Capitaine Roumanie, Brosteni 15 1932.07.11 E-L 350.A. 1.1.2.5/18
251. PETRE-LAZAR, Const., Capitaine Roumanie, Bucarest 15 1932.01.17 L-E 350.A. 1.1.2.4/20
252. PETRE-LAZAR, Const., Capitaine Roumanie, Bucarest 161 1934.05.19 L-E 350.A. 1.1.2.4/25

253. PETRE-LAZAR, Const., Capitaine Roumanie, Bucarest 206 1934.06.05 E-L 350.A. 1.1.2.5/24
254. PETRE-LAZAR, Const., Capitaine Roumanie, Bucarest 279 1932.07.15 L-E 350.A. 1.1.2.4/21
255. PETRE-LAZAR, Const., Capitaine Roumanie, Bucarest 307 1931.10.17 E-L 350.A. 1.1.2.5/16
256. PETRE-LAZAR, Const., Capitaine Roumanie, Bucarest 376 1931.12.05 E-L 350.A. 1.1.2.5/16
257. PETRE-LAZAR, Const., Capitaine Suisse, Genève 240 1931.08.19 E-L 350.A. 1.1.2.5/15
258. PETRE-LAZAR, Const., Capitaine Suisse, Genève École internationale d'Éducation physique 271 1929.06.27 E-L 350.A. 1.1.2.5/10
259. PETRE-LAZAR, Const., Capitaine Suisse, Lausanne 139 1949.02.10 E- 350.A. 1.1.1.4/14
260. PETRE-LAZAR, Const., Capitaine Suisse, Lausanne 154 1949.04.16 E- 350.A. 1.1.1.4/14
261. PETRE-LAZAR, Const., Capitaine Suisse, Lausanne 67 1948.01.07 E- 350.A. 1.1.1.4/13
262. PETRE-LAZAR, Const., Capitaine Suisse, Leysin 105 1929.06.09 E-L 350.A. 1.1.2.5/9
263. PETRE-LAZAR, Const., Capitaine Suisse, Leysin 105 1929.06.09 E-L 350.A. 1.1.2.5/9
264. PETRE-LAZAR, Const., Capitaine Suisse, Leysin 133 1931.05.14 E-L 350.A. 1.1.2.5/14
265. PETRE-LAZAR, Const., Capitaine Suisse, Leysin 135 1929.07.28 E-L 350.A. 1.1.2.5/9
266. PETRE-LAZAR, Const., Capitaine Suisse, Leysin 136 1931.05.18 E-L 350.A. 1.1.2.5/14
267. PETRE-LAZAR, Const., Capitaine Suisse, Leysin 146 1931.05.26 E-L 350.A. 1.1.2.5/14
268. PETRE-LAZAR, Const., Capitaine Suisse, Leysin 158 1930.10.24 E-L 350.A. 1.1.2.5/12
269. PETRE-LAZAR, Const., Capitaine Suisse, Leysin 207 1931.07.13 E-L 350.A. 1.1.2.5/15
270. PETRE-LAZAR, Const., Capitaine Suisse, Leysin 237 1929.12.04 E-L 350.A. 1.1.2.5/10
271. PETRE-LAZAR, Const., Capitaine Suisse, Leysin 248 1930.12.31 E-L 350.A. 1.1.2.5/13
272. PETRE-LAZAR, Const., Capitaine Suisse, Leysin 278 1929.04.15 E-L 350.A. 1.1.2.5/10
273. PETRE-LAZAR, Const., Capitaine Suisse, Leysin 8 1929.01.11 L-E 350.A. 1.1.2.4/14
274. PETRE-LAZAR, Const., Capitaine Suisse, Leysin 9 1929.01.20 E-L 350.A. 1.1.2.5/9
275. PETRE-LAZAR, Const., Capitaine Suisse, Leysin Sanatorium universitaire (Leysin) 235 1931.05.26 L-E 350.A. 1.1.2.4/18
276. PETRE-LAZAR, Const., Capitaine Suisse, Locarno 1948.06.21 E-M 350.A. 1.1.2.1/14
Correspondance multiple, 6 lettres
277. PETRIE Grande-Bretagne, Londres University College (Londres) 346 0000.00.00 E- 350.A. 1.1.1.4/1
278. Phonothèque Nationale (Paris) France, Paris Directeur 109 1946.04.12 M-E 350.A. 1.1.2.2/19
279. POPESCU, Jorgu, Dr Roumanie, Bucarest 268 1937.10.08 E-L 350.A. 1.1.2.5/34
280. POTRA, George, Dr Roumanie, Bucarest 74 1938.05.10 E-L 350.A. 1.1.2.5/36
281. Presse (Genève) 184 1925.04.29 L-E 350.A. 1.1.2.4/6 6 journaux quotidiens ??
282. PUSCARIU, Sextil Roumanie, Cluj 250 1925.05.05 E-L 350.A. 1.1.2.5/1
283. PUSCARIU, Sextil Roumanie, Cluj Université (Cluj). Professeur 181 1925.04.28 L-E 350.A. 1.1.2.4/6
284. RACOVITZA, Émile G., Prof. Roumanie, Cluj Université (Cluj). Professeur 261 1925.06.24 L-E 350.A. 1.1.2.4/7
285. RADULESCO-POGONEANU, T. Suisse, Berne 214 1945.07.21 M-E 350.A. 1.1.2.2/18
286. RADULESCO-POGONEANU, T. Suisse, Berne Légation de Roumanie 1945.04.30 M-E 350.D. 3.2/20
287. RADULESCO-POGONEANU, T. Suisse, Berne Légation de Roumanie. Secrétaire 1945.05.09 E-M 350.D. 3.2/20
288. RADULESCO-POGONEANU, T. Suisse, Berne Légation de Roumanie. Secrétaire 1945.08.23 E-M 350.D. 3.2/10 Correspondance adressée à P. de Chastonay
289. RADULESCO-POGONEANU, T. Suisse, Berne Légation de Roumanie. Secrétaire 235 1945.08.25 M-E 350.A. 1.1.2.2/18
290. RANTEA, D. Belgique, Liège Association générale des Ingénieurs-étudiants (Liège) 251 1925.06.18 L-E 350.A. 1.1.2.4/7
291. REGELUI, S. Roumanie, Bucarest Société royale roumaine de Géographie (Bucarest) 179 1926.05.21 L-E 350.A. 1.1.2.4/8
292. REGELUI, S. Roumanie, Bucarest Société royale roumaine de Géographie (Bucarest) 31 1926.01.21 L-E 350.A. 1.1.2.4/8
293. ROCCA BAICOYANO, Marcelle Roumanie, Bucarest 18 1928.01.25 E-L 350.A. 1.1.2.5/7
294. ROCCA BAICOYANO, Marcelle Roumanie, Bucarest 207 1928.05.21 L-E 350.A. 1.1.2.4/12
295. ROCCA BAICOYANO, Marcelle Roumanie, Bucarest 88 1928.04.00 E-L 350.A. 1.1.2.5/7
296. SANIELEVICI, H., Prof. Roumanie, Bucarest 1935.12.13 E- 350.A. 1.1.1.4/10
297. SANIELEVICI, H., Prof. Roumanie, Bucarest 305 1926.09.10 L-E 350.A. 1.1.2.4/9

298. SANIELEVICI, H., Prof. Roumanie, Bucarest 346 1935.12.04 L-E 350.A. 1.1.2.4/26
299. THUDICHUM, Georges 273 1925.06.26 L-E 350.A. 1.1.2.4/7
300. TITULESCO 83 1935.03.15 L-E 350.A. 1.1.2.4/26
301. TITULESCO Roumanie, Bucarest 1 1935.01.00 E-L 350.A. 1.1.2.5/26 Télégramme
302. TOPALI, Constantin P. Roumanie, Gara Munteni 141 1923.08.30 E- 350.A. 1.1.1.4/5
303. TZIGARA-SAMURCAS, Alexandru, Prof. (TSIGARA) Roumanie, Bucarest Société royale roumaine de Géographie (Bucarest). Secrétaire 277 1931.12.08 M-E 350.A. 1.1.2.2/3
304. TZIGARA-SAMURCAS, Alexandru, Prof. 103 1927.02.23 L-E 350.A. 1.1.2.4/10
305. TZIGARA-SAMURCAS, Alexandru, Prof. 394 1926.11.19 L-E 350.A. 1.1.2.4/9
306. TZIGARA-SAMURCAS, Alexandru, Prof. Roumanie, Bucarest 150 1938.06.25 L-E 350.A. 1.1.2.4/29
307. TZIGARA-SAMURCAS, Alexandru, Prof. Roumanie, Bucarest 170 1926.05.11 L-E 350.A. 1.1.2.4/8
308. TZIGARA-SAMURCAS, Alexandru, Prof. Roumanie, Bucarest Musée national (Bucarest). Directeur 0000.00.00 E- 350.A. 1.1.1.4/15
309. TZIGARA-SAMURCAS, Alexandru, Prof. Roumanie, Bucarest Musée national (Bucarest). Directeur 360 1926.10.20 L-E 350.A. 1.1.2.4/9
310. TZIGARA-SAMURCAS, Alexandru, Prof. Roumanie, Bucarest Société royale roumaine de Géographie (Bucarest) 213 1926.11.10 E-L 350.A. 1.1.2.5/3
311. TZIGARA-SAMURCAS, Alexandru, Prof. Roumanie, Bucarest Société royale roumaine de Géographie (Bucarest). Secrétaire 296 1927.11.22 E-L 350.A. 1.1.2.5/6
312. TZIGARA-SAMURCAS, Alexandru, Prof. Roumanie, Bucarest Société royale roumaine de Géographie (Bucarest). Secrétaire 68 1927.02.12 L-E 350.A. 1.1.2.4/10
313. TZIGARA-SAMURCAS, Alexandru, Prof. Roumanie, Bucarest Société royale roumaine de Géographie (Bucarest). Viceprésident 50 1926.02.06 E-L 350.A. 1.1.2.5/2
314. TZIGARA-SAMURCAS, Alexandru, Prof. Roumanie, Bucarest Société royale roumaine de Géographie (Bucarest). Viceprésident 94 1926.05.27 E-L 350.A. 1.1.2.5/2
315. U.N.E.S.C.O France, Paris Conseil international de la Musique 1951.12.05 M-E 350.C. 7.2.1/5
316. U.N.E.S.C.O France, Paris Conseil international de la Musique. Président 1950.11.02 M-E 350.C. 7.3.1/2 Archives internationales de Musique populaire
317. U.N.E.S.C.O France, Paris Conseil international de la Musique. Président 1952.12.09 M-E 350.A. 2.3.1/4
318. U.N.E.S.C.O France, Paris Directeur général 1949.07.12 M-E 350.C. 7.3.1/2 Archives internationales de Musique populaire
319. VULCAN, Constantin Suisse, Berne Légation de Roumanie. Conseiller technique 157 1943.07.13 M-E 350.A. 1.1.2.2/14
320. VULCAN, Constantin Suisse, Berne Légation de Roumanie. Conseiller technique 1943.07.01 E-M 350.A. 1.1.2.3/15
321. VULCAN, Constantin Suisse, Berne Légation de Roumanie. Conseiller technique 1944.11.12 E-M 350.A. 1.1.2.3/17
322. VULCAN, Constantin Suisse, Berne Légation de Roumanie. Conseiller technique 75 1943.04.07 M-E 350.A. 1.1.2.2/14
323. VULCAN, Constantin Suisse, Berne Légation de Roumanie. Conseiller technique 81 1943.04.08 M-E 350.A. 1.1.2.2/14
324. VULCAN, Constantin Suisse, Berne Légation de Roumanie. Conseiller technique 91 1943.05.01 M-E 350.A. 1.1.2.2/14
325. XOXA, Zoï, Dr Roumanie, Constanza Journal Shqiperi' e Re . Directeur 228 1928.03.19 E-L 350.A. 1.1.2.5/8
326. XOXA, Zoï, Dr Roumanie, Constanza Journal Shqiperi' e Re . Directeur 309 1928.07.07 L-E 350.A. 1.1.2.4/13

Correspondență cu studenți români:

1. Association des Étudiants roumains de Genève Suisse, Genève 403 1935.12.02 E-L 350.A. 1.1.2.5/29
2. BABEL, Adrien Suisse, Genève 70 1901.07.16 E-M 350.A. 1.1.2.3/1 Correspondance multiple, 3 lettres, adressées à Barde
3. BERLINE, Doris Suisse, Genève Étudiant roumain 47 1925.02.17 L-E 350.A. 1.1.2.4/6

4. BODOURIAN, Araxie Suisse, Genève Étudiante roumaine 47 1925.02.17 L-E 350.A. 1.1.2.4/6
5. CRACIUM Suisse, Genève Étudiant 116 1926.03.12 L-E 350.A. 1.1.2.4/8
6. EMIM, Souada Suisse, Genève Étudiante roumaine 47 1925.02.17 L-E 350.A. 1.1.2.4/6
7. GEORGESCO, Jean 146 1927.05.30 E-L 350.A. 1.1.2.5/4 Télégramme
8. GEORGESCO, Jean Roumanie, Constanza Lycée Mircea cel Batran (Constanza). Professeur 136 1927.05.15 E-L 350.A. 1.1.2.5/4
9. GEORGESCO, Jean Roumanie, Constanza Lycée Mircea cel Batran (Constanza). Professeur 164 1927.04.19 E-L 350.A. 1.1.2.5/5
10. GEORGESCO, Jean Roumanie, Constanza Lycée Mircea cel Batran (Constanza). Professeur 175 1927.05.05 L-E 350.A. 1.1.2.4/10
11. GEORGESCO, Jean Roumanie, Constanza Lycée Mircea cel Batran (Constanza). Professeur 214 1927.05.24 L-E 350.A. 1.1.2.4/11
12. GEORGESCO, Jean Roumanie, Constanza Lycée Mircea cel Batran (Constanza). Professeur 308 1927.12.01 E-L 350.A. 1.1.2.5/6
13. GEORGESCU, D. C., Dr Suisse, Genève 0000.00.00 E- 350.A. 1.1.1.4/15
14. GRINTZESCO, Dorothée 116 1936.03.20 L-E 350.A. 1.1.2.4/27
15. GRINTZESCO, Dorothée 118 1934.04.01 E-L 350.A. 1.1.2.5/23
16. GRINTZESCO, Dorothée 147 1932.04.03 E-L 350.A. 1.1.2.5/18
17. GRINTZESCO, Dorothée 152 1935.04.19 E-L 350.A. 1.1.2.5/27
18. GRINTZESCO, Dorothée 158 1933.06.08 E-L 350.A. 1.1.2.5/21
19. GRINTZESCO, Dorothée 166 1933.06.15 E-L 350.A. 1.1.2.5/21
20. GRINTZESCO, Dorothée 171 1933.06.19 E-L 350.A. 1.1.2.5/21
21. GRINTZESCO, Dorothée 175 1936.06.08 E-L 350.A. 1.1.2.5/31
22. GRINTZESCO, Dorothée 177 1933.06.26 E-L 350.A. 1.1.2.5/21
23. GRINTZESCO, Dorothée 233 1933.09.26 L-E 350.A. 1.1.2.4/23
24. GRINTZESCO, Dorothée 315 1934.12.29 L-E 350.A. 1.1.2.4/25
25. GRINTZESCO, Dorothée 362 1933.12.29 L-E 350.A. 1.1.2.4/23
26. GRINTZESCO, Dorothée 80 1933.03.13 E-L 350.A. 1.1.2.5/20
27. GRINTZESCO, Dorothée 98 1933.04.00 E-L 350.A. 1.1.2.5/20
28. GRINTZESCO, Dorothée Étudiante 149 1933.06.08 L-E 350.A. 1.1.2.4/22
29. GRINTZESCO, Dorothée Étudiante 197 1933.07.07 L-E 350.A. 1.1.2.4/22
30. GRINTZESCO, Dorothée Roumanie, Bucarest 211 1932.12.23 E-L 350.A. 1.1.2.5/19
31. GRINTZESCO, Dorothée Roumanie, Bucarest 401 1934.12.22 E-L 350.A. 1.1.2.5/25
32. GRINTZESCO, Dorothée Roumanie, Bucarest 431 1935.12.00 E-L 350.A. 1.1.2.5/29
33. GRINTZESCO, Dorothée Roumanie, Bucarest 84 1933.03.20 E-L 350.A. 1.1.2.5/20
34. GRINTZESCO, Dorothée Roumanie, Bucarest Étudiante 8 1933.01.07 L-E 350.A. 1.1.2.4/22
35. GRINTZESCO, Dorothée Roumanie, Cluj 152 1933.06.00 E-L 350.A. 1.1.2.5/21
36. GRINTZESCO, Dorothée Roumanie, Cluj Étudiante 173 1933.06.24 L-E 350.A. 1.1.2.4/22
37. HABIB, Darie Suisse, Genève Étudiant roumain 47 1925.02.17 E-L 350.A. 1.1.2.4/6
38. HABIB, Darie Suisse, Genève Étudiant roumain 47 1925.02.17 E-L 350.A. 1.1.2.4/6
39. JEGHEN, Amina Suisse, Genève 377 1935.12.18 L-E 350.A. 1.1.2.4/26
40. JEGHEN, Amina Suisse, Genève Université (Genève). Faculté des Sciences. Étudiante 419 1935.12.18 E-L 350.A. 1.1.2.5/29
41. MAHMOUD, Souada Suisse, Genève Étudiante roumaine 47 1925.02.17 L-E 350.A. 1.1.2.4/6
42. MANOLESCO, Georges Suisse, Genève 418 1931.10.14 L-E 350.A. 1.1.2.4/19
43. MANOLESCO, Georges Suisse, Genève Étudiant roumain 194 1932.05.08 E-L 350.A. 1.1.2.5/18
44. MANOLESCO, Georges Suisse, Versoix 534 1931.12.18 L-E 350.A. 1.1.2.4/19
45. MANOLESCO, Georges Suisse, Versoix Étudiant roumain 301 1931.10.12 E-L 350.A. 1.1.2.5/16 Joint des correspondances de L. Delay, L. Perrin
46. NARGUILEDJIAN, Aghanie Suisse, Genève Étudiante roumaine 47 1925.02.17 L-E 350.A. 1.1.2.4/6
47. NARTI Roumanie, Bucarest 466 1927.11.30 L-E 350.A. 1.1.2.4/11
48. NARTI Roumanie, Bucarest Société des Étudiants macédo-roumains (Bucarest). Président 237 1927.09.21 E-L 350.A. 1.1.2.5/5
49. NARTI Société des Étudiants macédo-roumains (Bucarest). Président 302 1927.11.25 E-L 350.A. 1.1.2.5/6
50. PAPAHAĞI, V. Roumanie, Bucarest Société des Étudiants macédo-roumaine (Bucarest). Président 212 1927.09.05 E-L 350.A. 1.1.2.5/5

51. PAPAHAĞI, V. Roumanie, Bucarest Société des Étudiants macédo-roumaine (Bucarest).
Président 237 1927.09.21 E-L 350.A. 1.1.2.5/5
52. PAPAHAĞI, V. Roumanie, Bucarest Société des Étudiants macédo-roumaine (Bucarest).
Président 328 1927.09.15 L-E 350.A. 1.1.2.4/11
53. RADULESCO Suisse, Genève Société des Étudiants roumains (Genève). Président 387
1931.12.15 E-L 350.A. 1.1.2.5/16
54. RAHOVEAN Suisse, Genève Étudiant 116 1926.03.12 L-E 350.A. 1.1.2.4/8
55. SEGALL, Naphtaly Suisse, Genève Étudiant roumain 47 1925.02.17 L-E 350.A. 1.1.2.4/6
56. STANESCU, Vasile Roumanie, Bucarest 317 1903.10.22 E- 350.A. 1.1.1.4/1
57. Stella (société) Suisse, Genève Université (Genève). Société d'Étudiants. Président 14 1932.01.17
L-E 350.A. 1.1.2.4/20
58. SUIB EDIB, Mme Suisse, Genève Étudiante roumaine 47 1925.02.17 L-E 350.A. 1.1.2.4/6
59. Université (Genève) Suisse, Genève Association des Étudiants roumains. Président 339
1935.12.04 L-E 350.A. 1.1.2.4/26
60. VEXLER, Nachman Suisse, Genève Étudiant roumain 47 1925.02.17 L-E 350.A. 1.1.2.4/6
61. VOINESCO, Marie Suisse, Genève Étudiante roumaine 47 1925.02.17 L-E 350.A. 1.1.2.4/6
62. WEISSFEILER, Jules Suisse, Genève Étudiant roumain 47 1925.02.17 L-E 350.A. 1.1.2.4/6
63. ZEKI, Djafad-Zade Ibrahim Suisse, Genève Étudiant roumain 47 1925.02.17 E-L 350.A.
1.1.2.4/6

Correspondență cu diverse persoane din România:

1. Anonyme Roumanie, Constanza 251 bis 1925.06.19 L-E 350.A. 1.1.2.4/7 Préfet
2. GRINTZESCO, Mme Roumanie, Cluj 217 1928.05.31 L-E 350.A. 1.1.2.4/12
3. GRINTZESCO, Mme Roumanie, Cluj 289 1928.07.03 L-E 350.A. 1.1.2.4/13
4. GRINTZESCO, Mme Roumanie, Cluj 347 1928.07.20 L-E 350.A. 1.1.2.4/13
5. GRINTZESCO, Mme Roumanie, Cluj 406 1932.12.26 L-E 350.A. 1.1.2.4/21
6. GRINTZESCO, Mme Roumanie, Cluj Académie d'Agriculture (Cluj) 83 1928.02.19 L-E 350.A.
1.1.2.4/12
7. GRINTZESCO, Mme Roumanie, Cluj Mère de D. Grintzesco 162 1933.06.15 L-E 350.A.
1.1.2.4/22
8. GRINTZESCO, Mme Roumanie, Cluj Mère de D. Grintzesco 264 1933.10.17 L-E 350.A.
1.1.2.4/23
9. GRINTZESCO, Mme Roumanie, Cluj Mère de D. Grintzesco 44 1933.02.10 L-E 350.A.
1.1.2.4/22
10. GRINTZESCO, Mme Roumanie, Cluj Mère de D. Grintzesco 71 1933.03.10 L-E 350.A.
1.1.2.4/22
11. GRINTZESCO, Mme Suisse, Genève 424 1928.10.22 L-E 350.A. 1.1.2.4/13
12. GRINTZESCO, G., Mme Suisse, Genève 121 1938.06.08 E-L 350.A. 1.1.2.5/37
13. ST-LAZAR, Sophie Roumanie, Alexandria 166 1937.10.27 L-E 350.A. 1.1.2.4/28
14. ST-LAZAR, Sophie Roumanie, Alexandria 185 bis 1937.09.21 E-L 350.A. 1.1.2.5/33
15. VOINESCU Roumanie, Dobroudja 269 1925.06.26 L-E 350.A. 1.1.2.4/7

ANEXA 4

LISTA ORIENTATIVĂ PRIVIND ACTIVITATEA ȘTIINȚIFICĂ A LUI EUGENE PITTARD ÎN DIFERITE ȚĂRI ÎN FUNCȚIE DE CORESPONDENȚA ACESTUIA

Elvetia :

1. A.M.O.R. (société) Suisse, Genève Société de Photogravure
2. Archives internationales de Musique populaire, Suisse, Genève
3. Association Bozkurt des Étudiants turcs de l'Université Suisse, Genève
4. Association des Étudiants bulgares Suisse, Genève
5. Association cantonale du costume vaudois, Suisse, Clarens
6. Association des Amitiés belgo-suisse, Suisse, Genève
7. Association des Anciens Étudiants Suisse, Genève
8. Association des Étudiants roumains Suisse, Genève
9. Association des Ingénieurs-prospecteurs Suisse, Genève
10. Association des Musiciens suisses, Suisse, Genève
11. Association générale des Étudiants Suisse, Genève
12. Association pour la Création d'un Jardin zoologique (Genève), Suisse, Genève
13. Association pour le Développement des Relations Suisse-U.R.S.S, Suisse, Lausanne
14. Association suisse des Inventeurs et des Industries novatrices, Suisse, Genève
15. Association suisse pour la Société des Nations (Lausanne), Suisse, Lausanne
16. Bibliothèque nationale suisse (Berne), Suisse, Berne
17. Bibliothèque publique et universitaire, Suisse, Genève
18. Bibliothèque Sino-internationale (Genève), Suisse, Genève
19. Bureau central de Bienfaisance (Genève) Suisse, Genève
20. Bureau d'Archives scolaires et de Recherches pédagogiques, Suisse, Genève
21. Bureau des Intérêts de Genève Suisse, Genève
22. Bureau des Messageries Suisse, Genève
23. Bureau des Renseignements C .F. F. Suisse, Genève
24. Bureau du Japon Service de Presse, Suisse, Genève
25. Bureau fédéral de la Statistique (Berne) Suisse, Berne
26. Bureau international pour la Défense des Indigènes Suisse, Genève
27. Bureau topographique fédéral Suisse, Berne
28. Centre anticancéreux romand, Suisse, Lausanne
29. Centre de Recherches naturalistes, Suisse, Bellevue
30. Centre permanent international de Conférences et de Congrès de Recherches psychiques, Suisse, Genève
31. Cercle des Anciens Africains, Suisse, Genève
32. Cinémas populaires romands, Suisse, Vandoeuvres
33. Conférence internationale pour l'Enfance africaine, Suisse, Genève
34. Confédération suisse Suisse, Berne
35. Conseil municipal, Suisse, Genève
36. Conseil national, Suisse, Berne
37. Conservatoire de Musique, Suisse, Genève Archives internationales de Musique populaire
38. Conservatoire et Jardin botaniques, Suisse, Genève
39. Consulat d'Allemagne Suisse, Genève
40. Consulat de Belgique Suisse, Genève
41. Consulat de Bolivie Suisse, Bâle
42. Consulat de France Suisse, Genève
43. Consulat de Grande-Bretagne Suisse, Genève
44. Consulat de Hongrie Suisse, Genève
45. Consulat de République Tchèque
46. Consulat de Suède Suisse, Genève
47. Consulat de Turquie Suisse, Genève
48. Consulat des États-Unis Suisse, Genève
49. Consulat des Pays-Bas Suisse, Genève

50. Consulat d'Italie Suisse, Genève
51. Consulat du Brésil Suisse, Genève
52. Consulat du Mexique Suisse, Genève
53. Consulat du Pérou Suisse, Zurich
54. École internationale des Unions chrétiennes de Jeunes Gens., Suisse, Genève
55. Faculté des Sciences, Suisse, Einsiedeln
56. Fédération genevoise des Sociétés savantes, Suisse, Genève
57. Institut Adrien Guébbard-Séverine Suisse, Neuchâtel
58. Institut Anthropos (Fribourg) Suisse, Fribourg
59. Institut central des Statistiques Suisse
60. Institut d'Anatomie pathologique, Suisse, Genève
61. Institut de Culture physique, Suisse, Genève
62. Institut des Sciences de l'Éducation, Suisse, Genève
63. Institut d'Hygiène, Suisse, Genève
64. Institut Jean-Jacques Rousseau, Suisse, Genève
65. Institut national genevois, Section des Sciences physiques, naturelles et mathématiques, Suisse, Genève
66. Institut suisse d'Anthropologie générale Suisse, Genève
67. Institut suisse de Cinématographie scientifique, Suisse, Bâle
68. Institut suisse pour la Recherche alpine, Suisse, Zurich 3
69. Institut universitaire de Hautes Études internationales, Suisse, Genève
70. Institution Sillig, Suisse, Villars-sur-Ollon
71. International Young Men's Association School of Physical Education, Suisse, Genève
72. Ligue mondiale pour la Paix, Suisse, Genève
73. Mission suisse en Afrique du Sud, Suisse, Lausanne
74. Mouvement de Rapprochement entre Juifs et Chrétiens, Suisse, Lausanne
75. Musée Allerheiligen Suisse, Schaffhouse
76. Musée Ariana Suisse, Genève
77. Musée d'Anthropologie, Suisse, Lausanne
78. Musée d'Archéologie, Suisse, Genève
79. Musée d'Art, Suisse, Lucerne
80. Musée d'Art et d'Histoire, Suisse, Fribourg
81. Musée d'Art et d'Histoire, Suisse, Genève
82. Musée de la Parole Suisse, Genève
83. Musée de Morat Suisse, Morat
84. Musée des Arts décoratifs, Suisse, Zurich
85. Musée des Arts et Métiers Suisse, Bâle
86. Musée des Arts et Métiers Suisse, Winterthour
87. Musée des Beaux-Arts et Collections historiques, Suisse, Genève
88. Musée des Missions Suisse, Genève
89. Musée d'Ethnographie Suisse, Bâle
90. Musée d'Ethnographie Suisse, Genève
91. Musée d'Ethnographie Suisse, Neuchâtel
92. Musée d'Histoire naturelle, Suisse, Berne
93. Musée d'Histoire naturelle, Suisse, Fribourg
94. Musée d'Histoire naturelle, Suisse, Genève
95. Musée Fol, Suisse, Genève
96. Musée national suisse Suisse, Zurich
97. Musée préhistorique Suisse, Lausanne
98. Musée Rath Suisse, Genève Exposition L'Art du Peuple roumain
99. Musée Schwab, Suisse, Bienne
100. Musée suisse de Folklore, Suisse, Bâle
101. Musées et Collections, Suisse, Genève
102. Musik-Vertrieb A.G. Suisse, Zurich Disques en gros
103. Office cantonal de l'Économie de Guerre Suisse, Genève
104. Office central suisse du Tourisme Suisse, Lausanne
105. Office du Personnel Suisse, Genève
106. Office fédéral pour l'Économie de Guerre Suisse, Genève

107. Office social Suisse, Genève
108. Office suisse de Compensation Suisse, Zurich
109. Office suisse d'Expansion commerciale Suisse, Lausanne
110. Organisation mondiale de la Santé, Suisse, Genève
111. Organisation sioniste, Suisse, Genève
112. Rotary Club, Suisse, Genève
113. Service des Musées et Collections, Suisse, Genève
114. Service du Cinématographe scolaire et des Projections, Suisse, Genève
115. Service fédéral de l'Hygiène publique, Suisse, Berne
116. Société académique Suisse, Genève
117. Société AGA Suisse, Genève
118. Société Allobrogia Suisse, Genève
119. Société astronomique Suisse, Genève
120. Société astronomique Flammarion, Suisse, Genève
121. Société auxiliaire des Sciences et des Arts Suisse, Genève
122. Société Birlik des Étudiants turcs Suisse, Neuchâtel
123. Société coopérative pour l'Enseignement par l'Image Encyclopédie lumineuse, Suisse, Genève
124. Société de Géographie Suisse, Genève
125. Société de Géographie, Suisse, Neuchâtel
126. Société de Géographie et d'Ethnographie Suisse, Bâle
127. Société de Géographie et d'Ethnographie Suisse, Zurich
128. Société de la Restauration et du 1er juin Suisse, Genève
129. Société de l'Institut d'Études Slaves Suisse, Genève
130. Société de Physique Suisse, Genève Président
131. Société de Physique et d'Histoire naturelle Suisse, Genève
132. Société de Sociologie Suisse, Genève
133. Société de Zofingue Suisse, Genève
134. Société des Anciens Africains Suisse, Genève
135. Société des Arts Suisse, Genève Président
136. Société des Belles Lettres Suisse, Genève
137. Société des Eaux de l'Arve Suisse, Genève
138. Société des Émissions Radio-Genève Suisse, Genève
139. Société des Étudiants hellènes Présidents
140. Société des Étudiants turcs Suisse, Lausanne
141. Société des Nations Suisse, Genève
142. Société d'Histoire et d'Archéologie Suisse, Genève
143. Société du Musée, Suisse, Zurich
144. Société générale d'Affichage Suisse, Genève
145. Société générale d'Imprimerie Suisse, Genève
146. Société genevoise de Photographie, Suisse, Genève
147. Société genevoise pour la Protection des Animaux Suisse, Genève
148. Société helvétique des Sciences naturelles Suisse, Zurich 1
149. Société médicale Suisse, Genève
150. Société militaire du Canton de Genève Suisse, Section de la Société suisse des Officiers
151. Société mutuelle artistique Suisse, Genève
152. Société neuchâteloise des Sciences naturelles Suisse, Neuchâtel
153. Société Photo pour Tous, Suisse, Genève
154. Société romande de Radiodiffusion Radio-Lausanne Suisse, Lausanne.
155. Société suisse d'Anthropologie, Suisse, Genève
156. Société suisse d'Anthropologie et d'Ethnologie Suisse, Thoune
157. Société suisse de Préhistoire Suisse, Frauenfeld
158. Société suisse de Radiodiffusion Suisse, Bâle Studio-Bâle
159. Société suisse de Radiodiffusion Suisse, Berne Archives internationales de Musique populaire
160. Société suisse de Radiodiffusion Suisse, Genève Studio-Genève
161. Société suisse de Radiodiffusion Suisse, Lausanne Studio-Lausanne
162. Société suisse de Radiodiffusion Suisse, Zurich Studio-Lausanne.
163. Société suisse de Radiodiffusion Suisse, Zurich Studio-Zurich.
164. Société suisse des Américanistes Suisse, Genève

165. Société suisse des Amis de l'Extrême-Orient, Suisse, Zurich
166. Société suisse des Traditions populaires Suisse, Bâle
167. Société suisse d'Études asiatiques, Suisse, Zurich
168. Société vaudoise des Sciences naturelles Suisse, Lausanne
169. The British Council, Suisse, Zurich
170. U.N.E.S.C.O. Département de l'Éducation, Suisse, Genève
171. U.N.E.S.C.O. Commission nationale suisse, Suisse, Berne
172. Union des Républiques soviétiques socialistes Suisse, Genève
173. Union genevoise des Editeurs de Journaux Suisse, Genève
174. Union internationale de Secours aux Enfants, Suisse, Genève
175. Union mondiale pour la Paix universelle, Suisse, Genève
176. Union paneuropéenne, Suisse
177. Union pour l'Art social, Suisse, Genève
178. Université (Bâle) Suisse, Bâle Institut de Zoologie
179. Université (Fribourg) Suisse, Fribourg
180. Université (Genève) Suisse, Genève Faculté des Lettres.
181. Université (Genève) Suisse, Genève Faculté des Sciences
182. Université (Genève) Suisse, Genève Faculté des Sciences économiques et sociales
183. Université (Genève) Suisse, Genève Faculté des Sciences économiques et sociales.
184. Université (Genève) Suisse, Genève Groupe d'Études catholiques.
185. Université (Genève) Suisse, Genève Institut de Zoologie et Anatomie comparée. Station de Zoologie
186. Université (Genève) Suisse, Genève Institut des Sciences de l'Éducation
187. Université (Genève) Suisse, Genève Institut d'Études slaves
188. Université (Genève) Suisse, Genève Société des Étudiants Hachahar.
189. Université (Genève) Suisse, Genève Société sportive universitaire
190. Université (Genève) Suisse, Genève Société sportive.
191. Université (Genève) Suisse, Genève *Ukraina*. Société des Étudiants ukrainiens.
192. Université (Genève) Suisse, Genève Union générale des Étudiants juifs (Genève).
193. Université (Genève). Suisse, Genève Institut de Botanique générale.
194. Université (Genève). Suisse, Genève, Faculté de Théologie
195. Université (Neuchâtel). Faculté des Sciences, Suisse, Neuchâtel
196. Université (Zurich). Laboratoire d'Anthropologie, Suisse, Zurich
197. Université ouvrière (Genève) Suisse, Genève

Franta :

1. Association française pour l'Avancement des Sciences, France, Lyon
2. Académie des Inscriptions France, Paris
3. Académie des Sciences coloniales, France, Paris
4. Académie des Sciences, Belles-Lettres & Arts, France, Lyon
5. Académie florimontane France, Annecy
6. Archives d'Anthropologie criminelle et de Médecine légale, France, Lyon
7. Association des Amis de l'Université de Lyon, France, Villeurbanne
8. Association française pour l'Avancement des Sciences. Section d'Anthropologie, France, Paris
9. Association pour l'Enseignement des Sciences anthropologiques, France, Paris
10. Bibliothèque de la Ville, France, Lyon
11. Bibliothèque municipale, France, Chambéry
12. Centre de Rénovation humaine, France, Nice
13. Centre international de Synthèse, France, Paris
14. Commission de l'Union astronomique internationale, France, Angoulême
15. Commission internationale des Arts et Traditions populaires, France, Paris
16. Conférence de la Paix France, Paris
17. Conseil municipal France, Paris
18. Consulat de Suisse France, Marseille
19. Croix-Rouge française. Union des Femmes de France, France, Lyon
20. Croix-Rouge roumaine, France, Paris
21. École canadienne de Préhistoire en France, France, Les Eyzies
22. École d'Anthropologie, France, St-Maurice

23. École roumaine, France, Fontenay-aux- Roses
24. Exposition coloniale internationale France, Paris
25. Faculté libre de Théologie protestante, France, Paris
26. Fédération des Sociétés latines d'Eugéniques, France, Paris
27. Fondation de Monaco, France, Paris
28. Fondation Pour la Science, France, Paris
29. Institut académique des Sciences, France, Lyon
30. Institut de l'Encyclopédie coloniale et maritime France, Paris
31. Institut de l'Entente universelle France, Toulon
32. Institut de Paléontologie humaine France, Paris
33. Institut français d'Anthropologie, France, Sèvres
34. Institut international d'Anthropologie France, Paris
35. Institut international de Coopération intellectuelle France, Paris
36. Institut international des Langues et des Civilisations africaines France, Paris Congrès de Paris
37. Ligue des Sociétés de la Croix-Rouge, France, Paris
38. Mission archéologique lyonnaise (Haute-Asie du Sud-Est), France, Lyon
39. Musée Cernuschi, France, Paris
40. Musée d'Annecy France, Annecy
41. Musée de l'Homme. Département d'Afrique noire, France, Paris
42. Musée de l'Homme. Département d'Amérique, France, Paris
43. Musée de l'Homme. Département d'Océanie, France, Paris
44. Musée de l'Homme. Laboratoire d'Ethnologie, France, Paris
45. Musée de l'Homme. Section d'Ethnologie musicale, France, Paris
46. Musée de St-Germain France
47. Musée des Arts et Traditions populaires France, Paris
48. Musée des Beaux-Arts (Niort), France, Niort
49. Musée des Sciences naturelles, France, Lyon
50. Musée d'Ethnographie, France, La Rochelle
51. Musée d'Ethnographie France,
52. Musée d'Ethnographie (Trocadéro) France, Paris
53. Musée d'Histoire naturelle, France, La Rochelle
54. Musée d'Histoire naturelle. Laboratoire d'Anatomie comparée, France, Paris
55. Musée d'Histoire naturelle. Laboratoire d'Anthropologie, France, Paris
56. Musée d'Histoire naturelle. Laboratoire de Géologie, France, Paris
57. Musée d'Histoire naturelle. Laboratoire d'Ethnologie, France, Paris
58. Musée d'Histoire naturelle et de Préhistoire, France, Nîmes
59. Musée d'Histoire naturelle, France, Toulouse
60. Musée d'Histoire naturelle, Laboratoire d'Entomologie, France, Paris
61. Musée du Périgord, France, Périgueux
62. Musée préhistorique et Gallo-romain, France, Strasbourg
63. Musées archéologiques et Monuments romains France, Nîmes
64. Musées Dubalen France, Mont-de-Marsan
65. Musées nationaux. Musée du Louvre, France, Paris
66. Office international des Musées France, Paris Commission internationale des Arts et Traditions populaires
67. Phonothèque nationale. Musée de la Parole, France, Paris
68. Revue des Musées et Collections archéologiques, France, Dijon
69. Rockefeller Fondation. Natural Sciences, France, Paris
70. Service sanitaire maritime, France, Sète
71. Société d'Anthropologie, France, Lyon
72. Société d'Anthropologie et de Biologie, France, Lyon
73. Société d'Archéologie du Midi de la France, France, Toulouse
74. Société dauphinoise d'Ethnologie et d'Archéologie, France, Grenoble
75. Société de Biogéographie, France, Paris
76. Société de Chirurgie dentaire et de Stomatologie France, Paris
77. Société de Géographie, France, Lyon
78. Société de Géographie France, Paris
79. Société d'Éditions géographiques, maritimes et coloniales France, Paris

80. Société d'Électro-Chimie France, UGINE
81. Société des Africanistes, France, Paris
82. Société des Américanistes, France, Paris
83. Société des Amis du Musée d'Ethnographie (Trocadéro), France, Paris
84. Société des Ardoisières de Renazé, France, Paris
85. Société des Grandes Minoteries (Fèves de France), France, Marseille
86. Société des Missions évangéliques France, Paris
87. Société des Missions évangéliques, France, Paris
88. Société des Océanistes, France, Paris
89. Société générale d'Imprimerie et d'Édition France, Paris
90. Société historique et archéologique (Périgord), France, Périgueux
91. Société linnéenne, France, Lyon
92. Société préhistorique française France
93. Société spéléologique de France France, Montpellier
94. U.N.E.S.C.O. (Paris). Conseil international de la Musique, France, Paris
95. U.N.E.S.C.O. (Paris). Division Arts et Lettres, France, Paris
96. U.N.E.S.C.O. (Paris). Division des Musées et des Monuments historiques, France, Paris
97. Union mondiale des Étudiants juifs France, Paris
98. Université (Bordeaux) France, Bordeaux Faculté de Médecine et de Pharmacie.
99. Université (Liège)
100. Université (Lille) France, Lille Faculté de Médecine.
101. Université (Lyon). Faculté de Médecine et de Pharmacie, France, Lyon
102. Université (Lyon). Faculté des Sciences. Anthropologie et paléontologie humaine, France, Lyon
103. Université (Lyon). Parasitologie et Histoire de la Médecine, France, Lyon
104. Université (Marseille). Faculté de Médecine, France, Marseille
105. Université (Marseille). Faculté des Sciences. Zoologie agricole, France, Marseille
106. Université (Nancy). Faculté des Sciences. Zoologie, France, Nancy
107. Université (Paris) France, Paris Institut de Géographie
108. Université (Paris). Institut de Parasitologie, France, Paris
109. Université (Poitiers) France, Poitiers Faculté des Sciences. Laboratoire de Géologie
110. Université (Strasbourg), France, Strasbourg
111. Université (Toulouse). Annales du Midi, France, Toulouse
112. Université (Toulouse). Faculté des Lettres, France, Toulouse
113. Université (Toulouse). Faculté des Sciences, France, Toulouse

Marea Britanie :

1. Oxford University Press, Grande-Bretagne, Londres
2. British Empire Cancer Campaign, Grande-Bretagne, Londres
3. British Museum (Londres). Département de Géologie, Grande-Bretagne, Londres
4. British Museum (Londres). Département d'Ethnographie, Grande-Bretagne, Londres
5. Bureau of Human Heredity, Grande-Bretagne, Londres
6. Cambridge Peabody Museum of Archeology and Ethnology Grande-Bretagne, Cambridge
7. Église protestante française, Grande-Bretagne, Londres
8. Fabricants de Modèles anthropologiques et paléontologiques, Grande-Bretagne, Londres
9. Historical Medical Museum, Grande-Bretagne, Londres
10. Imperial College of Science, Grande-Bretagne, Londres
11. Institut international africain, Grande-Bretagne, Londres
12. Institut national de Recherche médicale, Grande-Bretagne, Londres
13. International Federation of Eugenic Organizations, Grande-Bretagne, Londres
14. International Folk Dance Council, Grande-Bretagne, Londres
15. International Folk Music Council, Grande-Bretagne, Londres
16. International Union for the Scientific Investigation of Population Problems, Grande-Bretagne, Londres
17. London School of Hygiene and Tropical Medicine, Grande-Bretagne, Londres
18. Musée des Sciences Grande-Bretagne, Londres
19. Nature (éditions) Grande-Bretagne, Londres
20. Pitt Rivers Museum, Grande-Bretagne, Oxford
21. Royal Anthropological Institute, Grande-Bretagne, Oxford

22. Royal College of Surgeons of England, Grande-Bretagne, Londres
23. Science Museum (Londres). Librairie scientifique The Keeper, Grande-Bretagne, Londres
24. Temple Sowerby Manor, Grande-Bretagne, Penrith
25. The Clarendon Press, Grande-Bretagne, Oxford
26. The Encyclopaedia Britannica. Section géographique, Grande-Bretagne, Aberystwyth
27. The Geographical Association, Grande-Bretagne, Aberystwyth
28. The Gypsy Lore Society, Londres, Grande-Bretagne
29. Université (Cambridge), Grande-Bretagne, Cambridge
30. Université (Liverpool), Grande-Bretagne, Liverpool
31. Université (Londres). Institut d'Anatomie, Grande-Bretagne
32. Université (Manchester). Institut de Géographie, Grande-Bretagne, Manchester
33. Université (Oxford). Département d'Ethnologie, Grande-Bretagne, Oxford
34. Université (Oxford). Musée. Département d'Anatomie humaine, Grande-Bretagne, Oxford
35. Université (Wales) Grande-Bretagne, Aberystwyth
36. Université College of Wales, Grande-Bretagne
37. Victoria & Albert Museum (Londres), Grande-Bretagne, Londres

Italia :

1. Académie pour l'Étude des Calamités, Italie, Rome
2. Association internationale pour l'Étude de la Méditerranée, Italie, Rome
3. Centre national d'Étude de Musique populaire, Italie, Rome
4. Comité italien pour l'Étude des Problèmes de Populations, Italie, Rome
5. Confederazione Nazionale Fascista dei Commercianti, Italie, Rome
6. École supérieure des Sciences sociales, Italie, Florence
7. Ente Nazionale per le Industrie Turistiche, Italie, Rome
8. Institut d'Anthropologie Italie, Padoue
9. Institut de Statistique et de Politique économique, Italie, Rome
10. Institut italien d'Anthropologie Italie, Rome
11. Institut d'Anthropologie générale, Italie, Naples
12. Institut d'Anthropologie générale et appliquée, Italie, Bologne
13. Institut italien de Paléontologie humaine Italie, Florence
14. Institut italien de Paléontologie humaine, Italie, Rome
15. Institut pontifical des Études orientales, Italie, Rome
16. Musée d'Archéologie, d'Histoire, de Sciences naturelles, Italie, Varèse
17. Musée de Naples Italie, Naples
18. Musée d'Ethnographie Italie, Florence
19. Musée d'Ethnographie Italie, Rome
20. Musée international de la Céramique, Italie, Faenza
21. Musée Luigi Pigorini d'Ethnographie et de Préhistoire, Italie, Rome
22. Musée national d'Anthropologie et d'Ethnologie, Italie, Florence
23. Musée préhistorique, Italie, Rome
24. Société italienne d'Anthropologie et d'Ethnologie Italie, Rome
25. Société italienne de Génétique, Italie, Rome
26. Société italienne pour la Progression des Sciences, Italie, Rome
27. Université (Bologne). Institut d'Anatomie comparée, Italie, Bologne
28. Université (Bologne), Italie, Bologne
29. Université (Bologne). Institut de Pathologie chirurgicale, Italie, Bologne
30. Université (Florence) Italie, Florence
31. Université (Milan). Institut de Zoologie, Italie, Milan
32. Université (Naples), Italie, Naples
33. Université (Padoue) Italie, Padoue
34. Université (Pérouse). Physiologie humaine, Italie, Pérouse
35. Université (Rome). Institut des Civilisations primitives, Italie, Rome
36. Université (Rome), Italie, Rome
37. Université catholique de S. Cuore (Milan), Italie, Milan Laboratoire de Statistique. Institut des Sciences économiques, Italie, Milan

România :

1. Académie d'Agriculture (Cluj), Roumanie, Cluj
2. Académie roumaine (Bucarest) Roumanie, Bucarest
3. Association des Femmes universitaires roumaines, Bucarest, Roumanie,
4. Fundatia Culturala Principele Carol, Roumanie, Bucarest
5. Institut d'Anatomie descriptive et topographique, Roumanie, Cluj
6. Institut de Spéléologie (Cluj), Roumanie, Cluj
7. Institut de Botanique générale, Roumanie, Cluj
8. Institut d'Hygiène et d'Hygiène sociale, Roumanie, Cluj
9. Institut médico-légal, Roumanie, Bucarest
10. Institut pour l'Étude de l'Histoire universelle Roumanie, Bucarest
11. Institut social roumain Roumanie, Bucarest
12. Lycée Mircea cel Batran, Roumanie, Constanza
13. Musée national, Roumanie, Bucarest
14. Musée Thomas Stelian, Roumanie, Bucarest
15. Office national d'Éducation physique, Roumanie, Bucarest
16. Societatea de Salvare, Roumanie, Bucarest
17. Société des Étudiants macédo-roumaine, Roumanie, Bucarest
18. Société nationale d'Études psychiques et métaphysiques (Silistra), Roumanie, Silistra
19. Société royale roumaine de Géographie, Roumanie, Bucarest
20. Université (Bucarest). Faculté des Lettres, Roumanie, Bucarest
21. Université (Bucarest). Faculté des Sciences, Roumanie, Bucarest
22. Université (Cluj) Roumanie, Cluj
23. Université (Jassy). Laboratoire de Géologie et Paléontologie, Roumanie, Jassy
24. Université (Jassy). Laboratoire de Morphologie animale, Roumanie, Jassy

Belgia :

1. Association universitaire catholique pour l'Aide au Missions (Gand), Belgique, Gand
2. Institut de Sociologie Solvay (Bruxelles), Belgique, Bruxelles
3. Institut international de Bibliographie Belgique, Bruxelles
4. Institut national belge de Radiodiffusion Belgique, Bruxelles
5. Musée d'Andenne Belgique, Andenne
6. Musée du Congo belge (Tervuren) Belgique, Tervuren
7. Musée royal d'Histoire naturelle (Bruxelles) Belgique, Bruxelles
8. Musées royaux d'Art et d'Histoire (Bruxelles), Belgique, Bruxelles
9. Musées royaux du Cinquantenaire (Bruxelles) Belgique, Bruxelles Section de Vulgarisation par l'Image
10. Radiodiffusion nationale belge, Belgique, Bruxelles
11. Société belge de Médecine préventive et d'Eugénique, Belgique, Bruxelles
12. Société belge d'Études géologiques et archéologiques, Belgique, Engis
13. Société d'Anthropologie (Bruxelles) Belgique, Bruxelles
14. Société royale belge d'Anthropologie et de Préhistoire (Bruxelles), Belgique, Bruxelles
15. Union minière du Haut-Katanga Belgique, Bruxelles
16. Université (Liège). Cours d'Archéologie préhistorique, Belgique, Liège
17. Université internationale (Bruxelles), Belgique, Bruxelles
18. Université libre Belgique, Bruxelles Institut de Sociologie Solvay (Bruxelles).

Germania :

1. Institut de Bibliographie étrangère (Berlin) Allemagne, Berlin
2. Institut de Recherche pour la Morphologie (Francfort) Allemagne, Francfort
3. Institut Kaiser-Wilhelm d'Anthropologie (Berlin), Allemagne, Berlin
4. Musée d'Ethnographie (Cologne) Allemagne, Cologne
5. Musée d'Ethnographie (Francfort) Allemagne, Francfort
6. Musée d'Ethnographie (Karlsruhe) Allemagne, Karlsruhe
7. Musée d'Ethnographie (Munich) Allemagne, Munich
8. Musée d'Ethnographie (Stuttgart) Allemagne, Stuttgart
9. Musée d'Ethnographie et de Préhistoire (Hambourg), Allemagne, Hambourg
10. Société allemande d'Anthropologie Allemagne, Stuttgart

11. Société berlinoise d'Anthropologie, d'Ethnologie et de Préhistoire, Allemagne, Berlin
12. Société d'Anthropologie (Cologne) Allemagne, Cologne
13. Staatlichen Graphischen Sammlung, Allemagne, Munich
14. Université (Berlin), Allemagne, Berlin
15. Université (Hambourg). Institut ibéro-américain, Allemagne, Hambourg
16. Université (Kiel). Institut d'Anthropologie.
17. Université (Tubingue). Institut d'Ethnographie, Allemagne, Tubingue

Olanda :

1. Bureau encyclopédique des Indes néerlandaises (La Haye), Pays-Bas, La Haye
2. Bureau international de Coopération intellectuelle (Amsterdam) Pays-Bas, Amsterdam
3. Bureau national hollandais d'Anthropologie (Amsterdam), Pays-Bas, Amsterdam
4. Institut colonial (Amsterdam) Pays-Bas, Amsterdam Département d'Ethnologie.
5. Institut de Biologie et d'Archéologie (Groningue), Pays-Bas, Groningue
6. Institut indien (Amsterdam), Pays-Bas, Amsterdam
7. Institut international d'Anthropologie (Amsterdam), Pays-Bas, Amsterdam
8. Institut pour les Recherches cérébrales (Amsterdam), Pays-Bas, Amsterdam
9. Musée d'Ethnographie (Amsterdam), Pays-Bas, Amsterdam
10. Musée d'Ethnographie (Rotterdam), Pays-Bas, Rotterdam
11. Musée municipal (La Haye), Pays-Bas, La Haye
12. Musée national d'Ethnographie (Leiden) Pays-Bas, Leiden
13. Rijks-Museum van Oudheden (Leiden), Pays-Bas, Leiden
14. Université (Amsterdam), Pays-Bas, Amsterdam

Portugalia :

1. Académie portugaise d'Histoire (Lisbonne) Portugal, Lisbonne
2. Imprensa Portuguesa (Porto), Portugal, Porto
3. Institut de Criminologie (Porto), Portugal, Porto
4. Musée colonial et d'Ethnographie (Lisbonne) Portugal, Lisbonne
5. Musée de Zoologie et d'Anthropologie, Portugal, Lisbonne
6. Société de Géographie (Lisbonne) Portugal, Lisbonne
7. Société Martins Sarmento (Guimaraes), Portugal, Guimaraes
8. Université (Coïmbre) Portugal, Coïmbre Institut d'Anthropologie
9. Université (Coïmbre). Faculté des Sciences, Portugal, Coïmbre
10. Université (Lisbonne). Faculté de Médecine. Institut d'Anatomie, Portugal, Lisbonne
11. Université (Lisbonne). Faculté des Sciences, Portugal, Lisbonne
12. Université (Porto) Institut d'Anthropologie, Portugal, Porto
13. Université (Porto). Faculté de Médecine. Institut d'Anatomie, Portugal, Porto
14. Université (Porto). Institut de Zoologie, Portugal, Porto

Spania :

1. Conseiller supérieur des Investigations scientifiques (Madrid) Espagne, Madrid
2. Centre d'Étude ethnographique péninsulaire (Madrid), Espagne, Madrid
3. Congrès international de Lutte scientifique et sociale contre le Cancer Espagne, Madrid
4. Institut de la Culture hispanique (Madrid), Espagne, Madrid
5. Institut espagnol de Musicologie (Barcelone), Espagne, Barcelone
6. Ministerio de Estrado (Barcelone), Espagne, Barcelone
7. Musée Cerralbo (Madrid), Espagne, Madrid
8. Musée d'Ethnographie (Madrid), Espagne, Madrid
9. Musée national d'Anthropologie (Madrid). Laboratoire d'Ethnographie et Préhistoire, Espagne, Madrid
10. Société espagnole d'Anthropologie, d'Ethnographie et de Préhistoire (Madrid), Espagne, Madrid
11. Université (Barcelone), Espagne, Barcelone
12. Université (Madrid). Faculté de Médecine, Espagne, Madrid
13. Université (Madrid). Laboratoire d'Anthropologie physiologique, Espagne, Madrid

Turcia :

1. Consulat de Suisse Turquie, Istanbul

2. Institut de Préhistorique turque. Société d'Histoire turque (Ankara), Turquie, Ankara
3. Institut turc d'Anthropologie (Istanbul), Turquie, Istanbul
4. Musées (Ankara), Turquie, Ankara
5. Société de Préhistoire turque (Ankara), Turquie, Ankara
6. Société d'Histoire turque (Ankara) Turquie, Ankara
7. Société linguistique turque (Ankara) Turquie, Ankara
8. Société turque de Géographie
9. Université (Ankara). Faculté des Lettres.
10. Université (Istanbul) Turquie, Istanbul

Cehia :

1. Bibliothèque nationale et universitaire (Prague), République tchèque, Prague
2. Musée de Moravie (Brno), République tchèque, Brno
3. Musée des Arts décoratifs (Prague) République tchèque, Prague
4. Musée des Arts et Métiers (Prague), République tchèque, Prague
5. Société archéologique (Moravie), République tchèque, Kojetin
6. Société d'Anthropologie (Moravie), République tchèque, Kojetin
7. Société d'Étudiants tchécoslovaques, République tchèque, Prague
8. Université (Brno). Institut de Paléontologie humaine, République tchèque, Brno
9. Université (Mazaryk). Institut d'Anthropologie, République tchèque, Brno
10. Université (Prague). Institut d'Anthropologie et de Démographie, République tchèque, Prague

Polonia :

1. Institut d'Anthropologie et d'Ethnologie, Pologne, Breslau
2. Institut des Sciences anthropologiques Pologne, Varsovie
3. Laboratoire de Sérologie, Pologne, Varsovie
4. Société des Sciences et des Lettres Pologne, Varsovie
5. Société polonaise des Naturistes Kopernik Pologne
6. Université (Breslau), Pologne, Breslau
7. Université (Varsovie). Institut d'Anatomie, Pologne, Varsovie
8. Université de Lublin, Pologne, Lublin

Austria :

1. Institut d'Anthropologie, Autriche, Vienne
2. Institut préhistorique, Autriche, Vienne
3. Musée d'Ethnographie Autriche, Vienne
4. Musée d'Histoire naturelle Département d'Anthropologie, Autriche, Vienne
5. Société d'Anthropologie Autriche, Vienne
6. Université (Vienne) Autriche, Vienne

Suedia :

1. Musée d'Ethnographie (Göteborg) Suède, Göteborg
2. Académie des Beaux-Arts (Stockholm), Suède, Stockholm
3. Musée égyptien (Stockholm), Suède, Stockholm
4. Riksmuseum (Stockholm). Département d'Ethnographie américaine, Suède, Stockholm
5. Université (Stockholm) Suède, Stockholm

India :

1. École de Médecine (Nova Goa), Inde, Nova Goa
2. Gouvernement des Indes. Département d'Anthropologie
3. Inde, New Delhi Ambassadeur du Népal
4. Légation de Suisse, Inde, New Delhi
5. Musée indien (Calcutta). Département d'Anthropologie, Inde, Calcutta

Croatia :

1. Institut de Biologie et de Morphologie (Zagreb)
2. Musée d'Ethnographie (Zagreb) Croatie, Zagreb
3. Société de Sciences naturelles (Zagreb) Croatie, Zagreb

4. Université (Zagreb), Croatie

Rusia :

1. Académie d'Histoire de la Culture matérielle (St-Pétersbourg)
2. Bureau unifié d'Information Russie, Moscou
3. Institut polytechnique, Russie, Ekatherinbourg
4. Musée d'Anthropologie et d'Ethnographie, Russie, St-Pétersbourg

Norvegia :

1. Université (Oslo). Faculté des Lettres, Norvège, Oslo
2. Université (Oslo). Institut d'Anatomie, Norvège, Oslo

Finlanda : Institut d'Ethnologie du Nord, Finlande, Abo

Danemarka : Musée national. Section d'Ethnographie, Danemark, Copenhague

Serbia : Institut balkanique (Belgrade) Serbie, Belgrade

Albania : Association pour la Société des Nations (Tirana), Albanie, Tirana

Ungaria : Société ethnographique hongroise Hongrie, Budapest Éditions Fél.

Grecia : Institut Pasteur hellénique (Athènes), Grèce, Athènes

Uzbekistan : Institut de Médecine expérimentale Uzbekistan, Tachkent

Japonia

1. Collège médical japonais (Tokyo). Professeur d'Anatomie, Japon, Tokyo
2. Japan Music Institute (Tokyo), Japon, Tokyo
3. Université (Tokyo) Japon, Tokyo Institut d'Anthropologie
4. Université (Keio Gijiku). Département dentaire, Japon, Tokyo

China : Peipin Union Medical College. Département d'Anatomie, Chine, Peiping

Vietnam : École de Médecine et de Pharmacie (Hanoi), Viêtnam, Hanoi

Taïlande : Université (Chulalongkorn) Thaïlande, Bangkok Faculté de Médecine.

Stalele Unite :

1. Académie des Sciences naturelles, (Philadelphie) États-Unis, Philadelphie
2. American Genetic Association, États-Unis, Washington
3. American Geographical Society, États-Unis, New York
4. Archaeological Institute of America. American School of Prehistoric Research
5. Army Medical Library, États-Unis, Washington
6. Association américaine d'Anthropologie, États-Unis, New York
7. Beloit College. Logan Museum, États-Unis, Beloit
8. Brooklyn Technical High School. Department of Modern Languages, États-Unis, New York
9. Buffalo Museum of Science, États-Unis, New York
10. Committee of Dispensary Development, États-Unis, New York
11. Dana College, États-Unis, Newark
12. Field Museum of Natural History, États-Unis, Chicago
13. International Auxiliary Language Association, États-Unis, New York
14. International Union for the Scientific Investigation of Population Problems, États-Unis, Cambridge
15. Laboratoire d'Anthropologie, États-Unis, Santa Fe
16. Museum of the American Indian. Département d'Anthropologie physique, États-Unis, New York
17. National Geographic Society États-Unis, Washington
18. National Museum (Washington) États-Unis, Washington American Journal of Physical Anthropology
19. National Research Council. Section d'Anthropologie et de Psychologie, États-Unis, Washington
20. Smithsonian Institution, États-Unis, Washington
21. The Prudential Insurance Company of America, États-Unis, Newark
22. Université (Columbia). Département d'Anthropologie, États-Unis, New York
23. Université (Delaware). Section d'Études à l'Étranger, États-Unis, Delaware

24. Université (Harvard). Département de Géologie et de Géographie Musée de Géologie, États-Unis, Cambridge
25. Université (Harvard). Musée. Section d'Anthropologie, États-Unis, Cambridge
26. Université (Johns Hopkins). Département de Biologie, États-Unis, Baltimore
27. Université (New-York) États-Unis, New-York Institut des Beaux-Arts
28. Université (Washington) États-Unis, Washington
29. Université (Wayne). Département d'Anatomie, États-Unis, Detroit
30. Université (Yale). Département de Politique économique
31. Wistar Institute of Anatomy and Biology, États-Unis, Philadelphie

Argentina :

1. Comision Asesora de Asilos y Hospitales Regionale (Buenos Aires), Argentine, Buenos Aires
2. Institut national d'Ethnographie, Argentine, Buenos Aires
3. Musée d'Anthropologie et d'Anatomie comparative (Rosario), Argentine, Rosario
4. Société argentine pour l'Étude du Cancer Argentine, Buenos Aires
5. Société scientifique argentine Argentine, Buenos Aires
6. Université (Buenos Aires) Argentine, Buenos Aires Faculté de Philosophie et Lettres. Musée d'Ethnographie.
7. Université (Cuyo) Argentine, Mendoza
8. Université (La Plata) Argentine, La Plata Institut du Musée.

Brazilia :

1. Bureau international de l'Éducation sexuelle et anti-vénérienne (Rio de Janeiro), Brésil, Rio de Janeiro
2. Discothèque publique municipale, Brésil, São Paulo
3. Institut de Musicologie (Rio de Janeiro), Brésil, Rio de Janeiro
4. Municipalité publique, Brésil, São Paulo
5. Université (Brésil). Musée national, Brésil, Rio de Janeiro

Mexic :

1. Instituto Indigenista interamericano (Mexico), Mexique, Mexico
2. Institut panaméricain de Géographie et d'Histoire (Mexico) Mexique, Mexico
3. Institut national d'Anthropologie et d'Histoire (Mexico), Mexique, Mexico
4. Musée national (Mexico). Département d'Anthropologie, Mexique, Mexico

Uruguay :

1. Institut interaméricain de Musicologie (Montevideo) Uruguay, Montevideo
2. Difusoras del Uruguay, Uruguay, Montévidéo
3. Société d'Eugénisme (Montevideo), Uruguay, Montevideo

Panama :

1. Musée de Panama Panama
2. Consulat de Suisse Panama, Panama City

Canada:

1. Ministère des Mines (Ottawa). Ethnologue, Canada, Ottawa
2. The Royal Ontario Museum of Archeology (Toronto), Canada, Toronto

Venezuela : Musée des Sciences naturelles (Caracas), Venezuela, Caracas

Cuba : Université (La Havane). Museo Antropologico Montané, Cuba, La Havane

Peru : Institut d'Archéologie (Cuzco), Pérou, Cuzco

Chile : Université (Chili) Chili, Santiago Instituto de Investigaciones Musicales

Australia:

1. National Museum of Victoria Australie, Victoria
2. The Australian Museum (Sydney), Australie, Sydney
3. Sociétés savantes des Établissements de l'Océanie et de l'Australie
4. Université (Sydney) Australie, Sydney Librairie Fisher. Éditeur d'Océania
5. Université (Adélaïde) Australie, Adélaïde

Algeria

1. Musée de Bagdag (Alger), Algérie, Alger

2. Musée d'Ethnographie et de Préhistoire du Bardo (Alger), Algérie, Alger
3. Université (Alger) Algérie, Alger Faculté des Sciences (Alger). Géologie et Minéralogie
4. Université (Alger) Algérie, Alger Faculté des Lettres.

Africa de Sud :

1. African Music Society (Johannesbourg), Afrique du Sud, Johannesburg
2. Musée d'Afrique du Sud Afrique du Sud, Le Cap
3. The South African Institute for Medical Research, Afrique du Sud, Johannesburg
4. Université (Stellenbosch). Institut de Zoologie, Afrique du Sud, Stellenbosch

Maroc :

1. Lycée Lyautey, Maroc, Casablanca
2. Société préhistorique du Maroc Président

Camerun :

1. Mission médicale de Foumban, Cameroun, Foumban
2. Mission protestante, Cameroun, Foumban

Senegal :Institut français d'Afrique noire (Dakar), Sénégal, Dakar

Guineea : Institut français d'Afrique noire (Guinée), Guinée, Conakry

Congo :Secteur de la Melo, Congo, Libanza

Gabon :Mission protestante française, Gabon, Talagouga